

Yoğun tartışmalar ve her türlü taktik mücadelesi verilen bir seçim sürecini arkamızda bıraktık. Siyasetin her anımızı ve her tarafımız kapladığı zamanlardan geçiyoruz. Ülkemizin demokratik süreçlerinin gereği olarak bizlerin işlerini görmeleri ve bu amaçla yetki ve kamu imkânlarını kullanacak kişileri ve kadroları belirleme süreçlerini yaşadık/yaşıyoruz.

Genelde sonuç odaklı düşünen bir zihin yapısına evrildiğimizde sonuç üzerinden zafer ve üzüntüler yaşıyoruz. Tabeladaki sonuç üzerinden zafer ve yenilgi duygularına gidip geliyoruz. Her şeyimiz sonuca dönük kurgulanan mücadelelerde olduğu gibi süreci değerlendirmek, zaferin maliyeti üzerine değerlendirmelerde bulunmak çok kolay ötelenen bir tavır oluyor. Ve biz bunu hep yapıyoruz.

Kazandığımızın ne olduğunu, onu korumak için neler yapmamız gerektiğini dikkatli değerlendiremediğimiz gibi kazanırken nelerden ödün verdiğimizizi neleri kaybettiğimizi de velev ki tekrar yerine koymak için bile olsa tefekkür etmiyoruz. Bu düşünme(me) halimiz de sanki birazda neyi istediğimiz kadar nasıl istediğimiz ile ilgili tercihlerimizin sonucu gibi duruyor. Toplumda manevi dinamiklerin daha belirgin olmasını istiyoruz ama bunun için gönüllü, parasız, uzun soluklu ve ince işçilik gerektiren hasbi çabalar göstermek yerine daha yukarıdan ve resmi yetkilerle sonuç almaya çalışıyoruz. Rabbim encamımızı da, serencamımızı da hayreylesin.

İnsan kişisel olarak kendisiyle ilgili olarak en iyisini isteyip bunun için uğraş verir. İnsanın edinilmiş statüsü de iradesiyle ortaya koyduğu tercihler ve bunlar için ne kadar gayret gösterdiği ile ilgidir. Lakin insanın görece daha iyi imkân ve koşullara sahip olması çoğu zaman kendi iradesini aşan toplumsal koşullar, toplum olarak tercih edilen yol ve yöntemler ile de ilgilidir. Bu da bizim toplum olarak da birlikte güzel işler ortaya koymamızı gerektirir.

Edebiyat metinleri başta olmak üzere birçok yazılı kaynakta hayat tanımlanırken şöyle bir ifadenin benzeri ile karşılaşmışızdır. "Hayat tercihler ve bunların sonuçlarıyla mücadele etme sürecidir." Çok güzel bestelenmiş Ahmet Tellî'nin güftesinde "Ömrümüz ayrılıkların toplamıdır. Yarım kalan bir şiir belki de" denilmektedir. Benim en çok tuttuğum terkîp ise "Hayat iman ve cihattır" Bir şeye inanır, hayatınızın anlamını inancınızla ilişkilendirir ve bu uğurda ceht edersiniz. Dileğimiz amellerimizin anlamı çoğaltması ve bu anlamı ötelere taşımasıdır.

Enderun Özgün Eğitimciler Derneği olarak bizler LGS, YKS gibi gençlerimizin sonuçlarıyla bir ömür yaşamak zorunda kalacağı tercihlerin ve seçim süreçlerinin etkisiyle dosya konumuz "EĞİTİM, TERCİHLER, SONUÇLAR" olsun. İstedik ki popüler gündemi aşacak bir şekilde insanımızın hayatı boyunca yaptığı/yapacağı, tercihlerin motivasyonlarını, bu motivasyonların bireysel ve toplumsal sonuçlarını, politik yansımalarını, tercihlerin duyguları ve bilgi ile ilişkisini, çatışan tercihler ve ortamlarda çatışma ve karar verme süreçlerini, usul ve yöntemini ve yönetimini de konuşmayı arzuladık.

Bizler niyetini halis tutma gayretinde olan insanlar olarak eğitim kamuoyuna pozitif katkıda bulunmak için çabalamaktayız. Kamuoyunu özellikle eğitim başlığında isteklerden daha çok ihtiyaçlar özelinde tartışmaya/tartıştırmaya çalışıyoruz. Eğitim politikaları belirlenirken popülist taleplerin değil planlı ve uzun erimli hedeflerin dominant olmasını talep ediyoruz. İstiyoruz ki uzmanlığın daha çok belirleyici olması gereken eğitim başta olmak üzere diğer alanlarda da ana aksdan uzaklaşmadan politikalar geliştirilsin, uygulama süreçleri işletilsin. Bunları tekrar tekrar hatırlatmamızın en önemli sebebi bu konularda kalbimizin bir türlü mutmain olamamasıdır.

Ülkemiz 2023-2024 Eğitim Öğretim yılına açık liseye geçişler ile ilgili düzenlemeler başta olmak üzere sınıf geçme yönetmeliği ve sınav yönergeleri ile ilgili olarak birçok değişiklik yaparak girdi. Çoğumuz bu süreçleri eğitim öğretim çalışanı ve gönüllüsü olduğumuz için biliyoruz. Daha doğrusu öğrencilerimizi bundan sonra nasıl sınav yapacağımızı, öğrencilerin kaç gün devamsızlık yapabileceği gibi konuları okulların açılacağı hafta tüm kamuoyu ile birlikte öğrendik. Değişikler okulların açıldığı haftalar içerisinde de devam etti. Milli Eğitim Bakanımız Prof. Dr. Yusuf Tekin, Temel Eğitim Yönetmeliği'nin detaylarına ilişkin yaptığı açıklamada (23.09.2023) "Belli derslerin ortalamasının üstünde olması gerekiyor. Temel Eğitim Yönetmeliğimizde Türkçeden 70 alma zorunluluğu getirdik. Daha yönetmeliği yayınlamadık. Önümüzdeki hafta çıkacak. 70 ortalamayı tutturamayan geçemeyecek" dedi. Ayrıca sınavların online değil yüz yüze yapılacağını da hatırlattı.

Eğitim, siyaset, ticaret gibi insan eliyle insana dönük olarak yapılan faaliyetlerde bazen işleyişin sağlıklı yürümesi için algının da doğru bir şekilde yönetilmesi gerekir. Eğitim gibi yıllara yayılan süreçlerde değişikliklerin istikrar ile değişimin optimal dengesi gözetilerek yapılması gerekmektedir. Kamuoyu hazırlanmadan sık sık yapılan değişiklikler meselenin ciddiyetine zarar verebilmektedir. Bunu önlemek gelişimin sürekliliği kadar olumlu yöndeki sürdürülebilirliği için de öncesinde çok boyutlu hazırlık sürecinin işletilmesi ve uygulayıcılara benimsetilmesi önemlidir.

Üzerinde yeterince ve meselenin tüm taraflarını etkileme düzeyi düşünülmeden, özellikle

öğrencilerimizin bir önceki uygulamalardaki alışkanlıkları ve mevcut hazırlanmışlık düzeyleri yeterince dikkate alınmadan yapılacak keskin değişikliklerin uygulama safhasında revize edilmek zorunda kalınması eğitim faaliyetlerinin ciddiyetine zarar verebilecektir.

Yapılan düzenlemeler ile ilgili illaki bir hazırlık süreci olmuştur lakin eğitim faaliyetlerini yürütecek olan eğitim çalışanlarının da en azından bu sürece zihnen ve duygusal olarak hazırlanmasının önemli olduğunu düşünenlerdeniz. Paydaşlara bu sürecin zamanla olgunlaştırılarak son şeklinin verildiğinin hissettirilmesi, düzenlemelerin en üst düzeyde sahiplenilmesi ve sahaya en az hatayla uygulanabilmesi için önemlidir.

Bu sürecin sağlıklı işlemediğini düşünüyoruz. Özellikle ortaöğretim kurumlarından açık liseye geçiş, "açıktan okuyarak" lise mezunu olabilme imkânlarının zorlaştırılmasının doğru bir karar olmadığı, istemediği halde örgün eğitimde kalmak zorunda bırakılanların ömürlerinden ömür çalan bir uygulama olduğunu ayrıca kamu kaynaklarının da israfına yol açacağını düşünüyoruz. Modernizm ile insanların daha fazla bireyselleştiği, gelecek beklentilerinin çok çeşitlendiği, bilgiye ulaşım ve öğrenme imkânlarının kolaylaştığı bir süreçte sanayi devriminin ve ulus devlet anlayışının ürünü olan "Herkesi aynı ya da benzer eğitim süreçlerinden geçirme" anlayışının zamanın ruhuna uygun düşmediğini derdimizin üzüm yemek olduğunun da altını çizerek söylemek isteriz.

Ayrıca daha önce en üst düzeyde yapılan farklı beyanlara rağmen öğretmenliğe alım işlemlerinde mülakatın tekrar gündeme getirilmiş olmasını da hem öğretmenlik eğitimine saygıyı azaltacağını, üniversite mezunu olurken yeterlilik anlamına gelen diplomanın değerini düşüreceğini hem de siyaseten iktidarın aleyhine malzeme üretmesi bakımından da yanlış bir karar olduğunu düşünüyoruz.

Niyetimiz her zaman olduğu gibi doğru cevaplardan önce doğru soruları insanımızın gönlüne ve aklına düşürebilmek, doğru bir izlek üzerinden dosdoğru bir istikamet tutturabilmektir. Her zaman olduğu gibi bu konuda da ufuk açıcı soru ve çözümlerimize hülasa okuyucu ve yazar olarak ilginize, desteğinize talibiz.

04

ÖĞRETMEN
ERDAL ŞAHİN

07

SÖZÜN DEĞERİ
ŞEHNAZ FİNDİK

08

KAYIP GÜNLER
SALIHA ÜLEV EYÜPLER

10

EVDE MİSİNİZ, EVSİZ MİSİNİZ?
GÜLCAN YILDIRIM

15

DEDEMİN ESANS KOKAN EKMEKLERİ
ÖZNUR GÖRÜR KISAR

16

EĞİTİMİN GÜNCEL MESELELERİ
HASAN UYAR

26

İLKE VAKFI
'HUKUK İZLEME RAPORU 2022'
HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME
AHMET SAİT ÖNER

32

OSMANLIDAN CUMHURİYETE
DÖNÜŞTÜRÜLEN DİNİ HAYAT
FAHRI GÜZEL

48

POST-MODERN ZAMANLARDA AİLE
KAMİL ERGENÇ

54

EĞİTİMİN DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜ:
İNSAN YETİŞTİRME ÜZERİNE...
PROF. DR. ENGİN ASLANARGUN

58

DEĞİŞEN OYUN VE
DÜĞÜN KÜLTÜRÜMÜZ
BAYRAM YILMAZ

66

KARAR VERMEK
NEDEN BU KADAR ZOR?
KEREM ÜNLÜ

70

İNSAN, BİLMEK VE EĞİTİMİN
NİTELİĞİNE DAİR
ABDULAZİZ TANTİK

76

GİTMEK Mİ ZOR KALMAK MI?
MUZAFFER EYÜPLER

78

İNSANLIK İÇİN, FITRAT İÇİN
PROF. DR. AHMET AKIN

80

KAVRAM KARGAŞASINDAN
CİNSEL KARMAŞAYA
İLKAY CAN

84

YAŞAYABİLME SANATI
BETÜL KOÇ

86

FİNANSTA PİYASA ODAKLI
YAKLAŞIMA ALTERNATİF:
SOSYAL FİNANS KURULUŞLARI
SALİH ÜLEV

92

PUZZLE
ŞEVKET HÜNER

94

TEMBELLİĞE GEREKÇE
YAPILAN KAVRAM "ŞEFAAT"
ALPASLAN ARSLAN

ÖĞRETMEN

▲ ERDAL ŞAHİN

Mevsim kavurucu yaz sıcaklarından serin bir sonbahara geçiş yaparken, şimdi şehrin çarşı pazarlarında tatlı bir telaş ile canlı bir hareketlilik görülmüyordu. Bu hareketlilik her okul açılışı öncesinde ve bayram arifelerinde görülen olağan bir durumdu. Yakında okullar açılacak ve binlerce çocuk okulla buluşacaktı. Aynı mahallede birlikte büyümüş çocukluk arkadaşı ve aynı okulda okuyup ikisi de şimdi öğretmen olmuş Enes ile Mümtaz hocalar şehrin en eski kahvehanesinde oturmuş çay içip muhabbet ediyorlardı.

"Mümtaz hocam bugün gördün mü? Anne babalarıyla birlikte mağaza mağaza dolaşıp okul için kılık kıyafet, kalem defter ve diğer okul malzemeleri almaya çalışan çocukların telaşı ve heyecanlarını. Hele o okula ilk defa başlayacak olan çocukların heyecan durumu ise bir başkaydı, mutlulukları yüzlerinden okunuyordu. Şunu düşündüm, maddi durumları iyi olan aileler çocuklarına markalı ve en pahalısından gerekli gereksiz malzemeler almak için uğraşırken, büyük bir kesim ise çocuklarına okul için lazım olan temel ihtiyaçları almakta bile güçlük çekiyordu. Peki, tüm bunları almaya gücü yetmeyen ailelerin çocuklar ne olacak. Bunlar yarın beraber nasıl aynı okula gidecekler, aynı ortamda birlikte nasıl kaynaşıp ders görüp, okuyacaklar. Bu fırsat eşitsizliği yarın o çocukların geleceğini olumsuz anlamda etkileyecek bir durum değil midir? Bir de adeta bir ticarethaneye dönüşen şu özel okullarda, paralı eğitim gören varlıklı ailelerin çocukları ile bunlar arasındaki yarış bir adaletsizlik örneği değil midir? Sahi eğitimin paralı olması bu durumda uygun muydu? Kafamda deli sorular. İşte maalesef böylesi bir tezatlar dünyasında yaşıyoruz" diye söze girdi Mümtaz hoca ve devam etti. "Nereden bakarsan eşit olmayan şartlar içerisinde bir yarış söz konusu. Peki, bütün bu olumsuz durumların önüne nasıl geçilecek. Acaba bunları düzeltmek mümkün müdür? Yoksa bütün bu olumsuzluklar içerisinde başka bir yol bir çıkış bulmak mı gerekiyor. Hatırlıyor musun? Bizim zamanımızda bütün öğrenciler aynı önlüğü giyer aşağı yukarı aynı malzemelerle okurdu. Bu uygulama kalktığından beridir birçok sorunla yüz yüze gelmişti okullar ve öğrenciler. Evet, insanları tek tipleştirmek, herkesi aynı kalıba sokmak aynı kılık kıyafeti giymeye zorlamak, aynı yemeği yemeye zorlamak, turnusol kâğıdından çıkarır gibi bir kalıba sokmak kabul edilir ve savunulabilir bir şey değildir ve bu insan fitratına da aykırıdır. Ancak

bu konuda bunu yapmak artıları eksilerinden fazla bir durum olsa gerek diye düşünüyorum."

Çayından bir yudum alıp, bütün bu süreçleri gözlemleyip yaşayarak ve o eski günleri de hatırlayarak "Ah! Nerde bizim zamanımızdaki o disiplinli düzenli güzel okul hayatı" dedi Enes öğretmen. Devamla "kız öğrenciler yeşil ya da kırmızı, erkekler ise siyah renk önlük giyer, üstüne beyaz yakalık takar kılık kıyafeti, saç başı düzgün bir şekilde okula giderdi. Herkeste mutlaka bez mendil olur ve öğretmen derse başlamadan önce bütün öğrencilerin tırnak kontrolünden tutun tüm kılık kıyafetinin kontrolünü yapar, bir nevi önce hayat dersini verir öylece derse başlardı. Öğrenciler bu disiplin içerisinde ister istemez öğretmenine karşı büyük bir saygıyla hareket eder ve ona karşı bir sevgi ve korku hali yaşardı. Bu yüzden derslere iyi çalışılır ödevler ihmal edilmezdi. Şimdilerdeki gibi hiçbir öğrenci öğretmenine karşı lakayt, vurdumduymaz ve saygısız bir davranış içerisinde olmazdı/olamazdı yani. Öğretmenin, öğretmenliğin çok anlamlı ve saygın bir yeri vardı o zamanlar" dedi. Bu sene arkadaşı Mümtaz hocayla birlikte yeni öğretmenlik görevine başlayacak olan Enes öğretmen, yıllardır uygulanan eğitim sisteminin bu tür sıkıntı ve sorunlarının farkındaydı, ancak umutsuzluğa karamsarlığa hiç gerek yoktu. İnsanda her zaman umut vardı ve olmalıydı. O biliyordu yarının dünyasını öğretmenlerin şekillendireceğini ve öğrencilerin onların eseri olacağını. O yüzden öğretmenlerin üzerinde büyük bir sorumluluk ve kutsal bir görev yükü vardı. Öğretmenler bu idealizmle umudu her zaman kuşanıp görevlerini bu bilinçle icra etmeliydiler. Çünkü asıl felaket ve sıkıntı umutların bittiği ve tükendiği yerde başlardı. Bu yüzden umudu hep diri tutmalıydı insan. Enes öğretmen aklında bu ve benzeri düşüncelerle ilk defa göreve başlayacağı okula gitmeden önce, arkadaşıyla son defa buluşup dertleşmişlerdi. Daha sonra ailesini, sevdiklerini, arkadaşlarını, şehrin geride bırakarak, onlarla vedalaşıp atandığı şehre doğru yola çıkmıştı. İlk görev yeri kalabalık bir şehrin varoş bir mahalle okuluydu. Büyük ve zorlu, ancak zorlu olduğu kadar önemli ve anlamlı bir görev onu bekliyordu. O, bunun bilincindeydi. Kendisi çok zor şartlarda bin bir güçlük ve imkânsızlıklarla okuyup öğretmen olmuş kalabalık sayılan ailesinin tek okuyan çocuğuydu. O, öğretmenliğin önemini bilen ve bu yüzden bu mesleği bilinçli seçen idealist bir insandı.

Enes isminin bir yansıması olarak çocukluğundan beri hep okuyup öğretmen olmak istemiş ve bunun için büyük gayretler sergilemişti. Babası ona çocukluğunda İslam'da ilk öğretmen mesleğini icra eden sahabe Hz. Enes b. Malik'in hayat hikâyesini çok anlatmıştı. İsmi de zaten ondan esinlenerek koymuştu babası. O da bundan etkilenip öğretmen olmak istemişti. Çünkü insan sevdiği bir hikâye kahramanı gibi olmak isterdi hep.

Yeni bir eğitim-öğretim sezonu daha başlamıştı böylece. Kimi çocuklar sınıflarına kimi öğretmenler öğrencilerine kavuşmanın telaşlı heyecanı içerisindeydiler. Görevlerini bihakın yerine getirmeye çalışan kimi öğretmenler büyük bir özveri ve sorumluluk bilinciyle mesleklerini icra etmek için sabırsızlanırken, kimilerinin ise sırtına sanki angarya bir yük binmişti. Onlar sadece günlerini gün etmenin ve vakit geçirmenin derdinde olanlardı. Bir şey alıp vermenin, insan yetiştirmenin görev ve sorumluluk bilincinden uzak kişilerdi. Eğitim dönemi boyunca öğretmenler odasındaki bütün muhabbetlerinin konusu ne kadar maaş aldıkları ve hangi araba markasının ne kadar olduğu, akşam TV de oynanan dizilerin kritiği ve tatil planları oluşturuyordu. Hele sigara vb. kötü alışkanlıkları olan kimi öğretmenleri görünce insanın üzülmemesi elden değildi. Zaten bir toplumun geri kalması ve ilerleme sağlamaması

sözde bu tür eğitimciler ve yanlış eğitim politikaları yüzünden değil midir? Bu da gösteriyor ki öncelikle bu eğitimcilerin iyi bir eğitime ihtiyacı vardı. İyi ki bütün öğretmenler böyle değildi, iyi ki insan yetiştirmek gibi bir derdi, bir çabası olan mesleklerinin hakkını veren idealist öğretmenler vardı. İyi ki onlar da vardı.

Okullar açılalı bir hafta olmuştu. Enes öğretmen yeni geldiği bu şehirde kendisine kalacağı küçük bir ev tutmuş, birkaç gün ev işleriyle uğraşmış, bu süre içerisinde yeni şehri ve görev yapacağı okulu ve çevreyi tanıma fırsatı bulmuştu. Şehrin çok geri kalmış ve hiç gelişme göstermemiş kıyı mahallelerinin birindeki bir okulda görev yapacaktı. Oldukça kalabalık ve sorunlu bir öğrenci profiline sahip bu okuldan, öğrencilerinden pek olumlu anlamda söz edilmiyordu. Anlaşılan Enes öğretmeni zorlu bir görev bekliyordu.

Enes öğretmen, isminden hiçte iyi söz edilmeyen okuluna, okulu bu kötü imajından kurtaracak elinde içi kitap dolu çantasıyla okul bahçesine açılan siyah demir kapıdan içeri girmişti. Kitapçıya uğradığı için görevinin bu ilk gününde biraz geç gelmişti okuluna. Öğrenciler sınıflarında ders işliyorlardı. Öğrenci yoğunluğu nedeniyle oldukça kalabalık olan okul bir arı kovanını andıran sesiyle Enes öğretmenin dikkatini çekmişti önce. Bütün sınıflardan yükselen bu ses okulun bahçesinde yankılanıyordu. Çocuklar

sınıflarda ders mi işliyorlardı yoksa öğretmenlerinin tüm çabalarına rağmen yaramazlık yaparak konuşan öğrencilerin sesimiydi bu. Çevreyi şöyle bir süzdü, kırılan okul camları duvarlara yazılan yazılar, çizilen resimler, okul hakkında oldukça açık bir fikir veriyordu. Okulun bu ilk günü, bu olumsuz durumlara rağmen ona çok farklı ve tuhaf gelmişti. Tıpkı okumak için okula gittiği o ilk gün gibiydi bugün, öylesi bir heyecan içerisindeydi. O günü anımsamıştı. Ancak bugün okumak için değil okutmak ders vermek ve ihmal edilmiş gençlerin yüreğine dokunmak için buradaydı.

Okulun bu halini ve öğrencilerin durumunu öğrenince hemen harekete geçmişti. Kaybedecek bir dakikası bile yoktu Enes öğretmenin. Peki, şimdiye kadar bu okulda hiçbir öğretmen bunlarla uğraşmamış mıydı, ihmal mi edilmişlerdi, yoksa yanlış tutum ve davranışlar, disiplinsizlik ve ilgisizlik yüzünden mi bu duruma gelmişti. Herhalde her yönüyle şehirdeki en berbat okul bu olmalıydı diye düşündü.

Göreve başladığı ilk hafta Enes öğretmen sınıfıyla öğrencileriyle hiç ders işlemedi. Onlara kitaplarınızı açıp çalışın, ders işleyin, ödev yapın, şunu yapın, bunu yapmayın diye hiçbir şey söylemedi. Sadece onlarla birebir tanışıp onları tanımaya anlamaya, bir nevi onları okumaya çalıştı. İlk görüşüşte her ne kadar yaramaz, söz dinlemez başlarına buyruk ve başarısız görünseler de, özlüklerinde bir güzelliğin yansımaları görülmüyordu. Sadece ortam ve şartlar onları bu duruma getirmişti. Ufak bir kıvılcım onlardaki güzellikleri gün yüzüne çıkarmaya yeterdi. Enes öğretmen onlarla tanışırken özel olarak her birinin yanına oturup sevgiyle başlarını okşar ve kendisini tanıtmalarını isterdi. Özellikle sınıfında anneleri vefat etmiş, annesizliğin bütün etkileri üzerlerinde his edilen babaları tarafından bakılmaya çalışılan yetim ikiz kardeşler Serhat ve Ferhat'a ayrı bir ilgi gösterir, diğer öğrencilerine belli ettirmeden onların eksiklerini kendi imkânlarıyla gidermeye çalışırdı. Önceleri sınıfın en geride kalmış bu öğrencileri sanki hayat suyu verilmiş bir fidan gibi gündün güne açılmış ve kısa bir sürede sınıfın en başarılı öğrencileri arasına girmişlerdi. Enes hocanın bu uygulamaları, bu ilgi alakası çocukların tuhafına gitmişti. Çünkü daha önceki öğretmenleri hiç böyle değildi. Sert mizaçlı ve onlarla hiç böyle ilgilenmeyen, yaramazlıklarını cezalandıran, onları ders çalışmaya zorlayan, zor ödevler veren ve onlarla hiç şakalaşıp oyunlar oynamayan bir öğretmendi.

Enes öğretmen bu öğrencileri içerisinde buldukları olumsuz durumdan kurtarıp müspet anlamda değiştirmek ve her birini başarılı kılmak için ne yapması gerektiğini çok iyi biliyordu. Okulda şimdiye kadar olmayan küçük bir kütüphane kurarak başlamıştı işe. Bir okul hiç kütüphanesiz olabilir

miydi? Olmuştu işte. Bir okula yapılabilecek en büyük iyilik oraya kitap dolu bir kütüphane kurmak ve öğrencileri bundan istifade ettirebilmektir. Bu okulun öğrencileri ders kitapları dışında neredeyse hiçbir okuma kitabıyla tanışmamışlardı. Ailelerden de çok az kişinin evinde tek tük kitaplar vardı, onların da anne babaları bu kitapları vitrinlerinde bir süs eşyası olarak bırakmışlardı. Kitaba sırtını çeviren yüreğini ve zihnini kapayan bireyler ve toplumlar hiçbir vakit mutlu, huzurlu ve başarılı olamazlardı.

Kendi sınıfından başlayarak bütün bir okulda büyük bir okuma seferberliği başlatmıştı Enes öğretmen. Çocukları kitap okumaya alıştırmak, kitabı sevdirmek için başlarda ödül sistemini uygulamıştı. En çok kitap okuyana çocukların çok sevdiği bisiklet başta olmak üzere onlara hitap eden ödüller vermişti. Bu kitap okuma seferberliğinin kısa zamanda öğrenciler üzerindeki gözle görülür olumlu yansımalarına şahit olan okul idaresi ve diğer hocalar bunu daha da geliştirmek için bir çabanın içerisine girmişlerdi.

"Okuma isteği barut gibiydi bir kere tutuşunca bir daha sönmek bilmezdi" ve öğrencilerin okudukları her kitap onları ayaklarının götürmediği yerlere götüren onları farklı dünyalarla tanıştıran muhteşem arkadaşlardı. Bir kitap bir insanı, bir insan bir dünyayı değiştirebilirdi. Bu bilinçle hareket eden ve bu anlayışı bütün öğrencilerine kazandıran Enes öğretmen ve diğer öğretmen arkadaşları kısa bir sürede büyük mesafeler katetmiş, büyük başarılar elde etmişlerdi.

Bir eğitim döneminin sonuna gelinmişti. Şehrin ücra bir mahallesinde ismi hep öğrenci olaylarıyla, başarısızlıklarla, sorunlarla gündeme gelen bir okul, bu dönem tam tersi büyük bir başarı ve örnek bir okul olarak gündeme gelmişti. Bir yıl içerisinde ne olmuştu da bu sorunlu sıkıntılı okul şehirdeki en iyi okullar arasına girmiş ve öğrencileri sınavlarda büyük başarılar elde etmişti. Çünkü bu yıl bu okula kitabın mucizevi gücüne inanan dertli bir öğretmen gelmişti. Kitaplarla ve sevgiyle öğrencilerinin yüreğine dokunup onları adeta değiştirip dönüştürmüştü. Bu örnek çalışmalarından dolayı şehirde yılın öğretmeni seçilmişti Enes öğretmen. Bu değişim diğer okulların hocalarının da dikkatini çekmiş onlar da bir sonraki dönemde okullarında böylesi bir kitap okuma seferberliği başlatacaklarını söylemişlerdi. Bütün bu güzelliklere ve başarıya sebep olduğu için çok mutlu olan Enes öğretmeni en çok sevindiren, mutlu eden şey ise geldiği vakit okulun en başarısız öğrencilerinden olan ikiz yetim kardeşler Serhat ve Ferhat'ın okulun birinci ve ikincileri olarak seçilip başarı ödülü almalarıydı.

SÖZÜN DEĞERİ

▲ ŞEHNAZ FINDIK

İnsanın İslâmî terminolojideki tanımı için hayvan-ı nââtık denilir. Yani ağzına gelen her şeyi konuşmamaya söz vermiş olan "hayvan". Belki de biraz iyimser bir tavırla, aklın dehlizlerine uzanan Gazzâlî'ye nispetle dil belasından arınmış insanı tarif etmek istedim. Fakat şu bir gerçek ki söz söylemek, ahdetmek gibi faziletli bir iş değil artık. Belası da, başımıza ördüğü çoraplar da çok fazla. Tam da bu sebepten nââtık olmanın sakıncalı yönleri, ilahi uyarıları da beraberinde getirmiş. Zaman değişmiş, çağlar çağları kovalamış ama insan vakitlice söz söylemenin hikmetini pek kavrayamamış. Üstelik şimdilerde insanın "konuşan hayvan" sıfatıyla çağın konuşamayan tek hayvanı olma yolunda ilerlemesi de bambaşka bir fiyasko. Bu husustaki kanaatlerimi başka bir paragrafın canını sıkılamak için saklıyorum.

Evvla söz söylemenin memnuniyetsiz bir iştahla ilgili olduğunu belirtmekte fayda var. Bir an evvel konuşmak için sıramızı bile beklemiyoruz. Ekran önünde, kürsülerde, konferans salonlarında ve dijital dünyanın sohbet mecralarında söz söylemeye iştahla sarılıyoruz. Fakat söyledikçe konuşmaya duyduğumuz açlık artıyor ve bu durum kanıksandığı an memnuniyetsiz bir hal alıyor. Şarkı sözlerinden sempozyum bildirilerine, şiirlerden kısa mesajlara kadar birçok yerde sarf ettiğimiz sözlerin şayet varsa içindeki deruni mana, incelik ve hassasiyetler ruhumuza sirayet etmiyor. Çoğu zaman manasız, mesnetsiz ve anı kurtaracak birkaç laf etmeyi meziyet sanıyoruz. İlim adına konuşurken bile sözlerimiz maksadını aşarak kibrin prangalarında kendini zayi ediyor. Oysa söz, Allah'ın "kelam" sıfatına istinaden, insanın en değerli hazinesi olmalı. Ancak bunda da isabet ettiremiyoruz.

Söz, Allah'a sığınmak için mefhumları ikna etmektir. Zihnimizdeki tüm melekeleri harekete geçirecek türden bir aksiyondur. Sesin ve hitabın hüküm giymesidir. Ve yine zamanın ruhunu sözün kıymetinden tespit eder, dilimizi ne tür felaketlerden uzak tutacağımıza bu zaviyeden bakarız. Bu kabuller ekseninde insanın kelimelerden ibaret bir vitrin olarak kendini teşhir etmesi, ancak sözünün ederi kadar piyasası olduğuna işaret eder. Kısa bir mesajla yahut bir güvercinle olsun, sözün emanet alınarak kaynağından muhatabına taşınması, insanın her bir harfte kendinden bir nişane kopararak yolculuğa sevk etmesi gibidir. Öyleyse sözümüz bizden bir müjde taşıdığı gibi bir felaket de taşıyabilir.

Evet, kalbi karartılmış bir dünyada insana felaket olarak konuşmak yeter. Söz söylemek, söz üretmek, söz taşımak, sözü değerinden etmek bu çağın en trajik meselesi denilebilir. Kelimelerin hakkını gözetmeden pervasızca

sarf edilen her söz, ruhumuzdan kocaman bir ısırık alır. Hal böyle iken neyi, ne ölçüde konuşmalı? Sözün hakkını gasp etmeden onu ete kemiğe büründürcek irtibat için nereye dikkat kesilmeli? **Söz mühendisliği değil kast ettiğimiz.** Fakat kelamın da bir ağırlığı, isabet ettiği bir gerçekliği yok mu? Çağın güdültüleri arasından yükselen bunca konuşmanın nihayete ermemesi, öylesine ve maksatsızca ortaya dökülmesi, birilerine şifa olacak hakikatle buluşturulmaması hepimizi kıvrandırmıyor mu?

Derdimiz, sözün meclisten mutmain olmasıdır. Sosyal medyadaki sohbet odalarında konuşanların veya birkaç köşede yazarlığa soyunmuş kimselerin malayani ile gönülleri zehirlenmesi insan izzetini yok saymaktır. Neden bu kadar çok şey söylemek zorundayız? Kim bu sürekli konuşanlar? Nasıl düşüneceğini dahi bilmeyen binlerce gencin ıstırabını görmezden gelerek onları daima konuşmaya teşvik etmek ne kadar doğru? Evvela konuşmanın, hitap etmenin, söz söylemenin birtakım ihmal edilmez ilkeleri olduğunu bilmek gerekir. Bu bilmenin neticesinde konuşmak, esasında insanca söz söylemenin ilk aşamasıdır. Bu türden bir söz söylemenin telkin edilmesi muhatabın dimağında yeni bir pencere açmak suretiyle gençliğe düşünmeyi, söz söylemek için hazırlık yapmayı, vakti ve muhatabı gözetmeyi de öğretir.

Diğer yandan sözün söylendiği meclisin sözü taşıyacak, anlamlandırarak ve onu başkalarının istifade ve ihyası için geliştirecek bir meclis olması sözün üzerimizdeki hakkıdır. Her güzel söz her mecliste söylenmediği gibi her güzel meclis de sadece hoş sözlerin meskeni olmaz. Zira konuştuğumuz bir hayrın, nasipsiz bir mecliste incinmesi söz konusu olabilir. Böylesi bir davranış ancak sözün hakkına tecavüzdür. Muhatabın kalitesi, birikimi ve şerefine binaen sözün, sorunun ve hatta cevabın bizden alacaklı çıkması an meselesidir. Yapılacak en doğru iş, adab-ı muaşeretten uzaklaşmadan, muhatabın değerini tespit ederek konuşmaktır. Anlayışı kıt, uç fikirlerde ısrarcı, batıldan medet uman ve dilinden cemiyetinin emin olmadığı kimselere güzel söz namına vakit harcamak, kalplerini değiştirecek çaba sarf etmek sözü israf etmektir.

Sonuç itibarıyla insan, söz olarak yaşar. Ne düşünürse ona dönüşür, neyi severse ona yaklaşır ve ne konuşursa ondan nasibini alır. Bundandır ki büyüklerimiz niyetleri samimi, dilleri hoşnut kimselerin muhibbanı olmayı bu dünyadan alınacak en yüce nimet olarak görür. O vakit sözün en güzelini, meclislerin en hayırlısında söylemek duasıyla...

KAYIP GÜNLER

▲ SALİHA ÜLEV EYÜPLER

Yaşamınızdaki boşluk dönemlerini hatırlıyor musunuz? Hani var mısınız yok musunuz ayırt edemediğiniz zamanları. Hiç bitmeyecek gibi gelen keder üstüne keder yüklendiğiniz zor zamanları. Belki ortada bir şey varken hissettiğiniz belki de ortada hiçbir şey yokken var gibi hissettiğiniz ve en çok da buna şaşırduğunuz zamanlar. Dünyadaki renklerin bir süre siyah beyaz olduğu seslerin kısıldığı iç sesinizin amansızca konuştuğu, kendinizi perde arkasından izliyormuş gibi hissettiğiniz o tuhaf zamanlar. Yeyip içmek, uyumak zorunda olan bir organizmanızdır. İhtiyaçlarınız vardır ama onları gidermek hiç bu kadar zor olmamıştır. Ağzınızda tat yoktur. Uyurken dinlenmezsiniz, kıpırdamak bile zordur. Bir kaç kıpırdayışı çok büyük hamle sanırsınız. Her şeyi bırakıp gitmek, "Ben bu oyunda yokum" demek istersiniz. Anlamlandıramazsınız, bütün bildikleriniz yeniden sorguya çekilir tarafınızca. Teraziler kurarsınız, planlar yaparsınız, şerhler düşersiniz, açıklamalar getirirsiniz. Hepsi bulanık bir halde önünüze düşer ve elinizde yine bir hiç yine cevaplanmamış sorular yine korku yine kaygı...

Her gün aynı sorulara aynı yerden yine başlarsınız. Her gün aynı şeye daha şiddetli üzüldüğünüzü sanırsınız. Herkesin hayatı normal akışında da sizinki karmakarışık gibi gelir. Herkes mesut da bir siz alacakaranlık gibi kalakalmışsınızdır gün ortasında. Herkes gülümsüyordur, siz de nasıl yapıldığını hatırlamaya çalışırsınız. Sıradan olan her şeye özenirsiniz. Sakin geçen birkaç dakikaya, iki kişinin hararetle konuşmasına, kasiyer kızın paketleri kasadan geçirmesine, çocukların şimdiki zamanda kalışına, mışıl mışıl uyuyuşlarına. Siz hariç her şey normaldir. Bu normalliğin içinde olmayı istersiniz ve siz oralardayken sıkıntı gibi görünen her şey aslında ne kadar da küçük, hatta güzelmiş diye düşünürsünüz. "Bir daha asla bu kadar küçük şeylere üzülmem" dersiniz "kimseyi de üzmem" dersiniz. Yaradanınıza sığınır, af dilersiniz yaptığınız taşkınlıklardan ötürü, "yapmam" dersiniz "bir daha asla yapmam" "yoksa yaptıklarımın cezası mı" diye de düşünmeden edemezsiniz. Sonra "orda dur" dersiniz kendinize, Allah kulunu cezalandırmak için fırsat kollamaz. O, bağışlayan ve merhamet edendir. O, karşımızda değil yanımızdadır. Tüm olanların elbette bir sebebi, bir hikmeti vardır. Lakin bunu bilip anlayabilmek her zaman mümkün olmaz.

Bazen yaşanıp bittikten sonra anlaşılır, bazen ömür kâfi gelmez. Ama mutlaka bir anlamı vardır.

Bu günler sonradan acının getirdiği olgunlukla beraber güzel anılır. Fakat yaşarken hiç de gönül açmaz. Gönüllü kapatır, ışıkları kapatır, günü kapatır hatta geceyi kapatır, kör karanlıklarda bırakır, dalga dalga boğar. Gökyüzünü yırtıp nefes almak istersiniz. İşte öyle acımasız, öyle zor, öyle kayıp günler gelir yaşamımızın belli dönemlerine çöker.

Bu dönemler hepimize aittir. Belki hissettirdiklerini farklı farklı tarif ederiz. Ya da şiddetini farklı algılarız ama bunlar hepimize, bütün insanlara ait günlerdir. Hepimizin, ömrümüzün içinde kaybolup silinen günleri vardır. Hatırlayınca içimizde suya değen kor gibi ses çıkaran, dalgalı acı bir iz bırakan, biraz gurur, biraz korku uyandıran günler. Nefesimizi tutup vermediğimiz günler.

Neyse ki bu günler de diğer günler gibi geçici. Çünkü çeşit çeşit günler, insan ömründe dolaşır durur. Güzel günlerin daha uzun sürdüğünü sanıyorum. Araya karışan bulanık günler de zamanı gelince hepimize uğruyor, uğrayacak. Ama biz bunların geçici olduğunu ve dolaştığını hatırımızdan çıkarmayacağız. İşin belki de en önemli sırrı, bu günlerin geçici olduğunu bilmektir. Tüm gücüyle yüzünüze yüzünüze bıkmadan usanmadan geçmeyeceğini haykırırsa da geçicidir. Mutlaka ama mutlaka bir sonu vardır. Çünkü her şeyden önce ilahi düzen bunu gerektirir ve bunu üstüne basa basa da söyler. İlk adım bunu bilmek. Sanırım ikinci adım da hareket etmek. Yani çaba. Küçük bir çaba. Küçük küçük başlayıp belki yavaş yavaş büyüyen ama hareket eden bir çaba. Durağan bir çaba değil (çaba durur mu? Çaba harekettir aten vs. vs.). Çaba demekle çaba sarf etmiş olur muyum, ya da çabaladığımı düşünmekle? "Çabalıyorum" demekle durağan bir çabadan bahsediyorumdur çabaladığımı sanıyorumdur. Kıpırdayan bir çaba, canlı bir eylem olmalı. Bazen yatağı toplamak büyük bir çaba isteyebilir. Mesela susmak, yapmanız gereken ağzınızı açmamaktır ama o da zaman zaman büyük bir çaba ister. Durağan gibi gözükse ama durağan olmayan bir çaba bu da. Bazen tam tersi, konuşmak bir çaba gerektirir. Gülümsemek, yemek yemek ya da yememek, uyumak gibi basit şeyler çaba gerektirebilir. Hiç birini hafife almadan yalnızca çaba sarf ettiğimizden emin olarak çabalamak bu günlerde

kendimiz için yapacağımız en büyük iyilik ve tabii bu günlerin ömrünü kısaltmak için.

Gececeğini bilmek.

Çabalamak.

Başka bir formül bilmiyorum henüz. Gerisinin çabaya dâhil olduğunu düşünüyorum. Meşgul olmak mesela. Son zamanlarda meşguliyet terapisi diye anılan babaannelerimizin her zaman söylediği şeyler, uğraşlar bulmak, boş durmamak. Zihni meşgul etmek, ama oyalamak değil ona gerçekten sorunlar yaratmak. Bu dönemlerde tam bir fırtına gibi kılı kırk yarıp tam kapasite çalıştığı için her şey onu durduramaz. Gerçekten ona yeni bir şeyler vermeniz gerekir. Daha önce bilmediği, çözmek için uğraşması gereken, mümkünse yeni bir şeyler.

Duvarlardan uzak kalmak. Dört duvar arasına bu günleri sıkıştırmak değil de gökyüzü ve yeryüzüne dağıtmak. İnsanlar arasına dağıtmak. Sesler içine, duruşlar, oturuşlar, yürüyüşler, hışırtılar arasına dağıtmak.

Bütün bunlar çabalamanın içinde. Ne kadar basit, ne kadar ağır, ne kadar zor, ne kadar sıradan ve bir o kadar da olağan dışı. İşte bunlar kayıp günlerin cilveleri. Onları da böyle karmakarışık kabullenmek gerek. Ömrümüzün yaramaz çocukları gibi... Ortalığı

katıp karıştıran, eğriyi doğruya başımıza geçiren, düşüncelerimizi savurup uçuşturan, zihnimizde ne var ne yoksa didikleyip kendine bir oyun arayan yaramaz bir çocuk. Ona bir süre tahammül etmek zorunda olsak da elbette saati geldiğinde gidecek. Çünkü bizimle yaşamıyor. Ama arada sırada gelecek ve yine aynı şeyleri yapacak. Onu ne kadar iyi tanır ve gideceğini ne kadar çok aklımızda tutabilirsek o kadar kolay geçiririz onunla zamanımızı. Diğer türlü yani onu yok saymak ya da elimiz kolumuz bağlı sadece ona odaklanmak bize iyi gelmeyecek ve hiçbir şeyi değiştiremeyecek.

Kayıp günlerimizin içinde uzun ve acılı bir süreçten sonra bir bulmak saklandığını söyleyenler var. Bu yaramaz çocuk ortalığı karıştırırken kıyıya köşeye güzel izler bırakıyor diyorlar. Tohum gibi. O tohumları tanıyıp bilene gizli bahçeler müjdelenebilir. Ama bulmak tanımak ve o tohumları sulamak kaydıyla. Zira tohum bile bir kıpırdanışla büyür. Bir kıpırdanış bekler, su bekler, hava bekler güneş bekler. O harekete mukabil suya, güneşe doğru hareket eder ve sonunda gökyüzünü görebilir. Alem, eli ayağı olmayan bir tohumdan bile bir kıpırdanış istiyorsa insan kıpırdamadan hiçbir şey elde edemez. Çok büyük değil küçük çabalarla büyük mutluluklar geleceğine inanmak gerçek dışı değil. Zira izin verildiği sürece bir asanın dokunuşuyla Kızıldeniz'leri yaranlar var.

EVDE MİSİNİZ, EVSİZ MİSİNİZ?

▲ GÜLCAN YILDIRIM

"Ev" sözcüğü Türkçe sözlükte yedi anlamıyla açıklanmış, aynı zamanda bu sözcüğün oluşturduğu birleşimler örneklendirilmiştir. Bu sözcüğün anlamları, 'yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı', 'bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut', 'evin iç düzeni, eşyası vb.', 'içinde bir iş görülen veya bazen belirli bir amaçla kullanılan yer', 'herhangi bir yerde toplumsal, kültürel, ekonomik yönlerden tanıtma görevini üstlenen veya belli alanlarda olan kişilerin toplanıp toplumsal ilişkilerini sürdürmelerini sağlayan kuruluş', 'aile', 'soy, nesil', şeklinde sıralanmış, sözcüğün 'aile' anlamı mecazi, 'soy, nesil' anlamı ise eski olarak belirtilmiştir. (Türkçe Sözlük I, 1988: 477-478)

"Ev" sözcüğünün, mecazî anlamda aile yerine kullanılması evin aileyle sıkı anlam ilişkisine, evden türeyen kelimelerin de bu anlamsal bağı koruyarak türediğine işaret eder. Şöyle ki, evlenmek, evli, evlilik, evermek sözcükleri doğrudan "bir aile kurmuş olma, izdivaç" anlamına gelmektedir. "Dünya evine girmek" deyişi ile de evlenmek kastedilmektedir. "Baba evi" de bir anlamda insanın ilk evrenidir. Ev'in varlığı aile kurmakla ortaya çıkar. Bu yüzden aile bizim için neyse ev de benzer anlamları içerir.

Ev; sığınak, huzur, güven, sessizliktir. Gidince kabul edildiğimiz, kabul gördüğümüz yerdir. İçine doğduğumuz ikinci anne karnıdır, ılık ve güvenlidir.

Şefkat, merhamet, ilgi ve sevgi içine doğduğumuz eve alışmamızı kolaylaştırırsa da dünyada bir ev edinmek, eve alışmak fizyolojik olarak da ruhsal olarak da genellikle zorlu bir süreçtir.

Ev; bebeklikte annedir bir yerde hatta ölünceye kadar da anne hep ilk vatan olarak baki kalacaktır. Sonra süttten kesilme, yürüme, kreş, okul, gençlik derken adım adım anneden ve çocukluk evinden koparız.

Bu doğal ayrılıkların dışında da evin yukardaki olumlu anlamlarını yitirip bizi dışına attığı kovulmalar, sürgünler, dışlanmalar vardır. Ya da bütün bu huzur, sıcaklık ve güvenin yanı sıra korkularımızı, travmalarımızı, öfkemizi, nefretimizi gömdüğümüz bir arka bahçeyi de içerebilir. Sırların, yalanların, aldatmaların, şiddetin, zulmün, sevgisizliğin faal birimi olarak aileyi işleyen bunca dizinin reytingi de buna işarettir. Evlerin salon ve oturma odalarının yanı sıra bodrumları, depoları, yatak odaları da vardır. Evler bu görünen ve görünmeyen yanlarıyla çoğu zaman kırılan kolların içinde kaldığı yerlerdir.

Ev; ne zaman sığınak yerine hapisane, sessizlik yerine dilsizlik veya uğultu, güven yerine tekinsizlik anlamına gelir; huzur yerine huzursuzluk verir?

Evden Ayrılış ya da Kopuş:

"Evden ayrılmanın veya kopuşun ilk ve temel nedeni biyolojiktir," derler. Beden büyür, kişilik peyderpey oluşurken çocukluk evinin sınırları, imkânları dar gelir, birey en azından ruhsal olarak yeni ev arayışına yönelir. Gençliğin bedene ve ruha getirdiği nitelikler de bu arayışa uygun enerjiyi sağlar. **Biyolojik zaman, birey olmanın denemelerini gürültülü bir şekilde duyurur.** Öyle bir an gelir ki, erken bireyin yeni edindiği olanaklar ya da kısıtlar, belirli bir yuvanın gerektirdiği alışkanlıklarla bağdaşmaz olur. O zaman, bir yandan yuva bu yeni bireyi dışına fırlatırken, bireyin de önüne yuvaya içkin sıkıntıların aşılabileceği, belli belirsiz sezilen vaatlerin gerçekleşebileceği bir olanakmış gibi görünen bir yol açılır. Yolun heyecanı yuvanın güvenini unutturabilir.

Bireyin tercihleri ve yuvanın püskürtmesi arasındaki ilişkiler her zaman böyle uygun olmayabilir. İnsan gönülsüz ve hazırlıksız olarak da yola koyulmak zorunda kalabilir.

Dini, ideolojik veya dünya görüşü farklılaşmalarının çatışa çatışa bireyi evin dışına sürüklediğini yaşamış veya gözlemlemiştir. Yine evin bunaltıcı tekdüzeliliğinin, otoriter düzenin sıkıcı kurallarının boğuculuğunda birey; başkaya, nefes almaya, özgürlüğe ihtiyaç duyabilir.

Bu yüzden evden kopuş; gitmek yerine kovulmak, yolculuk yerine sürgün şeklinde de gerçekleşebilir. **Aile evinden kendi yolculuğu için barış içinde (evlenerek, askerlik, okumak veya iş için)** çıkan bireyle kovularak, dışlanarak çıkan **bireyin önünde uzanan yol farklıdır.**

Evi terk etmek veya evden ayrılmak aileden kopmak anlamına gelmez. Aileden psikolojik olarak kopmak ayrı bir meseledir. Evden aileden ilk ve görece kopuş ergenlik döneminin sonunda gerçekleşse de aile bu kopuştan sonra da hatta bir ömür içinde yer aldığımız kök model, bir güç-etki alanı olarak hayatımızda var olmaya devam eder. **Aile evi sağlıklıysa bireyin ruh evini sağlıklı inşa etme olasılığı artar.**

Ev Neden Bu Kadar Önemli?

Klasik söylemle ev/aile toplumun en küçük yapıtaşdır. Ev; bu yüzden kanlı canlı yaşayan bir birimdir. İsimlendirilen bölmeleriyle/odalarıyla dış dünyanın bir mikro tipidir. Atölyedir, aşanedir, sohbet meclisidir. Yalnız bedensel ihtiyaçların değil ruhsal ihtiyaçların

da karşılandığı yerdir. Orada da haklar, iş bölümü, ödevler, sorumluluklar ve sorunlar vardır. Orada da bir yönetim, teba ve hukuk ya da hukuksuzluk vardır. Bu nedenle ev ve aile bireyin de toplumun da turnusol kağıdıdır. Dünyadaki konumunuz evdeki konumunuzdan bağımsız değildir.

Yok eğer dışarda bambaşka bir profil çiziyor ya da gerçekten başka biri oluyorsanız zaten o ev sizin değildir veya hiç eviniz olmamıştır.

Ev, mimari yapısı ve iç dekorasyonu ile bireyin de toplumun da aynasıdır. Basık tavanlar, çok katlılık, küçük pencereler, küçülen metrekareler, tek kişilik balkonlar, balkonsuzluk, bir duvarla ayrılan evler, kağıt gibi duvarlar, Amerikan mutfaklar, tek tip evler, taşınabilir evler, prefabrik evler, gecekondular, dubleks, tripleks, yalı, köşk... tüm bu ev çeşitleri ve eve dair değişen mimari özellikler hatta sokağın, meydanların, parkların şehirdeki yerleşimi insana, topluma onu şekillendiren tüm unsurlara dair bize konuşur.

Seyhan Kurt "Haneden Ev Haline" kitabı üzerine yapılan söyleşide ev düzenlemelerinin farklılaşmasının evin işlevinin, eve bakışın değişimiyle ilgisini şu şekilde örnekler:

"90'lı yıllara kadar mobilyalar için "takım" kelimesini kullanıyorduk. Bu niteleme bugünlerde yekpâre bir birim anlamındaki "ünite" ye dönüştü. Ünite, bir anlamda tek tipleşmeyi çağrıştıran bir kelimedir. Geçmişin mobilyaları renkleriyle, biçimleriyle ve işlevleriyle günümüzdeki "oturma üniteleri"ne oranla kıyaslanmayacak kadar zengin bir çeşitliliğe sahipti. Bugün tıpkı diğer nesnelere gibi, onların daha çok işlevselliğiyle ilgileniyoruz. Bir evde her şey işlevsel yönleriyle değerlendirildiğinde, evin duygusal bağlayıcılığı aşınmış oluyor. Evler birbirine o kadar benzemeye başladı ki kendi evimize karşı bir aidiyet hissetmemeye başladık. Tabii bu da evdeki gündeliğimize yansdı. Ev hızlı eylemlerin mekânı hâline gelmiş görünüyor. Oysa ev, modern kamusal yaşamın hızını ve stresini kesen bir kaçış mekânı olmalıydı. Elbette evdeki düzenlemelerin çağın gereklerinin etkisiyle değişmesi doğaldır. **Ama unutmayalım ki nesnel düzenlemeler, alışkanlıklarla beraber bütün zihinsel ve duygusal dünyamızı da değiştiriyor.** Yani buradaki sorun basit bir nesnel değişim değildir. Misafir odası düzenlemelerinin kalkmaya başlaması, L koltuk ve TV ünitelerinin yaygınlaşması gibi unsurların ekonomik olduğu kadar kültürel arka planları var. Herhangi bir nesneyi kullanma biçimimiz, o nesnenin bulunduğu evrenle olan bağlarımızın sınırlarını belirler."

Evin dış ve iç mimarisinin değişimi; bakış açılarımızın, yönelimlerimizin, kültürün, ideolojinin özetle dünyamızın ve dünyanın değişmesiyle yakından ilgilidir.

İsmlendirme olarak evin yerini dilde konutun alması da evin sürekliliğinin yerini konup kalkılan yere bırakmasına yorulabilir. Geçmişte evin çoğunlukla mülk oluşu; kuşaktan kuşağa eşyasıyla el değiştirmesini, geniş aileleriyle zengin paylaşımı, kültürün ve aile hafızasının aktarımını sağlamakta büyük bir imkân teşkil eder. Bu gününü yarına aktarmakta zorluk çeken, kiracı, çekirdek ailesi veya arkadaşlarıyla hatta çoğu zaman tek başına yaşayan bireyler olarak bu geçmiş artık anlaşılmayacak ve içselleştiremeyecek kadar uzak görünmektedir.

Bir Metafor Olarak Ev:

Ev yalnız biyolojik bağları bir arada tutan çatı olarak değil olağanüstü kullanışlı bir metafor olarak içine doğduğumuz aileyi, mahalleyi, ulusu, kültürü, dili de işaret edebilir.

Yabancı bir ülkede aynı dil, millet, kültürden olmanın hissettirdiği duygu; evde olmanın hissettirdiğiyle kardeştir.

Bir "iç" in olduğu her yerde, ev metaforu işler. "Dış" a karşı "iç" in metaforu olarak. Bir yanda emniyet, sıcaklık, tanıdıklık, öbür yanda risk, kaybolma. Ya da bir yanda kalıplar, sıkışma, hareketsizlik, öbür yanda cesaret, yenilik, özgürleşme. Dil, millet, din, kültür evlerinin her birinde evdeşlerimizden farklılaştığımızda öteki, azınlık, düşman, dışlanan muamelesi görürüz.

Ev Bir Yapıdır:

Ev yalnızca soyut bir metafor değil her gün her an karşımıza gündelik sorunlarıyla dikilen inatçı bir gövde, akut bir sorun yumağı, sürekli sağı soluyla ilgilenmeniz gereken bir makinedir aynı zamanda. Musluk damlar, baca çekmez, evye tıkanır, lavabo akıtır, boya kabarıp, tavan küflenir, parke kabarıp, vidalar gevşer, kapı şişer, haşerat basar, fare girer, prizler gevşer, sigorta atar. Bu çoğumuz için can sıkıcı, görmezden gelmeyi uzun süre reddemeyeceğimiz sorunlar evin o huzur dolu hayali imgesinin altını oyan gerçeklikleridir. Tıpkı ruhun evi olan bedenimizin yaşayan bir organizma olarak sık sık bakıma ihtiyaç duyması, ihtiyaçlarının giderilme gereksinimi olması gibi bedenimizin evinin de bakıma ihtiyacı vardır. Fakat bu ihtiyaçları hepimiz aynı ustalıklarla karşılayamaz. Hele de hayatın acemisi ve beceriksizi olanlar / olduğumuz dönemler için bu sorunlar bizi evden soğutur.

Evden Uzaklaşmak Bize Ne Getirir? / Bizden Ne Götürür?

Dünyayı geçici bir ağaç gölgesi kendisini bir yolcu gibi gören insana dünya kalıcı bir ev ve yurt hissiyatı vermez. **Bu dünyada göçmen veya sürgün olduğunu düşünen insanın tek evi ruhudur.**

St. Victor Hugo "Memleketini güzel bulan insan daha yolun başındadır, her yeri kendi yurdu gibi gören insan güçlüdür; ama bütün dünyayı yabancı bir ülke gibi gören insan mükemeldir. Yolun başında olan ruh, sevgisini dünya üzerindeki tek bir noktaya sabitlemiştir; güçlü insan sevgisini her yere yaymıştır; mükemmel insan ise sevgisini söndürmüştür." der. Buradan hareketle olumsuzluk içeren evsizlik, yerinden edilmişlik, sürgün ya da hicret yeni bir doğuşun, başka bir görmenin başkayı görmenin kapısını aralayabilir. Bir imkâna dönüştürülebilir. Yalnızca diğer dünya görüşlerine, kültürlerine, dinlerine değil; kendi dünya görüşünüze, kültürünüze, dininize de dışardan bakmayı mümkün kılar. Başkalarının gerçekliğini görmemizi engelleyen kesinlikleri, önyargıları aşmamızı sağlayacak keskin bir bakış açısı üretebilir. Yerliliğin, aynılığın, hazır bulmuşluğun rahatlığı ve körlüğünden, içine doğduğumuz ortama uyum sağlama zorunluluğundan bizi kurtarır.

Evin güvenilir zeminin yitmesi, insana yeni birine dönüşebileceği fikrini ve olanaklarını verir.

Elbette bir kozmopolitizm içinde erimek tehlikesi de yurtsuzluğun barındırdığı bir tehlikedir. Her yeri evi olarak benimseyemeyenler bir yerde aynı dertten mustariplerdir veya evinden edilen/olan için ne geldiği yerden kopabilmek ne gittiği yere bağlanabilmek; hayatını yitirdiklerine yanarak yaşamak da olasıdır.

Ev'i terk etmek için öncelikle bir iç evin olması şarttır. Evini sırtında taşıyan kaplumbağa misali belki gerçek bir özgürleşme için taşınabilir bir ev edinmek gereklidir. Yukarıda kabaca ruh dediğimiz ama elbette birçok bileşeni içeren yekpare bir "iç" i olmak dünyanın her yerinde bizi ev sahibi kılabilir. Ev sabit kimliğin mecazıdır denilebilir.

Evsizlik, Yurtsuzluk, Yersizlik:

Ev, ailenin hafızasıdır. Evin yitimi; anıların, ilklerin-ilk öğrenmelerin, paylaşımların; bunlara ait nesnelere kayıdır. Bu kayıplar derin ıstırapın yanında **gelecek için geçmişe ihtiyaç duyan** insanda kalıcı olarak köksüzlük, aidiyetsizlik hissi oluşturur.

Yitirilen ev; ister ailenin çatısı anlamında olsun ister vatan, dil, millet, inanç metaforu olarak ev olsun durum değişmez. **Evini yitirmek, evsizlik güven ve aidiyet duygusunun kalıcı zarar görmesiyle sonuçlanır.**

Çağımız birçoğumuz için dönüşsüzce yerinden yurdundan edilmenin zamanı. Asrımız savaşlarla, yoksullukla, zulümle, afetlerle, ötekileştirmeyle mündemiç. Eve dönmenin de bir eve ulaşmanın da hayal olduğu bir zaman.

Çağımızda tüm dünyanın sorunu olan göç, azınlıkların sorunu olan sürgünle evinden edilmek ya da bölgesel afetler sonucunda evinden olmak; içinde yaşadığımız, içinden yaşadığımız varoluşsal bir sorundur.

Tüm dünyayla birlikte deneyimlediğimiz pandemi; ev tasavvurunun zihinlerimizde nasıl değiştiğini; bu dönemde deneyimlenen trajikomik yaşantıların sosyal medyada, filmlerde, kitaplarda yer bulmasıyla sosyolojik bir gerçeklik olarak göstermiştir. Pandemiyle gelen eve dönüş; evi canlandırmanın, evin imkânlarını yeniden fark etmenin yerine sanılanın aksine evin hapishaneliğini, kendiyi kalamayan bireyi, sınırları belirsiz bir iş hayatını, ekran bağımlılığını, annenin bitmeyen mesaisini açığa çıkarmıştır. Evin duvarlarını aşmanın yolunu odalarında ekranlarına kapanmakta bulan bireyler hareketsizlikte tam bir uyumuşluğa gönüllü olmuşlardır.

Eve mecbur edilen birey kendiyi -aileyle kalmakta -belki de bir kendi olduğunu çok uzun süredir hatırlamadığından -zorlanmış, çareyi kendinden kaçmakta kendine yabancılaştığı sanal alemde gezinmekte, oyalanmakta bulmuştur.

Dışın varlığının geriye çekildiği pandemide ev, bir iç olarak kendini korumakta zorlanmıştır. "Ev zamanı"nın kontrolü nispeten daha çok size ait olduğundan zaman yönetimi daha güçlü bir irade ister. Pandemide zamanı yöneten dış yönergeler azaldıkça zamanının doğrusallığını yitiren birey, içerde bir merkezi olmadığından dolanıp duran bir yönsüzlüğe anlamsızlığa düşmüştür. "Hayat eve sığar." mottosu yaydığı olumlu havanın aksine artık bir dış ve iç /ev ve ev olmayan ayrımının kalmadığını göstermiştir. Sosyal medya aracılığıyla oluşan şeffaflık toplumunda evin mahrem alanı ortadan kalkmış, iç ve dış/ yabancı ve tanıdık olanın sınırları karışmıştır. Dışarısız bir iç ile içsiz bir dış birbirlerinden çok farklı şeyler değildir sanki, çekilecek bir yer kalmamış ve çıkılacak bir yer de kalmamış gibidir.

Ülke olarak yaşadığımız deprem, evin hayatımızdaki köklü yerini hepimize açık ve acı bir netlikte yeniden göstermiştir. **Zira evin kaybı yalnız üstünüzdeki çatı**

ve dört duvarın değil ailenin, geçmişin, dönülecek yerin kaybıdır.

Eviden gitmenin, yeni bir ev kurmanın veya bulmanın, eve geri dönüşün veya dönemeyişin apayrı hikayeleri vardır bu yazının sınırlarını aşan. Şimdi ise bunların arasına eklenen ve hepsini yerinden eden bir ev -sizlik durumu var. Evi ya da daha genel anlamda mekânı -yeri yitirmek...

Byung-Chul Han, "Zamanın Kokusu" adlı kitabında evsizliğe, yersizliğe giden süreci şöyle özetler:

"Modern teknoloji insanı doğadan, yeryüzünden uzaklaştırır. Uçaklar ve uzay gemileri yeryüzünün yerçekimini insanın elinden alır. Yeryüzü uzaklaştıkça küçülür, üzerinde ne kadar hızlı hareket edilirse o kadar daralır. Yeryüzü üzerindeki mesafeleri kaldırmaya yönelik her girişim insanla yeryüzü arasındaki mesafenin giderek artmasına yol açar. Böylelikle insanı yeryüzüne yabancılaştırır.

İnternet yeryüzünü ortadan kaldırır. E-posta nereden gönderildiğini belli edecek tek bir işaret taşımaz. Modern teknoloji insan yaşamını yeryüzünden yoksun bırakır. Yerin yeryüzünün insan yaşamından çıkması -çıkarılması zamanın doğrusal devamlılığından yoksun oluşumuzla da bağıntılıdır. Geçmiş, şimdi, gelecek şeklindeki zamandaki doğrusal çizgi yalnız şimdiye sıkıştırılmış; şimdi, her şeyin aynı zamanda ulaşılabilir olduğu bir atomik zamana dönüştürülmüştür."

Zaman kavramı yerle içkindir. Her şeyin aynı anda şimdinin içeriğinde yer alması yerin de sınırlarını yok etmiştir. Mesafenin ve yerleri birbirlerinden farklılaştıran niteliklerin bulanıklaşıp birbirlerinin içine geçmesi dünyanın her köşesini görece olarak aynı zamanı yaşar duruma getirmiştir.

"Tarihin sonu" üzerine bütün söylenenler, bitmeyen bir "şimdi" de kısıp kaldığımız hissi, bununla ilgilidir. Yani yersiz yurtsuz kalmamız; savaşlardan, yoksulluktan, şiddetten olduğu kadar, "yer" in ortadan kalkmakta olduğundan da yeri mümkün kılan bütün o anlam çerçevelerinin, ilişkilermelerin, bağların buharlaşmasından.

Yeryüzünün yerçekimini uçakla, uzay araçlarıyla yenip internet aracılığıyla mekanla bağımızı yitirmişken içle dışın sınırlarının böylesine bulanıklaştığı bir zamanda, ev neyin metaforu olabilir? Hem bütün "ev" ler birbirleri içine geçer, dünya koskoca bir "ev" haline gelirken; hatta büsbütün dünyada/dünyalı olmak bile bir ev hissi vermezken hepimiz bir biçimde yersiz yurtsuzlaşmaktayken ev hâlâ aidiyetin metaforu olabilir mi?

İnsan Eve Neden İhtiyaç Duyar?

Ev; durmanın yeridir, durmak(stand) anlamayı (understanding) sağlar. Yunanca; episteme, Arapça vakafe (durmak, Türkçede de vakıf olmak/anlamak şeklinde kullanımı var.), Almanca verstehen gibi anlamının kökü hep durmaktır.

Ev; kendini sağaltmanın, yenilemenin, onarmanın yeridir. Dışarının bu kadar yaralayıcı olduğu yeryüzünde bir rehabilitasyon yeri olarak eve ihtiyaç duyulur.

Ev/aile; olduğunuz gibi görüldüğünüz, olduğunuz hâlinizle kabul edildiğiniz, ne olduğunuzu görebildiğiniz bir ayna olmaya en yakın yerdir. Görüş mesafesini korur, bakacak bilinç ve göze erişerseniz kendini tanımanın bütün malzemesi buradadır.

Şeffaflığa, ölçülebilirliğe, dijitalliğe karşı bir iç çekirdektir. İnsanın niteliğini, ruhunu, özgeliğini ve standartlaştıramayacak yanlarını koruyabileceği, besleyebileceği bir ev, koza, yuva dışta var olabilmesinin de olmazsa olmazdır.

Ev; fani ömrünüze ait parçaları birleştiren, parçaları birleştirip bir süreme bir hikâyeye dönüştüren merkezlerden en temelidir. Geçmiş, şimdi ve geleceğin birleştiği mekandır. Genelde en çok zaman geçirdiğiniz, zamanın biriktiği yerdir. Aidiyetin kozasıdır.

Mevlana'nın bir ayağı sabit diğeri hareket eden pergel benzetmesinde sabit olan ayaktır. Bu ayak ev metaforunu içeren her iç-merkez olabilir. Ev; var oluş sınavı verdiğiniz ilk yerdir. Burada başarmakla(?) dışarda başarmak arasında çok sıkı bir ilgi vardır. Biri diğerini getirir diyemeyiz elbette sadece iç içe geçmişlik açısından ev cephesi yok sayamayacağınız bir alandır.

Mekân, zamanı belirleyen bir unsurdur. Aidiyet ve güven hissi edindiğiniz bir mekân, zamanı/ömrü şekillendirmede önemli rol oynar. "Bir yerden başlamak lazım" daki "bir yer" evimizdir.

Dünyada ait hissettiği bir evi olmamak bütün bir ömrü sürgün kılabilir. "Her ruhun vatanı var, onu bulmak ve oraya ne kadar çorak ve uzak olsa da yerleşmek zorunda, oranın lisanını öğrenmek zorunda, ne denildiğini anlamak, ağıtları çözmek zorunda. Bu yolculuğa çıkmak zorunda, kendi vatanında ölmek zorunda. Ölebilmek zorunda. Ölmeyi kolaylamak zorunda, ölmeyi anlamak zorunda. Tamam da nasıl yaşanacak, nasıl yaşanacak, böyleyse neden yaşanacak, neden yaşanacak, ölebilmek için mi? Ölebilmek için yaşanacak. Yaşayabilmek ölebilmenin yerinde yurdunda ve kendin olarak ölebilmenin yolunu açarsa yaşanabilmiş olacak."

Sürgün yaşayanların, vatanını kaybetme tehlikesi yaşayanların, kaybetmiş olanların dilinden bayrağının dalgalandığı yere gömülme arzusunu duymuşsunuzdur. O büyük aidiyet dünya üzerinde bile eşsiz bir güven ve mutluluk verirken ruhun vatanını tanıması, bilmesi ve oraya ait hissederek ölmesi ne kadar muhteşem olmalıdır.

Vatan büyük evdir, bir vatanda doğmak hazır bir eve doğmak bizi her zaman oraya ait kılmaz. Beden ve aile evimizi ruhumuzun ait olduğu eve ne kadar benzetirsek ruh bu geçici evlerde o kadar rahat edecektir. Yaşamak; ruhun ait olduğu evi bilme bilincidir. Bu bilinçle yaşamak ruhu gerçek evine ulaştıracaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Seyhan Kurt "Haneden Ev Haline" kitabı üzerine yapılan söyleşi <https://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/ev-zihinsel-ve-duygusal-insasi-hic-bitmeyen-bir-yerdir-i-23208>
2. Metis Edebiyat EV ÖDEVI Nurdan Gürbilek © Nurdan Gürbilek, 1998 ©Metis Yayınları, 1998 İlk Basım: Şubat 1999, 5.Basım Nisan 2014
3. Metis, Zamanın Kokusu, Byung-Chul Han, 5. BASIM, 2021
4. İskender Savaşır'ın Defteri, <https://defterisk.blogspot.com/> "Yuva ve yol üzerine serbest çağrışımlar", 2013,
5. HACIZADE-Naile-TÜRKÇEDE-VE-RUSÇADA-‘EV’-KAVRAMI-VE-BU-KAVRAMIN-DİLDEKİ-YERİ-.pdf (ayk.gov.tr)
6. Şule Gürbüz, Öyle miymiş, İletişim Yayınları, 5.Baskı, 2020, İstanbul

DEDEMİN ESANS KOKAN EKMEKLERİ

▲ ÖZNR GÖRÜR KISAR

Sevgi insan ömrünü aşan bir duygu derler. İnsanlar bu dünyadan göçtüklerinde, sevenlerinin gönüllerinde yaşamaya, nefes almaya devam ederler. Zaman zaman sevdiklerinin kulağına usulca bir şeyler fısıldarlar. Birlikte yaşadıkları zaman dilimi içerisinde; hayatta önceledikleri her şey, sevenlerinin mirası olur. Hiç olmadık bir anda, hatırlanmayacak sanılan yaşlarda şahit olunan erdemler hatırlanır. Size adeta bir yol haritası, bir kılavuz bırakarak, sırlanır, giderler. Zorlu mevsimlerde bir nefes, yolunuzu kaybettiğinizde bir kandil olsun ümidi ile. Bir arada iken soluduğumuz hava gibi, içtiğimiz su gibi doğal ve olağan bulduğumuz bir çok şey, onların gidişi ile kıymet kazanır; biricik olur.

Dedem doksan altı yaşında bu dünyadan göçüp gittiğinde; her birimiz onu, dilinden düşmeyen "Ya Rabbi şükür", "Allah", "Lailahe illallah", "Hay hak", "La havle vela kuvvete illa billahil aliyyl azim" tesbihatlarını, otururken, kalkarken, yürürken, derin bir nefes aldıktan hemen sonra, dilinden düşürmediğine, her an, bizzat şahit olduk. İlerlemiş yaşına rağmen öğrenme isteği ile doluydu. Siyah çerçeveli gözlüğünü takar; ona elif cüzünü okutmam için gözlerinin içi ile gülerek ricada bulunurdu. Yaklaşık bir saat çalıştıktan sonra bir çocuk sevinci ve masumiyeti ile yarı yeniden okumak üzere benden mutlaka söz alırdı. Onu çalıştırırken çocukluktan olacak ki çabucak sıkılırdım. Fakat ondaki heves, heyecan beni de harekete geçirirdi. Dualarını ezberledikten sonra gözlerini kırıştırtarak gülümser, bana göz kırpar, hemen bir diğer duaya geçmek için sabırsızlanırdı. Müstakil iki ayrı evde, aynı bahçe içerisinde oturduğumuz için, sık sık dedemin evinde bulurdum kendimi. Beni görür görmez her seferinde babamı sorar; duygularını belli edemeyen bir yapısı olduğu için, onu özlediğini, babamı soruşundan anlardım. Çocuk saflığı ile bir koşu babama gidip; dedemin onu özlediğini söylemek isterdim hep.

Dedemin uzun beyaz sakalları, çatık kaşlarının doğal formunun ona çok sert bir ifade katmasına rağmen, gülümsediğinde kısılan gözleri, insanın içini sıcakık yapan latifeleri, torunları ile konuşurken küçük bir çocuğa dönüşmesi, ona dair hiç unutmadığım detaylardı. Çalışma disiplini bilmeyen yoktu. Yanındaki yardımcıları disiplinli çalışmasına zar zor

dayanır, kimisi kaçıp kaybolurdu. Kul hakkına riayet eder, haksızlığa, adaletsizliğe asla tahammül edemezdi.

Büyük, küçük mahalledeki herkes onun hayranıydı. Yeleğinin ve ceketinin cebinde çeşit çeşit şekerleri hazır ederdi. Çocuklar dedem camiye vakit namazları için gittiğinde yolunu keser, sakallarını sevip, şeker veya harçlık alır, oyunlarına öyle devam ederlerdi. Sevdiği arkadaşları da dedemin cebinden latife olsun diye şeker veya harçlık alırlar; fazlası ile takviyede bulunurlardı. Bu durum gelenek haline gelmişti. Ali dede mahalledeki çocukların pamuk dedesiydi. Cami çıkışında hacı yağı, esansı satan amcadan türlü türlü esans alır; kimini hediye eder veya selamlaştığı herkese ikramda bulunurdu. Gümüştan bir esans kutusu içerisinde esans ile ıslatılmış bir parça pamuk bulunur, o pamukçuğa hafifçe dokunarak esans alınır, dedeler sakallarına bir parça sürüp, dedemle ayaküstü muhabbete dalar, daha sonra işlerine dönerlerdi. Dedemin o sırada elinde gazete kâğıdına sarılı olan ekmekleri de esans kokusundan nasibini almış olurdu. Eve geldiğinde, yemek saatinde ekmeklerden bir parça aldığım; çocuk aklımla dedemin ekmeklerinin neden böyle koktuğunu anlamlandıramaz, sırrına ermeye çalışırdım. Genç kız olduğumda dedemin cami çıkışı seremonisine şahitlik ettiğimde, esanslı ekmeklerin sırrı da çözülmüş oldu. Cami derneğindeki genç, yaşlı herkes o kadar çok sevmişti ki onu. Hiç unutmuyorum başında bir kovboy şapkası ile fotoğrafını çekmiş ve cami derneğinin camına aranıyor "wanted" ilanı ile asmışlardı. O dönem kovboy filmlerinin epey revaçta olduğu zamanlar olduğundan, semtte hayli konuşulmuştu bu latife.

Bir an, yalnızca kısa bir an onunla yeniden konuşabilme imkânım olabilse; ona bu kadar sevilmenin sırrını sorabilirdim. Sevgiyi bize öğretilene, gönülümüze ilham edene şükürler olsun ki; dedem sevgi nimeti sayesinde ancak, hayatın zor yanları ile baş edebildi sanıyorum. Dedeme elif cüzünü öğreten küçük bir kız çocuğu olarak; şimdi baktığımda ondan ne kadar çok nasiplenmiş, ne kadar kıymetli şeyler öğrenmişim meğer. Dedem tesbihi, bastonu, kolçaklı saati, esansları, hikmetli hali ve tavrı ile bize bir çok hatıra bırakıp, "Hay Hak" zikri ile rabbine kavuştu.

Rahmetle...

EĞİTİMİN GÜNCEL MESELELERİ

▲ HASAN UYAR

"Derdimiz üzüm yemek, gerekirse bağcıyı bile döveriz..." 2023-2024 Eğitim Öğretim yılı resmi-özel yaklaşık 74 bin okulda, 3.5 milyonu deprem bölgesinde olan 20 milyon civarında öğrencisi ve bir milyon 210 bin eğitim-öğretim personeli ile başladı. Rabbim bir kaza bela vermeden tamamlayabilmek nasip etsin. Yeni eğitim öğretim yılı hepimize hayırlı olsun.

Eğitimi konuşmak öncelikli olarak günceli konuşmak değildir. Eğitim geçmişin getirdiği idealler, tecrübeler, imkânlar, sorunlar, alışkanlıkların bugüne getirdiği meseleleri konuşmak kadar, 5 yıl sonra 10 yıl sonra 100 yıl sonra insanınızı ve ülkenizi nerede görmek istediğiniz ile ilgilidir. Dolayısı ile ilk paragrafımızda başlığımız düzeltelim ve diyelim ki "**EĞİTİMİN KADİM MESELELERİ**"

Ülkemizin önemli ve yakıcı birçok meselesi bulunmakla beraber etki süresi ve genişliği bakımından en önemli kadim meselesinin "eğitim meselesi" olduğunu düşünenlerdeniz. Çünkü bizzat muhatapları ve paydaşları ile beraber tüm toplum, eğitim meselesinin içindedir. Eğitim-öğretim sürecinin ürettiği sonuçlar itibarıyla de toplumun tüm kesimi eğitimin sonuçları ile yüzleşmektedir.

Ak Parti iktidarında, eğitimde birçok yeniliğe imza atıldı. Bütçede aslan payı eğitime ayrıldı, saray gibi

okullar yapıldı, derslik sayıları artırıldı, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Avrupa ortalamasına çekildi, İmam Hatiplerin orta kısımları tekrar açıldı, katsayı ve başörtüsü zulumu kaldırıldı. Hüseyin Çelik ile başlayan AK Parti döneminde eğitim öğretimde yapılanları saymaya belki sayfalarımız yetmez ama temel sorun şu ki yazacaklarımızın en az yarısı "değişim, yenilik, vizyon," gibi terimlerle bir önceki AK Partili eğitim bakanlarının yaptıklarını değiştiren, düzeltmeye çabalayan uygulamalardır. Bu değişikliklerin en sonuncuları 2023-2024 Eğitim Öğretim Yılında uygulanacaktır. Benzer durumu bir kez daha yaşıyoruz.

2013-2018 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı'nda müsteşarlık yapan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörü iken 4 Haziran 2023 tarihinde Milli Eğitim Bakanı olan Prof. Dr. Yusuf Tekin 16 Ağustos'ta medya kuruluşlarının temsilcileriyle bir araya geldi. Özetleyerek ifade edecek olursak;

"Milli Eğitim Bakanlığı olarak motivasyonu yüksek, öz güven sahibi, merak eden, sorgulayan, analiz yapabilen ama aynı zamanda erdemli, merhametli ve vicdanlı gençler yetiştirmek en öncelikli hedefimizdir."

"Deprem bölgesindeki öğretmenler, öğrenciler ve okullar konusunda kapsamlı çalışma yaptık, iletişim ağı kurduk."

"Depremzede öğrencilerin öğrenme kayıplarını gidermek için yaz aylarında isteğe bağlı telafi programları düzenledik. LGS yerleştirmeleri kapsamında pozitif ayrımcılık yaparak Türkiye'nin her yerinde kayıt yapturmalarını sağladık. Özel öğretim kurumlarından 1 yıl ücretsiz yararlanmalarına ilişkin süreci devam ettirme kararı aldık."

"Sınıf tekrarının olmaması nedeniyle yeni dönemde sınıf tekrarını geri getireceğiz. Devamsızlıkla ilgili önümüzdeki eğitim öğretim yılı sonunda çocuklarımız af ya da benzeri beklenti içinde olmasınlar."

"Özellikle 11. sınıftan 12. sınıfa geçen ortaöğretim öğrencilerinin arasında yaygınlaşmaya başlayan açık liseye kaymalarla ilgili de bir dizi tedbiri önümüzdeki günlerde mevzuat değişiklikleriyle almış olacağız."

"Anayasa Mahkemesi'nin "Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun" bazı maddelerini iptal kararı vermesi nedeniyle gerekçeli karar bize ulaştığında buna uygun hareket edeceğiz. En çok üzerinde duracağım konu 2017 yılında üzerinde yüzlerce toplantı, çalıştay yaparak oluşturduğumuz Öğretmen Yetiştirme Strateji Belgesi. Öğretmen yetiştirme süreci benim bu dönemde çözmek istediğim en temel problemlerden bir tanesi."

Sayın bakanımızın söylediklerinin bir kısmı (devamsızlık, sınıfta kalma,) zaten mevzuatta olmasına rağmen değişiklik diye duyurulması anladığımız kadarıyla disiplini bozacak af gibi uygulamalarda daha titiz olacakları yönünde.

Okullarımızın açıldığı eylül ayında Milli Eğitim Bakanlığı, liselerdeki sınavların test usulü değil yazılı yoklama şeklinde yapılmasına yönelik düzenleme de yaptı. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Resmi Gazetede (08.09.2023) yayımlandı. Yeni yönetmelikte liselerde sınıf tekrarı, devamsızlık ve açık öğretime geçişlere ilişkin hükümlerin yanında yeni maddeler de yer aldı. Öğrencilerin sınavlarının nasıl yapılacağına ilişkin düzenlemenin yer aldığı yönetmelikte, daha önceki düzenleme ile bir dersin bir sınavının test usulü ile yapılabilmesi uygulamasına son verildi.

"Bu kapsamda, cevaplarını öğrencinin oluşturduğu ve farklı bilişsel düzeylerdeki kazanımları ölçen maddelerden oluşan yazılı yoklama şeklinde yapılacak. Artık liselerde tüm kademelerde sınavlar, klasik ölçme yöntemleri ile yapılacak. Türk dili ve edebiyatı dersi sınavlarının, dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini ölçecek şekilde yazılı ve uygulamalı olarak yapılmasına yönelik düzenleme yapıldı. Bu kapsamda, bundan sonra Türk dili ve edebiyatı ders sınavları da yabancı dilde 4 dil becerisini ölçen sınav usulüne göre yapılacak."

Değişiklikleri bir öğretmen olarak son derece faydalı buluyoruz. Sitemimiz sınavların belirlediği öğrenim süreçlerinde yapılan son derece önemli bir değişiklik okulların açılmasına 3 (yazıyla üç) gün kala mı öğretmen ve idarecilere duyurulur. Bu yaklaşım bile aslında ön hazırlık/hazırlama kısmının önemini yeterince takdir edemediğimize işarettir.

Aslında eğitim meselesi kurallar kadar o kuralları

uygulayacak kişilerden bağımsız değildir. Eğitim gibi yoğun insan emeğiyle sürdürülen süreçlerde olgular kadar algılar da önemlidir. Özellikle Bakanlığımız bu süreçte öncelikle kendi personeli ile sağlıklı iletişim imkânlarını çoğaltmalıdır. Sınıf tekrarı ile ilgili olarak işin devamsızlıkla ilişkilendirilip tartışılması bile meseleyi doğru ifadelendiremediğimizi gösteriyor.

Öncelikli olarak kim yaparsa yapsın, nasıl yaparsa yapsın eğitim süreçlerinin sağlanması gereken fonksiyonlar vardır. Bunlar

- 1- Eğitim özellikle yaşları benzer kişileri bir arada tutarak onların yaşlarına ve konularına uygun şekilde sosyalleştirmelidir.
- 2- Eğitim kişilerin zihinleri ile ilgili aktiviteler uygulayarak zihinsel yeteneklerini geliştirmelidir.
- 3- Eğitim verilen alanlarla ilgili olarak kişilerde alan bilgisi (Türkçe-matematik- tesviye gibi) oluşturur.
- 4- Özellikle aileler belli süre zarflarında çocuklarının nerede olduğundan emin olmak isteyebilirler.

Türkiye'deki eğitim sistemi; çoğu yapısal sorunlarından dolayı bahsi geçen amaçları bizim istediğimiz düzeyde ve şekilde çözememektedir. Bunun sebeplerinden bazıları;

- Devletin eğitim süreçlerine yüklediği ideolojik misyon,
- Devletin öğretmen ve öğrencilerine dönük özellikle istihdam odaklı yaklaşımı,
- Devlet ve toplumun sınav odaklı başarı tanımı ve kriterleri,
- Eğitimi sürdüren insanların sorumluluklarının devlete karşı olması ve memur yaklaşımları,
- Öğrencilerin aile ve öğretmenlerin yönlendirmelerinden uzak kontrolsüz bir şekilde işleyen gelişim süreci gibi nedenlerden dolayı çok kıymetli dört yıllar maalesef yeterince kıymetlendirilememektedir.

Türkiye'nin bugün itibarıyla istikrar ile değişimin bir türlü dengeli bir şekilde sürdürülemediği sağlıklı bir yapıya kavuşturamadığı en temel problemlerinden birisi hiç kuşkusuz eğitim meselesidir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yüz yıl geçmiş olmasına

rağmen, devlet milyonlarca gence gelecek inşa etme konusunda dört başı mamur bir eğitim sistemi ne yazık ki oluşturamadı. **Belki de öncelikle Türkiye'nin eğitim politikalarının temelinde yapısal problemleri konuşmadan önce toplumdaki ve bürokrasideki devlet algısının oluşturduğu problemleri konuşmak gereklidir.**

Eğitim sisteminde yapılan dönüşümler arzu edilen insan prototipini yetiştirmeye yönelik ideolojik adımlar olarak ortaya çıkardı. Bunun en bariz örneği, 28 Şubat döneminde getirilen 8 yıl kesintisiz eğitim sistemidir. Geldiğimiz noktada ülkeyi yaklaşık 20 yıldır yöneten Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında neredeyse her bakan döneminde eğitim sisteminde değişikliğe gidilmiş ve eğitim sisteminin stabilizasyonu sağlanamamıştır. 2012 yılında getirilen ve 4 + 4 + 4 olarak bilinen yeni sistemle lise kısmı da zorunlu eğitime dâhil edilerek ülkemizde zorunlu eğitim kademeli olarak 12 yıla çıkarılmıştır.

Tek başına **"zorunlu"** kelimesi bile bir tahakkümü ve dayatmayı çağrıştırmaktadır. Yeryüzünde zorla yaptırılan hiçbir şeyden bir nitelik ve kalitenin ortaya çıkması beklenilemez. **Zorla güzellik olmayacağı gibi zorla eğitim de olmaz.** Eğitim psikolojisinde yer alan dikkat çekme, güdüleme, pekiştirme, ödül ve ceza gibi konular eğitim süreçlerine uyarlanırken zorlama mantığından asla söz edilmez. Eğitim uygulamalarında başarıya ulaşmak için her şeyden önce gönüllü katılım gerekir.

Eğitim süreçlerini uzatmak ve 18 yaşında biten zorunlu eğitimden sonra öğrencinin mecburiyet duygusu ile iyi-kötü mutlaka bir üniversiteye gitmek zorunda hissetmesi devlet eliyle yapılan bir umut tacirliği olmaktadır. **4 + 4 + 4 dört olarak tanımlanan eğitim sisteminin öncelikle üçüncü 4 yıllık kısmının zorunlu olmaktan çıkartılmasının sivil anayasayı konuştuğumuz bu günlerde daha doğru bir yaklaşım olduğu kanaatindeyiz.**

Özellikle meslek liselerinde dört yıl süren eğitim, çalışma yaşamının koşullarına uyumu güçleştirmektedir. Özellikle Üniversite sınavlarına girmeden hayata atılacak öğrencilerimizin daha kısa sürede mezun olmalarına imkan tanınmalıdır. Ortaöğretim eğitim müfredatının işlevsel olarak sadeleştirilmesi ve bu öğrencilerimizin üç senelik eğitimin sonunda lise diploması almaya hak kazanmaları öğrencilerimiz ve devlet için zaman, emek ve ekonomik olarak tasarruf sağlayacaktır.

Bu konuda "yeni dönem"de yeni Milli Eğitim Bakanımızın dilinde ve uygulamalarında çokça hissettiğimiz özellikle açık lise başlığında kendini gösteren "vatandaşımızı ancak biz eğitiriz, eğitim meselesi bizim için o kadar önemlidir ki bu konuda insanımızı geleceğe nasıl hazırlanacağı onun kişisel istek ve tercihlerine bile bırakmayız. Biz insanımızı işte bu kadar sahipleniriz" diye tercüme edebileceğimiz yaklaşımların "zorunlu eğitim" gibi sorunlu olduğunu en baştan ifade etmek isteriz. Ve tüm samimiyetimizle; **"Vallahi derdimiz üzümü yemek... " olduğunun altını çizmek isteriz.**

MEB'in istatistikleri incelendiğinde, açık öğretimdeki öğrenci sayısında yaşanan artış dikkat çekiyor. Buna göre 2006-2007'de açık öğretimde 566 bin 967 öğrenci okuyordu. 2021-2022'de ise sayı 1 milyon 738 bin 198'e yükseldi. Milli Eğitim Bakanlığı'nın verilerine göre 2022-2023 Eğitim Öğretim yılında liseyi, açık öğretimden okuyan sayısı 1.7 milyona ulaştı.

Rakamların MEB'nin hizmet kalitesini tartışmaya açtığı açıktır. **Sivil bakış kendi geleceği ile ilgili kişinin kendisinin ve ailesinin daha çok belirleyici olabileceği açık lise imkânını teşvik ederken** maalesef bürokratik bakış "Devletin Saygınlığı" başlığında kişisel tercihleri, bireysel çözümleri zorlaştırmakla meşgul olmakta. Bir kez daha "olgu" üzerinde sağlıklı değerlendirmeler yapmak yerine algıya yatırım yapılmaktadır. Kamu kaynakları sorun çözmekten daha fazla algı yönetimine harcanmaktadır.

Açık lise konusunda öğretmen arkadaşlarımızla değerlendirmeler yaptığımızda; ortaya çıkan tespitlerimizi fayda umarak paylaşmak isteriz. Bunlar;

"İki kesim açık öğretime geçiyor: Birincisi okumayı gerçekten istemeyenler, ikincisi örgün eğitim ile uğraşmak istemeyen öğrenciler ve özellikle de, 12. sınıfa gelen öğrenciler okudukları lisenin kendilerine fayda sağlamadığına inandıkları için açık öğretime geçiyorlar."

MEB Açık öğretime geçişi zorlaştırmakla sınır bozucu rakamları düzeltebilir, bürokrasinin kendini daha iyi hissedeceği grafikler ortaya çıkabilir. **Milli Eğitim'in mutfağında yılları geçmiş birileri olarak bu düzenlemede bizim öngördüğümüz başlıca üç yan hasar oluşacaktır. Bunlar;**

* **Birincisi** okumak istemeyeni okulda tutarsanız, disiplin sorunlarını bitiremezsiniz. Zorla okutulan ve dört duvar arasına alınan amaçsız gençler eğitim ortamına ancak zarar verir.

* **İkincisi** çok başarılı öğrencileri vasat bir okulda tutarsanız ülkenin zeki gençlerini çökertirsiniz. İzan sahibi herkesin takdir edeceği üzere hiçbir veli durup dururken gidip dersanelere 30-40-50 bin TL ödemek istemez.

* **Üçüncü** olarak da bu işin kaymağını özel okul işletmeleri yiyecektir.

Üzüm yeme niyetimizle mündemiç olarak bizlerin değerlendirmesi; "Ama hangi sebeple olursa olsun açık öğretimin önu kapatılırsa ciddi yara bırakırsınız. Okumak istemeyen insanları "zorla okula tıkmaya" gerek olmadığını düşünüyoruz. Bırakalım da "açıktan okuyan" gençlerimizin önemli bir kısmı hem meslek sahibi olsun hem de açıktan okuyarak sistemde kalmaya devam etsin."

"Açık öğretim lisesi bu anlamda hem çalışıp hayatını kurmaya çalışanlara ve aynı zamanda eğitim hayatını devam ettirenlere bir açık kapıdır hem de ülkede okuma oranlarını meslek ile birlikte yükseltmenin bir yoludur."

"Açık lisede okuyarak lise mezunu olabilmenin yolunu kapatırsanız hem neslimize hem de devletimize zarar verirsiniz. Özellikle okullardaki manevi eğitimi yeterli görmeyen kızlarını en azından açık öğretimden okutmak isteyen ailelerin bu isteğini de engellemiş olursunuz. Bu manevi anlamda yetkilileri ciddi vebale sokar. Ayrıca psikolojik ve sosyal baskıya maruz kalan kızlarımızı okutmanın en pratik yolu açık öğretimdir."

"Son olarak; Her okulun aynı kalitede olmadığı da bilinen bir gerçektir. Sınava hazırlanan öğrenciye proaktif öğretmen lazım. Veliler, bazı okullarda verilenleri yeterli bulmuyor ve ihtiyaç hissediyorsa da önünü kapatmamak gerekir."

Dileğimiz "açık liseye geçişler zorlaştırılacak" başlığında yapılması düşünülen düzenlemelerin sağlıklı bir etki değerlendirmesi yapılarak yeniden değerlendirilmesidir. Naçizane görüşümüz zamanın ruhuna daha uygun, devlete ekonomik maliyeti de en az olan açık öğretim desteklenmeli ve kolaylaştırılmalıdır.

Ülkemizde eğitim sistemi zaman zaman "**köklü değişiklikler**"e sahne olmaktadır. Eğitim süreci dinamik bir süreç olduğu için durağanlık beklemek elbette düşünülemez ancak yapılan her yenilik sisteme format atma anlamı taşıdığı için eğitim sistemimiz bir türlü istikrarlı hale gelememektedir.

Eğitimde verimliliğin ön koşulu kişinin beklentileriyle toplumun beklentileri arasındaki uyum ve hedef birlikteliğidir. Çünkü eğitimin kendisi bir amaç değil, ekonomik sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlamanın, bireyleri mutlu, toplumu daha huzurlu yapabilmenin aracıdır. Bu özelliği ile eğitim dinamik yapı arz etmektedir. Eğitim sürecinin hem bireyin potansiyelini ortaya çıkaran hem de onu her düzeyde sosyalleştirerek toplumsallaştıran bir süreç olması gerekir.

Eğitimde dikkat edilmesi gereken önemli bir hususta eğitimi planlanan bireylerin talepleri ile ihtiyaçlarının doğru tespit edilmesidir. Gelişim süreçlerinde bulunan öğrencilerimizin potansiyelinin doğru tespit edilebilmesi doğru rehberlik için önemlidir. Doğru tespitler öğrencimizin kendisini iyi tanıyabilmesi ve ona göre gelecek planlarının sağlıklı yapılması için de önemli ve önceliklidir.

Her insan başarmak için önüne konulan bedel üzerinden bir mücadele sürecine girer. **Bir nesli doğru yetiştirmek için; Ya başarı tanımını doğru yapar ve bu tanımlı toplumsallaştırırsınız** -ki bugün buna çok ihtiyacımız bulunmaktadır -**ya da mevcut başarı kriterine ulaşmak için öğrencilerin kazanması gereken nitelikleri doğru belirlemelisiniz.**

Günümüzde insanların kariyer planlarını şekillendiren en önemli dürtü saygınlık ve statü talepleridir. Saygınlığın ise işsiz kalınsa bile bir diplomayla ilişkilendiren toplumsal anlayış yaygın istihdam sorunlarına yol açmaktadır. Bu sorunlar çift taraflı olup sanayici de istediği vasıfta ve çalışma alışkanlığında eleman bulamamaktadır. Eğitim süreçlerimiz ve ekranlar öğrencilerimizi hiç yorulmadan, rahat, konforlu, yüksek gelir getiren ve "lay lay lom" ortamlarda iş bulup çalışabilecekleri zannıyla oyalamaktadır. Bu sunumlar ve beklentilerin ise maalesef gerçek hayatta bir karşılığı bulunmamaktadır.

Öğrencilerimizin öğrenme performansını etkileyen önemli unsurlardan biri de öğrencinin okul başarı tanımını belirleyen ders ve sınıf geçme sistemidir. Mevcut uygulamada -bizce aşırı kolaylaştırılmış- sınıf geçme sistemi öğrencinin temel kültür altyapısına sahip olamadan ortaokul ve lise eğitimi sürecini tamamlamaktadır. Sınıf geçme sisteminin bu yapısı acil değiştirilmeli mutlaka öğrencimize gelecekte ihtiyaç duyacağı kültür ve becerileri kazandıracak şekilde işlevselleştirilmelidir. Bu temel yaklaşımın sonucu olarak yeterlilik düzeyi (sınıf geçme) öğrenci-veli istekleri doğrultusunda değil hayat gerçekleri doğrultusunda düzenlenmelidir.

Eğitim faaliyetinin sağlıklı yürütülebilmesi için eğitim sürecin her düzeyinde öğrencilere sorumluluk ve ödev ahlakı kazandırmalı, hayatta başarılı olmak için mutlak ödenmesi gereken bir bedelin olduğunu içselleştirerek öğretmelidir. Eğitimin başarı ölçüsü süreçte bulunan öğrencilerin potansiyellerini geliştirmesi ve gerçekleştirmelerini sağlayabilmesidir.

Biz biliriz ki **en erken öğrenilen en geç unutulandır...**

Eğitim Sistemimizin problemleri başlığında bir öncelik sıralaması yaparsak ilk sıraya "PLANLAMA SORUNU"nu koyabiliriz.

Daha önce de çeşitli vesilelerle belirttiğimiz üzere eğitim gibi detaylı çalışmalarla uzun erimli hedefleri gözeterek ve tüm değişkenlerin dikkate alınarak planlanıp kurgulanması gereken bir alan, kitle psikolojisi ve kısa vadeli hedefler gözetilerek düzenlenmeye çalışılmaktadır. Özellikle de seçim dönemlerinde "günü kurtarmak için geleceği harcamak" olarak tarif edebileceğimiz davranışlar sergilenmektedir. Bu yaklaşım da bize kaçınılmaz olarak bugün çözüm olarak yaptığımız tercihlerin yarınki sorunlarımızın kaynağı olmasına neden olmaktadır.

Hiçbir örnek göstermeye ihtiyaç duymadan ifade ettiğimiz strateji ve planlama sorunumuz çok rahat bir şekilde sağduyulu yaklaşımla, maksimum toplumsal faydayı gözeterek anlayışla çözülebilir. Bu yaklaşım tüm sorunlarımızı illa ki çözmez ama sorunları azaltan, sürekli gelişimin önünü açan bir süreç vesile olabilir. Tekrar olarak hatırlatacak olursak **"stratejide yapılacak bir hata taktik safhada düzeltilemez."** Daha kötüsü yanlış bakış açısından kaynaklı uygulamalar neticesinde bir noktadan sonra **"yapı bozumu gerçekleştiriyse strateji de bir işe yaramaz."**

Yine de bir örnek vermeden geçmeyelim. İnsanımızın bir ömür düzen tutturamamasına yol açan "ülkenin ihtiyacı olan öğretmen sayısı ile üniversitenin öğretmenlik bölümlerinde okuyan lisans öğrencisi sayısındaki büyük fark" ne demek istediğimizi ifade eder sanırım. Daha açık olarak da İlahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerimizin sayısının bunlara yönelik istihdam üretme imkanının tıkanmaya yakın olması bu toplum kesiminde faciaya doğru gitmektedir. Daha önce de raporlaştırdığımız bu konudaki kriz potansiyelinin ortadan kaldırılması için bizlere sağlıklı veriler üzerinden planlama, doğru politikaları uygulayacak dirayet ve de en az birkaç tane mahallenin delisi gerekmektedir.

Bugün cari olan sistem ve yaklaşımla lise dönemi diplomayla biten eksik bir süreç olmaktadır. Öğrencinin

içinde bulunduğu ortamın en büyük başarı olarak da üniversite sınavını işaret etmesi çocuğu test çözme tekniğine ve sıralama yarışına sokmaktadır. Bu da çocuklarımızın bencil ve rekabetçi olmalarına, **hayat karşısında işe yaramayan test tekniği** ile zihinlerinin biçimlenmesine neden olmaktadır.

Mevcut Ortaöğretim Sistemindeki Temel Sorunlarımız

Mevcut ortaöğretime geçiş sistemindeki genel sorun; ülkenin istihdam ve üretime dönük olarak ihtiyaçlarını referans almaması, öğrencinin yetenekleri ve potansiyelini belirleyip ona göre rehberlik faaliyeti sonucunda şekillenmemesi, "her öğrenci istediği okula gidecek" mottosuyla eğitim ve rehberlik alanında yeterli birikimleri olmayan öğrenci ve velisinin isteğini bağlayıcı referans almasıdır.

Her türlü eğitim faaliyetinin o faaliyeti yürütme konusunda uzmanlık becerilerine sahip öğretmen/ eğitimciler tarafından planlanması gerekir. Yapılacak rehberlik faaliyeti mutlaka öğrencinin yönelimi kadar, ilgilerini, potansiyel yeteneklerini, imkânlarını da gözetir. Mevcut uygulamanın uzman eğitimciler tarafından eğitim odaklı bir çalışma neticesinden çok politik ve siyasetçi kimliği olanların yönlendirmesiyle şekillenmiş olması mevcut ortaöğretime geçişte hem yapısal hem de süreç yönetimi ile ilgili sorunların oluşmasına neden olmuştur.

Eğitimle ilgili planlamaların toplumsal ilişkilerin bütüncül okunması ve uzun vadeli planların kademelendirilmesi neticesi oluşturulmalıdır. Politikanın ve siyasetin kısa vadeli beklentisi ve başarı tanımı, eğitimin daha çok öz ve içerikle ilgili uzun vadeli başarı tanımı ile çoğu zaman örtüşmez.

Ortaöğretim sürecinde öğrencinin eğitim aldığı (Özellikle Fen Liseleri, Proje Anadolu Liseleri-Düz Lise) okullar arasında eğitimin niteliğine dönük farklı düzeyin olduğuna dair haklı kanaat kariyer planlamalarında ortaöğretim kurumunu önemli hale getirmekte ve bir tercih sırası ve rekabetin oluşmasına neden olmaktadır. **Okullarımız arasındaki nitelik farklılığı ve okulun üniversite sınavında belirleyicilik etkisi algısının** ortadan kaldırılması tercih sürecindeki sorunları önemli ölçüde azaltacaktır.

Milli Eğitim sistemimizde lise düzeyindeki okulların %80-85 kadarı (düz lise) lise sürecini bağımsız ve kendi başına nitelik kazandırma süreci olarak kurgulanıp uygulanmamaktadır. Bu süreç çoğunlukla üniversite sınavına (üniversiteye bile değil) hazırlık ve zorunlu bir süreç olarak uygulanmaktadır. Öğrenci çoğu zaman da

bilinçli olarak meslek tercihini yapmış olmamaktadır.

Teknoloji ve sanayileşmenin ürünün katma değerini katlayarak çoğalttığı günümüzde meslek liselerinin itibarının bir türlü geri kazandırılmaması bu okulların fiziki ve donanımlarının atıl kalmasına yol açmıştır. Başarı düzeyi düşük öğrencilerin özellikle bu okullara yönlendirilmesi sistemimizde eğitim bürokrasisinin, ortaokul idarecilerinin ve rehber öğretmenlerin bile meselenin önemini takdir edemediğinin göstergesidir. Kamuoyu belirleyicilerinin bu konudaki "iş garantili okul" yaklaşımı, teknoloji kullanımı ve üretimi gibi yüksek vasıf gerektiren geleceğe hazırlaması gereken okulların "işçi yetiştiren okul" olarak saygın olmasını engellemektir. Doğal olarak öğrenci ve velilerimizde de meslek liselerinin önemsizliğine yol açmaktadır.

Meslek lisesini okuması gereken öğrencinin daha az yetenekli öğrenci yaklaşımından da hem eğitim yöneticilerini hem de kamuoyunu kurtarmak gerekmektedir. Bugün en çok bilinen bir örnek olarak bir otomobil bakım ve onarımı düşük nitelikli becerilerle değil üst düzey bilgi ve formasyon gerektirmektedir. Böyle bir dönemde nitelikli insan kıymetini hayratça heba etmek en büyük ziyandır. İyi bir zekâya sahip bir öğrencimizin bir Mesleki Teknik Okul sürecinden sonra sanayi ortamında erken yaşta üretime katılması hem insanımızın, hem ülkemizin ihtiyacıdır. Bugün küçük bir atölyedeki iyi bir ustasının emeğinin karşılığı olan saat ücretinin üniversite mezunu işi olan birçok kimseden daha fazla olduğu da her gün gözlemlediğimiz bir gerçektir.

Burada bir sitayışı ortaya koymak gerekiyor. Ne yazık ki ülkemizde mesleki eğitimin önemi rehber

öğretmenler tarafından halen kavranamamış durumdadır. Rehberlik servisleri öğrencinin not başarısına bakarak önce Fen ve Anadolu Liselerine öğrencileri yönlendirmekte kalburun altında kalan öğrenciler mesleki eğitime yönlendirilmektedir. Oysaki bir mesleğin yeterliliklerini elde edebilmek belli bir akademik seviyeyi gerektirmektedir. İlkokul öğretmenleri ve rehber öğretmenler mesleki eğitim konusunda daha çok bilinçlendirilmelidir.

Mesleki eğitim okulları, başarısız öğrencilerin gitmek zorunda kaldığı okullar mesabesinden çıkartılmalıdır. Üniversitenin mühendislik fakültesinde okuyacak kişinin teknik bir alt yapısının olması daha tutarlı ve sağlıklıdır. Ayrıca Ülkemizde velilerin büyük bir kısmı çocuklarının iyi bir üniversite kazanmasını beklemektedir. Herkes çocuğunun beyaz yakalılar sınıfında bir mesleğe sahip olmasını istemektedir. Ancak hayaller gerçeklerle örtüşmemektedir. Öğrenci bir üniversite kazansa bile üniversiteyi bitirdikten sonra iyi bir işe girmesi garanti değildir. Ve üniversite mezunu birinin beklentileri daha da yükseldiği için bir işe yerleşmesi daha zor hale gelmektedir. Oysa ki yeteneğine göre küçük yaşta bir mesleğe yönlendirilen öğrenci bir meslek konusunda uzmanlaşacak daha kolay iş hayatına atılarak daha çok başarılı olacak ve arzu edilen ekonomik güce daha kolay ulaşacaktır. Eğitim sistemimiz zorunlu ve tahakküm mantığına göre değil beceri ve yetenek tespitine göre dizayn edilerek Mesleki Eğitime gereken önem bir an önce verilmelidir. **Meslek liselerine yönelik itibar artırıcı yaklaşımlar ülkemizin işsizliğin kaynağı olan mesleksizlik sorununu en aza indirecektir.** Bu aynı zamanda %65 meslek lisesi hedefine uygundur.

Özellikle Anadolu veya Fen Lisesi (aslında bildiğimiz düz lise)'ni bitirip mühendis olmaktansa, lise sürecinde teknik eleman olmanın zihinsel ve pratik altyapısını oluşturduktan sonra, üniversitenin mühendislik fakültesine gitmek çok daha üretkenliğe hizmet eder. Basit bir bilgi olarak; lisede elektrik bölümünü bitirdikten sonra Elektrik Mühendisliği'ne giden bir öğrencinin hem mühendislik altyapısı olmuş olacak hem de mesleğinin teorik ve pratiğine oryantasyonu daha hızlı olabilecektir. Bu bilginin tüm toplumla ama öncelikle ortaokul rehber öğretmenleri ile paylaşılması gerekir. Rehber öğretmenlerimiz bu konuda sorumlulukları daha fazladır.

Radikal bir çözüm önerisi olarak; Üniversite bölüm tercihlerinin gerek şartlarını düzenlerken ortaöğretimde mezun olunan okul, bölüm, alan şartının konulması, ortaöğretim sürecinin daha verimli ve etkin olmasını sağlayabilir, bilinçli meslek tercihine ve uzmanlaşma eğilimine katkı sağlayabilir. Örneğin üniversitenin matematik bölümünü tercih edecek öğrencinin lise döneminde görmesi gereken matematik ders sayısının fazla olması, sözel derslerin azaltılması sağlanabilir. Benzer uygulama Fen veya Edebiyat alanlarına yönelecek öğrenciler için de uygulanır. Edebiyat alanından mezun olarak sözel puanıyla girilen bir yükseköğretim bölümünde öğrenim görmek isteyen öğrencilerimiz de daha az sayısal ağırlıklı dersler görebilir. Özellikle üniversitelerin Mühendislik bölümleri için dal olarak Matematik dalının gerektirdiği derslerde başarılı olmak ve bir mesleki teknik alandan da mezun olma şartı; ortaöğretimin öğreticiliğini ve meslek kazandırma özelliğini arttıracaktır.

Eğitim Ortamlarında En Önemli Konulardan Birisi de Disiplin Problemidir.

Son zamanlarda Okullarda yaşanan disiplin problemleri sık sık gündeme gelmektedir Yukarıda saymış olduğumuz sebepler, bu disiplinsizliği doğuran sebepler olmakla birlikte **sonuçları itibarıyla disiplin yönetmeliğinin yetersizliği de sorunların kaynağını teşkil etmektedir.** Mevcut disiplin yönetmeliğinde disiplin problemi oluşturan öğrenciyi gerekli caydırıcı cezanın verilememesi, uygulamada ise üst disiplin kurullarındaki öğrenciyi ceza vermemeye yönelik eğilim, problemleri öğrenciyi cesaretlendirici bir durum arz etmektedir. Ayrıca, okullarda bir güvenlik problemini de ortaya çıkarmaktadır. Bu konudaki eksikliğin bir

an önce giderilerek gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Disiplinin olmadığı yerde eğitimden söz etmek mümkün değildir. **Gerekli uyarılar yapıldığı halde disiplinsiz davranan öğrencinin gerektiği gibi cezalandırılması, eğitimin sağlıklı yürüyebilmesi için önemli unsurlardan birisidir.** Bir birey olarak yaptıklarının mutlaka bir sonucunun olduğunun bilincinde olması bir insan için eğitimin en önemli ayağıdır.

Birkaç alıntıyla disiplinin tanımlarına baktığımızda; **Disiplin, bireye kazandırılan alışkanlıklar yoluyla onu, kendisi ve çevresiyle uyumlu yaşamaya hazırlama sürecidir. Disiplin, sorumluluğu ve uyulması gereken kuralları öğretmek için denetim demek olan "ahlak gelişimini" sağlar** (Yavuzer, H. (2012), Çocuğu Tanımak ve Anlamak, İstanbul: Remzi Kitabevi.).

Disiplin; çocuğu sağlıklı ve dengeli bir şekilde yetişkinliğe hazırlamaktır. Okuldaki disiplinin iki temel amacı vardır. Çocuğa anlaşılır, kesin ve sınırları olan, güvenli bir ortam sunmak çocuğa hayatın kurallarını öğretmektir. Disiplin; çocuğun doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü ayırma, kendini kontrol edebilme, insan ilişkilerinde sınır koyabilme, iyi ve yardımsever olabilmek gibi temel duyguları güçlendirerek çocuğa kendi kendini yönetme yeteneği yani özdenetim kazandırır.

Yaptığımız o kadar çalışmanın sonucunda öğrencilerde iç disiplini sağlayamadığımız takdirde sorununuz hala devam ediyor demektir. İç disiplini sağlayamayan bireyler dış kontrolün olduğu yerlerde kurallara uyarken, kontrolün olmadığı yerlerde kurallara uymayacaktır.

Sabahın erken vaktinde sınıfına gelerek öğrenim sürecinin bir parçası olan bir dersi, öğrenim faaliyetinin gerçekleştiği ortamı ciddiye almayan öğrencimiz sadece dersinin ona kazandıracağı bilgi ve hikmetten mahrum olmakla kalmaz, hayatının en güzel çağını da boşa geçirmiş/harcamış olur.

Naçizane olarak bizim de anlatmaya çalışacağımız okullarımızda boşa geçirilecek vaktimizin olmadığı, harcanacak tek bir gencimizin bulunmadığı kabullüyle süreci ciddiyetle yönetebilmek, vakti ve içindekileri disipline ederek amaca uygun hal üzere olunmasını sağlamaktır. Nihayetinde bizim kültürümüzde başkasına zulmetmek ne kadar kötüyse, kişinin kendine zulmetmesi de bundan aşağı değildir. İmkân dâhilinde kişinin bilerek veya farkında olmadan kendine zarar vermesine de müsaade edilmez.

Popülist nedenlerle görmezden gelinen eğitim problemleri, akılcı ve hedefe yönelik gerçekçi çözümler üretilerek ele alınmadığı takdirde mutlu ve başarılı

bir toplum oluşturmak amacından uzaklaştırılacak, geleceğe umutla bakmak mümkün olmayacaktır.

Yükseköğretime Geçiş

Yükseköğretim süreci YÖK (Yüksek Öğretim Kurulu) tarafından planlanıyor görülmekte ise de tüm eğitim sistemimiz öncelikle "iyi bir üniversite" kazanmak/kazandırmak biçiminde şekillendiği için Yükseköğretim politikaları tamamiyle ortaöğrenim politikalarını belirlemektedir.

Mevcut yükseköğretime geçiş sistemindeki en önemli sorun, üniversiteye gitmek isteyen insan sayısındaki fazlalıktır. Bu fazlalık ile baş edebilmek için de siyaset kurumu kendi önceliklerine göre üniversite sayısını ve kapasitelerini artırma yoluna gitmiştir. Bu yaklaşım sorunu çözmek yerine sorunu ötelemiş ve çözümünü daha fazla zorlaştırmıştır. Türkiye'de üniversite okuyan insan sayısının 9.000.000 (dokuz milyon) civarında olmasına karşılık bizden daha fazla nüfusa sahip olan Almanya'da bu rakam 2.800.000 (iki milyon sekiz yüz bin) civarındadır. Artan üniversite sayıları ve açıldıkları yerler bakımından bu yükseköğretim kurumlarımız enternasyonal bir ufuk ve beceri kazandırma imkânlarından da yoksundurlar. Bu sebeple de üniversite sınavındaki rekabet daha az sayıdaki yükseköğretim kurumu için yapılmaktadır.

Üniversitelerin alan dallarını belirlerken piyasada ihtiyaç duyulan alanlardan çok öğrencilerce cazip görünen alanlarda eğitim vermeye çalışmaları öğrencileri gelecekte iş hayatına atılamayacakları mesleklerle

karşı karşıya bırakmaktadır. Lise son sınıfa gelmiş ve henüz hangi alana yatkın olduğu lise döneminde belirlenip kendisine de fark ettirilememiş öğrenciler rastgele sadece puanları yetiyor diye bir yükseköğretim alanında okumak istiyorlar. Bu da mutsuz ve başarısız nesiller ortaya çıkarıyor.

Türkiye'de yanlış bir anlayış olarak eğitim düzeyi ile ekonomik kazanç arasında doğrusal bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Bu da üniversiteli olmanın temel motivasyonunun ekonomik beklenti olmasına neden olmaktadır. Bu beklentiden dolayı da üniversite giriş sınavına giren insan sayısının ve tercihlerinin piyasanın ihtiyaç ve istihdam olanaklarından/önceliklerinden fazla ve farklı oluşmasına neden olmaktadır.

Herhangi bir konuda talebin çok fazla olması rekabetin şiddetini artırır. Üniversiteye gidebilmek için yılları bulan hazırlık süreci öğrencilerimizi duygusal ve ekonomik olarak yıpratmakta, aşırı rekabet duygusu ise bireysel ve bencil davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir.

Zorunlu eğitim uygulamasının 12 yıl olması, bu sürecin 19 yaşlarında tamamlanmasına neden olmaktadır. Öğrencilerimizin yaygın okul tercihlerinden dolayı da bu yaşa kadar bir mesleki beceri kazanmadan gelmelerine yani mesleksiz olmalarına, bir mesleği yapabilecek temel becerilerden yoksun kalmalarına ve bu yaştan sonra da meslek öğrenme imkânlarının zorlaşmasına sebep olmaktadır. Bu süreç öğrencilerimizin "herhangi bir üniversite kazanmayı" doğal ve zorunlu sonuç

olarak dayatmaktadır. Çünkü 19-20 yaşına kadar hayata kendine yetebilen bir birey olarak katılabilmeleri için gerekli hazırlıktan yoksun kalmışlardır. Eğitimle ilgili gündemlerin içeriğinden dolayı da okuldan artan zamanlarını bir meslek edinme kurs ve imkânları ile değerlendirmek yerine üniversite sınavında başarılı olmak için değerlendirme yoluna gitmişlerdir.

Öğrencileri oyalama, akademisyenlere istihdam oluşturma şeklinde açılan, mezunlarına tatmin edici istihdam ve gelir sağlayamayan Fakülte ve Meslek Yüksekokulları yeniden gözden geçirilmelidir. Gerekli görülürse -ki biz gerekli olduğunu düşünüyoruz- kamu kaynaklarını israf etmemek için sayıları azaltılmalıdır. "Her ile üniversite" açmak gibi bilimselliğe ve hayatın gerçeklerine de uygun olmayan yaklaşımların üniversite önündeki yığılmayı azaltmaya olumlu katkısının olmadığı fark edilmelidir. Üniversite kapasitelerini, lise mezun sayılarına bakarak planlamak yerine piyasa gerçeklerine bakarak planlama yoluna gidilmeli, üniversiteler umut ve oyalama kapısı olmaktan çıkarılmalıdır.

Yükseköğretime geçiş sisteminin bugünkü hali sistemden kaynaklı olarak sadece çoktan seçmeli sınav başarısı odaklı olarak bir sıralamaya imkân vermesidir. **Bu zorunluluk sınav ve yerleştirme sistemini objektif ve adil yapmakta ama doğru bir sistem yapmamaktadır.**

Eğitim sistemimizin genel sorunu olan (yazar Alev Alatl'ın ifadesiyle) -miş gibi yapmak, kısa vadeli palyatif çözümler üretmek sarmalından kendimizi kurtarmamız gerekmektedir. Gerekli altyapıyı oluşturmadan üniversite sayımızın çoğalması, isteyen herkesin iyi-kötü bir üniversiteye gitmesi, üniversite sürecinde bölümünü beğenmeyip tekrar okul değiştirip süreci yeniden, yeniden başlatması milyonlarca insanımızın kaybolan yıllarına mal olmakta, insanımız kendini mutlu eden bir iş, piyasa da istediği vasıflara sahip eleman bulamamaktadır. Sarmal, bu sefer KPSS'ye hazırlık olarak devam etmektedir.

Çözüm olarak; Öncelikle üniversitelerimizin, şehir kültürünün olduğu bölgesel merkezlerde toplanarak doğru bir ihtiyaç analizi ile kapasiteleri belirlenmelidir. Bunun sağlayacağı fayda örneğin; ülkemizin yılda nitelikli 600 makine mühendisine ihtiyacı varsa 6.000 mühendis mezun etmemizin zararı faydasından çoktur. Diğer mühendislik alanları ve diğer bölümlerin de çok fazla öğrenci kabulü zannedildiği gibi yükseköğretime geçiş sisteminde sorunları azaltmamakta, aksine çoğaltmaktadır.

Öğrencilerin üniversiteye gitme ısrarının bir sebebi de

başka alternatiflerinin olmamasıdır. Öğrenci üniversiteye git(e)mese de hayata tutunacak bir alternatifi olsa daha sağlıklı karar verebilir. Bunu sağlayacak düzenlemelerden bir kaç;

-Zorunlu eğitimin ve lise sürecinin düşürülmesi yoluyla öğrencinin becerilerini geliştirip çalışma alışkanlığı kazanacağı dönemin kaçırılmamasıdır.

-Mesleki Teknik Eğitim güçlendirilmelidir. Bunun yolu da "iş garantisi" gibi yaklaşımlar yerine radikal çözümler üretilmesinden geçer. Hem ortaöğretimi güçlendirmek hem öğrencilerimize meslek kazandırmak hem de altyapısı daha sağlam mühendisler yetiştirmek için mühendislik fakültelerine gitme şartı bir mesleki teknik okuldan mezun olma şartına bağlanmalıdır. Aynı yaklaşım iktisat ve işletme fakülteleri için ticaret lisesi şartı uygulanabilir. Yine ilahiyat fakültesine gitme şartı İmam hatip lisesinin derslerini görme ve başarılı olma olarak düzenlenebilir ve bu uygulama genişletilebilir.

Yükseköğretime geçişte rekabet şartlarını azaltmak ve daha sonra oluşacak bölümünü beğenmeme durumlarına önlem için; matematik altyapısı gerektiren bölüme matematik dalından mezun, tarih bölümüne gitmek için sosyal dalından mezun olma şartı getirilebilir. Böylece rekabet sınırlı insan öbekleri arasında olur. Öğrenci, mesleği ile ilgili tercihini lise sürecinde şekillendirmiş olur.

Yükseköğretime geçiş sınavı ile ilgili olarak mevcut hali önce TYT sonra YKS ve Dil Sınavları mevcut sade ve alan yeterlilik belirleme ve sıralama imkânı oluşturma özellikleri ile bir değişiklik gerektirmediğini düşünmekteyiz.

Yerleştirmeye esas puanın oluşması sürecinde öğrencinin okulda kalması ve okul derslerinin önemsenmesi isteniliyorsa öğrencinin lise dönemindeki **okul başarı sırası** referanslı bir puan oluşturulabilir. Bu sınavda alacağı puana istenilen oranda katılması sağlanacaktır. Bu puanın oluşumunda örnek bir teklif olarak öğrencinin **aynı okuldaki** 9. sınıflar arasındaki başarı sıralamasının karşılığı olan (örneğin %25. sıralamada ise 75 puan) puanın %10'u, 10. sınıflar arasındaki başarı yüzdesinin karşılığı olan puanın %20'si, 11. sınıflar arasındaki başarı yüzdesinin %30'u ve 12. sınıflar arasındaki başarı yüzdesinin %40'ı alınarak tam puan oluşturulabilir. Oluşan puanın katkısıyla yükseköğretime geçişte yerleştirmeye esas puanın oluşumu tamamlanabilir. Lise dönemindeki başarı sıralamasının hangi oranda katkı sağlayacağı amaca uygun olarak belirlenebilir. Bu yaklaşım öğrencinin her dersini, her sınavın kariyer

planı için önemli hale getirecektir.

Tekraren ifade etmek isteriz ki lise bitirme sürecinin çok zeki ve daha az zeki tüm öğrenciler için dört yılda tamamlanmasının öğrenci, veli, devlet ve piyasa ihtiyaçları bakımından verimli olmadığını düşünüyoruz.

Kısa, orta ve uzun vadede uygulanmak üzere nasıl bir model geliştirilebilir?

Ortaöğretimin beceri/meslek kazandırma özelliği güçlendirecek uygulamalarla sınav baskısı azaltılmalıdır.

Üniversitedeki bölümler için lise düzeyinde hazır bulunuşluk şartları ve düzeyi belirlenip öğrencinin YKS tercihi sınırlandırılabilir.

Öğrenci 2. maddede örneğini verdiğimiz şekilde veya çalışılabilecek başka bir modelle okul başarı sıralaması ve yüzdesi belirlenip, belirlenecek bazı bölümler için bu sıralama düzeyinin üzerinde mezun olma şartı tercih için gerek şart olarak kullanılabilir. Ya da bazı üniversiteler kendilerini tercih edecek öğrenciler için bu başarı yüzdelik dilimini de bir sınırlama imkânı olarak kullanabilirler.

Devlet odaklı istihdamı planlamak için atama önceliği TYT sınav başarısı referanslı olarak düzenlenebilir, böylece hem KPSS süreci hem de bu sürecin ürettiği maliyetler ortadan kaldırılmış olur. Bu sayede öğrencimiz üniversiteyi kazanmış olsa bile referans sıralamasına göre öğretmen, sağlık memuru veya başka bir dalda devlet kurumlarında çalışıp çalışmayacağını birinci sınıftan itibaren doğru tahmin edebilir. Öngörülebilirlik sağlayan bir sistem kayıp ve verimsiz yılların oluşumunu engelleyebilir. ÖSYM tarafından üniversiteye girişte yapılmış bir sınav sonucunun referans olarak kullanılması da daha sonraki yıllarda sınav yapma gerekliliğini ortadan kaldırabilir. Belli amaçlar için (örneğin dil yeterliliği ya da daraltılmış alan bilgisi gibi) sınav yapılması tercih edilse de oluşacak sınav baskısı azaltılabilir.

Örnek olarak atama döneminde atanacak 500 Türk Dili ve Edebiyat öğretmeni belirlenirken ilgili bölümden mezun (hangi üniversite olursa olsun) üniversite sınavında en başarılı 500 kişinin atamasının yapılacağı tüm taraflarca bilinmesi daha verimli bir uygulama olabilecektir.

Atama politikasının erken dönem sınav başarısı üzerinden belirlendiği yaklaşım yükseköğretimdeki fakülte ve bölümlerin de daha verimli kullanılmasına sebep olabilecektir. Oluşturulabilecek böyle bir gelenek üniversite tercihlerini de zamanla makul bir sürece evirebilir.

Yükseköğretime geçiş modeli, ortaöğretimin yapısında ne tür değişiklikler gerektirmektedir?

Zorunlu eğitim süresi kısaltılmalıdır. Biz Türkiye şartlarında 8 yılın makul olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca Türkiye sosyolojisi zorunlu olmasa da nüfusun çok büyük çoğunluğu (Tahminimiz %90'nın altı olmaz.) çocuklarının liseyi bitirmesini istemektedir. Zorunluluğun olmamasının faydası; bu süreçte devletin yükümlülüklerinin önemli bir kısmını ailenin üstlenmesine neden olabilecektir. Ayrıca kendi isteğiyle kayıt yapılan bir okula ve sürece aidiyet daha çok olacak bu da okulun ve derslerin verimliliğini arttıracaktır.

Yükseköğretime geçişte yeter ve gerek şartların oluşması ortaöğretimin esnek yapıya evrilmesini sağlayacaktır. Kredili ve modüler sistem yaygınlık kazanacaktır. Bu da sürekli "devrim gibi yenilik"lere ihtiyacı ortadan kaldıracaktır. Sağlanan esneklik sayesinde sürekli değişim ve gelişim imkânı olacaktır.

Öğrenci yükseköğretimde öğrenim görmek isteyeceği bölüme uygun olarak ortaöğretimde dersler görecektir ve daha iyi bir altyapıyla yükseköğretime başlayabilecektir.

Özellikle Mühendislik bölümlerine kayıt yaptırabilmeye Mesleki Teknik okul mezunu olma şartı getirilirse, hem Mesleki Teknik Eğitim hak ettiği saygınlığı kazanacak, hem de Mesleki Teknik Eğitim altyapısına sahip mühendis adayları daha kolay ülkemizi çok daha ileriye taşıyabilecek şekilde yetiştirileceklerdir.

Yükseköğretimde bazı bölümler için teknik okul veya ticaret liseleri gibi okullardan mezun olma şartı geçmişte olduğu gibi velilerimizde "*Kazanırsa üniversiteye gider, kazanmazsa da elinde bir mesleği olur.*" yaklaşımına bu da ortaöğretimin meslek kazandırma özelliğinin artmasına vesile olacaktır. Elinde mesleği olan ve iş ortamına çok daha kolay uyum sağlayabilecek öğrencilerimizin üniversite kazanma ısrarı da azalacak kısa sürede iş hayatının onlara tanyacağı fırsatları kullanacaklardır.

Yükseköğretime geçişte lise dönemi okul başarı sırası etkili referans olarak kullanılırsa; bu değerlendirme biçimi derslerin işleyişini ve öğrencinin öğrenme motivasyonunu yükseltecektir. Dersin işlenişine yönelik öğretmen veya öğrenci kaynaklı verimsiz zaman kullanımını azaltacaktır.

Ölçme ve değerlendirme daha önemli hale gelecek, sınavlar okul ve lokal bölgeler olarak merkezileşecek, değerlendirmenin objektifliği çok daha fazla önemlenecektir.

İLKE VAKFI 'HUKUK İZLEME RAPORU 2022' HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME

"Kıymetli dostlar; Toplumsal dönüşümün kaçınılmazlığı bizlere bu dönüşümün yönü konusunda sorumluluklar yüklemektedir. İçinde yaşadığı topluma, tarihe coğrafyaya duyarlı insanlar olarak toplumsal gelişmelerden haberdar olmak kadar bu gelişmelere pozitif katkıda bulunmak isteğimiz var. Toplumsal değişim süreçlerini doğru anlaşılması kadar doğru kurgulanması, ideolojik tepişmelere kurban edilmemesi gerekmektedir. ENDERUN ÖZGÜN EĞİTİMCİLER DERNEĞİ olarak toplumsal değişimi insan odaklı/merkezli olarak sürdürmenin daha güzel ve kalıcı olacağı varsayımına sahibiz. Özellikle Allah Korkusu ve vicdanın toplumsal ilişkilerdeki iyileştirici/onarıcı yönüne işaret etmek isteriz. Bireysel olarak çok iyi insanlarımız olmakla birlikte tüm toplum olarak olması gereken yere ne kadar yakınız önemli bir arayış olarak göz önünde

bulundurulsun isteriz. Toplumsal değişim ve gelişim o toplumdaki özellikle örgütlü yapıların doğru veriler üzerinden hareket edebilmesi ile mümkün olacaktır.

Bu kurumlardan biri olarak İLKE (İlim Kültür Eğitim Vakfı,)nın her yıl bir tema hazırladığı raporların bu yılki başlığı "HUKUK VE EKONOMİ" olmuştur. Doğru karar süreçleri için sağlıklı verilerin ve değerlendirmelerin önemli olduğunu düşündüğümüzden bu rapor ile ilgili olarak kamuoyumuzu bilgilendirmenin faydalı olduğunu düşünüyoruz.

İLKE Vakfı Hukuk Alan Sorumlusu olan, Adalet ve İlim Akademisininin (ADİL) yöneticiliğini de yürütmekte olan Av. Ahmet Sait Öner'den raporun genel özet ve değerlendirmesini siz okuyucularımızla paylaşmak istedik."

▲ AHMET SAİT ÖNER⁽¹⁾

İLKE Vakfı alan izleme raporlarının dördüncüsünü Eylül ayı içerisinde kamuoyuna paylaştık. Ankara'da yapılan organizasyona katılımın yüksek oranda olması bizler adına sevindirici oldu. Bu gibi raporların özellikle karar vericiler, politika üreticiler ve uygulayıcılar nezdinde dikkatleri çekmesi mühim.

Hukuk İzleme Raporu 2022, nerdeyse altı aylık bir emeğin ürünü olarak ortaya çıktı. Üç ana bölüm yazısı, bir söyleşi ve 34 analiz yazısı ile Türk Hukuk Sistemi'nin panoraması çıkarıldı dememiz mümkün.

Bu yılki rapor hazırlık sürecinde sıkça kullandığım cümlelerden birisi; "Hukuk insanoğlunun kaybolmaz gölgesidir" cümlesi oldu. Hakikatten nerde insana dair bir mesele varsa mutlaka bu meselenin peşi sıra hukuk gelmektedir. Bilhassa kriz zamanlarında bu gölgenin daha belirgin olarak kendini hissettirdiğini söyleyebiliriz. Son dönemlerde ise krizlerin ekonomik etkisini sarsıcı bir şekilde hissetmeye başladık. Pandemi, deprem derken küresel ve ulusal düzlemde yaşanan ekonomik krizler bir çok hukuki sorunu ve çözümü arayışını da beraberinde getirdi. Bu yüzden Hukuk İzleme Raporu 2022'de ana temayı "Hukuk ve Ekonomi" olarak belirledik. Geçen yıl ki temanın "Adalet Erişim" olduğunu bu vesileyle hatırlatmış olayım.

Hukuk ve Ekonomi ilişkisini başlangıç noktası ilişkisi olarak ta ifade edebiliriz. Bu kadim ilişki edimi ifa etmeme, gasp, alıkoyma, hırsızlık gibi bir çok formda kendini göstermiş ve bugünlere kadar gelmiştir. Bugünün düinden farkını; krizler bireysel değil artık daha çok küresel ve sistematik bir şekilde yayılıyor diyerek ortaya koyabiliriz.

Elbette Hukuk İzleme Raporu ile Türk Hukuk Sistemi'nin ağrıyan, aksayan yanlarına sorun giderici haplar sunmuyoruz. Tüm beşer sistemlerinde olduğu gibi hukuk sistemlerinde de tabii olan bizatihi sorunun kendisidir. Burada bize düşen sorunları minimize etmek için gayret göstermektir. Adaletin 'en iyi olanı yakalama arayışı' olarak tanımlanması da bundan olsa gerek. Bu nedenle amacımızı; hukuk sistemi adına durum tespiti yapmak, bu tespitler üzerinden politika üreticilerine çözüm olanakları sağlamak ve araştırmacılara veri sunmak olarak özetleyebiliriz.

Türk Hukuk Sistemi'ne dair bir değiniyi doğrudan rapordan alıntılararak burada paylaşmak istiyorum. Türk Hukuk Sistemi, kadim kültürle bağı zayıflamış olmakla beraber Kıta Avrupası geleneği çizgisinde yeni bir form kazanmıştır. Jeopolitik açıdan Doğu-Batı düzlemindeki

orta hat konumlanması, küresel düzlemdeki görüntüsüne de yansımaktadır. Bu bağlamda Türk Hukuk Sistemi'nin; mahkemelerin işleyişi, kolluk kuvvetlerinin nizamı, enformasyon, dijitalleşme vb. alanlardaki gelişimi ile modern bir görünüm taşıdığını söylemek mümkündür. Küresel entegrasyondaki bu görünüm, adaletin tecellisine hizmet ettiği oranda bizi arzu edilen hukuk sistemine yaklaştıracaktır. Diğer taraftan, Türk toplumunun geleneksel özellikleri ve hukuk sisteminin taşıyıcısı olduğu kadim değerlerden istifade edilerek sürecin yetkinleştirilmesine duyulan ihtiyaç devam etmektedir.'

Hukuk İzleme Raporu 2022 ve Türk Hukuk Sistemi'ne dair bu genel girişten sonra hukuk sisteminin genel görünümü ile tespit ve değerlendirmeleri burada paylaşmak isterim.

→ Türk Hukuk Sistemi'nin mahkeme yapısını oturmuş bir yapı olarak tanımlayabiliriz. Başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere mahkeme sisteminde genel bir istikrar hali söz konusudur. Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlardaki bütünlük ve tutarlılığın devamı korunmalıdır. Yanısıra Yargıtay ve Danıştay dairelerinde dosyaların görülme gün sayısının yüksek seyirde olduğu bu durumda yargılama süresini uzattığını belirtmek gerekir. Yine bu bağlamda Bölge Adliye Mahkemelerinin iş yükünün arttığı bu durumun denetim yapma, bütünlük sağlama, yargı süresinin uzaması gibi hususlarda olumsuz etkiye yol açtığı söylenebilir.

→ Yüzbin kişi başına düşen hakim, savcı, avukat sayılarında yıldan yıla bir artışın olduğu görülmektedir. Örneğin yüzbin kişiye düşen hakim sayısı 18,2, savcı sayısı 8,8, avukat sayısı ise 171,4 olarak verilere yansımıştır.

→ Aynı şekilde akademisyen ve öğretim görevlisi başına düşen öğrenci sayısında da bir iyileşmenin olduğu gözlemlenmektedir. 2022 yılında bir öğretim görevlisi başına 34 öğrenci düştüğü görülmektedir.

→ En ilginç verilerden birisinin göç meselesine ilişkin olduğunu söylemek mümkündür. 3.568.295 ile en çok mülteci Türkiye'de yaşamaktadır. Burada dikkat çekici verilerden birisi cezaevlerinde bulunan yabancı oranındaki artışa dairdir. 2022'de yabancı hükümlü oranı tüm hükümlüler karşısında % 4,4 olarak gerçekleşti. Bir diğer ilginç bir veri ise 88 bine dayanan başvuruyla vatandaşlarının başka bir ülkeye iltica ettiği ülkeler sıralamasında Türkiye'nin 8. sırada olmasıdır. Bunda FETÖ etkisinin olduğu muhakkaksa da bunun yanında insanların artık daha cesur bir şekilde dünyaya açılabilirdiklerini belirtmek gerekir.

→ Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında 20.100 başvuru ile aleyhine en çok başvuru yapılan ülke konumunda. Ancak en çok ihlalin Türkiye aleyhine olmadığını eklememiz gerekir. Nüfusa oranlandığında Balkanlar, Doğu Avrupa ve Rusya'nın burada öne çıkan ülkeler olduğu görülmektedir.

Raporda genel görünümüne dair tespitler bu şekildeyken sonuç ve değerlendirme kısmındaki tespit ve önerilerin özeti aşağıdaki gibidir :

Ekonomik belirsizlikler hukuki güvenliğe zarar vermektedir. Ekonomik düzenin sarsılması, hukuk düzenini sarsmakta ve hukuki öngörülebilirliği azaltmaktadır. Bu bağlamda ekonomik düzenin tesisi ve normalleşmesi hukuki düzenin teminatı işlevini görecektir.

Düzenleyici ve denetleyici kurumlar ekonomi hukukunu tahkim etmektedir. Literatürde "hassas alan" olarak tarif edilen ve hukuk-ekonomi ilişkisinin yoğun biçimde gözlemlendiği radyo ve televizyon, rekabetin korunması, bankacılık, sermaye piyasası, bilgi teknolojileri, sigortacılık, kamu gözetimi veya kişisel verilerin korunması gibi alanlarda düzenleyici ve denetleyici kurumlar kritik bir role sahiptir. Ekonomik faaliyetlerin rekabetçi ve adil piyasa şartlarında sürdürülmesi için özellikle Rekabet Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kendilerine tanınan denetim ve düzenleme yetkisini, ölçülü ve orantılı müdahale araçlarıyla etkin biçimde kullanılmalıdır."

Başta dijital ekonomi olmak üzere yeni ekonomik alanların takibi etkin yapılmalıdır. Dijital dönüşüm, yeni ekonomik üretim alanları ve hukuki sorunları beraberinde getirmektedir. Ancak dijital ekonominin dönüşüm ve yayılım hızı aynı oranda vergilendirme sistemine yansımamış, hatta dijitalleşen ve küreselleşen dünyada yer yer vergi cenneti kavramıyla anılacak ülkeler gündeme gelmiştir. Kapsamı genişleyen dijital ekonomi karşısında bir yandan uluslararası hukuk bağlamında entegrasyon ile beraber kanunlaştırma hareketlerinin yapılması gerekirken öte yandan toplumsal yapının dinamiklerinin korunması da stratejik planlamalar çerçevesinde göz önünde bulundurulmalıdır.

Sosyal medya kazançları adalet ilkesi çerçevesinde vergilendirilmelidir. Ekonomik değişimlerin vergi hukukuna etkisini Youtuber, blogger, vlogger, Tiktoker gibi sosyal medya platformları üzerinden gelir elde edenlerde görmek mümkündür. Sosyal medya kazancının vergilendirilmesi 7338 sayılı yasa ile

çözüme kavuşturulmuşsa da gelirlerin bir kısmının gelir vergisi ve KDV'den istisna tutulması ve bu istisnaların denetiminin zorluğu gibi hususlar vergilendirmede adalet ilkesini gündeme getirecektir.

Kripto para meselelerinde tanımlama sorunu ortadan kaldırılmalı ve dijital ödeme platformlarına dair hukuki altyapı güçlendirilmelidir. Para, emtia ya da menkul kıymet olup olmadığı hakkında farklı görüşler bulunan kripto para veya diğer dijital ödeme araçlarına dair merkezi tanımlama ve güçlü yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca dijital ödeme platformlarına ilişkin tüm hukuki altyapı, bu yeni araçlar ve yöntemler dikkate alınarak yetkinleştirilmelidir.

Dijital ekonomide veri güvenliğini sağlamak için hukuki güvenceler güçlendirilmelidir. Dijital dönüşüm hem dünyada hem ülkemizde ticareti ve rekabeti esaslı şekilde değiştirmiştir. Endüstri 4.0 veya "dijital devrim" olarak adlandırılan son sanayi devrimi, akıllı cihazların, aygıtların veya makinelerin her an her saniye birbirleriyle bağlı halde veri paylaşması ve sistemlerin minimum insan müdahalesiyle çalışması esasına dayanmaktadır. Verilerin korunması, başta özel hayatın gizliliği olmak üzere temel hak ve özgürlüklerin korunmasına hizmet etmektedir. Bu bağlamda Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) getirdiği düzenlemelerle alandaki dağınık görünümü toparlamıştır. Ancak kişisel verilerin etkin biçimde işlenmesi ve aktarımı konusunda yapısal problemler devam etmektedir. KVKK'nın özel sektör kadar kamuya da etkin yaptırımlar getirmesi gerekmektedir. Yine KVK Kurulu işlemlerinin sulh ceza hakimliği ve idari yargı üzerinden denetime tabi tutulması yargısal anlamda parçalı/ikili bir sistemi ortaya çıkarmaktadır. KVK Kurulu işlemlerinin tamamının idari yargı denetiminden geçmesi bu ikili yapıyı kaldırıp bütünlüğü sağlayacaktır.

AİHM'de mülkiyet hakkına yönelik karar sayısının Türkiye aleyhine arttığı görülmektedir. Türkiye'den AİHM'e yapılan mülkiyet hakkına yönelik başvurularda ciddi bir artış olmuştur. Yine mülkiyet hakkına yönelik karar sayısı 2022 yılında önceki yıla oranla iki katına çıkmıştır. Her ne kadar ilk bakışta bu durum ekonominin hukuka etkisi olarak görünse de başvuruların genel olarak 2009- 2016 yılları arasına ait olduğu düşünüldüğünde, ekonomik gidişat ile AİHM'in kararları arasında doğrudan bir ilişki kurmak pek kolay gözükmemektedir. Ekonomiye bağlı neticeler, yakın dönemde yapılan başvurular ilerleyen yıllarda karara bağlandıkça daha sağlıklı bir şekilde analiz edilebilir. AİHM'in genel işleyişi içerisinde bir takım

bağlantılı davalar toplu olarak karara bağlandıkça da ilgili yıla ait istatistikleri veri yükselebilmektedir. Bu anlamda bu artışı tek bir nedene bağlamak kolay değildir.

En çok işlenen suçlar arasında mal varlığına yönelik suçların ilk sırada olması hukuk-ekonomi ilişkisi açısından dikkat çekmektedir.

2022 verileri kapsamında ceza mahkemelerinde mal varlığına yönelik suçların ilk sırada olması ve giderek artması hukuk-ekonomi ilişkisi bağlamında önemli neticeler ortaya çıkarmaktadır. Bir dönem sık işlenen gasp suçlarındaki düşüşün nedeninin artırılan cezai yaptırımlar olduğu bilinmektedir. Bu manada bir yandan cezai müeyyidelerin korunup güçlendirilmesi gerekirken öte yandan ekonomik koşulların düzeltilerek suç ve suçlu ile mücadelede önleyici önlemlerin alınması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlardaki bütünlük ve tutarlılık devam ettirilerek mahkemeler hiyerarşisindeki itibarı korunmalıdır. Yoğun tazminat davaları, Anayasa Mahkemesi'nde artan iş yüküne neden olmaktadır. Bu davaların komisyona devredilmesi bir çözüm olmakla beraber Anayasa Mahkemesinin vatandaşa dönük yüzünün devam etmesi adına yine mahkeme üzerinden karara bağlanması hususu da gözden kaçırılmamalıdır. Anayasa Mahkemesi'nin üye değişimleri bir yandan teamüldeki doğal seyri içinde gerçekleşirken öte yandan mahkemeler hiyerarşisinin en üst basamağında duran mahkemenin verdiği kararlardaki bütünlük ve tutarlılık korunmalı, mahkemenin hukuku yorumlayıcı ve içtihat geliştirici misyonu devam ettirilmelidir.

Yargıtay'da iş yükü hafiflemeli ve dosya görülme süreleri kısalmalıdır. Yargıtay Hukuk dairelerinde onama oranlarının yüksek olması, hukuk sistemi adına ilk derece mahkemelerinden başlayarak oturmuş bir mahkeme profili ortaya koymaktadır. Arabuluculuk kurumunun bu tabloya etkisi henüz ölçülebilmemiş değildir. Ancak nispi de olsa katkısı olduğu gözlemlenmektedir. Bununla beraber ceza dairelerindeki dosya yoğunluğu ve dosya görülme süresinin uzunluğu adaletin tecellisi ve adil yargılanma ilkelerinin uygulanabilirliği açısından endişe vericidir. Yine Yargıtay ceza dairelerinde dosya onama oranlarının düşük olması bizi ceza yargılamasında

bütünsellik ve istikrarın tam olarak oluşmadığı sonucuna ulaştırmaktadır. Bu noktada özellikle istinaf mahkemelerinin işlevselliğini artırmasının tabloyu müsbet yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Bölge adliye mahkemeleri (istinaf) ihdas amacına uygun şekilde yargı sistemindeki konumunu yerleşik hale getirmelidir. Türk Hukuk Sistemi'nde yeni bir uygulama olarak görülmekte olan bölge adliye mahkemelerinin itibarının korunması için ihdas amacına ulaşacak şekilde konumlandırılması gerekmektedir. İstinafta kesinleşen dosyaların Yargıtay'a intikal etmemesi suretiyle iş yükünün azaltılması ve ilk derece mahkemelerinde verilen kararların bütünselliğine katkı sunması istinaf mahkemeleri adına olumlu görülen hususlardır. Bununla beraber, istinafta geçen sürelerin kısılması, yanı sıra Yargıtay'a intikal eden dosyalarda Yargıtay'ın iş yükünü azaltacak şekilde maddi ve hukuki denetimin yerinde yapılması önem arz etmektedir. İçtihatta birliğin sağlanması adına verilen kararlarda bütünlük ve istikrar oranı artmalı; dağınık ve çelişik bir görünüm oluşmamalıdır.

Ticaret mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemelerindeki genel görünüm olumludur. Ticaret mahkemelerinde dosyaların hızlı neticelenmesi, onama oranlarının yüksekliği hukuk ve ekonomik hayat adına gayet olumlu bir tablo ortaya koymaktadır. Aynı tablonun idare, vergi ve tüketici mahkemelerinde de görünür olduğu, bu mahkemelerde uyumsuzluk çözme kapasitesinin yüksek olduğu, dosya görülme sürelerinin düşüş eğiliminde olduğu verilere yansımaktadır. Bu veriler Türk Hukuk Sistemi adına olumlu veriler olarak görülmektedir.

Hakim-Savcı Yardımcılığı müessesesi adalet hizmetlerinin etkin olarak sunulmasına katkı sağlayacaktır. Türkiye'de hakim ve savcı sayıları istikrarlı şekilde artmakla beraber bu sayının Avrupa Konseyi üye ülkelerinin ortalamasının gerisinde olduğu verilere yansımaktadır. Niteliğin göz ardı edilmediği bir sayı artışının adalet hizmetine müsbet katkı sunacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede usta çırak ilişkisine benzer bir uygulama ile sürdürülen hakim savcı yardımcılıklarının zaman içerisinde hakim savcılarının daha nitelikli yetişmelerine imkan tanıyacağı ve adalet hizmetinin daha etkin sunumuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hedef süre uygulaması geliştirilmeli ve etkinleştirilmelidir. Hedef süre bir nevi tavsiye vasfında olup, yargılamaların ivedilikle neticelendirilmesi konusunda muharrir güç misyonu taşımaktadır. Ancak işlevselliğini kaybetme riski altında olduğu görülmektedir. Hakimin bağımsızlığına gölge düşürmemek ve adaletin tecellisini süreye hasretmemek için kesin süre konulamayacağı açıktır. Bu nedenle hedef sürenin tavsiye vasfı korunmalı fakat sürenin makul olmayan aşımı hallerinde AİHM içtihatları, menfi zarar oluşumu gibi gerekçelerle tazminat kurumu etkinleştirilmelidir. Yine duruşma aralıklarının kısa tutulması, hatta delil toplama sürdürülürken duruma göre günlük veya haftalık duruşmalar verilmesi bir çözüm olarak Türk Hukuk Sistemi'nde tartışmaya açılmalıdır.

Arabuluculuk ve uzlaştırma uygulamaları, yargının iş yükünü azaltırken hem reel ekonomi hem de usul ekonomisine katkı sunması sebebiyle yaygınlaştırılmalıdır. Arabuluculuğun kapsamı genişletilmeli, hukuk sistemine entegrasyonu kuvvetlendirilmelidir. Özellikle aile hukukuna dair davaların arabuluculuk kapsamına dahil edilmesi; boşanma, tazminat, nafaka ve velayet konularında ivedilikle yol alınmasını sağlayacaktır. Yine bir zaman evlilik birliği içinde bulunmuş insanların sorunları ele alındığından, arabulucu üzerinden yol alınmasıyla daha hasarsız ayrılmalar sağlanmış, hatta yer yer yeniden uzlaşma kapıları aralanmış olacaktır.

İhtiyari arabuluculuk uygulamasının maksada ulaştığı ancak aynı başarının zorunlu arabuluculukta yakalanamadığı görülmektedir. Özellikle iş davalarında anlaşma gerçekleşmediğinde yüksek enflasyonun etkisiyle elde edeceği maddi değeri zayıflayan işçi, işveren tarafına göre dezavantajlı bir pozisyonda kalmaktadır.

Göçmen meselesi insan onuru, Anadolu örfü, dini hassasiyetler ve uluslararası hukuk birlikte göz önüne alınarak çözüme kavuşturulmalı, bu bağlamda medya ve toplum nezdinde farkındalık oluşturulmalıdır. Göçmen meselesinde insan onuru, Anadolu örfü, dini telkinler ve uluslararası hukuk bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bir yandan stratejik planlama ile göçmenlerin iskanı, şartları haiz olanların istihdamı gibi akılcı, insani ve vicdani planlamalar yapılmalıdır. Bununla birlikte, geri

gönderme usullerinin stratejik planlamada öncelenmesi ancak bunun temel hak ve hürriyetlere uygun bir şekilde yapılması, yaşam hakkının tehlikeye düşmemesi için gerekli fizibilite yapılarak adım atılması gerekmektedir. Göçmenlerin sosyal haklarını kullanması konusunda insan onuruna yakışır düzenlemelerin yapılması, kayıt dışı göçmenlerin kayıt altına alınarak kontrolünün sağlanması ve toplumda gelişen göçmen karşıtlığının önüne geçmek için özellikle medya üzerinden farkındalığın artırılması gerekmektedir.

Konut krizi ve kira uyuşmazlıklarının yargıya getirdiği iş yüküne ilişkin etkin bir planlama yapılarak, %25'lik üst sınır uygulamasının gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Yüksek enflasyon sebebiyle konut kiralılarının artışına ilişkin %25'lik üst sınır getiren 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nun Geçici 1. Maddesi, 2022 yılında sulh hukuk mahkemelerinde ciddi oranda iş yükü artışına sebep olmuştur. Aynı yaklaşımla Kanuna Geçici 2. Madde eklenerek 02.07.2023 ile 01.07.2024 tarihleri arasında geçerli olacak artış oranı üst sınırının yeniden %25 olarak belirlenmesi, 2023 yılı içerisinde sorunu daha da derinleştirmiş ve yargısal işleyişi ciddi şekilde akamete uğratmıştır. Özellikle büyükşehirlerde sulh hukuk mahkemeleri oldukça ileri tarihler için duruşma günü vermektedir. 1 Eylül 2023 tarihi itibarıyla kira uyuşmazlıkları açısından uygulanmaya başlayan arabuluculuk uygulamasının da kanunla belirlenen artış oranındaki üst sınır sebebiyle sorunu çözmede yeterli gelmeyeceği öngörülmektedir. 2024 yılı itibarıyla bu sorunun kanun koyucu tarafından gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

Adalet Bakanlığı bütçesinin son on sene dolar bazında yarı yarıya düştüğü görülmektedir. Son 10 yılın verilere göre, Adalet Bakanlığının 2012 yılındaki başlangıç ödeneği 5,2 milyar TL iken, bu sayı 2022 yılında 136 33,3 milyar TL'yi geçmiştir. Ancak bu dönemde bütçenin Amerikan doları bazında ciddi biçimde azaldığı gözlemlenecektir. Mevcut durumun hizmet kalitesinin düşmesine sebebiyet vermesinden endişe duyulmaktadır.

Rekabet Kurulunun vermiş olduğu idari para cezaları TL cinsinden son yıllarda katlandı. İçerisinde bulunduğumuz enflasyonist dönem nedeniyle gıda tedarik zincirine ilişkin dosya ve soruşturma sayısı artmıştır. Bu süreçte başta zincir marketler üzere birçok şirket rekor cezalara çarptırılmıştır. 2014-2019 arasında verilen toplam idari para cezası 400 milyon TL'nin altındayken 2020 yılında 2,2 milyar TL ve 2021 yılında 4,3 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2022 yılında ise 1,8 milyar TL para cezası uygulanmıştır. TL cinsinden miktar çok artmış gibi

gözükse bile Amerikan Doları cinsinden bakıldığında, 2022 yılında verilen para cezası toplam ceza tutarının 2014-2019 arasındaki ortalamaya oldukça yakın olduğu görülmektedir.

Son 8 senede avukat sayısının 2 katına çıkmış olması avukatlık meslek piyasasını olumsuz etkilemektedir.

2014 yılında avukat sayısı 86.918 iken, son 8 yılda yaklaşık iki katına çıkarak 2022 yılında 174.553 olmuştur. Bu artış neticesinde, Türkiye'de 100.000 kişi başına düşen avukat sayısı Avrupa ülkeleri ortalamasının üzerine çıkmıştır. Belirtilen zaman diliminde Türkiye'deki toplam hakim ve savcı sayısı ise yaklaşık 1,5 katına çıkarak 23.150 olmuştur. Ancak hakim ve savcı sayısı, Avrupa ortalamasının altındadır. Türkiye'deki avukat sayısının kısa süredeki hızlı artışı piyasası dengesini oldukça olumsuz etkilemiştir. Özellikle genç avukatlar, geçim sıkıntısı ve mesleki itibar kaybıyla yoğun bir mücadele içindedir. Hukuk fakültesi kontenjanları ve avukatlık mesleğine giriş koşulları, mevcut sorunlar dikkate alınarak özenle yeniden düzenlenmelidir.

Ortaya konan tespit ve öneriler, hukuk alanındaki gelişmelerin teknik boyutlarının yanında ekonomik ve sosyal etkileriyle birlikte değerlendirilmesinin önemini göstermektedir. Toplumsal hayatı düzenleyen hukuk kuralları, yine bu toplumsal ilişkiler içerisinde şekillenmektedir. Bu yılki raporumuzda, hukuk ile ekonomi arasındaki girift ilişkiye mercek tutmaya çalıştık. Özellikle ekonomik durumun seyrinin hukuk kurallarının belirlenmesi veya işletilmesinde ne kadar belirleyici olabildiği farklı veçhelerden raporda yansıtılmaya çalışılmıştır. Umuyoruz ki, hukuk ve ekonomi alanında politikalar belirlenirken iki alanın karşılıklı etkileşimi daha özenli biçimde dikkate alınır.

Hukuka dair her şey insanla ve sistemle ilişkili olduğundan, hukukla beraber ahlak, din, siyaset, örf, kültür ve tarihsel gerçeklik de ele alınmaktadır. Mevcut sorunlar, eğilimler ve çözüm önerileri bu perspektifle ele alındığında hem küresel hem de yerel paradigmalar birer yapı taşı olarak devreye alınmış olacaktır. Çözüm mekanizmalarının sağlıklı reflekslerle işletilmesine vesile olacak bu yöntemle hukuk sistemi namına makul yol almalar sağlanabilecektir.

Hukuk alanındaki sorunları kuşatıcı bir perspektifle, toplumsal etki ve sonuçlarıyla birlikte ele almaya çalışan raporumuzun alana özgün bir katkı sunacağına inanıyoruz. Gelecek yıllarda da hukuk alanını farklı temalar etrafında izlemeye devam edeceğiz.

(1) İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi, Hukuk Alan Sorumlusu

OSMANLIDAN CUMHURİYETE DÖNÜŞTÜRÜLEN DİNİ HAYAT

▲ FAHRİ GÜZEL

Giriş

İslami terminolojinin de temel kavramlarından biri olan İdin kelimesi, İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de doksan iki yerde geçmekte ve "yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslam, şeriat, hudud, âdet, ceza, hesap, millet" anlamlarını ihtiva etmektedir. İslam âlimleri de İslam'ın temel bilgi kaynaklarını dikkate alarak din ve dindarlığa dair farklı açıklama modelleri sunmuşlardır. Hak din-bâtil din ayırımına dikkat çekilen tanımlamalarda hak dinin "akil sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahi bir kanun" şeklinde ifade edilen tanımlaması genel kabul görmüştür.¹ Kur'an-ı Kerim'de Allah katında tek hak dinin İslam olduğu vurgusu yapılmakla birlikte² Tevhid dininin karşısında yer alan toplumların yaşam biçiminin de "din" kavramı ile ifade edildiği dikkati çekmektedir.³ Bu çerçevede en genel anlamda din, "yaşam felsefesi", dindarlık ise "yaşam biçimi" olarak değerlendirilebilir.

Dinin işlevsel yönünü ön planda tutarak yapılan tanımlamalarda çıkış noktası, dinin bireysel ve toplumsal etkileridir. Bu tanımlarda dinin, inanan insanlarda ortak davranış oluşturma, ölümü kabullenme ve hayatın sorumluluğunu yüklenme gibi alanlarda işlevlerine dikkat çekilmektedir. Elbette dinin, kutsalla ilişkinin biçim ve yöntemini belirleme, hayat, ölüm gibi varoluşsal sorunlarla başetme, kimlik arayışına cevap verme, yaşam biçimi sunma, cemaat oluşturma yoluyla aidiyet ve güven sağlama gibi pek çok işlevi yerine getirdiği ifade edilebilir. Din, bir taraftan toplumu etkilemekte, diğer taraftan toplumdan etkilenen bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle din, statik ama aynı zamanda dinamik bir yapısal özelliğe sahiptir.⁴ Ancak dinin olumlu işlevleri olduğu gibi yerine göre olumsuz işlevleri de söz konusu olabilmektedir.

Tarih boyunca din ve devlet, müstakil olarak ilahiyat ve sosyal bilimlerin konusu olmuştur. Din-devlet ilişkileri de geçmişte olduğu gibi günümüzde de tartışma zemininde yer almaya devam etmektedir. İnsanın Kutsalla ilişkisi temelinde insan-insan, insan-toplum, insan-çevre ilişkisine dair çok boyutlu bir açıklama modeli sunan dinin, müntesipleri arasında bütünlleştirici

bir fonksiyon icra etmekle birlikte, çatışmaların, büyük savaşların nedeni olduğu da tarihi bir hakikattir. Batı'da skolastik düşüncenin baskın olduğu kilise egemenliğine itiraz seslerinin yükselmeye başladığı 16. yüzyıl sonrasında giderek gerginleşen din-devlet ilişkilerinin 18. yüzyıl sonrasında devrimler, aydınlanma ve reform hareketlerinin etkisiyle laik/seküler düşünce lehine değişmeye başladığı ifade edilebilir. Bu değişim rüzgârı, Osmanlı'nın askeri yenilgilerinin görülmeye başladığı 1700'lerden sonra tedrici olarak Osmanlı toplumunda da hissedilmeye başlanmış, yaklaşık iki yüz yıl devam eden bu süreç, Cumhuriyet'in kuruluşu ile radikal bir aşamaya evrilmiştir.

Günümüzde tartışılmaya devam eden Atatürk, Atatürkçülük, Kemalizm, Laiklik, din-devlet ilişkileri gibi pek çok konu ile ilgili referans noktasının Cumhuriyet'in ilk dönemi olarak kabul edilen 1923-1938 dönemi olduğu düşünüldüğünde, bu dönemin çok boyutlu olarak ele alınması, oldukça önemlidir. Bu aşamada ortaya konulan ve günümüzde de hukuki-siyasi-sosyal alanda varlığı devam eden devrimler, tarihsel ve sosyolojik bakış açısıyla pek çok araştırmancının konusu olmuştur. Ancak konunun ele alınış biçiminin büyük oranda ideolojik çerçevede şekillendiği görülmektedir. İlahi mesajın hayatın tüm alanlarını kapsayıcı bir nitelik arzemesi, hayata geçirilmeye çalışılan değişim/dönüşüm uygulamalarının din ve dini hayatı doğrudan etkilemesi sonucunu doğurmuştur. Bu etkinin boyutlarının Cumhuriyet dönemi ile birlikte büyük bir kırılmaya evrildiği aşikârdır. Dünden bugüne bu kırılmanın kaynakları, kahramanları, mağdurları vb konular, ideolojik cendereden çıkılarak, tarihi/sosyolojik hakikatler ışığında ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya muhtaçtır. Çalışmamız, bu niyete matuf bir gayretin ürünü olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı Modernleşme Süreci

Osmanlı sosyal ve kültürel hayatı, 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar büyük oranda Batı etkisine kapalı durumdadır. Karlofça Antlaşması sonrasında özellikle 18. yüzyıl boyunca Batı etkisinin Osmanlı toplumunda görüldüğü, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Batı'nın üstünlüğünün artık kabul gördüğü ve bu kabulün

Osmanlı düşünce dünyasında "medeniyet" kavramının "Batı" kavramı ile irtibatlandırılma sürecinin kendini gösterdiği kabul edilmektedir.⁶ Bu durum, 19. yüzyılda yerini mevcut durumdan rahatsızlığa ve yeni bir düzen yaratma düşüncesine bırakmaya,⁷ yeni bir "düzen" oluşturma düşüncesi, Tanzimatla beraber uygulama alanı bulmaya, teknoloji ile başlayan yenilik, daha sonra tüm alanlarda kendini göstermeye ve "yeni" olan, Batı referans alınarak değerlendirilmeye başlanmıştır.⁸ "Yeni" ve "Batı" kavramlarının olumlanmasına paralel olarak "medeniyet" ve "terakki-ilerleme" kavramlarının da "Batı" ile irtibatlandırılarak kullanılma zemini bulmasının, Batı tarzı yaşam biçimini daha çekici hale getirdiği ifade edilmektedir.⁹

18. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı'da dinî hayatta değişim ve dönüşümün seyrini büyük oranda Batı ile ilişkiler şekillendirmekle beraber, III. Selim döneminde Arabistan bölgesinde ortaya çıkan Vehhâbilik hareketinin siyasi sonuçlarıyla beraber büyük oranda geleneksel Sünnî dinî anlayışın oluşturduğu Osmanlı toplumunda farklı bir dinî yorumu ve tartışmayı da gündeme getirdiği değerlendirilmektedir. 1806 yılında Mekke'nin işgal edilmesi, türbe ziyareti gibi âdetlerin, geleneksel pek çok dinî ritüelin şirk görülerek yasaklanması, 1807 yılında benzer gerekçelerle hac ibadetine izin verilmemesi, Osmanlı'nın bölgede egemenliği konusunda zafiyet ortaya çıkardığı gibi, dinî hayata dair yeni tartışma alanları da oluşturmuştur.¹⁰

18. yüzyıl başlarından itibaren ağırlıklı olarak ordu teşkilatında ortaya konulan reform çabalarının toplumsal hayata etkilerinin sınırlı kaldığı, toplumsal hayatın hâkim İslami gelenekten beslenmeye devam ettiği görülmektedir. III. Selim döneminde uzun süre İstanbul İsveç Büyükelçiliği'nde önce mütercim, sonra da maslahatgüzar olarak görev yapan D'Ohsson, 18. yüzyıl Osmanlı toplumunun örf ve adetlerine dair gözlemlerine yer verdiği kitabında giyim-kuşamdan mimariye, yeme-içmeden ticarete, eğlenceden insan ilişkilerine Müslüman halkın toplumsal hayatının şekillenmesinde dinî inançlarının ve geleneklerinin etkin olduğuna dikkat çeker. Örneğin; Osmanlı halkının giyiminin inanç farklılıklarını ortaya çıkardığını, özellikle sarığın Müslüman olmayan tebaa tarafından giyilmediğini, Türk kadınlarının Avrupalı kadınlar gibi modanın esiri olmadığını, sade giyindiklerini evlerindeki mobilyaların oldukça sade, evlerin büyük çoğunluğunun tek katlı, nadiren iki-üç katlı olduğunu, fazla katlı evlere izin verilmemesinin sebeplerinden birisinin de bütün binalara hâkim durumda olması gereken camilerin görünürliğini sağlamak olduğunu belirtir. Osmanlı'da

zaman planlamasında da dinî değerlerin belirleyici olduğuna dikkat çeken D'Ohsson, umumi saatin hiçbir yerde bulunmadığını, günde beş defa okunan ezanın aynı zamanda saati de bildirdiğini ifade eder. Dinin sosyal hayata etkilerine dair gözlemlerinde ayrıntılı değerlendirmeler yapan D'Ohsson, imparatorluğun şehirlerinde emniyetin hâkim olduğunu, en pahalı eşyaların bulunduğu dükkânların bile korunmasında gösterilen ihmale ve müşteri yoğunluğuna rağmen adli vakaların çok nadir olmasını, başka ülkelerde olduğu gibi karşılıklı taahhütlerde yazılı bir belgeye ihtiyaç duyulmamasını, verilen sözün yeterli görülmesini hayretle ifade eder ve Türklerin yardımseverliğinin dinin yardımlaşma ile ilgili emirlerinden kaynaklandığını belirtir.¹¹

18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında tüm Avrupa'yı etkileyen ancak özelde "özgürlük ve eşitlik" ideali ile Fransa'da ortaya çıkan Fransız İhtilâli (1789-1799), feodal siyasi yapıyı ortadan kaldırmış, sosyal yapıda köklü değişimlere yol açmış olmakla beraber, feodal yapının taşıyıcı kolonlarından biri olan din/kilisenin de toplumsal etkilerinin önemli oranda laiklik lehine değişmesine neden olmuştur. Fransız Devrimi sonrasında adeta dinin/kilisenin yerine akıl, özgürlük ve eşitlik konulmuş, bu yaklaşımın sembolü olarak Paris kiliselerinden papazlar kovulmuş, papazların yerine tiyatro oyuncuları, yarı çıplak şekilde genç kadınlar kiliselerde görevlendirilmiş, geleneksel ayinler tamamen ortadan kaldırılmıştır.¹² Osmanlı İmparatorluğu tarafından Avrupa'daki bu gelişmeler, önceleri pek dikkate alınmamış, biraz da Avrupa içerisinde kargaşayı ortaya çıkarması, Avrupa'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini ertelemelerine sebep olması nedeniyle memnuniyetle karşılanmıştır.¹³ Ancak gelişmeler, ihtilâlin dikkate alınmasını zorunlu kılmış, 1798 yılında Reis'l-Küttâb Ahmed Atıf Efendi'ye Fransız Devrimi ile ilgili bir lâyiha hazırlayarak divana sunması talimatı verilmiştir. İlgili lâyihada daha çok devrimin dinî hayata etkilerinin ele alındığı, Voltaire, Rousseau gibi devrimin düşünsel öncülerinin "zındık", "dehri/ateist" gibi dinî kavramlarla nitelendiği, ihtilâlin fitne ve fesat kaynağı olup, her türlü kötülüğü meşrulaştırdığı, Fransa halkını hayvan seviyesine indirdiği ifade edilmektedir.¹⁴ Temelde hürriyet, eşitlik ve milliyet düşüncelerini gündeme taşıyan ihtilal neticesinde Osmanlı'da Müslüman yönetici ve aydınlar, ilk defa sistemli bir fikir hareketiyle muhatap olmuştu. Fransız ihtilâli ile daha fazla gündeme gelen milliyetçilik düşüncesinin Osmanlı topraklarındaki Sırp, Yunan gibi etnik isyanları tetiklediği, ayrıca bu dönemde Fransız Devrimi üzerinden yaşanan dinî hayata dair tartışmaların, Tanzimat sonrasında düşünsel temelde gündeme gelen

ve Cumhuriyet'in kuruluş süreci ile yoğunlaşan lâiklik merkezli tartışma ve uygulamaların başlangıcı olduğu da değerlendirilebilir.¹⁵

Osmanlı'da devlet eliyle modernleşme çabalarının önemli bir basamağını Tanzimat süreci oluşturmaktadır. Tanzimat dönemi, sosyal ve siyasi hayatta pek çok yeni uygulamanın ortaya çıktığı dönem olarak değerlendirilebilir. Bu alanlardan biri, hiç kuşkusuz eğitim olmuştur. Osmanlı Eğitim sisteminde temel eğitimin verildiği "mektep" ve yüksek eğitimin verildiği "medrese", başlıca eğitim kurumları olarak işlev görmüştür.

Tanzimat sonrasında eğitim faaliyetlerini takip etmek üzere oluşturulan komisyon marifetiyle ilköğretim ücretsiz ve zorunlu hale getirilmiş, mektep diploması olmayanların çırak olarak çalıştırılması yasaklanmıştır. İlköğretim müfredatında önemli değişiklikler yapılmamış ancak öğretim yöntemleri ve öğretim kaynakları konusunda düzenlemelere gidilmiştir. "Mekteb-i Rüşdiye" ismiyle bu dönem hayata geçirilen ve 4 yıl eğitim verilen ortaokullar, ilköğretimden yükseköğretime geçiş sürecinde ara eğitim kurumları olarak işlev görmeye başlamıştır. Ağırlıklı olarak devletin ihtiyacı olan memurları yetiştirmek üzere kurulan Mekteb-i Maarif, Darü'l-Maarif, Darü'l-Muallimin, Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Harbiye, Mühendishane-i Berriye, Mekteb-i Bahriye, Ziraat Okulu, Veteriner Okulu gibi Müslüman öğrencilerin yanında önemli oranda gayr-i müslim öğrencilerin de bulunduğu eğitim kurumlarında, çoğunlukla Fransız veya Fransa'da eğitim görmüş öğretmenler görev almıştır. Veteriner okulunun müdürü M.Dubroca isimli bir Fransız olmuştur. Eğitimin devlet eliyle ve büyük oranda Avrupa ülkeleri modellenerek yeniden dizayn edilmesinin, modernleşme/Batılılaşma süreci açısından önemli bir aşama olarak değerlendirildiği görülmektedir.¹⁶

Osmanlı'nın modernleşme/Batılılaşma sürecinden Cumhuriyet'e kadar devam eden yaklaşık 200 yıllık süreçte gündeme gelen önemli başlıklardan birinin de kadın hakları konusu olduğu görülmektedir. Avrupa'da sanayi devriminin ortaya çıkardığı ve kadının da iş hayatında aktif bir şekilde bulunmaya başladığı yeni dönem, Osmanlı'nın geleneksel toplumsal yapısını da etkilemiş, özellikle Tanzimat'ın ilanı sonrasında basın yayının da katkısıyla kadının sosyal statüsü eleştirisi konusu olmaya başlamıştır. Bu dönemde kız çocuklarına temel eğitimin üzerinde bir eğitim imkânı sağlanmış, kızlar için 1842'de ilk ebelik kursları, 1858'de ilk kız rüştiyeleri, 1863'te ilk sanayi okulları, 1870'te kız öğretmen okulları açılmıştır.¹⁷ Özellikle kız öğretmen

okullarının açılması, kadının çalışma hayatına adım atmasına imkân sağlamış, buradan mezun olanlar öğretmen olarak görev almaya başlamıştır.¹⁸

Kadının eğitim ve iş hayatında varlık göstermesi, Tanzimat dönemi ile hız kazanmakla beraber, özellikle bazı Batılı gözlemciler tarafından Osmanlı'da kadınların sosyal hayatta Batılı kadınlardan daha fazla yer aldığına vurgu yapılmaktadır. Örneğin, Osmanlı toplumuna dair gözlemlerini paylaşan Montagu, "Türk kadınları belki dünyadaki diğer kadınlardan daha hür, her zaman sıkıntısız bir hayat süren yegâne kadınlardır" değerlendirmesini yapmaktadır.¹⁹ Bununla birlikte Tanzimat sonrası sosyal hayatın "kafesli ve kadınsız bir içtimai hayatın, peçesiz ve müşterek bir içtimai hayata münkalip olması" olarak değerlendirildiği, kent merkezlerinde kadınların kıyafetlerinde değişimler yaşandığı, kadınların sosyal hayatta yer alması hususunda itiraz seslerinin yükselmeye başladığı görülmektedir.²⁰

Kadının sosyal hayattaki yerine dair değişimlere paralel olarak aile hayatında da Tanzimat dönemi ile beraber birtakım değişimlerin yaşanması, beklenen bir durum olarak değerlendirilebilir. Osmanlı klasik döneminde İslam'ın referans olduğu örf, âdet, gelenek tarafından şekillendirilen aile hayatında ve aile fertlerinin fonksiyonlarında bazı değişimler ortaya çıkmıştır.²¹

Osmanlı modernleşmesinin zemininin oluşmasına en fazla katkı sağlayan sürecin Meşrutiyet dönemi olduğu ifade edilebilir. Meşrutiyet dönemi ile ilgili ele alınabilecek en önemli konunun, Osmanlı'nın ilk Anayasası olarak kabul edilen Kanun-ı Esasi'nin hazırlanıp ilan edilmesi olduğu kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin ilk kuruluşundan, Kanun-ı Esasinin yayımlanmasına kadar geçen dönemde monarşinin hâkim olduğu görülmektedir.

Meşrutiyet döneminde tüm siyasi-sosyal hayata etkisi bakımından en fazla üzerinde tartışılan konulardan biri, kuşkusuz II. Abdülhamit'in yönetimi meselesi olmuştur. Sosyal bilimciler için güncelliğini korumaya devam eden II. Abdülhamit dönemi, eğitim-bilim-kültür-teknoloji alanlarında önemli gelişmeler olduğu bir dönem olarak kabul edilirken, politik tercihleri ile ilgili farklı değerlendirmelere konu edilmektedir. Ayrıca bu dönemin ele alınmasında, Batı'nın emperyalist emelleri karşısında mücadelenin yanında, Jön Türkler, İttihat Terakki Cemiyeti gibi organize muhalefetin de tercih edilen politikadaki etkisi değerlendirilmektedir.²²

Osmanlı Devleti'nin geleneksel yönetim anlayışında köklü değişikliklere sebep olan II. Meşrutiyet, Türkiye

Cumhuriyeti'nin parlamenter sisteme geçişine de öncülük etmiş, Tunaya'nın ifadesiyle Türkiye Cumhuriyeti için bir "siyasal laboratuvar" işlevi görmüştür.²³ Osmanlı Devleti'nin siyasi rejiminde meydana gelen bu değişim, toplum hayatında dinî, sosyal ve ekonomik birçok farklı sonuç doğurmuştur. Tanzimat'tan itibaren güçlenerek devam eden Batıcı/Modernist düşünce, II. Meşrutiyet'in ilanı ile ilk defa siyasal iktidarlık için imkân bulmuştur. Aynı zamanda 2. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ortak paydasında buluşan farklı düşünce kesimleri, Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile ayrılmaya başlamış, İslamcılık, Batıcılık, Osmanlıcılık/Milliyetçilik fikirlerinin daha net bir görünüm kazanması söz konusu olmuş, farklı tonlarda da olsa Avrupa seviyesini yakalamak anlamında Batılılaşma ortak hedef olarak gündeme gelmiştir.

Cumhuriyet'e Hazırlık: İlk Meclis

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u resmen işgal eden İngiliz kuvvetleri Osmanlı Mebusan Meclisini basıp, başta Rauf (Orbay) Bey olmak üzere sakıncalı buldukları vekilleri tutuklayıp Malta'ya sürgün ederler. İngilizlerin baskınını protesto eden diğer vekiller 18 Mart tarihinde çalışmalarına ara verir. 11 Nisan tarihinde Sultan Vahdettin yeniden seçimlere girmek üzere Meclisi feshettiğini açıklar. Bu durumda memlekette meclis kalmadığını düşünen Mustafa Kemal, Ankara'da yeni bir meclis açılmasını gündemine alır.

Hacı Bayram Veli Camisi önünde mahşeri bir kalabalık vardır. Her zamankinden daha yoğun duygularla cuma namazı kılınır. Mustafa Kemal tarafından 21 Nisan 1920'de liva, sancak ve kolordulara yönelik bir genelge hazırlanıp gönderilmiştir.²⁴ Genelgede özellikle 23 Nisan gününden bahsedilmiş, cuma gününün kutsallığından yararlanmak gerektiğine vurgu yapılmıştır. Hatimler, Buhari şerifler, mevlitler okunması kararlaştırılmıştır.²⁵ Vatanın istikbali, hilafet ve saltanatın kurtarılması gibi millet için çok önemli görevler üstlenecek Meclisin açılışını cuma gününe denk getirmekle günün kutsallığından faydalanılacağını belirten Mustafa Kemal, tüm mebuslarla birlikte cuma namazının eda edileceğini, böylelikle namaz ve Kur'an'ın nurundan feyz alınacağına dikkat çekmiştir. Meclisin açılışının aslında 22 Nisan tarihine kararlaştırıldığı ancak Millî Mücadelenin başarıya ulaşması için gerekli olan manevi kudretten azami ölçüde faydalanıp, halkın moral gücünü perçinleyerek takviye olması maksadıyla bu güne ertelendiği, hem de Kuvayı Milliyecilerin asi oldukları yönündeki propagandanın boşa çıkarılması maksadı taşıdığı belirtilmektedir.²⁶ İlk Meclisin toplantı yaptığı salonda başkanlık koltuğunun arkasında "Onların

işleri kendi aralarında şûra iledir" mealindeki ayetin Arapçası yazılıdır. Daha sonra "Hâkimiyet milletindir" yazısıyla değiştirilmiştir.²⁷

Özellikle Birinci Mecliste pek gündeme gelmeyen, ancak Mustafa Kemal'in hep gündeminde olan Sultan ve Halifeye karşı oluşturulacak ideolojik mücadelenin anahtar kelimesi *halk* ve *millet*dir. Bu kavram, 17 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum Kongresinde imzalanan Misak-ı Milli'de dile getirilmiştir. Mustafa Kemal taşıdığı ideoloji açısından bu kavramın önemine şöyle değinmiştir: "Zannedirim bugünkü mevcudiyetimizin mahiyet-i asliyesi, milletin temayülât-ı umumiyesini ispat etmiştir, o da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir... Bizim nokta-i nazarlarımız -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır."²⁸

Birinci Mecliste saltanat ve hilafet meselesinin büyük oranda dinî bir düzlemde ele alındığı dikkati çekmektedir. Stratejik nedenlerle Mustafa Kemal'in Saltanat ile Hilafet'in birbirinden ayrılması²⁹ ve saltanatın kaldırılması yönündeki teklifi Mecliste yoğun tartışmalara neden olmuş, Sultan Vahdettin'in yurt dışına çıkışı sonrasında Abdülmecid, Meclis tarafından 18 Kasım 1922'de Halife olarak seçilmiştir.

Millî Mücadele, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının meşruiyetini sağlamlaştırmıştır. Millî Mücadelede cumhuri-laik duruşlarının tam tersi sultani-dinî bir duruşu taktik olarak benimsemişlerdir. İktidar zeminini sağlamlaştırdıkça da stratejik açılımlarını kuvveden fiile çıkarmışlardır.³⁰

Cumhuriyetin İlanı

1921 Anayasasında 29 Ekim 1923 tarihinde yapılan değişiklikle, "Türkiye Devleti'nin şekli Hükümeti Cumhuriyet" olduğu ilan edilmiş, böylece var olan fillî durumun adı konulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında yapılan tartışmaların büyük bir bölümü, Cumhuriyet'in niçin ilan edildiğinden ziyade ilan ediliş biçiminde yoğunlaşmaktadır. Cumhuriyet'in ilanının bir siyasi kriz ortamında gündeme getirilmesi, değişikliğe dair hazırlıklardan Mustafa Kemal'in Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Adnan Adıvar, Refet Bele, Kazım Karabekir gibi en yakın silah arkadaşlarının bile haberdar olmaması ve 101 millet vekilinin Mecliste bulunmadığı bir ortamda konunun Meclise taşınması, bir "oldu-bitti" olarak değerlendirilmiş, gazete yazılarında da Cumhuriyet fikrine taraftar olunmakla birlikte, yapılan düzenlemenin Mussolini ve Lenin gibi bir diktatörlüğe

götürebileceği endişeleri dile getirilmiştir.³¹ Cumhuriyet ilan edilmekle beraber yeni siyasal-bürokratik yapılanmada Osmanlı'da hâkim olan patrimoniyal devlet geleneğinin devam ettirildiği, başlangıçta sadece siyasal aktörlerin ve isimlerin değiştiği, Sultanla Sadrazamın, yerlerini Cumhurbaşkanı ile Başbakanla bıraktığı, daha da ötesi Cumhurbaşkanı sıfatıyla Mustafa Kemal ve Başbakan sıfatıyla İsmet İnönü'nün yeni siyasal sistem içindeki ağırlıklarının 19. yüzyıldaki tüm Osmanlı sultanlarının ağırlık ve etkinliğinden çok daha fazla olduğu dile getirilmektedir.³² Mustafa Kemal'in, bazı gazetelerin ve Rauf Bey'in eleştirilerine Nutuk'ta genişçe yer vererek cevap verdiği, Rauf Bey'i "*kamuoyunu irticaya teşvik*"le suçladığı,³³ Halk Fırkasına yakın gazetelerde de eleştiri sahiplerinin "*irtica*" ile itham edildikleri görülmektedir.³⁴

1919-1922 yıllarını içine alan İstiklal mücadelesi sürecinde Mustafa Kemal'in önderliğinde, farklı düşüncelere sahip olsalar da bütün millî güçlerin birlikte hareket ederek mücadelenin kazanıldığı, genel kabul olarak ifade edilmektedir.³⁵ İstiklal Savaşını da yöneten 1. Mecliste, bağımsızlık mücadelesinde prestijini artıran Mustafa Kemal'in başkanlığını yürüttüğü Müdafaa-i Hukuk Grubu, bazı oylamalarda azınlık durumunda kalmakla birlikte siyasi öncülüğü elinde tutabilecek güce sahiptir. Mecliste 2. Grup olarak nitelendirilen muhalefet cephesi ise Mustafa Kemal'in "*tek adam*" olma yolunda adımlar atmasını eleştiri konusu yapmakta, "*millî hâkimiyet*" vurgusunu ön plana çıkarmaktadır.

1925 yılı Şubat ayında başlayıp Nisan ayı ortalarında tamamen kontrol altına alınan Şeyh Said isyanı, siyasi bakımdan da önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkasının içerisindeki Mustafa Kemal'e yakın olan şahin kanat tarafından, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının da güvenoyu verdiği Fethi Bey Hükümetinin isyan konusunda yeterli güvenlik tedbirlerini almadığı hususunda ağır eleştiriler yapılmış, gericilikle suçladıkları Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da isyanla irtibatlandırılmıştır. Partinin tüzüğünde yer alan "*partinin dine saygılı olduğu*" hükmü de bu kapsamda yorumlanmış, parti aleyhinde kullanılmıştır. Bu yoğun eleştiriler sonuç vermiş, Fethi Bey Hükümeti, 2 Mart 1924'te güvensizlik oyu alarak istifa etmiştir. Yeni hükümeti kurma görevi İsmet Paşa'ya verilmiş, 4 Mart'ta Meclisten güvenoyu alan Hükümet, ertesi gün Takrir-i Sükûn Kanunu'nu Meclisten geçirmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinin hemen akabinde muhalif basın-yayın organları kapatılmış,³⁶ İstiklal mahkemeleri eliyle yargılamalar başlamış, Şark İstiklal Mahkemesinin kararıyla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının isyan bölgesindeki şubeleri kapatılmış,

Ankara İstiklal Mahkemesinin yönlendirmesi ile Hükümet tarafından 3 Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasına karar verilmiştir. Böylece çok partili siyasal yaşam henüz ilk döneminde başarısızlıkla sonuçlanmış, Cumhuriyet'in dinî hayatı da içine alan devrimlerin gerçekleştiği tek partili dönemi, bir başka ifadeyle tek parti iktidarının hüküm sürdüğü "*parti devleti*" süreci başlamıştır.³⁷

Halifelğin Kaldırılması

Hilafet makamının Saltanatla birlikte ortadan kaldırılmaması, gündemde olan Lozan Konferansına İslam dünyasının lideri olarak katılarak Ankara Hükümetinin elini güçlendirmek ve Türkiye'nin tüm İslam dünyasında saygıyla tanınmasını sağlamak şeklinde iki neden üzerinden ele alınmaktadır.³⁸

Hilafet makamı sayesinde Büyük Taarruzun ön hazırlıkları yapılırken Hindistanlı müslümanlar İngiltere'ye karşı en sert çıkışı yapmışlardır. Türklere karşı İngiltere savaşa girerse 75 milyon Hint Müslüman, İngiltere'nin düşmanı olacaktır. Böylece İngiltere'nin Yunanistan'ı desteklemesi imkânsız hale gelmiştir. Mustafa Kemal'in her zaferini Hint Müslümanlar büyük bir coşkuyla kutlamışlardır. Hindistan Hilafet Hareketinin Türkiye'ye verdiği siyasi desteği Mustafa Kemal değerli olarak nitelendirmiş, Hint müslümanlar kendileri de çok yoksul oldukları halde topladıkları para ve değerli eşyaları Osmanlı Bankası ve diğer yollar aracılığıyla Mustafa Kemal'e ulaştırmışlardır. İş Bankasının kuruluş sermayesi olan 1 milyonluk sermayenin 600.000 liralık kısmının Hint Müslümanlarının gönderdiği paradan karşılandığı bilinmektedir.³⁹ **Bu dönemde asıl meselenin, Osmanlı saltanatı değil dünya müslümanlarının halifeliği olduğu düşünülmüştür. Meclis içinde ve dışında birçok çevre tarafından, Osmanlı hilafetine düşmanlıkları olmayan Hindistanlı politikacılar ve Arap uleması tarafından gündeme getirilen ve uluslararası bir mesele haline gelen hilafet konusunun istismar aracı olarak kullanıldığı değerlendirilmiştir.**⁴⁰

Millî Mücadele, din bağıyla birbirlerine bağlı Müslümanların ortak eylemi kabul edilmiş, bu ortaklığın temelinde saltanat ve hilafeti kurtarmanın yanı sıra gayrimüslim unsurların saltanata karşı ayaklanmalarına yönelik varlık mücadelesi olarak görülmüştür.⁴¹ Ancak hem dış mücadelenin hem de iç mücadelenin askerî safhasının tamamlanması ile dinin birleştirici rolüne ihtiyaç duyulmamış, din, Osmanlı Toplumunun Batı Medeniyetinin gerisinde kalmasının yegâne sebebi olarak görülmeye başlanmış, laik devrimler, Cumhuriyet devrimlerinin başlıca hedefi olarak görülmüş, ekonomik hayattan, sosyal-kültürel

hayata kadar bütün hayatın Batılı değer ölçülerine göre dizayn edilmesi, temel kabul olarak ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle hilafetin kaldırılması, İslam dünyası ile irtibatın koparılarak yeni bir rota çizilmesi sürecinin önemli adımlarından biri olarak yorumlanabilir.⁴²

Hilafetin ilgası, yabancı basın tarafından yakından takip edilmiş, farklı değerlendirmelere konu olmuştur. Örneğin, The Times gazetesinde Türkiye'nin Sünni Müslüman toplum ile olan ilişkilerindeki konumunu kaybedeceği değerlendirilmiştir, The Daily Telegraph gazetesinde ise "Türkiye, Halifelik makamı ve onun İslam alemindeki lider konumu sayesinde sahip olduğu gücü ve prestiji, üçüncü sınıf bir Tatar Cumhuriyeti olma uğruna kaybediyor." yorumu yapılmıştır. İngiltere'de pek çok gazetede de hilafetin kaldırılması, Türklerin oldukça uzun süren dinî hâkimiyetten kendilerini kurtarma niyeti olarak yorumlanmıştır.⁴³

Diyanet İşleri Reisliğinin Kurulması

Osmanlı siyasal sisteminde en yüksek dinî temsil konumunda bulunan halifelik kaldırıldığı gün (3 Mart 1924) 429 sayılı "Şer'îye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye Umumi Vekaletlerinin İlgasına Dair Kanun" ile Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmış, yerine dinî hayata dair işleri yürütmek üzere Diyanet İşleri Reisliği, vakıfların yönetim sorumluluğunu üstlenmek üzere de Vakıflar Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Kanunda yer verilen "Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde bilcümle cevami ve mesacidi şerifenin ve tekâya ve zevayanın idaresine, imam, hatip, vâz, şeyh, müezzin ve kayımların ve sair müstahdeminin tâyin ve azillerine Diyanet işleri reisi memurdur." hükmü ile Diyanet İşleri Reisliğinin görev alanı sınırları belirlenmiştir.⁴⁴

Diyanet İşleri Başkanlığının sistem içerisindeki konumlandırılma biçiminden hareketle Türkiye'de anayasal bir ilke olarak yerini alsın da laikliğin olmadığı tartışmalarının da yapıldığı görülmektedir. Bu değerlendirmede laikliğin "devletin dine, dinin de devlete karışmaması" olarak yorumlanması gerektiğine, oysa Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla devletin dine müdahale etme ve denetim altında tutma yolunu seçtiğine vurgu yapılmaktadır. İbadet dilinin Türkçeleştirilmesine yönelik adımlar, dinî hayata dair diyanet işleri eliyle yürütülen müdahale çabalarının bariz örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir.⁴⁵

Cumhuriyet sonrası siyasal sistem içerisindeki konumu tartışmaya açık olsa da Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluş sürecinden itibaren yurt içinde ve yurt dışında dinî hayata dair hizmetlerin yürütülmesi konusunda

önemli bir işlev gördüğünü, zaman zaman siyasi otorite tarafından kendisine yüklenen misyonun dışında tutum geliştirildiğini de kabul etmek gerekir.⁴⁶

Öğretimin Birleştirilmesi (Tevhid-i Tedrisat) Kanunu ve Din Eğitimi

Kelime olarak eğitimin birleştirilmesi anlamına gelen Tevhid-i Tesisat Kanunu, yabancı devletlerin ve yerli vakıfların açtığı özel okullarla beraber devletin resmî kurumu olan Şer'îye ve Evkaf Vekâletine bağlı bütün okul ve medreselerin yönetim kontrollerinin Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) şemsiyesi altında toplanarak eğitim yaptırmak amacıyla 3 Mart 1924'de Meclis tarafından kabul edilen ve hala yürürlükte olan bir kanundur.⁴⁷

Saltanat ve hilafet kurumlarının kaldırılmasıyla siyasal düzen ile din arasında var olan ilişki kesildiği gibi *Tevhid-i Tedrisat* Kanunu aracılığıyla eğitim ile din arasındaki bağın da kesilmesinin hedeflendiği değerlendirmeleri yapılmaktadır. Buna ek olarak Tanzimat dönemi sonrası oluşan tercihlerin belirlenmesinde milliyetçilik ve Türkçülük fikirlerinin de önemli rol oynadığı, bu etkinin, kültür ve eğitim politikalarında kendini gösterdiği, Tevhid-i tedrisat Kanununun da bu etkiden nasibini aldığı kabul edilmektedir.⁴⁸ Bu yönüyle Cumhuriyet döneminde değişen eğitim sisteminde "yapısal olarak devamlılığın, ideoloji olarak kopuşun" varlığından söz edilebileceği, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ıslahatçı değil, devrimci bir bakış açısının ürünü olarak hayata geçirildiği, "geçmişteki düşünüş tarzının yıkılıp yerine modern bir toplumun kurulmasında önemli bir yere sahip" olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır.⁴⁹

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, erken dönem Cumhuriyet yıllarından günümüze kadar hiç değiştirilmemiş, dönemin devrimlerinin temel taşlarından biri olarak kabul edilmiştir.⁵⁰ Hatta mevcut Anayasanın 5. bölümünde "inkılap kanunlarının korunması" başlığı altında yer alan 174. Madde ile bu durum teminat altına alınmıştır.⁵¹

Tanzimat sonrasında modern eğitim kurumları açılmaya başlanmakla birlikte medreseler, eğitim sisteminin bir parçası olarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilinceye kadar varlığını devam ettirmiştir. Ancak uygulama esnasında medreseler, -Kanunda kapatılmasına dair herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen- hızlı bir biçimde kapatılmış, bazıları imam ve hatip yetiştirmek üzere mekteplere dönüştürülmüştür. Maarif Vekâleti tarafından 11 Mart 1924 tarihinde vilayetlere derhal uygulanması talimatıyla İlmiye Medreseleri ile *Dârü'l-hilafe Medreselerinin* hazırlık sınıflarının kapatılarak imam

hatip mekteplerine dönüştürülmesi yönünde genelge gönderilmiştir.⁵² Genelgede medreselerin kapatılmasında "asker kaçakları ile dolu olduğu" iddiası gerekçe olarak gösterilmiştir. Ancak bu konuda yapılan araştırmalarda bu iddianın gerçeği yansıtmadığı ifade edilmektedir. Bu süreçte kapatılan medrese öğrencileri, yaşlarına uygun bir şekilde farklı okullara kaydedilmiş, medreselerde eğitim veren müderrislerden şartları uygun görülenler Maarif Vekaleti kadrosuna alınmıştır. 1924 yılında medreselerin yerine 29 İmam Hatip Mektebi açılmış, ertesi yıl İmam Hatip okullarının sayısı 26'ya, 1926'da 20'ye düşmüş, 1930'a gelindiğinde açık olan İstanbul ve Kütahya İmam Hatip Mektebi de kapanmıştır.⁵³ Bu okullara öğrenci alımı, yeni kayıt yapılması şeklinde değil, daha önce medreselerde eğitim gören öğrencilerden istekli olanların nakledilmesi şeklinde olmuştur.⁵⁴ İmam Hatip Mekteplerinin öğrenci yokluğu nedeniyle kendiliklerinden kapandığı iddiaları olmakla birlikte,⁵⁵ yapılan araştırmalarda bu mekteplerin gelişmemesi, kendiliklerinden kapanması için çaba gösterildiği, bu okullar için ödenek ayrılmadığı, din görevlilerinin memur statüsünden çıkarılması nedeniyle mezunlarının iş bulamaz hale getirildiği,⁵⁶ bir takım bahanelerle mektep hocalarının görevden alındığı, mektep mensuplarına ve din görevlilerine sosyal baskı uygulanmak suretiyle imam hatip mekteplerinin dolaylı yollarla kapatıldığı ifade edilmektedir.⁵⁷ Bursa İmam ve Hatip Mektebi'nin ilk öğrencilerinden Mehmet Naci Bilmen de kendisi ile yapılan mülakatta bu okulların öğrenci yokluğundan kapatıldığı iddiası ile ilgili olarak "bu iddia asılsızdır, çünkü öğrenci vardı" ifadesini kullanır ve okulun kapatılmasından sonra okul binasının kadınlar lokantasına çevrildiğini belirtir. Kütahya İmam Hatip Mektebi mezunlarından Ahmet Özebeoğlu da Öcal'ın kendisi ile yaptığı mülakatta öğrenci yokluğu meselesinin doğru olmadığını ifade etmektedir.⁵⁸

Tevhid-i Tedrisat Kanunundan sonra alınan bir kararla özerk bir yapıya kavuşturulan Darülfünundan yeni kurulan Cumhuriyet'in devrimlerine destek vermesi ve buna uygun insan yetiştirilmesi beklenmiştir.⁵⁹ Ancak 1933 üniversite reformunun gerekçesi olarak üniversite hocalarının devrimlere yeterli desteği vermedikleri hususu zikredilmektedir. Özellikle harf devrimi konusunda bazı hocaların pasif direniş gösterdiği, bu durumun Hükümeti çok rahatsız ettiği ifade edilmektedir.⁶⁰

Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. maddesi kapsamında Darülfünun bünyesinde eğitim veren Ulûm-ı Âliye-i Diniye, 21 Nisan 1924 tarih ve 493 sayılı kanun ile İlahiyat Medresesi'ne dönüştürülmüş, 7 Ekim 1925 tarihli Dârülfünun Tâlimatnâmesi'nde ise bu okul İlahiyat

Fakültesi olarak anılmaya başlanmıştır. 31 Mayıs 1933'de çıkarılan bir kanunla Darülfünun kapatılarak İstanbul Üniversitesi açılmış, İstanbul Üniversitesi bünyesinde İlahiyat Fakültesine yer verilmemiştir. Böylece İlahiyat Fakültesi kapanmıştır. İlahiyat Fakültesi yerine açılan İslami Tetkikler Enstitüsü de 1936 yılında kapatılmıştır.⁶¹

Cumhuriyet'in kuruluşu sonrasında iyice belirginleşen çağdaşlaşma/Batılılaşma hedefi ile ilgili olarak iki temel sürecin inşa edilmeye çalışıldığını ifade etmek mümkündür. Birincisi, eğitim alanı üzerinden ülkeyi çağdaşlaşma idealine götürecektir kadroları yetiştirmek, diğeri ise sosyal hayata dair düzenlemelerle bu değişime uygun toplumsal ortamı oluşturmaktır.⁶² Tevhid-i Tedrisat Kanununun bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli basamaklardan biri olduğu, medreselerin kapatılması ve din derslerinin müfredattan tamamen kaldırılması ile eğitim alanında dinsel kimliğin minimize edildiği ifade edilebilir.

İstiklal Mahkemeleri

İstiklal mahkemelerinin ilk oluşumunda "Hıyanet-i Vatanîye Kanunu", "Firariler Hakkında Kanun" ve "İstiklal Mehâkimi Kanunu"⁶³ temel teşkil etmiştir.⁶⁴ Mondros mütarekesi (30 Ekim 1918) ile ülkede bir anarşi ve otorite boşluğu ortaya çıkmış, işgalci orduların provokatif girişimleri yanında, bazı bölgelerde çıkan ayaklanmalar,⁶⁵ bazı askerlerin birliklerinden firar etmeleri, firar eden bazı askerlerin aynı zamanda isyanlara ve yağmacılık faaliyetlerine katılması gibi nedenlerle bir kaos ortamı oluşmuştu. İstanbul'un fiilen işgal edilmesi (16 Mart 1920) sonrasında Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi Hükümeti, öncelikle bu kaos ortamını bertaraf etmeye yönelik adımlar atmış, bu kapsamda "Hıyanet-i Vatanîye Kanunu" çıkarılmıştır.⁶⁶

Cumhuriyet'in ilanı öncesi ve sonrasında yürürlüğe konulan Başkumandanlık Kanunu, Saltanatın kaldırılması, Ankara'nın Başkent seçilmesi, Cumhuriyet'in ilanı, hilafetin ilgası, eğitim alanında yapılan düzenlemeler, hukuk alanında yapılan seküler değişimler, Meclis içinde ve Meclis dışında bazı tepkilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Meclis içinde, mahiyeti tartışmalı da olsa Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası'nın oluşumu, bu muhalefetin bir parçası olarak ortaya çıkarken, toplumda da değişim girişimlerine yönelik tepkiler yükselmeye başlamıştır. 1925 yılı baharında başlayan Şeyh Said isyanı, çeşitli bölgelerde ortaya çıkan irili ufaklı isyanlar, 1926 yılında İzmir'de meydana gelen suikast girişimi, yeni bir sürecin başlamasının temel nedenleri olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁷

Ankara Hükûmeti tarafından bu isyanları bastırmaya yönelik sert tedbirler alınmış, Hiyanet-i Vataniye Kanununun ilk maddesinde bir düzenleme yapılarak "dini veya mukaddesât-ı diniyyeyi, siyasi gayelere esas veya âlet ittihaz eden cemiyetler teşkili" hükmü eklenmiş, bu durum vatana ihanet kapsamında değerlendirilmiştir. Başvekil Fethi Okyar, muhalefete karşı yeterince sert davranmadığı eleştirileri alması nedeniyle istifa etmiş,⁶⁸ Başvekil olarak İsmet Paşa'nın görevlendirilmesi sonrasında muhalefet hareketlerinin bastırılması hususunda Hükûmete tam yetki veren "Takrir-i Sükûn Kanunu"(4 Mart 1925) çıkarılmış, yargılamaları yürütmek üzere İstiklal Mahkemeleri yeniden hayata geçirilmiştir.⁶⁹

Takrir-i Sükûn Kanunu müzakereleri esnasında Mecliste yoğun tartışmaların yaşandığı, TCF'nın genel başkanlığını yürüten Kazım Karabekir'in, yasanın elastiki yapısından dolayı istismar edilebileceğine, özgürlüklerin özellikle basın özgürlüğünün engellenmesi için bir araç olarak kullanılabilmesine vurgu yaptığı ifade edilmektedir.⁷⁰ Mustafa Kemal, Takrir-i Sükûn Kanununun, şapka inkılabı, harf devrimi, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi inkılapların hayata geçirilmesinde kolaylaştırıcı bir fonksiyon icra ettiğine işaret etmektedir.⁷¹

İstiklal Mahkemelerinin dinî hayat üzerinde de bir baskı unsuru olarak işlev gördüğü söylenebilir. Şeyh Said isyanı dışında özellikle şapka inkılabı sonrasında Sivas, Erzurum, Kayseri, Tokat, Rize gibi şehirlerde ortaya çıkan tepkilerin bastırılması ve İstiklal Mahkemeleri tarafından önemli bir bölümü din adamı olan tutuklulara verilen cezaların bu baskı ortamını oluşturmada oldukça etkin olduğu ifade edilebilir. Şapka devriminin kolluk kuvvetleri tarafından uygulanma ve denetlenmesi sürecinde yapılan muamele biçimlerinin de bu korku ortamının oluşmasına katkı sağladığı belirtilmektedir.⁷² İstiklal Mahkemesi tarafından ceza verilen ve 1925-1926 yıllarında hapis yatan Şevket Süreyya Aydemir'in o döneme dair değerlendirmesi, İstiklal Mahkemeleri'nin işlevini yorumlamak bakımından dikkate değer kabul edilebilir. "Normal ölçülere göre mütalaa edildiği zaman, bu adamların çoğu elbette ki ölümü hak eden birer suçlu değildiler. Bunlar birer suçlu olmaktan ziyade, yerleşmek kaygısında olan bir inkılabın, zaruri ve temsili birer kurbanıydılar."⁷³

İstiklal Mahkemeleri'nin 2 Mart 1927 tarihinde Meclise verilen bir teklifle 7 Mart 1927 tarihi itibarıyla fiili olarak varlığı sona ermiş, ancak bu mahkemelerin kuruluş gerekçesini oluşturan İstiklal Mahkemesi Kanunu 4 Mayıs 1949 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.⁷⁴

Kılık-Kıyafette Değişim ve Şapka İnkılabı

Saltanatın, hilafetin kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilanı ile şekillenen siyasal sistemin 1924 sonrası hukuki düzenlemelerle desteklenmesi, Şeyh Said isyanının oluşturduğu olağanüstü durumla birlikte sosyal hayata dair değişimler de kendini göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra ortaya çıkan yeni durumu, "laikleşme süreci" olarak tanımlamak mümkün gözükmemektedir. Bu süreçte ortaya çıkan laikleşme/ laikleştirme düzeyleri dört başlık altında değerlendirilebilir. Fonksiyonel düzeyde laikleşme, sembolik düzeyde laikleşme, kurumsal düzeyde laikleşme ve yasal düzeyde laikleşme⁷⁵ şeklinde sıralanabilecek bu değişimlerde, sembolik düzeyde en fazla dikkat çeken uygulamanın kılık-kıyafet alanında ortaya çıktığı söylenebilir.

Kılık kıyafet düzenlemelerinin halk arasında uygulanıp uygulanmadığını takip konusunda kolluk kuvvetlerinin inisiyatif aldığı görülmektedir. 1934-1939 yıllarında Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapan Şükrü Sökmensüer, Hatay'a ziyarete gittiğinde bütün hanımların peçeli olduğunu, erkeklerin takke ve uzun Arap entarisi giydiklerini gördüğünü, emniyet müdürünü çağırarak şu talimatı verdiğini belirtir: "Yarın muhtelif köşelere polis ikame edeceksin ve Antakyalı hanımlar geçtikçe kendilerine soracaksın: "Hanımefendi yüzünüzü açın, casus musunuz anlamak istiyorum" Eğer hanım tokat vurursa ses çıkarmayacak polis; ama ısrar edecek, karakola gelin diyecek." Bu talimatın başarı ile tatbik edildiğini ifade etmekte ve "24 saat sonra bütün hanımlar sevinçle peçelerini kaldırdılar. Türkiye'ye intibak ettiler" değerlendirmesini yapmaktadır.⁷⁶

Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması

Kelime kökeni ile ilgili kesin bir değerlendirme yapılamayan, 15. yüzyıldan sonra Osmanlı Türkçesinde "tekye" şeklinde kullanılmaya başlanmış olan tekke kavramı, "bir şeyhin yönetiminde tasavvuf eğitiminin verildiği mekân"ı ifade etmektedir. Sonraki dönemlerde tekkelere göre daha küçük yapılar için zaviye kavramının kullanıldığı ifade edilmekle birlikte, tekke ve zaviye kavramlarının aynı anlamda kullanıldıkları da dile getirilmektedir.

Tekke ve zaviyelerin toplumsal işlevlerine yönelik ilk tartışmaların Meşrutiyet döneminde gündeme gelmeye başladığı, Batıcı aydınlar tarafından tekke ve zaviyelerin kapatılmasına yönelik tekliflerin dile getirildiği görülmektedir.⁷⁷ 2. Meşrutiyet döneminde de tekkelerin kapatılmasına yönelik teklifler olduğu gibi ıslah edilmesine yönelik tekliflerin de gündeme geldiği görülmektedir.⁷⁸ Abdullah Cevdet ve Kılıçzade Hakkı'nın başını çektiği Batıcı aydınların tekke ve

zaviyeleri Osmanlı'ya ayak bağı olan, kapatılması ve yasaklanması gereken kurumlar olarak gördükleri söylenebilir.⁷⁹

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasına yönelik rahatsızlıklar olduğu, "derinden derine sessizce akıp giden bir protestonun varlığı" kabul edilmekle birlikte, ciddi bir fiili tepkinin olmadığı ifade edilmektedir.⁸⁰ Ayrıca tekke ve zaviyeleri kapatan Meclisin mebuslarından Şeyh Saffet ve Konya'daki Mevlevi Tekkesi postnişini Veled Çelebi gibi isimlerin bulunması ve kanuna yönelik herhangi bir muhalefet göstermemeleri dikkat çekmektedir. Tepkinin hafif olmasında tekke, zaviye ve türbelerde görevli kişilerin şartları tutanlarının imam-hatiplik, müezzinlik gibi başka görevlere tayin edilmesi, imkân olmayanlara maaş verilmeye devam edilmesi yoluyla ekonomik anlamda mağdur edilmemeleri ile tekke ve zaviyelerde meydana gelen yozlaşmanın içerde oluşturduğu rahatsızlığın etkili olduğu ifade edilmektedir.⁸¹

Şapka inkılabında olduğu gibi tekke ve zaviyelerin kapatılması sürecinde de tartışmaların büyük oranda sembolik anlamlar üzerinden yürütüldüğü görülmektedir.

Harf İnkılabı

Mustafa Kemal'in istiklal mücadelesi döneminde alfabe değişikliğine yönelik bir hedefinin olduğu görülmektedir. İzmir'in işgalden kurtuluşundan birkaç gün sonra (12 Eylül 1922) Latin alfabesi savunucularından gazeteci Hüseyin Cahit'in "Niçin Latin yazısını almıyoruz?" sorusuna Mustafa Kemal'in verdiği "daha zamanı gelmemiştir" cevabı, bu hedefe işaret etmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında artık siyasi erk tarafından da dile getirilen alfabe değişikliği tartışmaları, devrin bütün aydınlarını meşgul eden bir mesele olmuştur. Böyle bir mesele karşısında herkes kendini lehte veya aleyhte bir tutum almak zorunda hissetmiştir. Zira bu konu, basit bir imla meselesi olarak görülmemiş, lehte veya aleyhte görüş ortaya koyanlar, tercih ettikleri alfabenin, kendilerini ait hissettikleri medeniyet ve kültür havzasının en önemli sembollerinden biri olduğunu düşünmüşlerdir.⁸²

Harf inkılabı öncesinde uluslararası rakamlar kabul edilmiş, (20 Mayıs 1928, 1288 sayılı kanun)⁸³ ardından Dil Encümeni kurulmuş, Latin alfabesi temel alınarak bir alfabe hazırlığı yapılmıştır.⁸⁴ 10 Ağustos 1928 gecesi İstanbul Sarayburnu parkındaki gazinoda Halk Partisi tarafından düzenlenen eğlence sonrasında Mustafa Kemal Paşa tarafından alfabe değişikliği duyurulmuştur.⁸⁵ Harf devriminin gündeme geldiği dönemde İsmet Paşa'nın alfabe değişikliğine sıcak

bakmadığı, bu değişikliğin okuma-yazma artışına herhangi bir katkısının olacağını düşünmediği, aksine âlim olan kimselerin mektep seviyesindeki insanlar durumuna dönüşeceği ve kütüphanelerde bulunan binlerce eserden faydalanma imkânı olmayacağına dair endişeler taşıdığı ifade edilmektedir. Daha sonra İsmet Paşa, harf devrimi konusunda ikna olmuş, yeni harflerin tanıtımı için çeşitli yurt gezilerine çıkmıştır.⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın üç ayda bu sürecin tamamlanmasını emrettiği belirtilmektedir.⁸⁷ 1 Ocak 1929'dan itibaren tüm devlet dairelerindeki yazışmaların yeni alfabe ile yapılması kararlaştırılmış, 1 Eylül 1929'da okullardan Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmış, 1932'de kurulan Türk Dil Kurumu aracılığıyla Türkçenin yabancı -özellikle Arapça Farsça- kelimelerden arındırılması yönünde çalışmalar yapılmış, Batı dillerinin dışındaki yabancı diller yasaklanmıştır.⁸⁸

Harf devrimi ile ilgili olarak Arap alfabesi ile Latin alfabesinin Türkçeye uyumu, hangisinin okuma-yazma bakımından daha kolay olduğu vb. teknik tartışmalar yapılmakla birlikte⁸⁹ bu devrimin, topyekûn bir geçmişten kopuş ve Batılılaşma temelinde yeniden varoluşun bir parçası olarak değerlendirildiği görülmektedir.⁹⁰

İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi

II. Meşrutiyet döneminde yoğunlaşan ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi tartışmaları, düşünsel düzeyde kalmamış, İttihat ve Terakki mensubu olan Mehmet Ubeydullah Efendi, Talat Paşa'dan namazı Türkçe kıldırmak üzere izin verilmesi talebinde bulunmuş, ancak zamanı olmadığı gerekçesiyle buna izin verilmemiştir. 1926 yılı Ramazan ayında da İstanbul Göztepe'de bir imam tarafından Türkçe namaz kıldırılmış, cemaatten gelen büyük tepkiler üzerine Diyanet tarafından imam görevden alınmıştır.⁹¹

1928 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Darülfünun İlahiyat Fakültesi tarafından dinde ve ibadetin şeklinde reform yapılmasına yönelik bir rapor hazırlandı. Hazırlanan dinî reform paketinde dinin toplumsal bir müessese olması münasebetiyle değişen şartlar çerçevesinde değişime açık olduğu, bu ıslahat çerçevesinde mabetlere sıra konulup, ayakkabı ile girilebileceği, ibadet dilinin Türkçe olması gerektiği, ibadet yerlerinde musikiye yer verilebileceği, hutbelerin mahiyetinde değişiklik yapılması gerektiği, eğer bu ıslahat teklifleri kabul görürse İlahiyat Fakültesi tarafından komisyon oluşturulup daha detaylı bir hazırlık yapılabileceği ifade edilmiştir.⁹²

Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri doğrultusunda

23 Şubat 1925 tarihinde Meclise bazı milletvekilleri tarafından hutbelerin Türkçe okunması ile ilgili teklifte bulunulmuş, 1926 yılında komisyon tarafından sunulan teklifle hutbelerde yer alan ayet ve hadislerin Arapça, nasihat kısmının ise Türkçe okunması kararlaştırılmıştır. Ahmet Hamdi Akseki tarafından hazırlanan elli sekiz adet hutbe örneği imam-hatiplere gönderilmiştir.⁹³

İbadet dilinin Türkçeleştirilmesi bağlamında gündeme getirilen önemli başlıklardan biri, Kur'an'ın Türkçeleştirilmesi meselesidir. 1841'de ilk matbu Türkçe çeviri Kur'an'ın yayımlanmasından sonra çeşitli çeviri girişimleri olmuş, özellikle II. Meşrutiyet sonrası basın yayında Türkçe Kur'an meselesine dair yoğun tartışmalar yaşanmış, tartışmaların geldiği nokta "*İslam Dini'ni Türkleştirmek lazımdır*" şeklinde özetlenebilecek bir sonuca varmıştır.⁹⁴ Cumhuriyet'in ilanından sonra konu tekrar gündeme gelmiş, ikinci Meclisin açılışından sonra Kazım Karabekir, 18 Temmuz 1923'te Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi konusunda girişimler olduğu bilgisini alınca Mustafa Kemal Paşa'ya gitmiş, böyle bir çalışmanın sakıncalarına dair düşüncelerini paylaşmıştır. Karabekir, Mustafa Kemal'in kendisinin bu açıklamaları karşısında hiddetlendiğini ve "Evet Karabekir, Arap oğlunun zırvalarını Türk oğullarına öğretmek için Kur'an'ı Türkçeye tercüme ettireceğim. Ta ki budalalık edip de aldanmakta devam etmesinler!" cevabını verdiğini belirtmektedir.⁹⁵ 1933 yılında elçilik görevi için Türkiye'ye gelen ABD'li General Sherill'in Atatürk'le uzun görüşmesinden sonra yazdığı raporda aktarılan değerlendirme de Karabekir'in ifadelerini destekler niteliktedir: "(Atatürk) Türk halkının uzun zamandan beri ezberden okuduğu bazı Arapça duaların gerçek manasını anladığı zaman tiksineceğini söylüyor. Kur'an'dan alınan bir Arapça bölüm okudu. Bu duada (Tebbet Suresi) Hz. Muhammed amcası ile amca kızının yaptıkları bir şeyden ötürü cehenneme gitmeleri için beddua eder. "Düşünen bir Türk'ün böylesi bir duayı okumaktan elde edeceği dini ilhamı veya dine ilgi göstermesini tahayyül edebilir misin?" dedi. Bu fikrini geliştirdikçe ben de gitgide Kur'an'ın Türkçe okunmasını teşvik etmesinin sebebinin Kur'an'ın Türkler arasında gözden düşmesi olduğu neticesine varıyorum."⁹⁶ Aynı zamanda ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi meselesinin Batı'daki dinde reform ve ulus-devlet tartışmaları zemininde ele alınabileceği, Mustafa Kemal'in Kur'an'ın Türkçe okunarak onun ruhunun anlaşılmasını ve daha sonra Türkçesini okuma alışkanlığının namazlarda da devam ettirilebileceğini düşündüğü yorumları yapılmaktadır.⁹⁷ Cündioğlu, Kur'an'ın daha önce de Türkçeye çevirisinin yapıldığını, meselenin Kur'an'ın

Türkçeye çevrilmesinin caiz olup olmadığı meselesi değil, Türkçesinin Kur'an makamında okunması ve Türkçe namaza yönelik bir adım olabileceği endişesi olduğunu,⁹⁸ Türkçe Kur'an taleplerinin Türkçülük düşüncesi ile eş zamanlı olarak gündeme geldiğini, bu meselenin dinî olmaktan daha çok siyasi bir mesele olarak tartışıldığını belirtir.⁹⁹

1925 yılında Mecliste Diyanet bünyesinde bir kurul oluşturulması, Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi başta olmak üzere bazı dinî eserlerin hazırlanması kararı alınmıştır. Bu kapsamda Cemil Said'in Kur'an çevirisi ve Hüseyin Kazım ile arkadaşları tarafından hazırlanan meal uygun bulunmamıştır. 1927'den sonra Kur'an çevirileri arasına Osman Reşit ile İsmail Hakkı İzmirli'nin meali eklenmiştir. 1928 yılında İstanbul Müftüsü tarafından edebi bir dille yazılmış, bilimsel ve açıklamalı bir meal ihtiyacının karşılanması amacıyla Mehmet Akif'e bir meal hazırlaması teklifi götürülmüş, Mısır'a yerleşmek zorunda kalan M. Akif, meal çalışmasını yapmakla birlikte çalışmanın Türkçe ibadette kullanılmak amacıyla hazırlatıldığını düşünerek hazırladığı meali Türkiye'ye getirmemiştir.¹⁰⁰ Hazırladığı meali 1936 yılında Mısır'dan dönerken Yozgatlı İhsan Efendi'ye teslim etmiştir. 1961'de İhsan Efendi'nin vefatı sonrasında Mehmet Akif'in vasiyeti gereği İbrahim Sabri öncülüğünde bu meal nüshası yakılmıştır. 1956-1957'de bu mealin üçte birlik kısmı Mustafa Runyun tarafından daktilo edilmiş, 1988'de Mustafa Runyun vefat etmiş, Runyun'un daktiloya aldığı meal, oğlu Ali Yahya Runyun tarafından Recep Şentürk'e teslim edilmiş, bu üçte birlik meal nüshası 2012'de yayımlanmıştır.¹⁰¹ Dönemin Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapan Şükrü Sökmensüer kendisi ile yapılan söyleşide Atatürk'ün Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi görevini Mehmet Akif'e verdiğini, Latin harflerinin kabul edilmesinden sonra Mehmet Akif'in Mısır'a gittiğini (mülakatta "*kaçıyor*" ifadesi kullanılmıştır) Mısır'da Kur'an-ı Kerim tercümesiyle uğraştığına dair haber aldıklarını, kendisinin bizzat Mısır'a giderek mühim bir para karşılığında tercüme ettiği Kur'an'ı satın almaya çalıştıklarını, tercümeyle teslim ettiği Rufai Şeyhinin "*Böyle bir eser yoktur, veremem*" dediğini belirtir.¹⁰²

Kur'an'ın ve Sahih-i Buhari'nin Türkçeye tercümesi meselesinde başta Mustafa Kemal olmak üzere karar alıcıların hedefleri ile bu çalışmada görev alanların hedefleri ve ortaya çıkan sonuçların belirlenen hedeflerle uygunluğu tartışma konusu olmuştur. Mustafa Kemal'in, "Ahiren Kur'an'ın tercüme edilmesini emrettim. Bu da ilk defa olarak Türkçeye tercüme ediliyor. Muhammed'in hayatına ait bir kitabın tercüme edilmesi için de emir

verdim. Halk, tekerrür etmekte bulunan bir şey mevcut olduğunu ve din ricalinin derdi ancak kendi karınlarını doyurup, başka bir işleri olmadığını bilsinler. Camilerin kapanmasına hiçbir kimse taraftar olmamasına rağmen, bunların bu suretle boş kalmasına taaccüp ediyor musunuz?"¹⁰³ ifadesi, Türkçeleştirme projesi ile ilgili beklentiye işaret etmektedir. Ancak proje ile ortaya çıkan ürünün bu beklentiye cevap vermediği, Elmalılı ve Babanzade'nin ilmi saiklerle çalışmalarını yürüttükleri ifade edilmektedir.¹⁰⁴ Elmalılı'nın tefsirinin girişinde yer verdiği "*Kur'an'ın Türkçe tercümesiyle namaz kılınmaz haşa!*" ifadesinin metinden çıkarılması teklifine rıza göstermemesi de¹⁰⁵ projenin hedeflendiği şekilde sonuçlanmadığının işareti olarak değerlendirilebilir.

Ezanın Türkçeleştirilmesi ile ilgili olarak ilk önce Maarif Vekili Reşit Galip, daha sonra da Hasan Cemil (Çamber) başkanlığında hafızlardan oluşan 7 kişilik bir heyet tarafından hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Hazırlık çalışmalarında nihai kararlar bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın müdahalesiyle alınmıştır. Komisyon tarafından "*Allahuekber*" ifadesi "*Allah büyüktür*" diye tercüme edilmişken, Mustafa Kemal'in isteğiyle "*Tanı uludur*" ifadesi kabul edilmiştir.¹⁰⁶ "*Hayye ale'l-felâh*" ibaresinin de "*Haydi kurtuluşu*" diye Türkçeleştirilmesi düşünüldükçe "*Haydi felaha*" şeklinde felah kelimesinin Arapça olarak söylenmesi tercih edilmiştir.

İlk etapta belli şehirlerde Türkçe ezan uygulaması başlatılmış, 18 Temmuz 1932 tarih ve 636 sayılı genelge ile Arapça ezan ve kametin okunması yasaklanmıştır. Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi imzasıyla 4 Şubat 1933 tarihinde müftülüklerle << *Türkçe Ezan ve Kamet suretlerinin memleketin her tarafında bir ahenk, bir siyak dairesinde tatbikinin zaruri olduğu* "nu, Türkçe Ezana riayet etmeyenlerin şiddetle cezalandırılacağını belirten bir genelge gönderilmiş, böylece 7 Şubat 1933 tarihinden itibaren bütün camilerde ezan ve kamet Türkçe okunmaya başlanmıştır.¹⁰⁷ 1937'de ölüm haberinin ilan edilmesi amacıyla yönelik olarak okunan salanın "*hasta ve asabı bozuk insanlar üzerinde acı tesir uyandırdığı*" gerekçesiyle kaldırılmasına kararı verilmiştir.¹⁰⁸ 1941 yılına kadar Arapça ezan okuyanlar "*kamu düzenini sağlamaya yönelik emirlere aykırılık*" gerekçesiyle cezalandırılmış, 2 Haziran 1941 tarihinde 4055 sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanunla Türk Ceza Kanununun 526. maddesinin ikinci fıkrasına eklenen "*Arapça ezan ve kamet okuyanlar üç aya kadar hafif hapis, on liradan 200 liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılırlar*" hükmü ile cezai yaptırım, hukuki zemin kazanmıştır.¹⁰⁹

Ezanın Türkçe okunmasına ilk ciddi tepki 1 Şubat 1933'te Bursa'da meydana gelmiştir. Ulu Cami'de ezanın Arapça okunması, okuyan kişinin tutuklanmak istenmesi ile büyüyen olaylara müdahale edilmiş, gözaltına alınanlar olmuştur. Gözaltına alınanlar, ertesi gün mahkeme tarafından serbest bırakılmıştır. Emniyet yetkililerinin konunun büyütülmemesini istemesine rağmen Bursa valisinin Mustafa Kemal Paşa'ya konuyu "*irticai ayaklanma*" olarak bildirmesi nedeniyle o sırada İzmir'de bulunan Paşa, Bursa'ya gelerek hadiseyle bizzat ilgilenmiş, konu, devrimlere bir tepki olarak değerlendirilmiştir. Olayda ihmalleri olduğu gerekçesiyle Bursa müftüsü, savcı ve sulh hâkimi görevden alınmış, gözaltına alınıp serbest bırakılanlar tekrar tutuklanmış, Çorum Ceza Mahkemesinde yargılanan 19 kişi ağır hapis ve sürgün cezalarına çarptırılmıştır.¹¹⁰

Tüm ibadet alanının dilini Türkçeleştirmeye yönelik bu girişimlerin temel hedefinin "*İslam'ın Türk'e has bir formunu üretmek*", başka bir ifadeyle ulus inşasına hizmet etmek üzere "*Türk'ün Milli Dini*"'ni meydana getirmek olduğu ifade edilebilir.¹¹¹ Ancak bu girişimler, gösterilen çeşitli tepkiler nedeniyle akamete uğramış, ezanın uzun süre Türkçe okunması dışında planlanan uygulamalar sürdürülememiştir.

Laikliğin Kabulü

Laikliğin Batı toplumunun kendi dinî-siyasi-sosyal şartları içerisinde ortaya çıkan bir ideoloji/sistem olduğu düşünüldüğünde, İslam'ın egemen olduğu bir sosyal zeminde modellenmesinin imkânı meselesi, temel tartışma konularından biri olarak gündeme gelmektedir.

Laiklik ilkesi resmî olarak 5 Şubat 1937'de Mecliste kabul edilen 3115 sayılı "*Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun*" ile Anayasada yerini almıştır.¹¹² Bu ilkenin Anayasaya girmesinden önce uygulamaya konulduğu kabul edilmektedir. Ancak laiklik ilkesinin mahiyeti ile birlikte uygulama biçimi de tartışılmaya devam etmektedir. Lewis laikliğin Cumhuriyet öncesinde laikliği savunan Ziya Gökalp gibi aydınlar tarafından "*lâ dinî*" şeklinde kavramsallaştırılmasının, laiklik ile dinsizlik kavramlarının eşleştirilmesinin dindarlar arasında laikliğe karşı tepki oluşmasında önemli bir faktör olduğunu belirtir. Kemalizm'in laiklik uygulamasının hedefinin tamamen dini yıkmak değil, dini siyasal-toplumsal-kültürel alandan tecrid etmek, bu alanda dinin temsilcisi durumunda olan kişilerin gücüne son vermek, dini, inanç ve ibadet alanı ile sınırlandırarak devletten ayırmak olduğunu belirtir. Aynı zamanda devlet tarafından dinin daha "*çağdaş*" ve "*millî*" şekil alması hedefiyle reform çalışmaları yapıldığına dikkat

çekmektedir.¹¹³ Ancak Karpat, laikliğin süreç içerisinde "resmî bir dinsizlik dogması" olarak nitelendirilen aşırı pozitivist bir mahiyet kazandığını ifade etmektedir.¹¹⁴

Anayasal bir çerçevede değiştirilemez bir ilke olarak ele alınan laikliğin nasıl anlaşılması gerektiğine dair bağlayıcı bir tanımlama yapılamamıştır. Daha çok iktidar/egemenliğin kaynağı ve meşruiyeti, hukuk düzeni-kaynağı, kamu düzeni bağlamında ele alınan¹¹⁵ laikliğin dinî hayata etki düzeyinin laikliğe yüklenen anlam ve uygulamadaki yaklaşımlara göre değişiklik göstermekle birlikte Cumhuriyet'in ilk döneminde mesele, sadece bir din-devlet ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmemiş, "bir yandan dinin devlet yönetimi üzerindeki etkisi ortadan kaldırılmaya çalışılırken, diğer yandan da toplum üzerindeki etkisi ve gündelik hayatı düzenleme işlevi bertaraf edilmek istenmiştir. Başka bir ifadeyle laikleştirilmek istenen sadece kamu düzeni değil, aynı zamanda toplum" olmuştur. Diğer taraftan bu dönemde devlet ve din işlerinin bütünüyle ayrı tutulması yerine devletin siyasal organizasyonunda devre dışı bırakılmakla birlikte din, devletten bağımsız sivil kurumların eline bırakılmamış, dinin sistem içerisinde tutularak düzenlenmesi ve kontrol altında tutulması esas alınmıştır.¹¹⁶

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Cumhuriyet dönemi dine ve dinî hayata bakışı, Osmanlı'dan ve Osmanlı'yı etkisi altına alan Batı merkezli düşünsel, sosyal, siyasal ve ekonomik şartlardan bağımsız düşünmek mümkün gözükmemektedir.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi, Cumhuriyet devrimlerinin mayalandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Kanun/hukuk ve meşrutiyet idealinin belirginleşmeye başladığı Meşrutiyet'in ilanı, kesintiye uğramakla birlikte Cumhuriyet'in ilanı ile sonuçlanan sürecin önemli basamaklarından biri olarak kabul edilebilir. Meşrutiyet döneminde, dönemin oluşturduğu özgürlük ortamı ve matbaa imkânlarının genişlemesi ile bağlantılı olarak basın-yayın alanında pek çok gelişme yaşanmış, Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık olarak isimlendirilen üç yaygın düşünce akımı da bu basın-yayın zemininde oluşma ve gelişme imkânı bulmuştur. İmparatorluğun çöküşünü engellemeye dönük birer çözüm olarak ortaya çıkan bu farklı düşünce akımlarının dine, dindarlığa ve dinî hayata dair yaklaşımları da dinî hayatın ve din dışı arayışların çeşitlenmesine ortam sağlamıştır.

Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Sultan II. Abdülhamit'in benimsediği sosyal ve politik tutumlar da döneme etkisi bakımından dikkate değerdir. İttihad-ı İslam siyasetini

benimseyen II. Abdülhamit'in eğitim, ulaşım, sağlık gibi alanlarda kendisinden önceki dönemlerden çok daha yaygın bir şekilde Batı tarzı teşkilatlanmaya öncülük etmesi, II. Abdülhamit'e uzun süre tahtta kalma imkânı sağlamakla birlikte özellikle eğitim kurumlarında yetişen Batılılaşma idealini benimsemiş insan kaynaklarının II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinde önemli rol oynadıkları söylenebilir. Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu Askeriye, Mülkiye, Tıbbiye mekteplerinde ve yurtdışında eğitim gören öğrencilerle, yurtdışında basın yayın alanında faaliyet gösteren gazeteci aydınların Batılılaşma ideali konusunda büyük bir çaba ortaya koydukları, bu asker ve aydınların Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde kurucu irade olarak yer aldıkları görülmektedir.

Anadolu'da istiklal mücadelesinin başlaması sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir. Bağımsızlık mücadelesinin Başkomutanı, İlk Meclisin Başkanı ve Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'nın düşünce dünyası, dine ve dinî hayata dair tutumu ayrı bir önem arz etmektedir. Zira Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonrasında ortaya konulan tüm devrimlerin Mustafa Kemal Paşa'nın emir ve talimatlarıyla hayata geçirildiği, Paşa'nın, bu uğurda Rauf Orbay, Refet Bele, Kazım Karabekir gibi yakın silah arkadaşlarını bile devre dışı bırakmayı göze aldığı söylenebilir.

Cumhuriyet dönemi aydınlarının dine dair tasavvurlarını etkileyen en önemli unsurlardan birinin, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinden sonra uygulamaya konulan devrimler ve bu devrimlere aydınların yüklediği anlam olduğu söylenebilir. Devrimlerin ideolojik/düşünsel çerçevesini ortaya koymaya çalışan aydınların bir kısmının yeni rejim ile organik bağları "aydın" kimliği bağlamında sorgulanmakla birlikte, hayata geçirilen devrimlerin düşünsel zeminde anlam kazanmasına önemli katkı sağladıkları ifade edilebilir.

Cumhuriyet aydınlarının yeni devleti ideolojik olarak temellendirme ve meşrulaştırma çabalarında önemli bir argümanın da Osmanlı'yı değerlendirme biçimlerinde ortaya çıktığını ifade etmek mümkün olabilir. Cumhuriyet'in ideoloğu olarak değerlendirilebilecek aydınların ilkesel tercihlerinin "eski olanı geriliğin temeli saymak ve Osmanlı tarihi ile menfî diyalog" şeklinde bir yaklaşım olduğu kabul edilmektedir.¹¹⁷

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra uygulamaya konulan hayat felsefesinin, dinin referans olduğu sınırlamaların kaldırıldığı yeni bir sosyal yaşamı beraberinde getirdiği söylenebilir. Henüz birkaç yıl öncesinde Beyoğlu'nda

çarşafı ancak peçesi açık dolaşan bir kadın eleştiri konusu edilirken,¹¹⁸ artık okullarda, tramvay ve vapurlarda haremlik-selamlık uygulamaları kaldırılmış, dekolte kıyafet giyerek eşyle baloya giden kadınlar,¹¹⁹ gazetelere teşvik edilir tarzda haber olan dans organizasyonları, yaygınlaşan moda dergileri, oldukça artan tiyatro ve sinemalar, değişen kadın-erkek ilişkileri, süslenme, evlilik, giyim-kuşam vb. alanlarda meydana gelen baş döndürücü değişimler yeni hayatın gerekleri olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Geleneksel eğitim sürecinden geçmiş olan tarikat mensuplarının olan bitene yaklaşımı, kader, tevekkül, küllî irade, ilahi hikmet gibi bâtnî yorumlamaları da içeren kavramlar üzerinden, devrimleri değil insanın kendi manevî gelişimini önceleyen bir teslimiyet çerçevesinde şekillenmiştir. Bu çerçevede pek çok tarikat mensubunun şapka inkılabı gibi uygulamalar konusunda direnç göstermek yerine teslimiyetçi bir tutum sergilediği söylenebilir. Mevlevî şeyhlerinden M. Celâleddin Dede'nin *Seddolunmakla tekâyâ kaldırılmaz zikir-i Hak/Cümle mevcûdat zâkir kâinat* dergâhtır. (Tekkeler kapatılmakla Allah zikri kaldırılmaz/ tüm varlıklar zikreden, kâinat dergâhtır) beyti, bu yaklaşımın bir örneği olarak zikredilebilir. Bu dönemde tarikatların büyük bir çoğunluğu aktif muhalefet yerine içe kapanmayı tercih etmiş, tarikat mensuplarından devrimler lehine tutum geliştirenler olduğu gibi, adeta pasif bir direniş göstererek daha koyu bir dindarlığı tercih edenler de olmuştur.¹²⁰

Devrimlerin halk tarafından içselleştirilmesine yönelik adımlar, bir taraftan yeni bir toplum inşasına yol açarken, diğer taraftan dindar insanları alternatif arayışlara yöneltmiştir. Asırlar boyunca oluşmuş bir kültür-sanat-değer dünyasının bir anda yok olup gitmesi mümkün olmamıştır. Özellikle harf devrimi sonrası devlet dairelerinde artık yer verilmeyen geleneksel/dinî kültürün evlere, dükkânlara, kahvehanelere taşınması söz konusu olmuştur.

Tarih boyunca Müslüman toplumların ibadet merkezleri olmakla birlikte, sosyo-kültürel işlevleri de olan camilerin işlevsizleştirilmesine yönelik adımlar atıldığı görülmektedir. Öncelikle camilerde metrekare hesabı yapılarak cami görevlileri azaltılmış, 1929'da 6097 olan resmî vazifeli din görevlisi sayısı, 1935 yılında 1240'a düşmüştür.¹²¹ İstanbul'da 3-4 yıl içerisinde 2128 kişilik din hizmetlisi kadrosu 188 kişiye indirilmiştir. 1927'de alınan kararlar camilerdeki imam-hatip ve müezzinlerin dışındaki tüm görevler ortadan kaldırılmıştır. 1928 yılında sadece İstanbul'da 350 cami, görevlisi ve cemaati

olmadığı gerekçesiyle hizmet dışı bırakılmıştır. Kuşkusuz dindar halk için en yaralayıcı olanı, fetihin sembolü olarak ayrı bir değer atfedilen Ayasofya Camisi'nin 1 Şubat 1935 tarihinde müzeye dönüştürülmesi olmuştur.¹²² 1928 yılında çeşitli sebeplerle yıkılan, satılan ve amacı dışında kullanılan camiler olduğu ifade edilmektedir. Yapılan düzenleme ile 500 metre dahilindeki camilerle cemaati olmayan camiler tasnif dışı tutulmuş, bu camilerden bir kısmı kapatılmış, bir kısmı yıktırılmış, yıktırılan bazı camilerin arazileri Halkevleri'ne verilmiş, jandarma kışlası, okul, dispanser, cezaevi, gazino, ahır ve depo olarak kullanılanlar olmuş, bir kısmı ihale ile belediye veya özel şahıslara satılmıştır.¹²³ Örneğin, İstanbul Eminönü'ndeki Sultan II. Mahmud dönemi eseri olan Hidayet Camisi, Ticaret Bankası deposu; Balıkesir Yıldırım Camisi, Halkevi; İstanbul'da Şehzadebaşı Camisi yakınında bulunan Burmalı Mescid, marangozhane olarak kullanılmıştır. Camilerden yazlık sinema, gazino olarak kullanılanlar da olmuştur. İkinci, Sirkeci Garı arkasındaki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camisi'nin Anadolu Saz Gazinosu olarak işletildiğini, Defterdarlık deposu olarak kullanılan Cezeri Kasım Paşa Camisi'nin 1980'lerin sonunda mahkeme kararıyla geri alınıp ihya edildiğini belirtir.¹²⁴ 1938 yılında sadece İskilip'te yıkılan ve satılan cami ve mescid sayısının 14 olduğu aktarılmaktadır.¹²⁵ Camilerle ilgili bu işlemlerin nedenlerine dair farklı değerlendirmeler yapılmakla birlikte, dönemin dine yönelik politikalarının bu konuda belirleyici olduğu söylenebilir.

Halkın dini öğrenme konusunda yararlandığı medrese, kuran kursu gibi kurumların bu dönemde yasal yollarla kapatılmış olmasının, dinî eğitim düzeyinde olumsuz sonuçlara neden olduğu ifade edilebilir. Cumhuriyet öncesinde halkın dinî hayatını şekillendirme konusunda medreselerle tekke ve zaviyelerin oldukça yoğun bir rol üstlendikleri görülmektedir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrasında sadece Konya'da, 654 medrese ve 16500 sıbyan mektebinin kapatıldığı ifade edilmektedir.¹²⁶ Fransız bürokrat Herriot, Türkiye'de bulunduğu dönemde Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesini ziyaret etmek istediğini, ancak yasak olduğu için ziyaret edemediğini, Süleymaniye'nin etrafında Türk hayatının merkezini teşkil eden tüm hayır kurumlarının kaybolduğunu belirtir ve "bir adam gelip bu muazzam mazi ile bütün rabitaları kesti attı. İslamlık İstanbul'dan kayboldu. Yeni bir Türkiye doğdu" yorumunu yapmaktadır.¹²⁷ Atatürk'ün vefatından sonra açılan bazı Kur'an kurslarının yönetici-bürokratlar arasında rahatsızlık nedeni olduğu görülmektedir. Örneğin, 1933-1934 yıllarında Milli Eğitim Bakanı olarak görev yapmış olan Yusuf Hikmet Bayur,

Atatürk'ün vefatından sonra seçim bölgesine gittiğinde bazı mahallelerde Kur'an Kursu açıldığını gördüğünü, Ankara'ya döndüğünde İçişleri Bakanı Recep Peker'e "Ne bu hal?" diye sorduğunu, Peker'in "Ne Yapayım" dediğini belirtir. Cumhurbaşkanı İnönü'nün talimatıyla bu kursların ve İmam Hatip okulları açılmasını, okullara fıkıh dersi konulmasını eleştirir.¹²⁸

Çalışma boyunca yapılan incelemeler neticesinde Mustafa Kemal'in din ve dinî hayata yaklaşımı ile ilgili oldukça farklı değerlendirmeler yapıldığı tespit edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın samimi bir dindar olduğunu söyleyenler olduğu gibi, tam aksini savunan araştırmacıların da olduğu görülmüştür. Bu konu bağlamında tarihi belgelerin incelenmesi ve yorumlanması hususunda hatalı bir yaklaşımın olduğu dikkati çekmektedir. "*Parçacı yaklaşım*" olarak ifade edilebilecek bu yaklaşımda Mustafa Kemal Paşa'nın düşünce ve inanç dünyasına dair belge ve metinlerin değerlendirilmesinde ilk olarak Mustafa Kemal'in çocukluğundan vefatına kadar devam eden tüm hayatının göz önüne alınarak değerlendirme yapılmadığı, ikinci olarak da söylev ve demeçleri, bir bütün olarak değerlendirilmek yerine bağlamından koparılarak lehte veya aleyhte değerlendirmelere tabi tutulduğu görülmektedir.

Mustafa Kemal'in dinî hayata karşı oldukça olumlu tutum sergilediğini iddia eden araştırmacıların delil olarak sundukları konuşmaların çok büyük bir bölümünün istiklal mücadelesi dönemine ait olduğu dikkati çekmektedir. **Sadece bu döneme ait söylevler üzerine kurgulanan yaklaşımın doğru bir değerlendirmeye imkân vermeyeceği açıktır.** Zira alan uzmanlarının büyük bir çoğunluğu tarafından bu dönemde Mustafa Kemal'in tüm farklı kesimlerin Milli Mücadele safında yer almasını sağlamaya yönelik bir politika izlediğini, bir başka ifadeyle bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın "*stratejik*" ve "*pragmatist*" davrandığını kabul etmektedirler. Atatürk'ün kendisinin de Nutuk'ta, bu yaklaşımı benimsediğine dair ifadeler bulunmaktadır. Bu durumun en bariz örneği, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum kongresi kapanışında yaptığı konuşma ile ilgilidir. Konuşma tamamen dinî içerikli bir dua ile tamamlanmıştır. Bu konuşmayı Mustafa Kemal Paşa'nın dindarlığına dair delil olarak zikreden bazı araştırmacıların, aynı konuşma ile ilgili Mustafa Kemal'in o cümleleri şartlar öyle gerektirdiği için söylediğine dair tarihi kaynaklarda yer alan kaydı dikkate almadıkları görülmektedir. **Tarihin bir övgü veya yergi alanı olmaktan ziyade objektif olarak gerçeklerin ortaya konulduğu bir alan olması gerektiği açıktır.** Bu nedenle Mustafa Kemal'in din ve dinî hayata yaklaşımı ele alınırken tüm önyargılardan bağımsız, herhangi

bir yargıda bulunmadan objektif bir değerlendirme yapmaya özen gösterilmiştir.

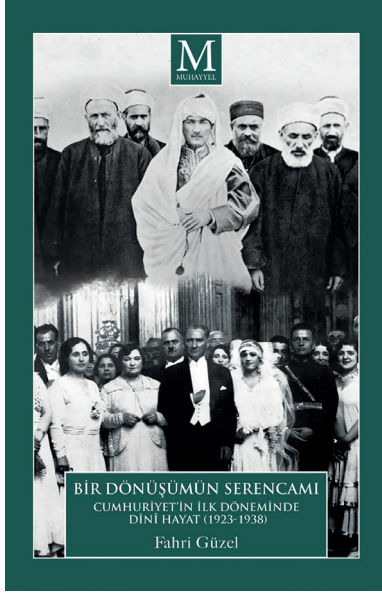
1919'da başlayan, 1920'de İlk Meclisin kurulması ile örgütlü bir hale gelen İstiklal Mücadelesi dönemi, dini motivasyonun yüksek olduğu, din adamlarının Mecliste ve cephede aktif görev aldığı bir dönem olmuştur. İkinci Meclis ile birlikte büyük bir kırılma yaşanmış, din adamları siyasi alandan el çektilerirken, Hilafet'in kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Şer'îye ve Evkaf Vekaletinin kaldırılması ile dinî hayatı yakından etkileyen laik devrimler süreci başlatılmıştır. 1925'te ortaya çıkan Şeyh Said isyanı sonrası oluşan olağanüstü şartlar yeni devrimler için değerlendirilmiş, Şapka inkılabı, "*devletin dini, din-İslamdır*" maddesinin Anayasadan çıkarılması, ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi, kılık kıyafet gibi düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu devrimlerin yürürlüğe konulmasında temel itici düşünsel faktör, "*muasır medeniyet seviyesini yakalamak*" olmuş, bu medeniyet tartışmasız Batı medeniyeti olarak kabul edilmiştir.

Cumhuriyet dönemi boyunca dinî hayata dair tartışmaların merkezinde din ve laiklik ilişkisinin yer aldığı söylenebilir. Laiklik, kimi yönetici, bürokrat-aydınlar tarafından din dışı bir bağlamda değerlendirilirken, laikliğin, dini devre dışı bırakmadan, hatta dinî meşruiyet zemininde ele alınması gerektiğini savunanların olduğu görülmektedir. Düşünsel planda itiraz sesleri yükselmekle birlikte, Cumhuriyet döneminde laikliğin radikal bir tarzda ve dini inanç ve değerler dikkate alınmaksızın hayata geçirildiği, laikliğe bazı dini hizmetlerin yerine getirilmesi konusunda engelleyici bir rol verildiği görülmektedir. İçerik ve yöntem bakımından halkın değerleriyle çatışan bu uygulama biçimi, günümüze kadar din-devlet ilişkilerinin temel kırılma noktalarından biri olarak var olagelmıştır. Devleti yöneten siyasi iktidarların laikliğe yaklaşım biçimlerine göre bu ilişkilerin yumuşadığı veya sertleştiği ifade edilebilir.

Cumhuriyet dönemi dinî düşünce ve dindarlık yaklaşımlarının günümüzde de izdüşümleri görülmekle birlikte, modern dönemde dindar insanların dinî beslenme kaynakları ve dinî hayatın niceliği ve niteliği bakımından büyük bir gelişmenin olduğu ifade edilebilir. Cumhuriyet döneminde sosyal hayatın tüm katmanlarında kendini hissettiren pozitivist yaklaşımın toplumsal değişim öngörüsünün günümüzde beklendiği şekilde sonuçlanmadığı söylenebilir. Dinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ters orantılı olarak hayatın tüm alanlarından tamamen çekilmesi veya vicdana hapsolmesi beklenirken, günümüzde dinî hayatın tüm toplumlarda yeniden

canlılık kazandığı görülmektedir. Farklı zamanlarda yapılan alan araştırmaları da bu canlılığı teyit etmektedir. Ekonomik ve siyasi arenada daha fazla yer bulmaya başlayan dindar insanların bu statülerinin dindarlık yaklaşımlarına etkisi de ayrıca araştırmaya değer bir konu olarak ele alınabilir.

Son olarak bazı araştırmacılar tarafından dile getirilen dinî hayata yönelik sınırlayıcı politikaların daha çok İsmet İnönü dönemi ile sınırlı olduğu, Atatürk döneminde

dinî hayata yönelik bir baskının söz konusu olmadığı düşüncesinin çalışmamızda doğrulanmadığı söylenebilir. Laik devrimler olarak ifade edilen tüm devrimlerin Atatürk döneminde hayata geçirildiği, İstiklal mahkemelerinin bu dönemde özellikle şapka devrimi ve Türkçe ezan uygulaması nedeniyle dindar insanlar üzerinde

büyük bir baskı oluşturduğu, ayrıca bazı devrimlerin planlanmasında İnönü'nün evrimci bir yöntem (Harf İnkılabı buna örnek verilebilir) teklif ederken, Atatürk'ün daha radikal bir yaklaşım sergilediği göz önünde bulundurulduğunda, Cumhuriyet'in ilk döneminin dinî hayatı sınırlayıcı etkisinin daha yüksek olduğunu ve İnönü döneminin Atatürk dönemi devrimlerinin uygulamaya devam edildiği dönem olarak değerlendirilebileceği daha mümkün gözükmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Hayreddin Karaman vd., İlmihal İman ve İbadetler, 2,4
- Al-i İmran, 3/19
- Bkz. Kâfirün, 109/6, Mü'min, 40/26
- Abdulhan Ünlüsoy, "Modern Zamanlarda Din ve Dindarlık", Fikret Karaman (Yay. Haz.), İslam ve Yorum IV, İnönü Üniversitesi Yayinevi, Malatya 2020, III, 169-190; Ergün Yıldırım, Türkiye'nin Modernleşmesi ve İslam, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, 67
- Halil İnalçık, "Siyaset, Ticaret, Kültür, Etkileşim", Halil İnalçık, Renda Gürsel (Der.) Osmanlı Uygurlığı, Kültür Bakanlığı, 2002, 1049-1050
- Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, 39-40
- Şerif Mardin, "Yeni Osmanlı Düşüncesi", Mehmet Ö. Alkan, (Ed.) Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi, (s.s. I, 42-53), İletişim Yayınları, İstanbul 2009, 43-45
- Gökhan Çetinsaya, "Kalemiye'den Mülkiye'ye Tanzimat Zihniyeti", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi, (s.s. I, 54-71), İletişim Yayınları, İstanbul 2009, 57,58

- Ahmet Cevdet Paşa, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (6. Baskı), İlgil Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016, II, 539-540; Gümüsoğlu, Devlet-i Âliyye'nin Sonbaharı Osmanlı ve Modernleşme, 33-34
- M. D'Ohsson, 18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler, 84-86, 99, 111, 147, 150, 151, 185, 188-190, 196
- Gümüsoğlu, Devlet-i Âliyye'nin Sonbaharı Osmanlı ve Modernleşme, 61
- Karal, Osmanlı Tarihi V, 22; İsmail Soysal, Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diplomasi Münesebetleri, (3. Baskı), TTK, Ankara 1999, 101-102
- Hasan Gümüsoğlu, Devlet-i Âliyye'nin Sonbaharı Osmanlı ve Modernleşme, 63
- Serdar Erkan, "Fransız İhtilali ve Etkileri", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, (117), 2008, 131-160; Sina Akşin, "Fransız İhtilalinin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri Üzerine Bazı Görüşler", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49 (3-4), 1994, 23-29; Gümüsoğlu, Devlet-i Âliyye'nin Sonbaharı Osmanlı ve Modernleşme, 64
- Ubicini, Türkiye 1850, 193-204; Mine Çağır, İbrahim Caner Türk, "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4, (11), 2017, 62-75; Roderic Davison, "Osmanlı Türkiye'sinde Batılı Eğitim", (Çev. Mehmet Seyitdanlıoğlu), Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlıoğlu (Ed.), Tanzimat-Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, (2. Baskı), Phoenix Yayınevi, Ankara 2006, 469-470
- Şirin Tekeli, "Kadın", CDTA, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, IV, 1190-1194
- Şefika Kurnaz, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara 1990, 154; Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, 231
- Lady Mary Montagu, Şark'tan Mektuplar, (Çev. Selçuk Ünlü), Palet Yayınları, Konya, 2014, 107
- Z. Fahri Fındıkoğlu, "Tanzimat'ta İçtimai Hayat", 639, 650-651, 653
- Dilaver Cebeci, Tanzimat ve Türk Ailesi, 83-84
- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938), 17-18
- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Cumhuriyet, İstanbul 1999, 84
- Genelge için bkz. Gazi M. Kemal, Nutuk, 332-333
- Kınross, Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğusu, (34. Baskı), Çev. Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2020, 261; Cemal Fedayi, İmparatorluk Nasıl Yıkıldı? Osmanlı'dan Cumhuriyete Nasıl Geçildi?, (4. Baskı), Kadim Yayınları, Ankara 2016, 53-54
- Cengiz Mutlu, "İstanbul'un İşgali ve TBMM'nin Açılışının Kamuoyuna Tesirleri", Türk Dünyası Araştırmaları, 129, (254), 2021, 73-90; Taha Akyol, Ama Hangi Atatürk, Doğan Kitap, İstanbul 2008, 138-139
- İ. Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam, (3. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, 45
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, I, 91, 102; Feroz Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme, (9. Baskı), Çev. Fatmagül Berktaş Baltalı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2019, 199
- Atatürk'ün saltanatı hilafetten ayırması bir "uzlaşma arayışı" olarak da yorumlanmaktadır. Bkz. Lewis, 545
- Ahmet Yıldız, "Kemalist Milliyetçilik", Ahmet İnsel (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm, (9. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2019, 222
- Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar-Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete, 440-442
- Ömer Çaha, "Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Yıllarında Sivil Toplum", Journal Of Islamic Research, 8, (2), 1995, 99-113
- Gazi M. Kemal, Nutuk, 614-621
- Celalettin Vatandaş, Cumhuriyetin Tarihi, 69-73
- Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, 201
- Mustafa Armağan, Öncesi ve Sonrasıyla Tek Parti Devri, (5. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2014, 82-84; Okyar-Seyitdanlıoğlu, Fethi Okyar'ın Anıları, 41-43
- Cemil Koçak, "Siyasal Tarih", 141-143; Mustafa Armağan, Cumhuriyetin Efsaneleri, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, 134-138
- Cengizhan Halaçlı, İstiklal Mahkemeleri ve Cumhuriyet Rejimi, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul 2020, 89
- Taha Akyol, Atatürk'ün İhtilal Hukuku, 359-363
- Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, (27. Baskı), Ahmet Kayas (Yay. Hazı.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, 500-506
- Alev Özkavanc, "Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel ve Sosyolojik Bir Değerlendirme", Faruk Alpkaya ve Bülent Duru (Der.), 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim, (4. Baskı), Phoenix Yayınevi, İstanbul 2017, 71
- İ. Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam, 55
- Mustafa Yılmaz, İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiye'si, Phoenix Yayıncılık, Ankara 2002, 71-72, 74
- İlgili kanun metni için bkz. https://www.5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc002/kanunbmmc002/kanunbmmc00200429.pdf (Erişim Tarihi: 07.12.2022)
- İ. Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam, 77-78; Tarhanlı, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi", 127-129; Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı", 455-460
- Bkz. İ. Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam, 107-118
- Abdullah Akın, Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi 1920-1950, Ensar Nesriyat, İstanbul 2011, 75
- Osman Kafadar, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", 352

48. Filiz Meşeci Giorgietti, "Erken Cumhuriyet/Atatürk Dönemi Eğitim (1920-1938)", 120, 129
49. Burhan Göksel, "Atatürk'ün Eğitim Hakkında Görüşleri ve Misak-ı Maarif", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1(3), 1985; 921-958.
50. Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 25.11.2022)
51. Zeki Salih Zengin, "Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 5, (13), 2002, 81-106
52. Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, (2. Baskı), Dergah Yayınları, İstanbul 2017, 126-127; Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 25; Parlak, 166-167
53. Mustafa Öcal, "Tanzimat'tan Günümüze Din Eğitimi", Mustafa Gündüz (Ed.), *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, (3. Baskı), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2020, 128, 229-254
54. Ergin, *Türk Maarif Tarihi V 1742: Binbaşoğlu, Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, 376; Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 25
55. Kütahya İmam Hatip Mektebi mezunlarından (1927-1928) Ahmet Özeboğulu, kendisiyle yapılan mülakatta bu mektepten mezun olanlara iş ve maaş verilmediğini belirtir. Bkz. Öcal, *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008, 1, 78
56. Mustafa Öcal, "Tanzimat'tan Günümüze Din Eğitimi", 236-237; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 138-140; Halis Ayhan "İmam Hatip Lisesi", DİA, TDV Yayınları, Ankara 2000, XXII, 191-194
57. Mustafa Öcal (Ed.), *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*, I, 66-67, 84-85
58. İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, 291-292
59. İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, 184
60. Filiz Meşeci Giorgietti, "Erken Cumhuriyet/Atatürk Dönemi Eğitim (1920-1938)", 29; Öcal, "Tanzimat'tan Günümüze Din Eğitimi", 237; Başgöz, 79; Turgay Gündüz, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, (7), 1998, 543-557; Ünver-Sarıkaya, *Üç Devir Bir Fakülte Türkiye'nin İlk İlahiyat Fakültesinin Tarihi (1900-1933)*, 4; Halis Ayhan, "İlahiyat Fakültesi" DİA, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 70-72
61. Naci Bostancı, *Cumhuriyet'i Anlamak*, 44-45
62. İlgili kanun metinleri için bkz. Ahmet Tural Alkan, *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılabı Duruşmaları*, Ötügen Yayınevi, İstanbul 2011, 97-102
63. İrfan Neziroğlu (Yay. Haz.), *İstiklal Mahkemeleri*, TBMM Kütüphanesi ve Sırviz Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, 1, 36; Halaçlı, 27-38
64. Ayaklanmalarla ilgili bkz. Hulusi Turgut (Derleyen), *Atatürk'ün Sırdası Kılıç Ali'nin Anıları*, (15. Baskı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013, 357-358
65. Cevdet Küçük, "İstiklal Mahkemeleri" DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1989, XXIII, 350-355
66. Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, 112
67. Ahmet Süreyya Örgüven, (Der. Osman Selim Kocahanoğlu), *Şeyh Said ve Şark İstiklal Mahkemesi*, Temel Yayınları, İstanbul 2002, 27-28, 56, 61-63
68. Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, 112; A. T. Alkan, 56-60; Halaçlı, 95-97
69. Örgüven, (Der. Osman Selim Kocahanoğlu), *Şeyh Said ve Şark İstiklal Mahkemesi*, 84
70. Gazi M. Kemal, *Nutuk*, 664-665
71. Celalettin Vatandaş, *Cumhuriyetin Tarihi*, 159
72. Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, (4. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul Tarihsiz, 411-412
73. Halaçlı, 176-177; A. T. Alkan, 84
74. Celalettin Vatandaş, *Cumhuriyetin Tarihi*, 125, 139
75. Arı İnan, *Tarihe Tanıklık Edenler Cumhuriyet'in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011, 123
76. Vahdettin Işık, *II. Meşrutiyet'ten Günümüze Kültürel Yabancılaşma*, 107-108; Vedat Günyol, "Batılılaşma", CDTA, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, I, 255-259; M. Kara, *Din Hayat Sanatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 200-202
77. İslah çabaları ile ilgili bkz. Mustafa Kara, *Din Hayat Sanatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 202-206
78. Mustafa Kara, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarikatlar", 96-97; Ayrıca bkz. Kılıçzade Hakkı, *İtikadât-ı Batılaya İlan-ı Harb*, 4
79. M. Kara, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarikatlar", 100
80. Farklı eleştirilerle ilgili bkz. İ. Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, 239-242
81. Fatih Özkafta, "Harf İnkılabı Ekseninde Türk Aydınının Arap Harflerine ve Hat Sanatına Bakışı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 8, (3), 2019, 1875-1905
82. İlgili kanun için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/13.1288.pdf> (Erişim tarihi: 12.12.2022)
83. Ateş-Namal-Erdoğan, *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri*, 30;
84. Tekinalp, Kamalizm, 128; Naşit Hakkı Uluğ, *Üç Büyük Devrim*, 178-181; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 372
85. Aydemir, *Tek Adam III*, 303; Ateş-Namal-Erdoğan, *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri*, 37
86. Sami Önal (Yay. Haz.), *Hüsrev Gerede'nin Anıları*, 258
87. Mehmet Sarıoğlu, vd. *Türk Devrim Tarihi*, 166-172
88. Ateş-Namal-Erdoğan, *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri*, 16
89. Zafer Toprak, *Atatürk Kurucu Felsefesinin Evrimi*, 295,297; Ayrıca bkz. Celal Nuri, "Türk İnkılabının Yeni Bir Safhası Latin Harfleri Meselesi I,II,III", *Durukan*, 338-352
90. Ali Dikici, "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi Ve Buna Gösterilen Tepkiler", 78,80
91. Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamık*, 40-41; Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 558-559; Ergin, *Türk Maarif Tarihi V*, 1958-1940
92. Mehmet Akgül, "Atatürk Dönemi Din Analizi ve Dini Hayat", 447
93. Bu tartışmalar için bkz. Dücan Cündioğlu, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*, 19-31, 36
94. U. Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor, 88-89
95. Rifat N. Bali, "Amerikan Büyükelçisi Charles H. Sherrill'in Raporu Atatürk'ün Dine Bakışı", *Toplumsal Tarih Dergisi*, (153), 2006, 14-19
96. Mehmet Akgül, "Atatürk Dönemi Din Analizi ve Dini Hayat", 445-446
97. Dücan Cündioğlu, *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I*, 26
98. Dücan Cündioğlu, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*, 22; Ayrıca bkz. Ercan Şen, "1960 Öncesi Yayınlanan İslamcı Dergilerde Kur'an Çevirileri Etrafında Yapılan Tartışmaların Serencâmı Sebülürreşad ve İslam Dergisi Örneği", 1, 273-305
99. Dücan Cündioğlu, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*, 64
100. Recep Şentürk, "Direnen Meal: Akif'in Kur'an Meal'inin Kur'an Meal'i", Recep Şentürk (Ed.), *Direnen Meal-Akif Meal'i*, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2016, 11-23; Meal için bkz. Mehmed Akif Ersoy, *Kur'an Meal'i*, Mahya Yayınları, İstanbul 2012.
101. Arı İnan, *Tarihe Tanıklık Edenler Cumhuriyet'in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler*, 125-126
102. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, III, 124
103. Cündioğlu, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*, 63-65
104. Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi V*, 1935-1937; Cündioğlu, *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I*, 95-96
105. Yaşar Okur, *Atatürk'le On Beş Yıl*, Sabah Yayınları, Tarihsiz. 12-14
106. Ali Dikici, "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi Ve Buna Gösterilen Tepkiler" 84
107. Cündioğlu, *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I*, 98-99
108. Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamık*, 45-46; Dikici, "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi Ve Buna Gösterilen Tepkiler" 90-91; İlgili yasal düzenleme için bkz. [https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR_kanunbmmc022/kanunbmmc022/kanunbmmc02204055.pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR_kanunbmmc022/kanunbmmc022/kanunbmmc022/kanunbmmc02204055.pdf) (Erişim Tarihi: 19.12.2022)
109. Mustafa Armağan, *Türkçe Ezan ve Menderes*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, 39
110. Cündioğlu, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*, 33; Dikici, "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi Ve Buna Gösterilen Tepkiler" 79
111. İlgili kanun düzenlemesi için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3533.pdf> (Erişim Tarihi: 06.12.2022)
112. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 543, 555-556; Ayrıca bkz. İ. Tokar, *Teolojik Bir İnşa Olarak Laiklik*, 5; F. Karaca, *Yabancılaşma ve Din*, 125-126
113. Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasisi Tarihi*, (7. Baskı), Timaş Yayıncılık, İstanbul 2016, 349
114. Zeki Hafızoğulları, "Laiklik", *Ethem Ruhi Fiğlalı* vd. (Yay. Haz.), *Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, 259-260, 261-272
115. Murat Kılıç, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Dinin Denetlenmesi ve Muhafazası Meselesi", 296
116. Yıldız Akpolat, "Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Devrimini Anlamlandırma Ya da Devrimde İdeoloji Bulma Çabaları", 107
117. Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, 306
118. Cumhuriyet sonrasında dans etmek asrileşmenin temel özelliklerinden biri sayılmış, balo ve dans bu dönemde birbirini körükleyen iki olgu olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında verilmeye başlanan Cumhuriyet baloları ile bu alanda özel bir kültür oluşmuştur. Bkz. Z. Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat-İnkılab ve Travma 1908-1928*, (3. Baskı), Doğan Kitap, İstanbul 2019, 298-303
119. İ. Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, 186-188; M. Kara, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarikatlar", 100-102
120. Deniz Parlak, *Laikleşme Sürecinde Camiler*, 262
121. Hasan Hüseyin Ceylan, *Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri*, II, 90-94
122. Mehmet Şevket Eygi, *Yakın Tarihimizde Cami Kıyımı*, Tarih ve İbret Yayınları, İstanbul 2003, 37, 40, 46-47; Parlak, 325-327
123. Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı'nın Çöküşü*, (2. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2017, 144-147; İ. Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, 197; Eygi, 11
124. Eygi, *Yakın Tarihimizde Cami Kıyımı*, 29, 57
125. Ali Osman Koçkuzu, (Yay. Haz.), *Bir Müderrisin Sürgün Yılları Abdullah Fevzi Efendi*, 207
126. Ö. Andaç Uğurlu, *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si (1923-1938)*, 135
127. Arı İnan, *Tarihe Tanıklık Edenler Cumhuriyet'in Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler*, 387-388

POST-MODERN ZAMANLARDA AİLE

▲ KAMİL ERGENÇ

Hayata gözlerimizi açar açmaz kendisiyle temas ettiğimiz gerçekliğin adıdır aile. Öncesi de vardır elbet. Henüz dünya ile tanışmazdan evvel anne karnında geçirdiğimiz uzunca bir varediliş sürecini de aile "bağ"ından bağımsız düşünmemek gerekir. Nitekim bebek henüz dünyaya gelmemişken bile anneye bağlıdır. Bu bağ doğum sırasında kesilir. Ancak manevi olarak hayat boyu devam eder. Bir hukuka/yasaya/şeriata/nomos'a istinaden birlikte olan kadın ve erkeğin oluşturduğu yapının ifadesi olarak aile ontolojik bir boyuta sahiptir. İnsanlık tarihinin başlangıcı bu boyutun tezahürü olarak okunabilir. Adem ve Havva insanlık "ailesinin" babası-annesi olarak tavsif edilirken esasında bütün insanların birbiriyle olan münasebetine dair vurgu da belirginleşir. Renk-ırk-kabile-soy-sop farklılıklarına işaret ederken mübarek Kur'an'ın "tearüf" sözcüğünü kullanması boşuna değildir. **Tanuma-tanışma anlamında tearüf/ muarefe insan-insan ilişkisinin mahiyetine dair önemli bir içeriğe sahiptir.** İnsan sözcüğünün "cana yakınlık" **manasında** ünsiyetle olan anlam ilişkisi de bu bağlamdan bağımsız değildir. "Hepiniz Adem'densiniz Adem ise topraktandır" sarih beyanı insan türü olarak aynı ontolojik kökene sahip olduğumuzu vurgular. Kadın ve erkek olmak üzere iki cins olarak yaratılan insanın fitratında içkindir aile kurmak. Bu içkinliğin hukukunu ilahi otorite peygamberler/nebiler/rasuller aracılığıyla beyan eder. Yasanın/şeriatin ihlal edildiği yerlerde/zamanlarda aile bütünlüğü zaafa uğrar ve nesillerin manevi-içtimai selameti tehlikeye girer.

Modern biyoloji insanın "varoluş sürecine" dikkat çekmekten yanadır "varedilişine" değil... Spermin yumurtayı döllemesi determinist bir sürecin sonucu olarak anlatılır. Döllenen yumurtanın bir takım safhalardan geçerek olgunlaşması ve nihayet bebek olarak dünyaya gelmesi neden-sonuç ilişkisinin (zorunluluklar zincirinin) son halkasıdır. Yarat(ıl)maya yabancıdır modern biyoloji... Her ne söylüyorsa **kutsaldan arındırılmış (ve bu nedenle tuğyanı besleyen) bilgiye yaslanarak söylemektedir. Binaenaleyh "ona ruhumdan üfledim" beyanından (kasten) habersizdir.** İlahi iradenin yaratılışa müdahil olduğu hakikatini "bilimsellik" ten

uzak bulduğu için sadece neden-sonuç ilişkisine bağlı bir perspektifin ikamesine gayret eder. "Rahimlerde size dilediği şekli veren O'dur" beyanı modern bilimin ruhuna yabancıdır. Bu "yabancılık" temelde vahiy ve nübüvvet bilgisinin muteber kabul edilmemesinin sonucudur. Deney-gözlem-inceleme-araştırma yol ve yöntemlerini yegane bilgi edinme vasıtaları olarak tespit eden modern bilimin, vahiy-nübüvvet bilgisine (rasyonel olmadığı, aklileştirilemediği ve tarihsel olduğu için) mesafeli duruşu bilginin sekülerleşmesine sebep olmuştur. Katolik geleneğin ceberut doğasıyla yüzleşmenin yolu olarak tercih edilen seküler bilginin modern paradigmanın inşasında oynadığı rol hayatidir. Bu bilgiyi referans alarak temelleri atılan sosyal ve beşeri bilimler insanın kutsalla olan bağı kopartarak mutlu olacağı varsayımına dayanıyordu. Mustafa Özel'in ifadesiyle söyleyecek olursak Hıristiyanlık "uç babaya" isyan ederek iç reformunu başlattı. Birincisi gökteki baba(yani tanrıydı). İkincisi yerdeki baba (yani kraldı). Üçüncüsü ise "evdeki baba" yani evin reisiydi.

Roma Hukukunda evin reisi olarak konumlandırılan "baba"nın ailesi üzerinde mutlak tasarruf hakkı bulunuyordu. Dilerse öldürebiliyor (hatta) satabiliyordu. Yani baba ailenin sahibiydi. Birçok dilde aile anlamında kullanılan "familia" kelimesinin kökeni olan "famulus" un evcil köleler; "familia"nın ise, Latince, köleleştirilmiş insan topluluğu anlamına geldiği hatırlandığında(1) Roma-Hıristiyan kodların "baba" ya biçtiği rolü anlamak daha da kolaylaşır. Roma'nın bu anlayışı (ne eksik ne fazla) Katolik Hıristiyanlığa da miras kalmıştır. Katolik gelenek babayı olağanüstü yetkilerle donatarak onu evin denetim/kontrol "memuru" olarak vazifelendirdi. Ailesi üzerindeki mutlak tasarruf hakkını korudu. Baba(lar) ev(lerin)i, kilise ise toplumu denetim altında tutuyordu. Böylece tanrının yeryüzündeki temsilcileri, yani gökteki babanın yerdeki izdüşümleri, olan din adamlarıyla aile reisi olan babalar arasında zımnî bir ittifak oluştu. Bu sürecin en çok zarar göreni ise hiç şüphesiz kadın(lar)dı. Katolik geleneğin şeytanla eş tuttuğu kadının denetimi evin erkeğinden sorulurdu. Erkek ise elindeki mutlak tasarruf hakkını (çoğu zaman) "şiddet" yoluyla kullanmaktan çekinmiyordu.

Feminizmin ortaya çıkışında bu geleneğin tesiri görmezden gelinemez. Ailenin hem klasik hem de modern/post-modern feminist söylemde adeta "düşman" olarak kodlanması boşuna değildir. Baba (Romalı-Hıristiyan kültür kodlarından dolayı) eksiksiz bir biçimde "kötücül" bir semboldür. Ataerkilliğin/patriarkanın/pederşahi kültürün simgesidir. Bu nedenle aile "şiddet", "tahakküm" ve "kontrol" demektir. Din ise bu ataerkil kültürün sürdürülmesine yardım eden bir tür afyondur(!) Devlet aygıtı Din adamlarıyla el birliği yaparak aile üzerinden kadınları ve çocukları (nihayetinde toplumu) denetim altına almakta ve onları bio-politik emellerine hizmet ettirmektedir. Katolikliğin hegemonyasını temin eden üç baba(tanrı-kral-ev reisi) fırsat buldukça tekrar işbirliği yapmaktadır(!) Feminizmin anti-aileci söyleminin ana istinatgahı olan bu gelenek, 20. yüzyılın başından itibaren halkı Müslüman beldelerin geleneksel gerçekliği (ymış) gibi sunularak "kamusal alanda" Avrupa'yla benzer adımların atılmasına çalışıldı. Hala çalışılıyor...

Modern kent kültürünün de hızlandırıcı etkisiyle ailede meydana gelen aşınmanın önüne nasıl geçileceğine dair, Türkiye özelinde, Müslümanların zihinsel berraklığa sahip olduklarını söylemek güç. Yaklaşık iki asırdır Protestan burjuva kültür kodlarıyla (ve bu

kodlardan ilham alarak oluşturulan siyasi-iktisadi-hukuki-içtimai gerçeklikle) iç içe yaşamak zorunda kalan Müslüman toplumlarda aile, Avrupa'daki gibi bir evrim geçirecek mi? Son kırk yılda yaşadığımız sosyolojik değişime bakılırsa bu soruya hayır demek zor. Binaenaleyh post-modern zamanlarda en ciddi aşınmanın ailede olacağını söylemek kehanet olmasa gerek. İstanbul Sözleşmesi'nin "hane içi şiddetin" kamusal suç olarak takibini sağladığı gerekçesiyle ilga edildiği iddiası üzerinden aileyi anti-feminizmin bir olayı ve "kadın düşmanlığı"nın bayrağı olarak görmek(2) yukarıda da işaret etmeye çalıştığımız üzere, Müslümanların geleneğini Hristiyanlığın tarihsel tecrübesi zaviyesinden okuyan yaklaşıma müzahirdir. Öte yandan "sıcak aile ortamının" her düzlemdeki demokratikleşmenin önünde engel olduğu (çünkü) "birbirini sahiplenme, yardımlaşma himmeti, yazılı olmayan bir "her şeyi içerde halletme" protokolüne, nizam-intizamın sıkı sıkıya gözetilmesine ve katı bir hiyerarşiye bağlı(lığı) imlediği, ailenin koruyucu olduğu kadar kısı kıvrak sarıp hiç bırakmadığı tespiti(3) "bağ"lı olmayı edilgin/nesne/pasif olmakla eş tutan feminist söylemle ve post-modern paradigmayla irtibatı görmezden gelinemez. Nitekim bu irtibat "aile bağı"nın kamusalığın, toplumun, toplumsallığın iflasına sebep olduğu tespitiyle (4) daha da görünür olmaktadır.

Modernite merkeze pozitivist bilimi koyarak kendince bir kesinlik iddiasında bulunmuştu. Bilimin hilafına konuşmak kabul edilebilir değildi. Hurafe yoğunluğu bakımından zirveyi temsil eden Hıristiyanlığın Katolik kanadıyla başka türlü başa çıkmak mümkün görünmüyordu. Ancak post-modern zamanlarda bilim artık eskisi kadar muteber değil. Görelilik/İzafiyet teorisiyle birlikte bilimsel bilginin de kuşkulu olduğuna dair anlatı her geçen gün güç kazandı. II. Dünya savaşının yarattığı yıkım ise bu kuşkuları daha da katmerli hale getirdi. Artık bilimin tiranlığından bahsediliyordu. Türkiye gibi henüz modernliği bile organik anlamda teneffüs edememiş (*iyi ki de edememiş*) bir ülkede post-modernliğin içselleştirilmesi zaman alacak gibi görünüyor. Hala pozitivist ilkeler doğrultusunda (bilimin tek gerçek mürşit olduğuna işaret ederek) mevzi kazanmaya çalışanlar olsa da, artık macun tüpten çıkmış durumda... Sadece son bir yıldır hararetli bir şekilde sürdürülen aşı tartışmalarına bakıldığında bile bu gerçeği görmek mümkündür. Her iki tarafta bilimin verileri ışığında ve fakat birbirinden tamamen zıt yönlerde konuşuyorlar.

Post-modernliğin tüm otoriteleri reddeden yaklaşımı ortaya kaotik bir durum çıkardı. Artık ne tanrı ne de bilim merkezdeki rolünü koruyor. Hiçbir sabite kalmadı. Çok merkezlilik adı altında merkezsizlik, çok renklilik adı altında renksizlik, çok kültürlülük adı altında kültürsüzlük terviç ediliyor. İnsana önerilen tek şey arzularının (hevasının) ardından gitmesi. Artık akıl (buradaki akıldan kastımız modern paradigmanın yücelttiği "arçasal akıl" dır) değil arzu merkezde. Yüce Kur'an'ın "hevasını ilah edineni gördün mü?" sarih beyanının sosyal-içtimai hayattaki tecellileriyle daha sık karşılaşıyoruz. Pekiyi arzularımızı kim, nasıl, neye göre denetleyecek? Geleneksel dönemde yüce/ulvi ilkeler-prensipler uğruna arzulardan vazgeçil(ebil) iyordu. Modern dönemde ise "sosyal sorumluluklar" "vatandaşlık görevi" adı altında arzunun denetimi sağlandı. Ancak post-modern dönemde bu denetimi ne adına sağlayacağımız net değil. Çünkü din, ya geçmişin ilkel/primitif/arkaik/mistik/büyücü kodlarına atıfta bulunularak folklorik anlamda (yani kamusal iddialarda bulunmamak koşuluyla) kabul görüyor ya da "manevi tatmin vasıtası" olarak kapitalist/neo-liberal düzenin yarattığı travmaların daha az görünür olmasını sağlamaya müteallik bir işlevsellikle anılıyor. Modern dönemin arzuyu denetlemek için kullandığı "sosyal sorumluluk" "iyi vatandaş" argümanları ise artık ulus-devletin mütehakkim doğasını besleyen/güçlendiren/tahkim eden bir unsur olarak görülüyor. Alt

kültür kodlarının ve dejavantajlı grup haklarının sürekli öne çıkarılmasının bir sebebi de ulus-devletlerin altını oymaktı. **Modern paradigma evvela imparatorluklar bünyesinde temsil edilen "bütünlüğü" bozarak ulus-devleti icat etti. Şimdilerde ise ulus-devletten de kurtulmak için "ulusaltı gruplar" "mikro milliyetçilikler" ihdas ederek daha kolay manipüle edilebilir yapılar oluşturmak istiyor. Benzer süreci ailenin de yaşadığı inkar edilemez.** İmparatorluklar bünyesinde geniş aile modeli mer'iyette iken ulus devletle birlikte çekirdek aileye geçildi. Post-modern zamanlara şahitlik ettiğimiz şimdilerde ise aile "otorite" bunalımına sürüklenerek sapkın/sapık/marjinal grupların "hemcins birlikteliğini" de içeren "daha geniş(!)" bir bağlamın konusu yapılmak isteniyor. Sabitesizlik/merkezsizlik terviç edildiği için "otorite" olgusu bütünüyle "kötü" addediliyor. Önce Tanrı, sonra devlet ve en nihayetinde ise aile otoritesi "birey olmanın önünde engel" olarak vazediliyor. Böylece Tanrı dahil hiçbir otoriteye boyun eğmeyen Prometheus(laşmış) fertler türüyor. Türkiye özelinde Müslümanlar, 1990'lı yıllarda, Kemalist bürokratik oligarşinin korunaklı surlarında gedik açabilmek için post-modern literatürün "özgürlük/ emansipasyon/ demokrasi/insan hakları" söyleminin gölgesine sığınmıştı. **Yüce Kur'an'ın ve nebevi geleneğin soylu sözcükleriyle muhalefet etmek yerine tercih edilen bu yol, şimdilerde yakinen müşahade edileceği üzere, ilmi/entelektüel/hikemi/irfani derinlik yoksunluğuna sebep oldu.** Sadağındaki bütün okları 19.yüzyıl pozitivisminden ilham alan ideolojilerin mağlup edilmesi için kullanan İslamcı havzanın post-modern paradigmanın akışkan/amorf/sabitesiz/merkezsiz öğretisi karşısında inkılabi söylem ve eylem pratiği üretme zafiyeti yaşadığı aşikar...

Post modern zamanlarda aile, modern dönemin çekirdek aile modelinden de uzaklaşarak daha da atomize olma tehlikesiyle karşı karşıya. Modernitenin parçalara ayırma ve her parça için ayrı bir değer sistemini öne çıkarma yaklaşımı post-modern zamanlarda da devam ediyor. Geleneksel modelde dede-nine-amca-hala gibi büyüklerin tecrübeleriyle (ve yakın temasıyla) iç içe yürüyen ailenin yerini sekülerliğin rahmi olarak kabul edilen kentlerde kapitalist/neo-liberal sistemin çarklarını daha iyi döndürmek için piyasa şartlarına teslim olmuş aileler almış durumda. Çarkın sorunsuz dönmesi için çalışma hayatının ona göre düzenlenmesi ve artık teke düşen çocukların kreş-yuva gibi özel/steril mekanlarda oyalanması gerekmektedir. Sistem bir yandan kadının ve erkeğin emeğini sonuna kadar sömürürken diğer yandan çocuğun bakımını "üzerine alarak" sömürüsünün fark edilmesini engelliyor.

Covit-19 salgını münasebetiyle maruz kaldığımız gerçeklik ailenin daha da şeffaflaşmasına ve hatta evlerin özel-mahrem mekanlar olmaktan çıkarak (modern sosyolojinin parçacı perspektifinin sonucu olarak ortaya attığı) "kamusal alan" haline gelmesine sebep oldu. Gerek uzaktan eğitim modelinin dayattığı gerçeklik gerekse home-ofis tarzında çalışma yönteminin benimsenmesiyle birlikte evler/aileler zaten önemli oranda aşınan mahremiyetlerini daha da kaybettiler. Dolayısıyla post-modern zamanlara şahitlik edenlerin kaçıp sığınacakları bir evleri kalmayacak gibi görünüyor. Abdurrahman Arslan'ın 1997'de yaptığı "eve dönüş" çağrısı (5) Türkiyeli Müslümanlar tarafından yeterince anlaşılınmış olacak ki, evler (imiz) her geçen gün kapitalist/neo-liberal düzene entegre oluyor. **Evin mahremiyetini yitirmesinde dijital kültürün rolü inkar edilemez. Kamera ve fotoğraf makinesiyle hayatımızın her anını "görsel malzeme" haline getiren bu kültürle (henüz daha ne olduğunu anlamadan) uzlaştık. Oysaki "Göz"ün merkezde olduğu bir toplumun düşünsel kabiliyetleri zaafa uğramıştır. Resim ve videonun muteber kabul edildiği toplumlar "söz"e yabancılaşır. Ve şayet bir toplum söze yabancılaşır orada tefekkür ve tezekkür imkanı ortadan kalkar.** Resim ve video (fotoğraf makinesi ve kamera) bilincimizin dumura uğramasına/iğdiş edilmesine aracılık ediyor. Muazzez Kur'an'ın "sözü dinlerler en güzeline uyarlar" beyanında da açıkça fark edileceği üzere anlama-idrak-muhakeme-yorum-kavrama melekelerinin selameti "söz"le mukayyettir. "İşittik ve itaat ettik" beyanında ise (dikkat buyurunuz "gördük ve itaat ettik" değil) söz(kelam), itaate vesile olması yönüyle (ki anlamadan-kavramadan-muhakeme ve idrak etmeden itaat mümkün olmayacağı için) dikkat çekicidir. İştihap isyan edenler de olabilir elbette. Her işitenin itaat etmesi gerekmiyor. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus sözün(kelamın) itaat ve isyan üretecek bilincin inşasında oynadığı roldür. Aynı rolü "göz" oynayamaz...

Dijital kültür her geçen gün etki alanını daha da genişleterek insan-insan ilişkisinin mahiyetini dönüştürüyor. İslam'ın birliktelik biçimi olarak önerdiği cemaatin yerini önce modern sosyolojinin önerdiği ulus-devlet yurttaşlığı aldı. Burada yurttaşlık ulus devletin kutsallarını takdis ve tebci eden, onu yeniden üreten, bilimi yegane referans olarak sosyal gerçekliğini inşa eden bağlamı havidir. Ancak yurttaşın yerini yavaş yavaş "dijital sürüler"(6) alıyor. Görüntü aracılığıyla ayartılan zihin, sözün hikemi-irfani doğasından haberdar olamıyor. Duygular "meta"laşıyor. Yapay

zeka tarafından kayıt altına alınan hayatlar, organik zekanın hafızasından kayboluyor. Gündelik hayatı kolaylaştırdığı gerekçesiyle adımıza karar(lar) alma imtiyazı kazanan makineler, irademizin mahvolmasına yol açıyor. Böylece düşünen değil nasıl düşüneceği önceden belirlenen bireyler haline geliyoruz. **Aygıtlar üzerinden kurulan ilişkiler insani yanımızı çürütüyor.** Ölüm gibi en sarsıcı haberler bile görüntüler arasında kaybolup gidiyor. "İzleyici"(dikkat buyurunuz "şahit" değil) ibret almaya fırsat bulamadan bir başka görüntüyle karşılaşılıyor. Böylece bir yandan "zihinsel teşevvüş" hali ortaya çıkarken diğer yandan akletmenin ana karar gahı olan kalp katlaşıyor.

Kalbin katılması ailenin velayet hukukuna dayanan karakterini örseleyerek adeta bir şirket ortaklığı gibi algılanmasını sağlıyor. Kadını ve erkeği birbirinin velisi olarak gören ilahi öğretinin yerini "tahakküm ve sömürü ilişkileri" odaklı yaklaşımlar alıyor. Böylece aile kapitalist/neo-liberal perspektifin dümen suyuna girmiş oluyor. Bu noktadan sonra yapılan tüm çözümlenmeler "sistem içi" olmakla malül hale geliyor. Ailenin, şeriatın ilke ve prensipleri doğrultusunda tanımlanması-konumlandırılması çabası anında kriminalize edil(ebil)iyor. Katolik geleneğin Roma müesses nizamıyla işbirliği halinde asırlarca yürüttüğü ataerkil yaklaşım üzerinden, İslam'ın da bu kültürle aynı özellikte olduğu algısı oluşturulmak isteniyor. İslam'ın erkeğe biçtiği rol ile Katolik Hıristiyanlığın "baba" figürü aynileştirilmeye çalışılıyor. Böylece aile tıpkı Hıristiyanlıkta olduğu gibi bireyselleşmenin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülüyor.

Bütün otoriteleri reddederek bağımsızlaşma arzusu "ev(ler)in" mahiyetini de değiştiriyor. İçinde huzur ve sükuna kavuşulan ev tasavvuru tahrif ediliyor. Onun yerine kontrol/denetim/tahakküm mekanı olan "dört duvar arası" geçiyor. Böylece hapishaneye yüklenen misyonla ev benzeşiyor. İç-dış ayrımının kalmadığı "transparan ev kültürü" öne çıkarılmaya çalışılıyor. Evde olup bitenlerin tüm ayrıntılarıyla (pornografik biçimde) kamuoyunun dikkatine sunulması vakayı adiyeden kabul ediliyor. Hatta ev içinin görünür kılınması için oldukça sinsi adımlar atılıyor. Mahremiyet olgusu, din ve gelenek tarafından istismar edildiği ve ev içi şiddeti görünmez kıldığı gerekçesiyle "suç" la eşitleniyor ve yerine şeffaflık öneriliyor. İnsanın bir yere ait ya da bağ(ım)lı olmasının kabul edilemezliği "özgürlük" söylemi eşliğinde müdafaa ediliyor. Post-modern kültür insanın herhangi bir yere bağ(ım)lı ya da ait olmasını istemiyor. İllaki bir yere bağlanacaksa bunun "arzuları" olmasını öneriyor. Annelik-Babalık gibi ulvi

değerlerin arzuların tatmin edilmesi önünde engel olduğu tezini öne sürerek, ailenin ontolojik doğasına savaşa açıyor. Anneliğin değil kadınlığın öne çıkmasını istiyor. Böylece doğurganlığın dışarıda tutulduğu bir aile modelini parlatmaya çalışıyor. Binaenaleyh sapkın/sapık/marjinal gruplar tarafından dillendirilen kadın-kadın ya da erkek-erkek evliliğinin meşruiyetine zemin hazırlıyor.

Öte yandan, psikoloji disiplininin devşirilen argümanlarla, anneliğin fitri değil "öğrenilebilir" olduğu iddiasına meşruiyet kazandırılarak, ailenin, uzmanlar tarafından işgal edilmesinin önü açılıyor. (7) **Dini kodlar taşıdığı için feminist havzalar "fitrat" sözcüğünden her zaman nefret etti. Onlara göre bu sözcük geleneksel kadın algısının (ve elbette ki ataerkil/pederşahi kültürün) ikame edilmesine yardımcı olmaktan başka bir işe yaramıyor. Ayrıca (fitrat sözcüğü) insanın erkek ve kadın olmak üzere iki cins olarak yaratıldığı ve her cinsin kendine mahsus özellikleri olduğu hakikatini hatırlattığı için "eşitlik" ilkesine aykırı kabul ediliyor(!) Bu nedenle "fitrata" savaş açıldı.** Savaşın lojistik tedarikçisi ise psikoloji disiplini oldu. Anneliğin fitri değil öğrenilebilir olduğuna dair söylem üzerinden "uzmanların" aile içine müdahil olması sağlanarak ev(ler) şeffaflaştırıldı. "Çocuk eğitimi" anne-babaya bırakılmayacak kadar mühim bir iş olarak tanımlandı ve anneden ayrı da olsa, çocuğun nitelikli eğitim alabileceği algısı oluşturularak, kapitalist/neo-liberal sistemin çarklarının sorunsuz dönmesi sağlandı. Çalışan

kadınların çocuklarına nitelikli eğitim veren kreş-yuva gibi yerler "uzman eşliğinde" klişesiyle yaygınlaştı. Zorunlu eğitimin çok küçük yaşlardan başlatılması da (Milli Eğitim Bakanlığı 5 yaş grubunun da zorunlu eğitim kapsamına alınabileceğini duyurmuştu) kadınların çalışma hayatının kolaylaştırılması düşüncesi olduğu söylenebilir. Kreş-yuva kültürünün yaygınlaşmasıyla doğru orantılı olarak sayıları artan huzur evlerini de ailenin geçirdiği yapısal evrimin sonucu olarak hatırlamakta fayda var. Post-modern kültür "bakıma muhtaç" olanları olmayanlardan ayırarak (onlara özel ve fakat gözden irak mekanlar inşa ederek) arzuların tatmin edilmesinin önündeki tüm engelleri (ki ibret almak ta bu engellerden biridir) ortadan kaldırmaya çalışıyor. Enformasyon

devrimiyle birlikte tecrübelerine ihtiyaç duyulmayan ve bildiklerine adeta "çöp" muamelesi yapılan yaşlılar, post-modern kültür tarafından "toplumsal atık" gibi görülüyor. **"Yanınızda yaşlandıklarında anne-babalarınıza rahmet kanatlarınızı gerin ve "öf" bile demeyin" buyruğunun muhatabı olan Müslümanların bu sosyal gerçeklikle uzlaşmaları mümkün ve kabul edilebilir değildir.** Demek ki vahiy ve nübüvvet bilgisinden ilham alan bir aklın "hevayı ilahlaştıran" post-modern paradigmayla barışık bir hayat yaşaması düşünülemez.

İslam, tarih sahnesine çıktığı gün gerek Hicaz yarımadasında gerekse Roma-Pers uygarlıklarında yürürlükte olan (kabul gören) insan-evren-tarih-zaman-mekan-tabiat-aile ve İlah/Rab/Tanrı tasavvurlarını altüst ederek kendi değer sisteminden mühlhem bir sosyal gerçeklik inşa etti. Kisraların-Kayserlerin-Şehinşahların-Kralların sultanı altında şahsiyeti/ferdiyeti/benliği örselenen, tahrip edilen mazlum-mustazaf halkları tek İlah olan Allah(c.c)'a kulluğa çağırarak tüm zamanların en müstesna inkılabını gerçekleştirdi. Hicaz Yarımadası'nın cahiliye kültüründe aile-soy-sop-kabile oldukça önemliydi. Atalar kültürü revaçtaydı. Öyle ki kabileler atalar ile anılır, saygınlıkları buna göre belirlenir ve tuttukları yolun meşruiyetine delil getirmek istediklerinde atalara referans verilir. Atalarını hangi yol üzere buldularsa o yolda devam edeceklerini söyleyen Mekke müşriklerine yüce Kur'an

"ya atalarınız yanlış yol tuttuyorsa" diyerek mukabelede bulunmuş; şayet bir ataya tabi olunacaksa hiç şüphesiz ki bu (ata) nebevi geleneğin şanlı elçisi İbrahim(a.s) olmalıdır mesajını vermiştir. Vahiyle tanışmazdan evvel Arap kültüründe Roma-Hıristiyan kodlarda içkin baba figürüyle benzerlik görülebilir. Baba ailenin sahibi gibidir. Dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Kız çocukları utanç kaynağı olabileceği endişesiyle öldürül(ebil)mektedir. Yönetim erkinin içinde (Dar-ün Nedve'de) kadın yoktur. Bu sosyal gerçekliğe vahyin müdahalesi sarsıcıdır. Roma'nın ataerkil kültüründen etkilenen Hicaz Yarımadası'na mü'min/mü'mine kadın ve erkeğin birbirinin velisi olduğu beyan edilir. Tarla-tohum benzetmesi üzerinden nesil selameti teminat altına alınır. Birlikte olmanın(mübaşeretin) koşulu olarak şeriatın/yasanın belirlediği ilke ve prensiplere dikkat çekilir. İmran Ailesi üzerinden Hanne-Meryem gibi müstesna iki kadın öne çıkarılır. Öyle ki aziz Kur'an Meryem(a.s)'in, tevhidi hakikate olan sadakati ve bu uğurda tavizsiz duruşu nedeniyle âlemdeki bütün kadınlara üstün kılındığını sarıh bir şekilde duyurur. Nebevi gelenekten ilham alan mümin-mümine zihinler de bu örneklikleri çoğaltır.

Eve ve aileye yüklenen anlam vahyin sarsıcı müdahalesiyle yeniden inşa edilir. Aile vahyin-nübüvvetin tecessüm ettiği bir yapıdır artık. Şeriatın ilkelerine riayet ederek bir araya gelen kadın ve erkek ilahi rızaya muvafık eylemliliklerin üretildiği yer olarak görürler evlerini. Çocuklar ilk terbiyelerini burada alır. Ferdiyetleri/şahsiyetleri ilk olarak burada filizlenir. Cemaat olmanın ne anlama geldiği burada öğretilir. Aile olmanın sadece kan bağıyla değil bunun yanında itikat bağıyla da teşekkül ettiğine dair "mü'minler kardeşler" düsturuyula burada tanışılır. Böylece ferdi ve cemaatsel sorumluluklarının farkına varır. İlahi sınırlara riayet etmenin ehemmiyetine burada şahitlik eder. Ev adeta cennetten bir köşe olarak anlam kazanır mümin-mümine kişilerin nezdinde. Oranın mahremiyeti mühimdir. İzin alınarak ve selam verilerek girilir. İzin alınarak çıkılır. Şeffaf değildir. "Sır"ları vardır. Ev içinde olup bitenlerin anlatılması (kamuya mal edilmesi) hoş karşılanmaz. Buradaki "sır" modern/post-modern feminizmin zan ve iddia ettiği gibi "aile içi şiddeti" görünmez kılmak için değildir. Bilakis aileyi (sadece kendileri biliyor olduğu için) birbirine "bağ"layan, "ait" kılan, "özel" kılan, "güvenilir" kılan, "sığınak" olmasını sağlayan mahrem bilgi(ler)dir. **Ancak modern/post-modern paradigma hiçbir şeyin gizli kalmasını istemiyor. Biliyor ki gizli kaldığı müddetçe denetim/kontrol mekanizması işle(ye)meyecek. Ne kadar çok bilirse o**

kadar kolay tahakküm kuracak, denetleyecek. Bilginin güç olarak tanımlanması boşuna değildi... Her şeyi tüm ayrıntılarıyla bilme arzusunun Katolik gelenekten miras alındığı gerçeği ise görmezden gelinemez. "İtiraf" ritüeli aracılığıyla Kilise, asırlarca en mahrem bilgileri elinde tuttu. Bu bilgi(ler) sayesinde siyasal-iktisadi-hukuki tüm alanlarda tartışmasız "tek hakim güç" oldu. Hıristiyanlık her ne kadar radikal bir iç reform geçirmiş olsa da, asırlara balığ geleneğinin etkisinden kurtulamıyor. Modern/Post-modern feminizm, Katolik geleneğin itiraf ritüeliyle elde ettiği eviçi mahrem bilgileri, özgürlük-emansipasyon putlarına sığınarak elde etmek istiyor. Böylece farkında olmadan (ya da olarak) Katolikle benzeşiyor. Celladını taklit ediyor...

Ev ve aile sükuna delalet eder aynı zamanda. Hareketin zıddı olarak sükun, hız ve haz eksenli dayatmalara itirazdır. İlahi beyan "Kendisiyle teskin olasınız diye eş(ler) yaratıp, aranızda sevgi(meveddet) ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının delilidir. Bunlarda düşünen(tefekkür eden) bir toplum için dersler vardır" buyurur. Kadın ve erkek arasında şeriata/yasaya uygun birlikteliğin (aile olmanın) sükunu temin eden boyutu, her yeni güne "şiddet" haberleriyle uyanan bir toplumda özellikle gündemleştirilmelidir. Modern/post-modern feminist söylemin adaleti değil eşitliği öne çıkaran yaklaşımı "sükuneti" imha etmeye dönüktür ve şüphesiz ki bu imha süreci ailenin dinamitlenmesi anlamına gelmektedir. "Eril Tahakküm" adı altında kadın-erkek mübaşeretini(birlikteliğini) aktif erkek-pasif kadın imgesi üzerinden "eşitlikçi olmayan" bağlamda sorunsallaştırarak, erkeğin kadın bedeni üzerinde tahakküm kurduğu (işgal ettiği) ve bu tahakkümün "sahip olma" arzusunun yansımaları olarak belirginleştiğini iddia eden bu söylem, nihayetinde erkeğin kadını kendine ait kılmak suretiyle "erotikleşmiş tahakküm"(8) ürettiği tezini öne sürerek sözünü ettiği sükun gerçekliğini imha eder. Böylece fitri olan mübaşeret arzusu, eril tahakküme dönüşür ve aile yıpratıcı iktidar savaş(lar)ının kurbanı olur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1- Bkz. Eylem Ümit Atılğan/ Ailelerin Hukuku, Hukukun Ailesi/Birikim 387-388
- 2-Tanıl Bora/Aile Neyimiz Olur?/Birikim 387-388
- 3-Tanıl Bora a.g.y
- 4-Tanıl Bora a.g.y
- 5-Abdurrahman Arslan/Yeni Bir Anlam Arayışı/Bilge Adamlar Yay./I.Baskı/İst.2013
- 6-Fatma Barbarosoğlu&Nazife Şişman/Karantina Günlerinde Evin e-Hali/İnsan Yay./I.Baskı/İst.2020
- 7- Fatma Barbarosoğlu&Nazife Şişman/Adı Konmamış Çağda Yeni Anne Babalar/İnsan Yay./I.Baskı/İst.2021
- 8-Pierre Bourdieu'dan aktaran Eylem Ümit Atılğan/a.g.m

EĞİTİMİN DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜ: İNSAN YETİŞTİRME ÜZERİNE...

▲ PROF. DR. ENGİN ASLANARGUN

Türkiye'de 2023 yılı itibarıyla yeni bir seçim yapıldı. Seçim sonuçlarına göre mevcut iktidar ile yola devam yönünde hakın tercihleri ortaya çıktı. Bunun sonucunda yeni bakanlar ve bürokratlar atandı ve sistem kaldığı yerden devam etmeye başladı. Birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da yeni yönetici takımını önemli görevler ve sorumluluklar beklemektedir. Eğitim gibi toplumun bütün kesimlerini doğrudan etkileyen ve geleceğe yönelik tasarımların ilk basamağı olan bir alanda atılacak adımlar mevcut sorunların da ne ölçüde çözümlenebileceği yönünde bizlere ipuçları sunabilecektir. Bu anlamda eğitim bürokrasisinin potansiyeli ve perspektifi ile hükümetin eğitim vizyonu atılacak adımların yönünü ve rengini belirleyecektir. **Yönetim kademelerinde gerçekleştirilen değişimlerin ne kadar anlamlı ve önemli olduğunu** göreve gelen bu yeni yönetici takımının **vizyonu ve potansiyeli gösterecektir. Ya önceki yöneticilerin yaptığı gibi sistemin temel sorunlarını teğet geçerek kısa vadede sonuçlanan, görüntüyü kurtarma ve politik mesaj verme kaygısı taşıyan makyaj değişiklikleriyle yetinilecek ya da sorunların özüne inme perspektifi ve potansiyeli taşıyan kalıcı ve uzun vadeli adımlar atılacaktır.** Yeni atılan adımlar ve yapılan atamalar ile geçen yıllardaki deneyimler bir arada değerlendirildiğinde birinci seçeneğin tercih edileceği yönünde güçlü sinyaller ortaya çıkmaktadır.

Eğitim Şart

20. yüzyılın ikinci yarısının başında uzaya gönderilen ilk füze denemesi olan Sputnik'in Rus kozmonotlar tarafından gerçekleştirilmesi Amerikan kamuoyunda büyük tartışmalar yaratmış ve ünlü eğitim filozofu John Dewey'in sorgulanmasına ve suçlanmasına neden olmuştur. Eğer Dewey toplumu doğru bilgilendirseydi, yönlendirseydi ve eğitim politikalarını bu doğrultuda geliştireydi bu başarı Ruslar yerine Amerikalılara ait olabilirdi. Eğitim sistemi ile Sputnik başarısı arasında bu kadar doğrudan ilişki olup olmadığı tartışılabilir ancak bundan yaklaşık bir asır önce eğitim ile bilim arasındaki karşılıklı ilişkinin farkına varan bir kamuoyuna sahip olması Amerika toplumunun bugünkü bilim,

ekonomi ve üretimdeki gücünü açıklayan önemli faktörlerden biri olsa gerek. Buradan hareketle bilim, kalkınma, ilerleme, üretim, sağlıklı bireyler, ekonomik refah, güven, toplumsal bütünlük ve iletişim gibi bir toplumun gelişmişliği hakkında önemli bilgiler veren bütün kavramların en fazla ilişkili olduğu alanın eğitim olduğu söylenebilir. **Eğitim kadar bütün toplumun en ince ayrıntılarına kadar nüfuz edebilme gücüne sahip başka bir alan bulunmamaktadır.** Ekonomi, sağlık, güvenlik, adalet, mühendislik, yönetim, ulaştırma gibi alanların hepsi toplumsal hayatın düzeni ve refahı açısından vazgeçilmez derecede etkilidir ve önemlidir. Bu gibi toplumsallaşmayla birlikte daha fazla önem kazanan alanların hepsi yaşam kalitesi ve toplumsal değer açısından önemli kazanımlar sunmaktadır ancak bütün bu alanların ihtiyaç duyduğu insan gücünün okullarda ve öğretmenlerin gözetiminde eğitildiği ve yetiştirildiği düşünüldüğünde eğitimin bir toplum ve devlet için taşıdığı önem daha iyi anlaşılabilir. Ortalama bir bireyin ömründe bir sağlık kurumuna gitme sıklığı kendi durumsal özelliklerine göre değişmekle birlikte yılda birkaç kez doktorla karşılaşmalar olduğu gibi birkaç yılda bir bu deneyimi yaşayanlar da olabilir. Benzer şekilde ömründe hiç hâkim, savcı ve avukat görmemiş olan milyonlardan bahsetmek mümkündür. Popüler olmuş dizilerde canlandırılan karakter olmasa bu meslek mensuplarının görevleri hakkında fikir edinmek mümkün olmayabilir. Aynı şekilde inşaat, makine, elektrik, bilgisayar gibi mühendislik alanlarının görev ve sorumlulukları ile iş yapma biçimleri sadece bu alanlarla profesyonel ilgisi veya özel iletişimi olan kişileri ilgilendirmektedir. Orta ve üst düzey kamu yöneticilerinin görev ve sorumlulukları, toplumla olan ilişkileri genellikle bürokrasinin resmi sınırları içerisinde oldukça sınırlı düzeyde kalmaktadır. Gerçekte kamu yönetimi, sağlık, adalet, güvenlik gibi sektörlerde çalışan uzmanlar ile yöneticilerin halkla ve toplumla doğrudan ilişki kurması beklenmemekte, uzmanlık sınırları ve bürokratik roller gereği yasal çerçeve içerisinde davranmaları gerekmektedir. Ancak eğitim söz konusu olduğunda durum farklılaşmaktadır. Yukarıda belirtilen alanların önemi ve insan yaşam kalitesine

olan katkısının bilincinde olarak belirtmek gerekir ki eğitim bütün bu alanların ihtiyaç duyduğu nitelikli ve çalışkan insan gücünü yetiştirmeyi amaçlayan bir misyon üstlenmektedir. Toplumda yer alan bütün bireylerin yolu kaçınılmaz olarak eğitim kurumlarından geçmekte ve yıllar boyunca okula devam etmektedir. İlkokuldan başlamak üzere lise son sınıfa kadar zorunlu olarak toplumdaki bütün bireyler 12 yıl eğitim kurumlarına devam etmekte, okul öncesi ve üniversite dönemi de dahil edildiğinde bir birey ortalama 17-18 yıl boyunca profesyonel eğitimcilerin rahle-i tedrisinden geçmekte diğer bir ifade ile eğitilmekte ve öğretilmektedir. Dolayısıyla okula uğramayan, öğretmenlerden ders almayan ve eğitim kurumlarından habersiz bir bireyin toplumda var olması günümüz açısından pek mümkün görünmemektedir. Eğitimi ve eğitimcileri toplumdaki diğer meslek ve meslek mensuplarının durumundan farklılaştıran nitelikler bu ayrıntıda yatmaktadır. **Toplumdaki ortalama bir birey ömründe birkaç kez hâkim, savcı, avukat, doktor, albay, komiser, mühendis, kaymakam, vali gibi meslek mensupları ile karşılaşmakta ve bunlardan sınırlı düzeyde etkilenmekte iken okul ve öğretmen ile yüzlerce belki de binlerce kez iletişime geçmeyen,** yıllarca eğitim kurumlarına devam etmeyen birey neredeyse bulunmamaktadır. Okul öncesi ve üniversite düzeyindeki okullaşma oranının yaklaşık yüzde yetmişlere ulaştığı düşünüldüğünde toplumdaki bireylerin çoğu beş yaşından başlamak üzere 23 yaşına kadar eğitime ve öğretmenlere maruz kalmaktadır. Günün en verimli zamanı olan 09:00-15:00 saatleri ile insan ömrünün en dinamik yılları olan 5-23 yılları arası dönem okulda ve öğretmenlerle geçmektedir. En verimli zaman ile en dinamik yılların ayrıldığı eğitim kurumları için atılacak adımlar doğrudan ekonomi, sağlık, adalet, güvenlik, mühendislik ve ulaştırma gibi insan hayatı için vazgeçilmez önemde olan diğer alanlara ve sektörlere katkı sağlayacaktır. Meselenin daha iyi anlaşılması ve sadece öğretmenler gününde sloganlaştırılmasından kurtarılması için daha somut ve günlük hayatla ilişkili örnekler vermek gerekmektedir. Ekonominin temel hedefi bilinçli üretici, tüketici ve yatırımcıların yetiştirilmesidir. Meselenin özü üretimi sağlayacak nitelikte ve vizyonda bireylere dayanmaktadır. Bu da ancak girişimcilik yeteneğine sahip, kendine güvenen ve diğer bireylerle iletişim gücü yüksek insanların eğitim kurumlarından yetiştirilmesi ile mümkündür. Bir insanın sosyal hayattaki girişimcilik kapasitesi, iş kurabilmesi, yatırım yapabilmesi ve ortak değerler üretebilmesi ile okul eğitiminin niteliği arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Bir bireyin sosyal hayatta özgün fikirler geliştirebilmesi, girişimcilik yönünü destekleyebilmesi ve ortak bir şeyler üretebilmesi için ortalama 17-18 yılını geçirdiği eğitim kurumlarında kendi öğrenme stilini keşfetmesi, arkadaşlarıyla yaparak ve yaşayarak öğrenmesi ve öğretmenlerin liderliğinde proje yapma becerisi kazanması gerekmektedir. Okulda bu gibi becerileri kazanamayan, kendini tanıyamayan, güçlü ve gelişime açık yönlerini fark edemeyen ve karar verme özgüvenine ulaşamayan bireylerin bilinçli üretici, tüketici ve yatırımcı olması mümkün değildir veya büyük oranda şansa bağlıdır. Öğretmenlerin okullarda sergilediği öğrenme-öğretme stratejileri öğrencilerin kendilerini tanımaları ve kendi öğrenme stillerini keşfetmelerini sağlayan en temel basamaktır. Okulda akranlarıyla birlikte öğrenemeyen, problem çözemeyen, ortak hareket etme becerisi kazanamayan bireylerin sosyal hayatta proje üretebilmesi ve özgün fikirler geliştirebilmesi mümkün değildir. Sınıf ortamında arkadaşlarıyla en basit meseleleri bile kavgaya dönüştürmeden tartışamayan, bir problemin çözümünde alternatif yolların olabileceğini fark edemeyen, sosyal hayatın ve canlılar aleminin olabildiğince çeşitli ve kendine özgü kurallarını keşfedemeyen bir bireyin sosyal hayatta müzakere etme, çatışma yönetme ve çeşitliliği anlama toleransını sergilemesi mümkün değildir. Benzer şekilde sınıfta defalarca hata yapmasına rağmen öğretmen tarafından azarlanmayan ve yok sayılmayan bir öğrenci farklı yöntemlerle yapılan hataları ve yanlışları basamak yaparak daha nitelikli öğrenmeler gerçekleştirebilecek, nihayetinde hem sosyal hem de meslek hayatında vazgeçmemeyi, direnmeyi ve hedeflerine ulaşmayı öğrenebilecektir. Kısaca sürekli tekrarlanan ancak gerçekleştirilmesi yönünde neredeyse hiç çaba gösterilmeyen bir slogan olan "*okul ve toplum birbirlerinin yansımalarıdır*" ifadesine işlerlik kazandırmak için özünü oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile eğitimin pedagojik ve sosyolojik açıdan en öznlü tanımlarından olan "*çocuğun sosyalleştirilmesi*" veya "*çocuğun yetişkin hayatına hazırlanması*" cümlelerine anlam kazandırmak gerekmektedir. Görüldüğü gibi ekonominin temel unsuru olan bilinçli üretici, tüketici ve yatırımcı yetiştirmek sadece ekonomi terimlerinin öğretilmesi, gelir-gider dengesinin kurulması, faiz-enflasyon ilişkisinin kavratılması, sınırsız ihtiyaçlar-kıt kaynaklar ikileminin anlaşılmasından ibaret olmayıp birçok ekonomi uzmanının da vurguladığı gibi ekonomik adımları kararlı bir şekilde içselleştirerek yaşama geçirecek bir bilinçli topluma, yapısal adımlara ve ekonomi ile eğitim, politika ve sosyoloji ilişkisini kurabilecek bir felsefi perspektife ihtiyaç duyulmaktadır.

2023 yılının Türkiye'sini etkileyen yoğun ekonomik krizin ve fiyat istikrarsızlığının temel sebebini büyük oranda ekonomi dışındaki yapısal ve yönetsel faktörlerle açıklamaya çalışan uzmanlarının temelde işaret ettikleri husus atılması gereken eğitimsel adımlardır. Ekonomi biliminin önemini ve toplumsal yaşam açısından taşıdığı değeri anlayacak ve bu doğrultuda hareket edecek bireyler eğitim kurumlarında yetiştirilemediği sürece, sebep-sonuç ilişkisini kuramayan ve ekonomi politığın değerini kavramaktan uzak bireylerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Benzer bir ilişki sağlık sektörü için de kurulabilir. Bir ülkenin tıp fakülteleri, doktorları, sağlık yönetimi ve sağlığa harcadığı bütçe önemlidir ve gelişmişlik göstergeleri arasındadır. Ancak mesleki olarak varoluş sebebini hastalıklar ve hastalar olduğunun bilincinde olmayan doktorların yetiştirilmesi ile kendi bedenini tanımayan bireylerin okullardan mezun olması sağlık sektöründen öte eğitim sistemi ile ilgilidir. Bir ülkenin sağlık sisteminin iyi olması demek sağlığa harcanan kaynak, hastanelerin donanımı veya sağlık personelinin yetiştirilmesi ve yetenekleri ile ilgili olabilir ancak en temel gösterge kendi bedenini tanıyan, hastalıklara karşı tedbir alabilen bilinçli vatandaşların yetiştirilmesidir. En gelişmiş ülkelerin sağlık sistemi bile bilinçsiz yığınların oluşturduğu bir toplumla baş edebilme kapasitesine sahip değildir. Hastalık öncesi sigorta sistemleri aracılığıyla farkındalık arttırılmakta ve hasta olmamaya yönelik tedbirler üzerine yoğunlaşarak sağlık sistemi yönetilir hale getirilmeye çalışılmaktadır. Okullarda sağlık bilinci ile eğitilen, kendi bedenini tanıyan, bireysel hassasiyetlerinin farkında olan bireyler sağlık kurumlarını da gereksiz yere meşgul etmeyecek ve en küçük bir rahatsızlıkta tıp fakültelerine başvurmayacaktır. Düzenli beslenme, hastalıklardan korunma, bağışıklık sistemlerinin güçlendirilmesi, zararlı alışkanlıklardan uzak durma gibi hususlar sağlık sektöründen önce eğitim sektörünün ilgi alanına girmektedir. Okullarda düzenli beslenmenin vurgulanması, kahvaltı ve yemek servislerinin yapılması öğrencilerin okul dışında da bu alışkanlığı devam ettirmesini sağlayabilecek en önemli uygulamalardandır. Sigara, alkol, uyuşturucu, hazır gıdalar gibi nesilleri tehdit eden alışkanlıkların etkili bir şekilde anlatılması ve öğretmenlerce doğru bir şekilde örneklendirilmesi kalıcılığı sağlayabilir. Bu gibi hususlarda gerçekleştirilecek etkili ve kalıcı öğretim uygulamaları bireysel ve toplumsal sağlık açısından sağlık sektörüne yapılacak yatırımlardan daha önemli ve önceliklidir. Problem çıkmadan adım atmak ve önleyici tedbirleri hayata geçirmek en etkili, kalıcı ve düşük maliyetli çözümdür.

Okul Kantini Örneği

Eğitim kurumlarının insan ve toplum hayatındaki etkisini ve önemini anlatmak çoğu zaman kelimelerin gücünü aşmaktadır. Olması gerekeni bizim toplumumuz çoğu zaman göremediği ve yaşayamadığı için meselenin önemini algılayamamakta ve kavrayamamaktadır. Öğretmenlerin, eğitimcilerin, bakanlık bürokrasisinin ve politika yapımcıların bile çoğu zaman algılayamadığı bir hususu topluma kavratılabilmek pek mümkün olmamaktadır. Halihazırda eğitime, öğretmene, öğretmen yetiştirmeye ve eğitim politikalarına verilen önem ve atılan keyfi adımlar bu görüşleri desteklemekte ve örneklendirmektedir. Çok küçük ve basit bir örnek üzerinden okullarda verilen eğitim ile toplumsal kurallar hatta hukuk arasındaki işlevsel ve vazgeçilmez ilişkiyi açıklamaya çalışmak mümkündür. Her okulda kantin bulunmakta ve neredeyse her öğrenci küçük miktarlarda dahi olsa alışveriş yapmakta bir anlamda alışveriş yapma becerisi kazanmaktadır. Genellikle yaşanan durum şudur: teneffüse ilk çıkan veya büyük öğrenciler öncelik hakkı kazanmakta, daha girişken ve uyanık olanlar daha hızlı alışveriş yapmakta, pasif öğrenciler sona kalmakta, en küçük öğrenciler genellikle mağdur olmakta ve akran zorbalığına maruz kalmaktadır. Bazı okullarda özellikle birinci veya ikinci sınıf öğretmenleri kendi öğrencilerini büyük öğrencilerin zorbalığına ve mağduriyetine karşı korumak için bazı tedbirler almakta ancak bütün kademelerde bu sorun değişik boyutlarda gözlenmektedir. Sorunu herkes görmekte, her gün yaşandığına şahit olmakta ancak kalıcı çözüme doğru adımı atma gücü, kararlılığı ve azmi ortaya çıkmamaktadır. Durumu fark eden ve rahatsız olan bazı yönetici ve öğretmenlerin öğrencileri günlük sıraya koyma teşebbüsleri yetersiz kalmakta ve etkisizliği sürekli hale getirmektedir. Okul düzeyinde alınacak doğru bir kararın öğretmen ve çalışanlar tarafından sürekli ve vazgeçilmeden uygulanması sadece kantinde sıra düzeninin sağlanması ve bazı öğrencilerin zorbalığa maruz kalmasını engellemenin ötesinde çarpan etkisine sahip kalıcı, uzun ömürlü ve toplumsal bir faydaya dönüşme potansiyeli de taşımaktadır. Okullarda sadece matematik, Türkçe, sosyal bilgiler, İngilizce gibi derslerin öğretimi yapılmamakta aynı zamanda öğrencileri sosyalleştirmeye ve kuralları öğretmeye yönelik eğitim etkinliklerine de yer verilmektedir. Öğretmenler kurulunda tartışılarak, bütün öğretmenlerin katılımı ile ve uygulama basamakları belirlenerek öğrencilere kantinde sıraya girme bilincinin ve alışkanlığının kazandırılması sosyal hayata yönelik çok sayıda kazanıma kapı aralayacaktır. İlk

basamakta öğretmen, yönetici ve çalışanların bu konuda bilinçlendirilmeleri, her gün, her teneffüste görevli öğretmenlerin rehberliği ve kontrolünde öğrencilerin kantin sırasına girmelerinin sağlanması, öncelikle öğretmenlerin alışveriş yapacakları zaman sıraya girmesi ve öğrencilere örnek olması, sınıflarda sıraya girmenin önemi ve gerekçesinin anlatılması, kantin görevlilerinin sıraya girmeyen öğrencilere asla satış yapmaması ve öğrencilerin rahatça girebilecekleri sıra düzeneğinin oluşturulması gerekmektedir. Bu husus bütün paydaşlar tarafından tavizsiz bir şekilde bütün yıl boyunca uygulanmalıdır. İlk günlerde karmaşa yaşanabilir, günler geçtiği halde fırsat bulanların sırayı ihlal ettiği görülebilir, uygulamaya yönelik eleştiriler ortaya çıkabilir. Unutulmamalıdır ki, bir uygulamanın algılanması, anlaşılması, kavratılması ve alışkanlığa dönüşmesi yıllar alabilmektedir. Ancak öğrenciler için bu sürecin daha kısa süreceğini söylemek mümkündür: tek şart bu uygulamanın tavizsiz bir şekilde bütün öğretmenlerce uygulanması, takip edilmesi ve yerleştirilmesi için sınıflarda anlatılmasıdır. Her teneffüste, her gün, her hafta bu uygulamanın kararlılıkla uygulandığını gören ve gerekçesini mantıklı bir şekilde dinleyerek ikna olan öğrencilerin kantin sırasına girmeyi öğrenmesi sanıldığından da kısa sürecektir. Bütün bu planlama ve kararlılıkla uygulama neticesinde alışveriş için kantine gelen öğrencilerin sıraya girmeyi öğrenmesi sadece okul içindeki düzene ve saygı ortamına katkı sağlamakla kalmayacak sosyal hayat için vazgeçilmez öneme sahip kazanım ve alışkanlıkları da beraberinde getirecektir. Bu kazanım ve alışkanlıkları üç başlıkta özetlemek mümkündür.

1. Öğrenciler kurallara uyma becerisi kazanacak ve sorumluluk duygusu ile hareket edecektir. Bu durum diğer toplumsal kurallara saygı gösterme ve uyma becerisi de sağlayacaktır. 2. Öğrenciler sosyal hayatta diğerlerinin hakkına saygı duyma becerisi edinecek ve bir arada yaşama deneyimi için önemli bir adım atılmış olacaktır. 3. Öğrenciler başkalarının hakkına saygı göstermeyi öğrenirken aynı zamanda kendi haklarının da farkına varacak, hakkını savunacak ve sorumlu davranacaktır. Görüldüğü gibi sadece kantin sırasına girme davranışını öğrenen ve bu sorumlulukla hareket eden öğrencilerin sosyal hayata uyumu ve kuralları içselleştirmesi kolaylaşmakta ve alışkanlığa dönüşebilmektedir. Bu durum trafik kuralları için de genelleştirilebilir ve öğrencilerin toplumsal kuralları benimsemelerini kolaylaştırabilir. Kuralların mantığı ve gerekçesi okul ortamında uygun bir şekilde açıklanır ve öğretmenlerce uygulamalı olarak görselleştirilirse

bütün öğrencilerin öğrenmeye yatkın olduğundan hareketle etkili olacağı söylenebilir. Diğer bir örnek olarak sokakta ve trafikte kulaklık takan, sadece kulağına gelen müziği dinleyerek dışarıdan gelen uyarıcıları ve araç seslerini duyamayan gençlerin durumu oluşturmaktadır. Oldukça riskli olan bu ve benzeri alışkanlıkların taşıdığı riskler öğrencilere örneklerle, görsellerle ve olası sonuçlarıyla birlikte açıklandığında büyük oranda gençler tarafından anlaşılacaktır. Bu gibi toplumsal kuralların anlaşılması ve benimsenmesi daha önemli olan hukuk kurallarının da anlaşılmasını kolaylaştıracak ve toplumsal düzene katkı sağlayabilecektir. Görüldüğü gibi okullarda verilen eğitimin etkililiği toplumun bütün kademelerinde etkililiği de beraberinde getirmekte ve bireylerin uyum ve girişimcilik potansiyelini desteklemektedir.

Sonuç

Sonuç olarak okulu toplumun bir yansıması ve prototipi gibi düşünmek ve sosyal hayatta karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik bir laboratuvar gibi tasarlamak gerekmektedir. Bu tasarım planlı, bilinçli ve kararlı bir şekilde yapılmadığı takdirde hayatın olağan akışı içerisinde kontrolsüz ve keyfî bir şekilde zaten yaşanmaktadır. **Okullarda öğrenemeyen, iş birliği yapamayan, müzakere edemeyen, üretemeyen, girişimci olmayan ve proje geliştiremeyen öğrencilerin sosyal yaşamda başarıya ulaşması ve bu gibi nitelikleri hayata geçirmesi zaten mümkün olamamaktadır.** Diğer bir ifade ile sosyal hayatta başarısız, mutsuz, işsiz, özgüveni eksik bireylerin bu durumları büyük oranda okul yıllarında geçirdikleri olumsuz deneyimlerle ilişkilidir. İstisnai olarak ortaya çıkan örnekler bu genellemeyi geçersiz kılmamakta ve büyük oranda eğitim haricindeki çok özel durumlar ile açıklanabilmektedir. Eğitim politika yapıcı, programcı, planlamacı ve yöneticilerin bilinçli olarak tasarlamadıkları okul-toplum etkileşimi ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi hayatın olağan akışı içerisinde gelişigüzel bir şekilde yaşanmaktadır. Şüphesiz sosyal hayatta sebep-sonuç ilişkileri çoklu faktörlüdür ve her zaman bu çalışmada kurulmaya çalışılan ilişki gibi olmayabilir. Ancak planlı ve kurallı bir tabiat ve evren içerisinde yaşayan insanın rasyonel bir varlık olarak sebep-sonuç ilişkisini doğru okuması, tasarlaması ve toplumsal düzeni buna göre yapılandırması her zaman için mümkündür. Planlı bir etkinlik olan eğitim ile mutluluk, başarı, bireysel ve toplumsal refah arasındaki karşılıklı ilişki doğru anlaşılabilir ve kurgulanabilirse daha yaşanabilir bir Türkiye ve dünya tasarımı gerçekleştirilebilir.

DEĞİŞEN OYUN VE DÜĞÜN KÜLTÜRÜMÜZ

▲ BAYRAM YILMAZ

"Kerim Çelebi, meşin kaplı eski cöngü kuşağından çıkardı, üç kez öptü, başına götürdü. Yapraklarını, saygılı, biraz da kasıtlı, açarak okuyacağı yeri seçti. Sakalından geçirdiği sol elini belindeki Ahi palasının sapına dayayıp öksürerek boğazını hazırladı, sesini kalınlaştırmaya çalışarak okudu:

-Şöyledir bilin ey ihvanlar, ey dostlar ve de ey mert yoldaşlar! Ahilik çok ulu kattır ve de saygılı basamaktır. Ama onu gördüm ki, bölüklerimize şeytan uğramış, yiğitlerin gönül gözlerini bağlamış. "Bundan böyle, hiçbir yolsuzluk bize erişebilemez," diye kibirlenmişler, çizgiden çıkmışlar, doğruluğu şuraya koyup eğriye sapmışlar. Sohbetler, yârenler bozulmuş, sofralara haram girmiş, nefisler kuduz canavar gibi azgınlaşmış, gem almaktan çıkmış. Alplığın yerini yavuzluk, utanmanın yerini yüzüzlük kapmış. Bilmekliğin uyanık ışığı sönüp bilmezliğin uykulu karanlığı yerin yüzünü sarmış. Ahiler, pîr kapılarını boşlayıp beyler

kapısına birikmiş... Oysa, bu dünyada, her bir nesneye bozuntu elverir, ahiliğe erişilemez!"

Sedirin ortasındaki Ahi Baba, sağ dizini indirip sol dizini kaldırarak oturum değiştirdi. Halifeler, sonra nakipler, daha sonra yaş sırasıyla oturan, ahi yiğitleri de ayak değiştirerek Baba'ya uydular. Avlu kapısının iki yanında ellerini omuzlarına çapraz bağlamış çavuşlar, taştan yontulmuşlar gibi kaskatydılar.

Kerim Çelebi, kaldığı yerden okudu:

- "Onu gördüm ki, Ahilerden kiminin kitabı hiç yok. Kitap olmayınca aktan kara, eğriden doğru ayrılmaz. Kiminin kitabı var, yazan kısa yazmış, 'Az olsun öz olsun' derken anlaşılmaza düşmüş. Diledim ki, Ahilik töresi derlensin. Rum ülkesinde, âdemoğlu, Türkçe söyleyip bilişir. Türk diliyle yazılsın ki, köylü kentli okuyup okutup anlasın. 'Duymadım bilmem' demeye özürlü kalmasın. Yel gibi estim, yol gibi tozdum, Pirlere

kitabını bulmak için... Miskin canım üzüldü, dizlerimin gücü kesildi. Ol görüp ele getiremedim. Umudumu yitirmeliğime bir şey kalmadıydı ki, bir gün Halep çarşısında, bir derbeder Hindiye dervişine çattım. 'Ahilik yolu töresidir bu defter' diye bağurmaktan boğazında tükürük kalmamış... Dönüp bakan yok... Seğirttim gördüm İd, bunca yıldır aradığım kitap... 'Kaça?' dedim, 'Üç akça' dedi. Anladım ki değerini bilmez. Hemen verip aldım, oturup yazdım bileğim durana kadar... Ahilik yolu bilinmeklik için... sorusunun karşılığı verilebilmek için... Umuttur ki, bundan geri yitirmeye! Erbabı kuşağına sokup gezdire Ey ihvanlar, ey yoldaşlar, ey dostlar, yiğitlik yönelmektir, Ahilik başlamaktır ve de Ahi Babalık gerçeğe ulaşmaktır. Aslında üçü birdir, ayrılık gayrılık yok! Şöyle biline ki, Ahilikte miras yürümez, babanın kazandığı oğula geçmez ve de herkesin kendi kazanması kanundur. Ama kazanmak kolay, tutmak çetin... Yüz yıl çabaladın, kazandın, bir gün şaşkın, yaramazı işledin, gitti gider."

Ahi Baba, erkân toplantılarının başında, gelenek olan bu okumayı yeterli bularak, çavuşlara işmar etti. Sağ çavuş testiye, sol çavuş süpürgeyi alıp ortaya geldi. Biri su döker, öteki süpürür gibi yaparak okumanın yeterliği bildirildi.

Kerim Çelebi cönkü kuşağına sokunca, toplantıyı yönetecek nakip kalktı, arkasını Ahi Baba'ya dönmeden avlu kapısına kadar geriledi. Sağ çavuş su doldurduğu bakır tası, sol çavuş tuz kutusunu koşturdu. Nakip suya biraz tuz atıp tası iki eliyle başı hizasında tutarak bağırır:

- Selam olsun sizlere, ey doğru yolumuza girmişler! Selam ol sun ey Ahilik kuşağı kuşanmışlar!

Ahi Baba erkân adına, karşıladı:

-Selam olsun!.

-Gelmeliğimiz yol için... Durmaklığımız yol için... Söylemeliğimiz yol için... Gelmiş geçmiş, gelip geçecek pirlere, erenlere, derviş savaşılar, Rum gazileri, Rum abdalları, Rum alpları, Rum bacıları ruhuna huuuu!

Erkân bir ağızdan gürlledi:

- HUUUUUUU!

Ahi Baba yere bakarak sordu:

- Dargınlarımız barıştı mı?

- Barıştı.

- Helallik alınıp verildi mi

- Verildi.

Nakip, Ahi Baba'dan başlayarak tası dolaştırdı. Herkes iki eliyle tutarak dudaklarını ıslattı. Nakip de öyle yapıp geriledi, tası sağ çavuşa verdikten sonra ortaya geldi:

- Bir ahbabımız yola girmek ister.

- Kimdir?

- Kara Osman Bey oğlu Melik Bey'dir.

- Uygun! Kimdir yol atası?

- Bacıbey oğlu Kerim Çelebi'dir.

- Uygun! Ya kimdir yol kardeşleri?

- Savcı Bey oğlu Ahi Bayhoca, Aykut Alp oğlu Kara Ali'dir.

- Uygun! Alsınlar gelsinler!

Yol atası Kerim Çelebi önde, iki yol kardeşi arkada, avlu kapısından çıktılar.

Çavuşlar, Ahi Baba'nın önüne iki seccade serdi. Nakip, bunlardan birine, Melik Bey'in kuşanacağı Ahi kuşağını, beline sokulacak Ahi palasını, saygıyla koyup oturdu.

Çavuşlar kapının yanındaki yerlerine geçmişlerdi.

Kerim Çelebi'nin anası Bacıbey'in Söğüt'e ün salmış, bol gölgeli serin avlusunda, kuş civiltlarından başka ses duyulmuyor, ince nisan meltemi havuzu gölgeleyen salkım söğütlerin taze yeşille donanmış dallarını sallıyordu.

Kapı, üç kez vuruldu. Ahi Baba duymazdan geldi. Üç kez daha vurulunca seslendi:

- Destuuuur!

Kapıyı çavuşlar yavaş yavaş açtılar.

Önde Yol Atası Kerim Çelebi, arkada Melik Bey içeri girdi. Yol kardeşleri, iki yandan saltasının eteklerini tutmuşlardı.

Yol Atası Kerim Çelebi, Melik Bey'i seccadelerin önüne getirdi, sağ elini sol omzuna, sol elini sağ omzuna koydu, eğildi, sağ ayağının başparmağını, sol ayağının başparmağına bastırdı. Erkânı selamladı:

- İşbu kardaşımız Melik Bey, siz yol erlerinin ayağına girip bu insaf eşliğinde durmaktan muradı, aramıza girip kervanımıza katılıp erkân görüp yol tutup Ahi Baba'mıza boynu bağlı kul olmaktır ve de uğraş erleri bölüğünde beli kılıçlı yoldaşığa koşulmaktır. Bu âşik için nedir buyurduğunuz?

- Sınava çekilsin yol töresince...

- Hayhay...

Kerim Çelebi boş seccadeye diz çöktü. Yol kardeşleri Melik Bey'i getirip karşısına oturtular, kendileri de tuttukları eteği bırakmadan iki yanına çöktüler. Kerim Çelebi, okurken kullandığı kalın sesle, büyük soruyu sordu:

- Ey can, kulağını aç! Yola girmek dileğindesin. Şöyle bil ki, ahilik ince yoldur ve de çetin yoldur ve de gayet sarp yoldur. Yüreğine, bileğine güvenmeyen girmek gerekir. Çünkü yüceleyim derken batağa batmak vardır. Yolumuz anlamaklık yoludur ve de inanmaklık yoludur ve de tutmaklık yoludur. Töreleri tutmaya gücün yeter mi? Yüreğin ne demekte?

- Beliii...

- Sınavlanmaya da beli mi?

- Beliii...

- Beli dedin, günah gitti bizden... Yallah bismillah! De bakalım, Ahiliğin açığı kaçtır?

- Dörttür.

- Say gelsin!

- Eli, yüzü, gönlü, sofrası...

- Kapalı kaçtır?

- Üçtür.

- Say gelsin!

- Gözü, beli, dili...

- Gözü kapalıktan murat nedir?

- Kimsenin suçunu, ayıbını görmemektir.

- Ekmek yemekte kaç edep vardır?

- On iki...

- Say gelsin!

- Oturdukta sağ dizi dikip sol dizi altına ala... Lokmayı önce sağ avurduyla çiğneye... Küçük lokma ağızlaya... İki elini yağlatmaya. Ağzından akıtmaya...

- Ahi adayı biraz duraklayınca Kerim Çelebi fısıldadı: "Yere dökmeye..." Bunu herkes gibi Ahi Baba da işitmişti. Ayıplayarak tersledi:

- Kerim Çelebiiii... Çelebilik böyle değil!.. Melik Bey atıldı:

- Yere dökmeye, ağız dolu iken konuşmaya...

Kerim Çelebi parmaklarıyla gizlice saymayı bıraktı:

- Yedi...

- Kimsenin lokmasına bakmaya...

- Sekiz...

- Başını kaşımaya...

- Dokuz...

- Sözü kısa söyleye ve de hiç gülmeye...

- On...

- Yemeğin iyisini konuğa bırak...

- On bir...

- Yemekten sonra elini yıkaya...

- Tamam! Ya söz söylemekte kaç edep vardır?

- Dört edep vardır.

- Say gelsin!

- Sert söylemeye ki ağzından tükürük saçmaya... Bir kişiyle konuşurken başka yere bakmaya...

"sen-ben" demeye, "siz-biz" diye... Elini, kolunu sallamaya...

- Peki, yol gitmekte kaç edep var?

- Sekiz.

- Say gelsin!

- Katı katı kasılarak yürümeye... Canavarcıkları ezmeye... Dört yanına bakmaya... Taştan taşla hoplamaya... Yoldan ayrılmaya... Kimsenin ardından gözlemeye... Büyüğün önüne geçmeye... Biriyle giderken bekletecek iş tutmaya...

- Ya nesne satın almakta kaç edep vardır?

- Üç... Yumuşak söyleye... Tadına azla baka... Aldığını geri vermeye...

- Gelelim, beyler Katına varmanın kaç edebi var?

- Beş...

- Say gelsin.

- Vakitsiz gitmeye... Büyüklerin hepsine ayrıca selam vere... Uzak otura... Çok söylemeye... Öğüt vermeye...

Kerim Çelebi, Ahi Baba'ya döndü:

- Ne dersiniz? Daha sınavalım mı biraz? Ahi Baba yargıyı erkâna bıraktı.

- Uygun...

- Elverir...

- Yontulmuş yeterince...

- Ak etti yol atasının yüzünü, aferiiiiin!

Kerim Çelebi, Melik Bey'in eline bir yağlık örttü. Yol kardeşleri, ellerini bunun üstüne koydular.

Kerim Çelebi son öğütlerini verdi:

- Ey oğul! Saygılı ol ki saygı göresin!.. Sözüün dolusunu söyle ki dinletebilesin! Bundan böyle sana şarap içmek, kemik ataraktan kumar oynamak yoktur. Gammazlık, kasıntı, karalamak yoktur. Kısanmayacaksın, kin tutmayacaksın, zulmetmeyeceksin!..

Yalan söylemek, sözden dönmek, namusa kötü bakmak gayet ayıptır ve de yoktur. Ellerin günahını görmezden geleceksin! Pintilik yoktur, hele hırsızlığı akla getirmek bile yoktur. Kuşanacağın kuşağın onurunu bil! Kılıç erliğine soyunmaktasın. "Ali'den üstün yiğit ve de Zülfikâr'dan üstün kılıç olmaz" denilmiştir. Çabala ki, bu basamaklara yanaşabilesin! Kalk bakalım!

Öğütleri başı önünde dinleyen Melik Bey kalktı. Kerim Çelebi ortaya sordu:

- Kuşaklayalım mı ihvanlar? Ehli midir?

- Ehlidir.

- Yaraşıktır.

- Kuşaklansın!

Kerim Çelebi Ahilik kuşağını aldı, dudaklarını kıpırdatarak okuyup üfleyip Melik Bey'in beline doladı, üç düğüm vurdu, Ahilik palasını üç kez öpüp kuşağa soktu:

- Ey yoldaşlar! Gülbank çekelim, üçler, yediler, kırklar aşkına! Bir ağızdan başladılar. Allah Allah illallah... Baş açık, göğüs kalkan! Uğraşta kılıç alkan, eyvallah! Bu meydan er meydanı, düşenleri sormak olmaz. Yolumuz hak yoludur, geri durmak olmaz, eyvallah! Düşman kara karga, Ahi yiğitleri şahan! Can baş Ahi Baba'mıza kurban, eyvallah! Tanrı birliğiçün, yol dirliğiçün, meydan erliğiçün ölenimiz şehittir, cennetlik; kalanımız gazidir muhabbetlik, eyvallah!.. Yolumuza girdi Ahi Melik Bey, çabalaması yerini bul!

- Amiiiiin!

- Muradı amacına vara!

- Amiiiiin!

- Pirlere, hak erenler arkacısı ola!

- Amiiiiin!

-Bahtı açıla yürüye...

-Yürüyeeee...

-Ünü yayıña yürüye...

-Yürüyeeee...

-İnlesin yergök, çekelim hu!

-Huuuuuuu!

-Gerçekler demine huu!

-Huuuuuuu!

-Dervanma huu!

- Huuuuuuu!"

Bir türlü kısaltmaya elimizin elvermediği bu uzun alıntı usta romancımız Kemal Tahir'in Devlet Ana kitabının ikinci bölümün başında geçer. Kitap Osmanlı'nın kuruluşunu Hayme Ana (ki hayme çadır anlamındadır ve devleti ifade etmek için de kullanılır.) merkezinde Osmanlı'nın kuruluşunu anlattığı Devlet Ana kitabında geçer. Metni okuyup bitirinceye kadar anlatılanların en büyüğü 15 yaşında olan Söğüt çocuklarının içlerinde 9 yaşındaki bey oğlu Orhan'ın ahilik usulünü ezbere söyletmeye çalıştığı Ahi Oyunu olduğunu anlayamayız. Oynanan ahilik töresi oyunu obanın çoban köpeğinin bir kurdu boğduğu haberi ile bozulur. Hikâye kendi mecrasında devam eder...

Anlatı kurgu bile olsa güncel sorumuz şu olsun; Ahilik yol ve erkânı oyununu oynayan en küçüğü 9 en büyüğü 15 yaşında olan çocuklar neye öykünür, ne öğrenirler?

Çocukluğumun yazlarını geçirdiğim, Hergelcilik (sığır çobanlığı) yaptığım köyde büyüklerin eğlencelerinden biri de biz çocukları "taydaşları" ile güreştirmek olurdu. Benim nasibime de genellikle dayımın oğlu "Kalın Cumali" birde aynı yaşlarda olduğum Mehmet Ali arkadaşım düşerdi. Ben onlara nazaran biraz daha şehirli olduğumdan sırtım daha kolay toprakla buluşurdu. Yine köy düğünlerinde meydan eğlencesi olarak her yaştan köy delikanlılarının saatlerce güreşmesine şahitliğim olmuştur. Nerdeyse tüm seyircilerin en az bir defa güreş meydanına ittirildiği, genelde yenişilmediği, güreşte yorulan meydandan çıkarken onun yerine daha dinç olanın meydandaki ile güreşmeye devam etmesini, kiminin daha uzun kimi kısacık sürelerde meydanını sahiplendiğini bilirim... Çocuk aklımla düşünemediğim ama bugünkü aklımla tefekkür ettiğimde fiziksel dayanımın ve toplumsal

dayanışmanın inşa edildiği oyun ve eğlencelerin hayata tutunmak ve hayatı kolaylaştırmak için ne kadar önemli olduğunu belirtmek isterim.

Düğün eğlencesi olarak yapılan güreşlerin, oynanan ciritlerin, davullu zurnalı tiyatral eğlencelerin, halayda arada bir halayı durdurup halaydakilerden birinin söylediği ağır havaların (ki çoğu adrese teslimdir) günün tüm öğünlerinin yine o köydeki aynı kazanlarda pişirilip birlikte ikram edilip birlikte yenilmesinin nasıl bir toplumsallık inşa ettiğini düşünmek, idrak etmek gerekir. (bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır... ya da fonda Ferdi Tayfur'dan "ah bir çocuk olsaydım..."))

Oyunlar hepimizin hayatında da o kadar belirleyici olmuştur ki sevdiğimiz oyunlar karakterimizi, karakterimiz iş tutuş tarzımızı, iş yapma biçimlerimizde çoğunlukla işlerimizi belirlemiştir. Tarsus'un kenar mahallelerinin sümüklü çocukları olarak okul dönemlerinde fırsat buldukça (ki bizim aile mahallenin düzenli öğrencileriydi, hiç birimiz devamsızlıktan kalmadık) yine kenar mahallede oynadığımız dut ağacından yapılmış yay ve kargılardan imal ettiğimiz resmen ucunda 6'lık inşaat çivisi olan oklarla birbirimizi hedef alarak yaptığımız oyun arkadaşlarımızdan da az psikopat çıkmadı...

Hızlı geçelim;

Bursa'da pandemi öncesi Ufuk Turu toplantıları kapsamında katıldığımız bir programda program açılışı ve protokol ziyareti kapsamında kılıç kalkan oyunu gösterildi. Yapılan oyun eskilerde düğün, dernek veya dost meclislerinde eğlenmek için zaten gençlerin yanlarında bulunan ya da yaren odasının duvarında hazırda tutulan bir takım kılıç kalkan ile oynandığını düşünürsek ikinci sorumluluğu da sorabiliriz. **Kılıç kalkan oyununu çok iyi oynayan bir delikanlı bu oyun sayesinde ne öğrenmiştir, öğrendiğini nerede uygulayabilir... Ya da atla oynanan ve rakibini gözeterek ona atılan cirit i isabet ettirmek üzerine kurulu oyun**

olan cirit oyununu oynamayı öğrenmek insana nasıl meziyetler kazandırır?

M. Hamidullah İslam Peygamberi isimli kitabında sahabe döneminde İslam'ın düzenli ordusunun bulunmadığını buna rağmen Müslümanların savaşlarda düzenli ordu disiplini ile hareket edebildiğini bu durumun da zafer kazanmalarının önemli sebeplerden sayar ve açıklamada bulunur. "Her vakit cemaatle namaz kılan bir topluluğun savaş koşullarında da düzenli ve disiplinli hareket edebilecek, bir binanın tuğları gibi saf bağlayarak mücadele edecektir." Tek başına yapılabilen ama cemaatle yapıldığında 27 kat daha fazla fayda üretmeye istekli bir topluluktan da başka türlü davranması da pek mümkün olamayacaktır zaten...

Her zaman genç kalan okuyucularımız içinde Karete Kid film(ler)inden örnek verelim. Usta Miyagi San'ın öğrencisine Kung-Fu öğretmeye bahçe çitlerini "cılala, fırçala" dedirterek başlar, Filmin Jackie Chan esintili yeni bir yorumunda (2010 yapımı Karateci Çocuk filmi) Kung-Fu nun temel hareketleri sürekli tekrarlanan ceket asma hareketleri ile farkında olmadan kazandırılır.

Yani benim sevgili halkım! Bu millet İstiklal savaşını elindeki kıt kanaat bulunan silahla ama her zaman yanında taşıdığı taş ve sopayla nasıl kazandı zannediyorsunuz. Çocukluğundan itibaren açığa ve yokluğa çoktandır alışmış olmasından, yaşadığı yerleri, bastığı toprağı kutsal bir emanet gören bilincinden, ben ölürsem aileme komşularım/köylüm bile sahip çıkar güveninden beslediği ruhla kazandı. Derken de ne söylemek istiyoruz. Söylemek istediğimiz insan geçmişinden getirdiği birikim ve alışkanlıkları ile bugünü ve geleceğini şekillendirir. Hayırla yad etme vesilemiz olsun Merhum M. Zahit Kotku hazretlerinin "İnsan ömrünü 15 ila 25 yaşları arasında kazanır." dediği rivayet olunur.

Buraya kadar yazının giriş kısmıydı,

Çok önceden yazmak istediğimiz bu konuyu hem çocuklarımıza oynattığımız oyun tercihlerimizin sonuçları hem de bir ticari sektörden çok daha fazlası olan oyun sektörü üzerine meselenin ciddiyetine yaklaşmaya çalışarak gündeme alalım istedik.

"Arkeologların yaptığı araştırmalar, oyunun tarihinin, insanlık tarihi kadar eski olduğunu göstermektedir. Bugün bilinen pek çok oyunun çok eski çağlarda da bilindiğini de gösteren belgeler, buluntular vardır. **Oyun ait olduğu toplumun değerlerini anlatan kültürel bir ifade şeklidir.** Bu nedenle, antropologlar kültür yaygınlaşmalarını ve göç yollarını incelerken temel olarak oyun faaliyetlerinden yararlanmışlar ve oyunların yardımı ile göç yollarını ve bir kültürün, uygarlığın imgelerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Çünkü oyunlar, toplumun geleneksel kültürü, kültür yaşamı ve birikiminden etkilenmektedir.

Oyun, çocukların gelişiminde önemli bir yer alır. Çocuk, kendi kendine veya arkadaşları ile her alanda oyun oynamanın ve sosyalleşmenin bir yolunu bulur. Oynadığı oyunlarla sorumluluk alır, toplumsal kuralları öğrenir. Düşünce, duygu ve ilişkiler açısından oyun yoluyla kontrol kazanır. Çocuğun gerçek hayata hazırlanması oyun sayesinde olur. Ayrıca oyun içerisinde çocuğun kişiliği ortaya çıkar. Çocuk oyun aracılığıyla rahat konuşmayı, kendini ifade etmeyi, yeni bilgiler edinip yeni nesnelere tanımayı öğrenir. Çocuğun en doğal öğrenme yöntemi olarak oyunu söyleyebiliriz."

"Her toplum, kültürünü ve sahip olduğu değerlerini koruma, bu değerleri gelecek nesillere muhtelif vasıtalarla ulaştırma amaç ve kaygısına sahiptir ki geleneksel çocuk oyunları kültür taşıyıcı- eğitici-öğretici muhtevası ve tatbikatı ile bu araçlardan biridir. Geleneksel çocuk oyunlarının ilgili toplumun değerler manzumesinden beslenmiş olmakla kolektif şuur temsilcisi ürünler olması, bu ürünlerin popüler kültür öğeleri karşısında dünden daha fazla hassasiyetle muhafazasını gerekli kılmaktadır. Popüler kültürün hayatımızın bütün safhalarında, geleneksel kültüre dönük bastırıcı, yok sayıcı, unutturucu etkisi, toplumsal dinamikler üzerinde her geçen gün tafası zor hasarlara neden olmaktadır. Özellikle genç dimağların şuur altına bilinçli veya bilinçsiz bir suretle yerleşme eğilimi ve gayreti içerisinde olan yapay kültür karşısında doğal kültüre her zamankinden daha fazla sahip çıkmak gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızda geleneksel çocuk oyunlarının kişisel gelişim sürecinde, değerler eğitimi açısından katkısı üzerinde durulacaktır. Öğrendiklerimizin çoğunun yakınlarımızdan çevremizden öğrenildiği, özellikle

çocukluk devresinde semboller eşliğinde hayat bulan geleneksel oyunların zamanla davranışa dönüştüğü göz önüne alındığında, çocuk gelişimi açısından geleneksel oyun kültürünün ne denli önemli olduğu daha net bir hale gelmektedir. İçerisinde yaşanan toplumun değer yargıları etrafında neyin iyi, neyin kötü olduğu konusunda bir dizi somut veya soyut mesaj içeren geleneksel çocuk oyunları, ahlaklı bireylerden oluşan ideal toplumsal düzenin sağlanmasında tartışmasız bir öneme ve misyona sahiptir."

"Oyun, kuralları toplum tarafından belirlenen kültürel bir kurgudur. Çocukların oynadığı evcilik, aşık atma, kulaktan kulağa vb. oyunlar ise kültürel değerlerin yaşayarak öğrenilmesi, çocuğun dil ve motor becerileri gibi gelişimsel unsurlarını desteklemesiyle önemini ortaya koymaktadır. Oyun, bireyin yaşamsal ihtiyaçlarındandır. Çocuk oyunları yaygın işlevleri bakımından eğitici rolü ağır basan kültürel bir aktarımdır. Aynı zamanda yaşayarak öğrenme, duygusal ve bilişsel gelişimi, dil ve motor becerilerin gelişimini, iletişim kurma, geleceğe hazırlama gibi işlevleri de sağlamaktadır. Oyun; birlik, beraberlik, iletişim, paylaşım, dayanışma, sosyallik vb. birleştirici anlamlar da taşımaktadır.

Oyun ihtiyacının karşılanma şekli de son yüzyılda değişim göstermiştir. Dijital dünyada yetişkin ve çocuk arasında oyunla kurulan bağ nasıl bir değişim geçirmiştir? Bu sürecin insanın duygusal yönüne ne gibi etkileri olmuştur. Mutlak manada gözlenmesi ve sağlıklı değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

Yüz yüze oynanan oyunlarda kazanma ve kaybetme hallerinde canlı olarak görülen hissedilen üzüntü ve sevinç halleri, takım arkadaşlarının halden hale geçen duygusal durumları, rakip oyuncu(lar) da gözlemlenen duygusal yükseliş ve alçalmalar gibi hallerin hepsi birlikte çocukluktan itibaren kendimizi ve insanı tanımaya hizmet etmekte bizlerin empati yeteneğini geliştirmektedir.

Sanal Ortamlar Dijital Oyunlar

Oyunun kültürel değişimi tek bir yeniliğin sonucunda birdenbire meydana gelmiş değildir. Sanayileşme, köyden kente göç ve teknolojik gelişmeler değişimin temel etkenleri olarak sıralansa da birbirini doğuran ve geliştiren bir sürecin sonucu olmuşlardır.

"Son 50 yıla damgasını vuran dijital oyunlar tarihsel gelişim sürecinde bireysel bir eğlence aracından ziyade, internetin de gündelik hayata daha fazla entegre olmasıyla birlikte sosyalleşmenin bir aracı haline gelmiştir. Bir yandan sanal dünyada tek başına ya da takım halinde oynanabilen oyunlar diğer yandan ekrandaki metinler ya da sesli sohbetler aracılığıyla sosyal iletişime olanak verir. Bazen küçük bir grup ile oynanan karşılaşmalar, bazen dünya çapında olabilir. Oyuncular, oyundaki hareket türlerine göre farklı türlere ayrılır, çünkü bu durum onların oyunları oynamadaki motivasyonları noktasında da farklı amaçlara götürür. Kimi oyuncu belki gündelik hayatın sıkıntılarından kaçış amacı güderken, kimisi rekabetin itici gücünü hissetmek istemektedir. Başlangıçta farklı motivasyon kaynakları olduğu için farklı amaçla oyun oynayan binlerce oyuncu olsa da artık çevrimiçi oyunlar oyuncuların, sosyalleşebilecekleri bir ortam haline gelmiştir."

"Dijital oyunlar aracılığıyla kurulan sanal topluluklar kendi alt kültürlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla birinci düzeyde ortak bir teknolojik altyapıyı kullanan

oyuncular, oyun içerisinde ya da sohbetler esnasında sanal topluluğun sosyal düzeyine dahil olurlar. Oyuncular bu alana hem duygusal olarak bağlıdır hem de toplulukları kendi ortak faaliyetleri etrafında şekillenir." Denilse de oluşturulan "kültür" oyunun kodlarını yazan, algoritmalarını belirleyenler tarafından oluşturulmakta. "oyuncu" klavyeyi ya da joysticki kullanmakla kontrolün kendisinde olduğu zanna kapılmaktadır. Zaman geçirme mekânı olarak ekran karşısında konumlanan "oyuncu" ailesi, akrabası komşusu ile iletişimi/ etkileşimi çok sınırlı olmakta bunun sonucu olarak da değerlerini, önceliklerini, kültürünü şekillendiren ekranı yönetebilenler olmaktadır. Ticari olarak milyon dolarlarla ifade edilen dijital oyun sektörü çoğu kullanıcı olarak ücretsiz kullanılsa da yaygın bir ifade ile "Bir ürüne para ödemiyorsanız, ürün sizsiniz demektir"

Toplumun geleceği olan çocuklar, oyunlarla beraber bir takım değerler kazanır. Toplumsal normları ifade eden bu değerler, her oyunda olmamakla birlikte özellikle günümüzde teknolojinin getirdiği yeniklerin etkisinde kalan veya bu yeniliklerle ortaya çıkan oyunların içinde ya hiç yoktur ya da çok az bulunmaktadır. Konuya bu açıdan yaklaştığımız zaman bilgisayar oyunlarının ve televizyonun çocuğa toplumsal açıdan bir değer katmadığını özellikle yabancı(laşma) kaynaklı film ve oyun platformları çocuğu bireyselleştirmekte, yabancılaştırmakta, toplumsal kadim değerlerden uzaklaştırdığını görebilmekteyiz.

Düğünlerimiz ve Oyunlar

İster çocukların kendi aralarında veya sanal ortamlarda eğlenme amaçlı oynadıkları oyunlar olsun, isterse günümüzde yetişkinlere yönelik üretilen dijital oyunlar olsun ya da düğünlerimizde **oynanan oyunların hepsi toplumun gelenek ve kültürünün yansıması olduğu kadar, toplum kültürünün hangi yönde evrileceğinin de göstergesidir.**

Kültürün birbirine benzer çok fazla tanımı yapılmıştır. Kültür en kestirme tarifi ile öğrenilen bilgilerin hayat tarzı haline gelmesidir. Oyunda eğlenmede, selamlaşmada, yemede, içmede, giymede, ev düzeninde, toplum düzeninde ve benzer alanlarda kendini gösterir. Kısa ve öz olarak bir tanım yapmak istersek; "bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır." diyebiliriz.

Düğünler kültürün en belirgin dışa vurumudur. Bir aile kurumunun nasıl kurulacağı, nasıl duyurulacağı, bu sevincin nasıl paylaşılacağı o toplum hakkında bize çok şey söyler.

Toplumsal kültürü oluşturan anlayış ve davranışlar bir önceki nesil kadar sahiplenilmediğinde, kültürün beslendiği kaynaklar yeterince değer görmediğinde oluşacak boşlukları başka kültürlerin öğeleri doldurur.

Kendine özgü bir düğünü olmayan kültür eksiktir. Şimdiki düğünlerimize baktığımızda, açıkçası toplum olarak yaşadığımız her türlü karmaşayı, arada kalmışlığı, yerini bir türlü bulamayışı, kişisel ve toplum olarak eklettik halimizi tüm veçheleri ile müşahade etmekteyiz. Düğünlerimiz ya her türlü haramın boy gösterdiği karma eğlenceler, ya da cihat ve mevlit konuşmalarının yapıldığı sıkıcı merasimler halinde icra ediliyor. Ya da bir akşam biri diğer gün öbürü gibi...

Düğünün temel iki ögesi vardır. İlki aile kurumunu inşa ederken bunu herkese duyurmak ve toplumsal meşruiyet üretmek. İkinci olarak sevinçli bir olay vesilesiyle insanları bu sevince ortak etmek mutlu, güzel eğlenceli bir başlangıç yapmaktır. Düğünler akraba ve dostların birbirleri ile görüşüp anıları yad etme ortamı sağladığı gibi ortak tanıdıklar vesilesi yeni dostlar kazanmaya da vesile olur. Birde takı töreni vardır ki dileğimiz üçüncü, dördüncü sırada kalmasıdır.

Anadolu'da "ölüde ağlanır, düğünde oynanır" derler.

Kültür, düğünün nerede nasıl yapılacağını belirleyen anlayış bütünüdür. Doğu toplumları kültürel olarak toplu oyunlar oynar çünkü hüznü de sevinci de ortaklaştırmayı tercih eder / etmiştir. Bireyselleşen kültür ise birlikte oyunlar oynamak yerine salonlarda kalabalıklar halinde tekil ya da çift kişilik oyun oynamayı salık verir.

Toplum olarak nasıl bir kültüre evrildiğimizi en açık bir şekilde gelin alma düğün eğlencelerinde müşahade edebiliriz. Gelinin evden çıkarken en yakın erkek akrabası tarafından kırmızı kuşak bağlanarak, yüzü yine kırmızı duvakla örtülerek baba evinden çıkarılmasından, - ki bunların sembol değerleri çok yüksektir- Abdürrahim Karakoç'un ifadesiyle "Ben öpmeden gül yanaklarını/ Teller, tüller duvaklar öpsün" den, gelinin ve düğüne gelenlerin herkesin dikkat nazarları altında süslenip püslenip bütün cazibesini ortaya koyduğu, "en güzel, en dikkat çekici ben olmalıyım."ın yarıştırdığı bir gün ya da birkaç saat için insanı zorlayan harcamaların israfının yapıldığı tüketim kültürünün ışıltılı gösterisine dönmektedir / dönmüştür.

Bizler kültürel yozlaşmaya direnenlere bin selam diyelim. Bir hatırlatma olarak da "Bu dünya hayatı sadece bir eğlence ve oyundan ibarettir. Asıl hayat ahiret yurdundaki hayattır. Keşke bilseler!" (Ankebut Suresi/64)

KAYNAKLAR

Kemal TAHİR; Devlet Ana (Roman)

Oyunun Kültürel Değişimi: Geleneksel Çocuklardan Dijital Yetişkinlere; /Meryem Özdemir Çocuk Eğitimi'nde Oyunlar; Sait AVCI; Enderun Eğitim Yazıları Dergisi, 8. sayı

Geleneksel Çocuk Oyunlarının Değerler Eğitimi Açısından Önemi; Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ- M. Emin ALTINIŞIK - ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1/2, Temmuz 2016, Sayfa: 73-85

<https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/dijital-oyun-kulturu-ve-sosyal-etkilesim-Dr.TullinSEPETCI>

KARAR VERMEK NEDEN BU KADAR ZOR?

▲ KEREM ÜNLÜ

Sevgili dostlar bu yazımızda kendini tanıma, sağlıklı düşünme, sağlıklı karar verme ve problem çözme süreçleri üzerine bir değerlendirme yapacağız. Yazımızı okuduğunuzda yaşam becerilerinize küçük te olsa bir katkı sağlamayı umut ediyorum.

Sağlıklı düşünme ve karar verme bir yaşam becerisi. Hayatımızın her anında sık sık kullandığımız ve mutlaka geliştirmemiz gereken bir beceri. Bu beceriler sayesinde doğru tercihlerde bulunur ve hayatımızın istediğimiz yönde idame ettiririz. Hayatta keşke sözünü çok sık kullanıyorsak bu becerilerimizi geliştirmeye ihtiyacımız var demektir.

Konumuzla alakalı çok önemli bir beceriden daha bahsedeceğiz. O da insanın kendini tanıma becerisi. Peygamber Efendimizin (a.s.) " Nefsini bilen Rabbini bilir" der.

Erenlerden Yunus Emre de der ki;

İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendin bilmezsin

Ya nice okumaktır

Bu sözler kendini tanımanın öneminden bahsediyor. İnsan kendini tanımaz mı? Basit gibi gözüküyor fakat mana derin. Kendini bilmek; kim olduğunu, nereden geldiğini, nereye gittiğini, hedeflerini, arzu ve isteklerini, kendisini mutlu edecek şeyleri, neleri yapabildiğini, neleri yapamadığını bilmeye kadar kapsamı çok geniş. Kendini gerçek manada bilen bir insanı basit bir şekilde nasıl anlarız diye sorarsanız; oturmasından kalkmasına, yemesinden içmesine, komşuluğundan ticaretine varana kadar her halinde Allah (c.c.) rızası üzerine yaşayan bir insan bu sırta vakıf olmuştur derim. Toplumda bu tür insanların sayısı çok azdır. Onlar sadece kendi yollarını aydınlatmaz, diğer insanlara da rehber olurlar. Kutup yıldızı gibidirler, yön belirlemede referans noktasıdır. Yazının sonunda bu tür insanlarla ilgili güzel bir örnek bulacaksınız. Bu insanlarla bizim farkımız üzerine tefekkür etmenizi tavsiye ederim.

Dört çeşit insandan bahsedilir.

Bilmeyen ve bilmediğini bilmeyen: O aptaldır, uzak dur.

Bilmeyen ve bilmediğini bilen: O basit bir insandır, öğret.

Bilen ve bildiğini bilmeyen: O uykudadır, uyandır.

Bilen ve bildiğini bilen: O akıl insanıdır, onu takip et.

Birinci gruptakiler en alt seviyedeki insanlar. Bu tür insanlar kendi noksanlarını görme, bunları geliştirme ihtiyacı duymazlar. Her şeyi bildiğini zannederler. Her konuda söylecekleri sözleri vardır. Her işe burnunu sokarlar. O nedenle bizlerin birinci gruptan uzak durması lazım. En güzeli bilen ve bildiğini bilen olmak, o da çok zor ve herkese nasip olmuyor. En iyisi mi biz bilmeyen ve bilmediğini bilen olalım. Bilmediğini bilmek fazilettir. Bilmediği için bilmediği işlere karışmaz, haddini bilir. Tabi yerimizde saymayıp yönümüzü son basamaktaki ideal olana çevirip o yolda ömrümüzün sonuna kadar yürümeye gayret edelim inşaallah. İmam-ı Azam Efendimize bir adam gelir ve bir sürü soru sorar. Çoğuna bilmiyorum diye cevap verir. Adam öfkelenir ve madem ki bilmiyorsun orada, o makamda ne diye oturuyorsun diye sorar. İmam-ı Azam gibi bir ilim deriyasının verdiği cevap müthiştir. Biz bildiklerimizin üzerine oturuyoruz, bilmediklerimizin üzerine otursaydık başımız göğeye ererdi.

Hayatta doğru adımlarla yürümek istiyorsak kendimizi tanımanın yanında sağlıklı düşünmeyi de öğrenmemiz gerekir. Sağlıklı düşünmek için akli başında insan olmak gerekir. Akli başında insan, yaşamını sürdürmek ve ona anlam vermek için düşüncelerinin sağlamlığını ve sağlığını denetleyen ve davranışlarını buna göre düzenleyen insandır. Benmerkezcilik, topluma uyum sağlama kaygısı, içinde yaşadığı toplumun sınırlılıkları, yanlış inançlar, öryargılar, alışkanlıklar, kontrolden çıkan duygular sağlıklı düşünmenin önündeki engellerdir. Sağlıklı düşünen bir birey bunların farkına varıp, bunları kontrol altına alabilen bireydir. Suça yönelmiş insanlardan "nefsime uydum, bir anlık öfkeme yenildim" sözünü çok sık işitiriz. Yine çevresinden duyduğu yalan yanlış bilgilerin doğruluğunu araştırmadan

çevrelerine yayan bir çok insanın varlığına şahit oluruz. Önündeki seçenekleri görmeden acele ile karar verip sonrasında pişmanlık yaşayan insanlarla karşılaşırız. Her türlü uyarıya rağmen telefonla dolandırılan insanlarımızın sayısı azımsanmayacak kadar çok. Bunların hepsi sağlıklı düşünme becerisini doğru bir şekilde yönetememizden kaynaklanıyor. Bu konuda kendinizi geliştirmek isterseniz, her yıl düzenlenen Ufka Yolculuk yarışmalarında, 2022 yılı yarışmasında okunan Bir de Sağlıklı Düşün kitabını okumanızı tavsiye ederim. Bu konuda farkındalığınızı artırmada çok faydalı bir eser. Farkındalık diyorum çünkü süreç farkındalık ile başlıyor.

Eğitim hayatı boyunca okulda bol bol soru çözeriz, hayata atıldığımızda da sorun çözeriz. Sorun çözme kabiliyeti insanın tabiatında var. Ona verilmiş bir cüz'i irade söz konusu. Bu cüz'i iradesi ile birden fazla seçenek arasından seçim yapıyor, sonrasında da aldığı kararların sonuçları ile yüzleşiyor insan. Günlük hayatta sabah kalktığımız andan, akşam yatağa girdiğimiz ana kadar, sabah kahvaltıda ne yiyeceğiz, üstümüze hangi kıyafetleri giyeceğiz, hava bulutlu şemsiyemizi yanımıza alsak mı acaba? vb. bir çok karar verme durumu ile karşı karşıya kalırız. Bazı kararlarımızı hızlı bir şekilde, üzerinde fazla düşünmeden bazılarını ise üzerinde uzun uzun düşünerek veririz. Örneğin

cebimizdeki 100 TL'yi fazla düşünmeden harcarken, uzun zamandır yaptığımız birikimlerimizle bir araba almaya karar verdiğimizde bunun üzerinde daha uzun süreli düşünürüz. Acaba benim ihtiyacıma cevap veren araba markası modeli, sıfır, ikinci el, yakıt tüketimi, yıllık vergisi, sigorta ücreti, yedek parça ücretleri ve ulaşılabilirliği, satmak istediğimde hemen elden çıkarabilir miyim vb. varıncaya kadar bir çok noktadan değerlendirme yapmak gerekir. Burada bir çoğumuzun yaptığı temel hatalardan bir tanesi önemli kararlar alırken üzerinde fazla düşünmeden, tahminlerimizle, varsayımlarımızla hareket ederek, bazen fırsatı kaçırma endişesiyle hızla kararlar alırız. Bu bizi yanlış kararlar vermeye sürükler. O nedenle önemli kararlar verirken karar öncesi ayrıntılı değerlendirme yapabilmeliyiz.. Bu noktada toplum olarak yapmamız gerekenleri son dakikaya bırakma gibi bir alışkanlığımız var. Bu da çok büyük bir hata. Zor iş, zamanında yapılması gerekip te yapılmayan küçük işlerin birikmesinden oluşur. Her zaman olduğu gibi bu sene YKS tercihlerinde işi son dakikaya bırakmış, kafasında hala hangi bölümü, hangi üniversiteyi yazacağı konusunda kararsız bir sürü gencimizle karşılaştık. Oysa ki YKS tecihleri bundan sonraki hayatınızın tümünü etkileyen çok önemli bir karar süreci. Atalarımız ne demiş; bugünün işini yarına bırakma.

Bu bilgiler ışığında sizler de doğru kararlar vermek istiyorsanız, bir karar verme durumu ile karşı karşıya kaldığınızda, aşağıdaki 5 basamaklı karar verme sürecini takip edebilirsiniz.

1-Karar verme durumunu, problemi tanımlama

2-Konu ile ilgili bilgi toplama ve amaç belirleme

3-Seçenekleri tanımlama

4- Artıları en fazla, eksileri en az seçeneği tercih etme

5- Sonuçları değerlendirme, gerekirse dördüncü adıma geri dönme

Bu süreçleri takip ederken yukarıda ifade ettiğimiz sağlıklı düşünmenin önündeki engellerin sürece olumsuz etki ettiğini unutmayalım. Örneğin özgüveni yetersiz insanlar kararlarında sürekli başkalarının etkisi altında kalır. Bu durum bizim yanlış kararlar almamıza sebep olabilir. Kararlarımızda çevremizle, işin ehli doğru kişilerle istişare yapmak güzeldir fakat neticede verdiğimiz kararın sorumlulukları da bize ait olduğundan noktayı koyan yine biz olmalıyız. Yine duygularımızı kontrol altına almadan öfke ile alacağımız kararlar sonucunda pişmanlıklar yaşayacağımızı unutmayalım.

Şimdi bu beş basamağa tek tek göz atalım.

Birinci basamakta karar verme durumunun ve problemin tanımlanması geliyor. Bu basamak önemli. Dikkat ederseniz çevremizde insanların problemlerini anlatırken genelde problemin kendisini değil, sonucunda oluşan şikayetleri problem olarak anlattığını görürsünüz. Sağlık sorunu yaşayan insanlarda çok sık karşılırsınız bu durumla. Baş ağrısından, bel ağrısından yakınır insanlar. Fakat bu problemin kendisi değil sonucudur. Bu, bataklıkta değilde sineklere odaklanmak gibi. Bataklık sebeptir, sinekler sonuç. Bataklığı kurutursanız sinekler de kendiliğinden ortadan kaybolur. Neden başım ağrıyor, neden belim ağrıyor sorunun cevabı problemin kendisidir. Baş ağrısının, bel ağrısının birden fazla nedeni olabilir. Onu da konunun uzmanı hekimlere başvurarak önce problemin adını doğru bir şekilde tanımlamamız gerekir.

İkinci aşama durumla ilgili bilgi toplama ve amaç belirleme aşaması. Doğru bilgiyi toplamak önemli çünkü bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı fakat doğruluğunu teyit etmenin bir o kadar zorlaştığı bir dönemde yaşıyoruz. Bu sözü aklınızdan hiç çıkarmamanızı tavsiye ederim. Çünkü bize bilgi diye ulaşan şeylerin içine yorum, varsayım, malumat, rivayet, çarpıtma vb. o kadar çok

şey karışır ki, aklımızla bunları birbirinden ayırıp, bunların arasından bilgiyi süzmemiz lazım gelir. Dinî ve ahlaki değerlerimizin yozlaştığı, helalin haramın önemsenmediği, eskiden söz senet iken bugün senedin dahi para etmediği bir zaman dilimindeyiz. Teknoloji o kadar ilerledi ki, artık yapay zeka üzerinden insan seslerinin taklit edilerek dolandırıcılık vakalarına şahit oluyoruz. Ömrü hayatımda pazarlık sünnettir anlayışı ile yapmış olduğum alışverişlerimde makul bir indirim talebine cevap olarak "Abi kurtarmaz" sözünü çok işittim. Sadece bir esnafta "Bu fiyata olur mu?" dediğimde bana cevap olarak, "Olur fakat bizi güldürmez" demişti. Bu söz benim o kadar hoşuma gitmişti ki, fiyatı indirmek değil daha fazlasını vermek içimden gelmişti. Bu güzel örneği vermeden geçemedim. Kısacası sağlıklı karar vermek için doğru bilgileri toplamak ve bu bilgiler ışığında amaç belirlemek önemli ve bu zamanda bir o kadar da zor.

Üçüncü basamak seçenekleri keşfetme basamağı.

Bu basamak en kritik basamaklardan birisi. Önemli kararlarda burada uzun uzun düşünmek lazım. Tüm seçenekleri görmek lazım. Beyin fırtınası ile mümkün merteye seçenekleri çoğaltabildiğimiz kadar çoğaltmamız lazım. Bu konuda güzel bir örnek paylaşmak istiyorum. Bir firma tarafından iş başvurusunda sorulmuş bir soru bu. Soru şu; "Karanlık yağmurlu bir gece, yağmur yağıyor, fırtına var, gök gürüyor ve siz sabaha karşı 02.00' de tek başınıza ıssız bir yolda araba ile gitmektesiniz. Arabanız iki kişilik. Biraz ilerde otobüs durağında 3 kişi bekliyor. Birincisi bir doktor, sizi daha önce geçirdiğiniz kalp krizinden kurtarmış. İkinci kişi, kalp krizi geçirmekte olan bir hasta. Üçüncüsü, hayatınızın rüyası, her zaman tanışmak için can attığınız bir hanımefendi ya da beyefendi. Hava gittikçe kötüleşiyor ve arabanızda sadece bir kişiye yer var. Böyle bir durumda ne yapardınız?" Ben bu soruyu öğrencilerime her zaman sorarım. "Hastayı alıp hemen hastaneye götürürdüm" diyenler çoğunlukta. Bir kısmı "Tanışmak istediğim kişiyi alırdım" diyor. Nadiren de olsa doktoru alırdım diyenler de çıkıyor. Büyük ihtimalle bu işe başvuran insanların cevapları da buna benzer olmuştur. Fakat işe sadece bir kişi alınıyor. O işe; "Arabadan inerim, doktoru şoför koltuğunu, hastayı da yanına bindirip hastaneye gönderirim, bende orada tanışmak istediğim kişiyle başbaşa kalmış olurum" cevabını veriyor. Burada insanların geneli önünde sadece üç seçeneği olduğunu düşünüyor fakat işe alınan kişi dördüncü bir seçeneği daha görmüş ve bu öyle bir seçenek ki herkesin beklentilerine cevap veriyor. Türklerle Japonların bir işi aynı sürede bitirdiği,

farkının ise Türklerin 3 ayda planlayıp 9 ayda yaptığı işi, Japonların 9 ayda planlayıp 3 ayda yaptığı ifade edilir. Bu söz ne kadar doğru bilemem ama burada vurgulanan Japonların seçenekler aşamasına daha fazla zaman ayırdığı ve bu sayede daha az maliyetle ürün ortaya koyduğu anlatılıyor.

Seçeneklerimizi belirledikten sonra bir sonraki aşamada bu seçeneklerin artılarını ve eksilerini tek tek değerlendirmemiz gerekiyor. Değerlendirme sonucunda da artıları fazla eksileri az olan seçeneklerden birinde karar kılmanız gerekiyor. İlk üç basamakta ifade ettiğimiz problem doğru bir şekilde tanımlanmışsa, doğru bilgileri toplanıp, tüm seçenekler ortaya koyma basamaklarının hakkını vermişseniz bir çok kararınızda dört ve beşinci basamaklarda hiç zorlanmadığınızı göreceksiniz. Seçtiğimiz seçeneği uyguladık fakat istenilen sonucu alamamış isek tekrar seçenekler basamağına geri dönüp başka bir seçeneği denememiz gerekiyor.

Denemekten bahsedince Edison'un öğrencisine verdiği güzel cevaptan da bahsetmeden edemeyeceğim. Ampülü icat eden Edison'a öğrencisi; "Usta bin defa denedik, yine başarısız olduk" diye söyleyince; ustası ona, olaya öyle bakmamasını, gidecekleri yere bin yoldan gidemeyeceklerini öğrendiklerini, şimdi bin birinci yolu deneyeceklerini söylüyor. Sizler de amacınıza ulaşma konusunda çok istekli iseniz denemekten asla vazgeçmeyin. Bunun yanında bize düşenin gayret olduğunu, neticenin, başarının ise Allah'tan olduğunu da unutmayın. Bir güzel örnek te ecdadımızdan verelim. Vakti zamanında İstanbul Topkapı'da yaşayan, keçeden takke yapıp satan, kazandığı paranın yarısını cami yaptırmak için biriktiren Arakiyeci İbrahim Ağa isminde biri yaşarmış. Kıt kanaat geçinen İbrahim Ağa'ya "Sen bu vaziyetle nasıl cami yaptıracaksın" dediklerinde "Ola ki deryalar tutuşa" diye cevap vermiş. Çevresindeki insanlar gülüp geçer, o ise gayret ve sabırla her gün kazancının yarısını kenara ayırmış. Bir gece rüyasında hocası ona Bağdat'a gidip gelmesini söylemiş. "Vardır bir hayır" diyerek düşmüş Bağdat yollarına. Günlerce yol gittikten sonra Bağdat girişinde bir handa konaklamış. Hancı "Nereden gelir nereye gidersin" diye sormuş. İbrahim Ağa'da olanları anlatınca, hancı gülmeye başlamış "Be ahmak bir rüyaya itibar edilip ta İstanbul'dan Bağdat'a kadar o kadar yol, o kadar zahmet çekilir mi? Bana da rüyamda İstanbul Topkapı'da Arakiyeci İbrahim Ağa diye biri var. Onun bahçesindeki kömürlüğü kaz, bir küp altın var diyorlar. Ben aptal mıyım rüyaya itibar edip o kadar meşakkat çekeyim" diyor. İbrahim Ağa hancının söylediklerinden

işin hikmetini anlamış ve sesini çıkartmadan İstanbul'a geri dönmüş. Kömürlüğünde bulduğu bir küp altınla şu an Topkapı'da E-5'in kenarındaki Arakiyeci İbrahim Ağa Camii'ni yaptırmış. Bu örnek bize gösteriyor ki; sizin Allah'ın (c.c.) rızası için bir hedefiniz varsa, o hedefe varmak için elinizden gelen gayreti gösterirseniz, sabrederseniz, ulaşamayacağınız hedeflere yine Allah'ın (c.c.) yardımı ile ulaştırılırsınız. Allah (c.c.) istese idi evinde sıcak döşeginde de ona altınların yerini gösterirdi. Lakin niyetinin yanında samimiyeti, gayreti ve sabrı da görmek istiyor ki yardımı ulaşsın.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz basamakları karar verme durumlarında uygularsak çok daha iyi sonuçlar alırız. **Karar verirken gerekli önemi vermezsek, işimizi son dakikaya bırakırsak, çevremizdeki insanların yanlış yönlendirmesi ile istemediğimiz sonuçlarla karşılaşabiliriz.** Bu yıl (2023) ortaokul son sınıfta okuyan 1 milyon 236 bin 313 öğrencimiz iyi bir lisede okumak için LGS sınavında ter döktü. 17-18 Haziranda 3,5 milyon gencimiz üniversite sınavlarında ter döktü. Sınav sonuçlarının açıklanması ile birlikte sınavlar kadar önemli zorlu bir tercih dönemini geride bıraktık. Sınavlarda çok iyi sonuçlar alıp ta yanlış tercihlerden dolayı pişmanlık yaşayan öğrencilerimiz oldu. Okyanusu geçip derede boğulmak, savaş meydanında kazanıp masa başında kaybetmek diyoruz biz buna. Oysaki iş seçimi ve eş seçimi hayatta verdiğimiz en önemli iki karardır. 24 saatlik bir günümüzü üç dilime bölersek 8 saatlik dilimi uyku ile, 8 saatlik dilimi işimizle, diğer 8 saatlik dilimide ailemizle birlikte geçiriyoruz. İş ve eş seçimi hayatımızın kalan kısmının tamamını etkilediği için aman dikkat edelim diyoruz.

Yazımı tamamladan önce üzerinde biraz tefekkür edersiniz düşüncesiyle güzel bir örnek paylaşmak istiyorum. Örneğimiz Bandırma'dan. Meyhanelerin bol olduğu bir sokakta tatlıcılık yapan Tatlıcı Ali Efendi, bir akşam dükkanını kapatmak üzere iken yanına bir sarhoş yaklaşır. Sen şöylesin, sen böylesin diye bir sürü hakaretler eder. Ali Efendi gayet sakin bir şekilde adamın omzuna kolunu atar ve tebessümle evladım bunlar sadece senin bildiklerin, bende daha ne numaralar var der. Ertesi gün adam yaptığından çok pişman bir vaziyette gelir kendisinden özür diler.

Hayat boyu koşarsın lakin yettiğimiz sadece nasibimizdir. Biz istikamet üzere yolda olmakla mükellefiz, menzile varıp varamayacağımız takdiri ilahi. Görelim Mevlam neyler, neylerse güzel eyler.

Selam ve dua ile...

İNSAN, BİLMEK VE EĞİTİMİN NİTELİĞİNE DAİR

▲ ABDULAZİZ TANTİK

Bilmek, bir bilginin kişide anlamlı bir zemine kavuşarak dile dökülmesi ve anlamlı cümleler ile anlaşılır bir şekilde muhataba iletilmesidir. Bilmenin kendi içindeki katmanlarını bu tanımda gözlemleyebiliriz. Ama her katmanın kendi içindeki katmanlarını da doğru anlamadan, mesele tam açıklığa kavuşturulamaz!

Burada bilgi ile bilen arasındaki mahiyet farkını kavramak ilk adımdır. Bilgi ile bilen/bilinen ile bilen arasındaki fark, bilginin açığa çıkışına kaynaklık eder. Bir şeyin açığa çıkması için ikili bir yapı esastır. Bu vesile ile her açığa çıkan aynı zamanda bir varlık kazanma ameliyesine tabi kılınmaktadır. İlk açığa çıkan ulûhiyet, Zat'ın Ben olarak tezahürüdür ki bu isim ve sıfatlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. O yüzden ulema, isim ve sıfatlar için Zat'ın ne aynısı ne gayrısıdır, demektedirler. Buradaki ince çizgi bilen ve bilinen arasındaki ince çizgiyi de bize aşikâr kılar. İşte bilgi de ikili bir yapıya sahiptir. Bilinen ile bilen şey bilgiyi açığa çıkarır. Ama bilginin kendini tam açıklığa kavuşturmasının bir süreci vardır.

Bu süreç tanımda belirtildiği gibi bilinen şeyin bilende anlamlı bir zemine kavuşmasıdır ki bu ilk aşamadır. Anlamlı bir zemini inşa etmek ise bilenin kendi sahip olduğu şuur seviyesi ve bu şuur seviyesini meydana

getiren bilginin niteliğine dayanır. İşte burada da bir ilerleme, aşamalı yürüyüş yerine döngüsel, birbirini sürekli tamamlayan ve bütünleyen bir yapı öne çıkmaktadır. Ama bu yapıda ikili yapıyı harekete geçirmeliyiz ki tam bir anlam ve şuur hali meydana gelsin. İnsan, farkındalığını oluşturduğunca bu niteliklerin kendisinde nasıl bir işlevselliğe ve işlerliğe sahip olduğunu anlamaya başlamaktadır.

İkinci adım ise, bu anlamın vuzuhu ile birlikte bir dil ile ifadeye kavuşturulması, dilde onu doğru ifade edecek bir cümlenin kurulmasını sağlama alacak bir kelimelerin varlığına dayanır. Anlam, dilde tam olarak kendini ifşa edeceği zaman kendi gerçekliğini ifade etmeyi sağlar. Anlamın dile dökülmesi, anlamlı ve anlaşılır cümlelerle kendini tezahür etmesi bu aşamanın gerçekleştirilmesini hitama erdirir.

Ama bir aşama daha vardır: o da muhatabın söyleyenin ifade ettiği şekilde anlamaya müsait bir zihin yapısına sahip olmasıdır. Eğer, söyleyen, tam olarak muhatabının anlayacağı düzeyde dile getirilmişse ve anlaşılmissa bilme eylemi gerçekleşmiş olur.

Burada dikkat edilmesi gereken şey ise; her üç aşamada katmanların varlığı ve bu katmanların kendi iç hiyerarşilerini doğru kurmak ve aradaki irtibatı koparmadan anlamı tam olarak oluşturmak, dillendirmek ve aktarmayı başarabilmektir. Her aşamada ve her aşamanın kendi iç katmanlarında sorun oluşturacak şeyler bizatihi bilenin kendisine ait zaafılar ile irtibatlıdır. **Bu ikili yapı gereği son aşamada anlam muhatabın durumu ile bağıntılı bir olguyu taşımaktadır.**

Burada anlam arayışının sahih ve sahici boyutunu dikkate almak, her aşamada bu sahih ve sahici boyutu göz ardı etmeden yol almak ve bu yolculukta bilmenin kendisine yüklenen anlamın bir şuur üzerinden sürekli hatırdı tutulmasını hatırlayarak yolculuğu hitama erdirmek esasa taalluk etmektedir.

İnsanı tanımlamak durumunda kaldığımızda onu hangi vasıfları ile birlikte tanımlayacağız ya da hangi ölçüler içinde insanı tanıdığımızı ifade edebiliriz?

Bir insan tanımına ulaşmak o kadar kolay olmasa gerek! Yaratılış sürecini mi, yaratılış amacını mı, yaratılmış maddesini mi, biyolojik yapısını mı, akli, kalbi, beyin fonksiyonlarını mı, isteklerini, arzularını, beklentilerini mi, anlam, anlamsızlık, değer, ahlak ve buna benzer aşkınlığı içinde taşıyan özelliklerini mi, parçaya dair yaklaşımını mı, bütünsel kavrayışını mı, hangisini ele alarak insanı tanımlayacağız? Felsefi mi, bilimsel mi, vahyi eksene alarak mı onu tanımlayacağız?

İnsanı tanımlamaya başladığımız andan itibaren birden fazla katmanın devreye girdiğini ve her katmanın kendi içinde birden fazla katmana bölündüğünü gözlemlemek mümkündür. İşte insan bütün bunları düşünebiliyor ve anlamlandırabiliyor ise bütün bunları aşan yeni bir tanıma ulaşmayı da mümkün kılıyor demektir.

Burada en belirgin vasfının tanımlanması için gerekli olan iki şey daha var: değişim ve sabit... İnsanın hangi boyutu değişiyor, hangi boyutu sabit kalmaktadır. Sabit kalan şey ise değişime mi gelişime mi açıktır. Burada değişim ve gelişim dinamikleri arasındaki farkı dikkate sunmak zorunludur. **Tarihsel süreklilik bağlamında tekrarın sabit ile ilişkisi ve sabitin tekrarı aşan boyutunu da idrake konu edinmek şarttır.** Değişim ile gelişim dinamikleri de zamansal boyut açısından tanımlanabilir olana tekabül eder. Burada zaman mevhumu ve onun açıklığa kavuşturulması da önemli olmaktadır.

Bu aşamaların sağlıklı bir zeminde işlerliğe sahip olabilmesi için ise niyet asla tekabül eder. Niyet burada bir eğilimi işaret eder. Eğilim ise kişide tezahür etme biçimine göre şekillenir. Bu eğilimin erdem/iyilik/anlam ve ahlak ile ilişkisi tartışılmaz bir boyutu içerir. Eğilim, kötüye ise başka, iyiye ise başka sonuçlar doğurur. Ve bütün bu süreçler bilme ediminin içeriklerini belirleyecek özelliğe sahiptir. Yani yukarıdan aşağıya yönelik çizdiğimiz yaklaşım, bilmenin "ne"liğini izaha yönelik bir betimleme çabasıdır.

O zaman bilme edimi, kendi başına her aşamada yeniden tezahür edecek bir düzeyi işaret etmektedir. Yani oluş süreci, oluşun aşamaları, her aşamada meydana gelen ayrışmalar, birleşmeler ve buradan neşet eden yeni bir oluşun varlığı da bilmenin niteliğini ve derinliğini gösterirken çok katmanlılığını da izah etmektedir. Ayrıca yaşamın çok katmanlılığı ile insanın çok katmanlılığı birlikte bilmenin de çok katmanlılığını işaret etmektedir. 'İnsan düşünen bir varlıktır' derken

kastedilen, insanın diğer bütün özelliklerinden artı olarak düşünme yetisine yapılan gönderme ve bu yetinin diğer varlıklarda tam olarak tezahür etmediği görüşüne dayanmaktadır. 'İnsan yaratılmış bir varlıktır' tanımı ise bir Yaratıcı varlığın kendisine bir gönderme ve yaratılmış varlıklardan herhangi biridir anlamına sahiptir. Hâlbuki insana dair yapılacak her tanım diğer fonksiyonlarını geride bırakacağı için eksik bir zemine haiz olacaktır.

Soru/n insan tanımlanamaz olan mıdır? Hayır! Tanımlanabilir. Yani bilenebilir bir bilinir olabilir. Her şey bilenebilir hüviyete sahiptir. Bu insan söz konusu olduğunda doğru bir bilmeye ama eksiklik taşıyan bir bilgiye işaret eder. O yüzden bilme tüketilemez bir özellik kazanmaktadır. Yani her bilme edimimiz, sınırlı bir zemin ve zaman ile mukayyettir. Bu temel gerçeği unutmadan bilmeye yönelmeliyiz.

Burada insan, bilmeyi idrak üzerinden vasıtasız öğrenme imtiyazını taşımaktadır. Bunu da bu düzeyde bilme edimine sahip olmuş tarihsel şahsiyetlerden görüyoruz ve öğreniyoruz. İster Peygamberler, ister Filozoflar, ister irfan Sahibi Arifler üzerinden meseleyi ele alalım, dolaysız bir öğrenim olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Hatta bilim adamlarının "buldum, buldum" ve İslam âlimlerinin "zihnime düştü, öğrendim, meseleyi çözdüm" derken yaşadıkları ruh hali de bunu bize göstermektedir. İşte bilmenin farklı türevleri kadar kendi iç katmanlarının varlığını da somut bir düzeyde görme imkânımız vardır.

Bilme konusunda bir sınıflama yapılır: bilenler, bilmeyenler; bilmediklerini bilenler ve bilmediklerini bilmeyenler. Negatif olan bilmediklerini de bilmeyenlerdir. Bilenler ise; bildiklerini bilenler ve bildiklerini bilmeyenler. Burada da negatif olan bildiğini bilmeyenlerdir. Ne bildiğini bilenler pozitif bir yaklaşıma sahip olurlar. Birde her şeyi bildiğini sananlar ile hiçbir şey bilmediğini bilenler vardır. Burada da her şeyi bildiğini sananlar negatif bir pozisyona sahiptir. Çünkü her şeyi bilme imkânsızdır. Ancak Tanrı/Yaratıcı Kudret her şeyi yerli yerinde bilir. Hiçbir şeyi bilmeyenler, kuşatıcı bir şekilde her şeyi bilemeyeceğini bildiklerinden bilmeye açıklığını korudukları için ilahi inayete açık olanlardır.

Demek ki bilme mümkündür. Ama bu bilmenin kuşatıcı bir özellik taşımadığını peşinen bilmeliyiz. Bildiğimiz şeyi bilerek ve farklarını gözeterek bilmeliyiz. Bildiğimiz şeyi anlamlı bir bilmeye dönüştürmeliyiz. Bu anlamını keşfettiğimiz bilmeyi anlamlı bir dile kavuşturmalıyız, bunu ifade ederken muhatabın durumunu dikkate almalıyız ki son aşaması da sağlıklı bir zeminde işleve kavuşsun...

İnsan tanımı ise; yaratılmış varlık içinde müstesna bir konuma sahip, sürekli gelişime açık, irade ve özgürlük üzerinden sorumlu kılınmış bir varlık olarak kulluğunu şuur üzerinden gerçekleştirdiği zaman ilahi inayete gark olacak bir Müslim, Mümin, Muhsin, Muhlis ve Muvahhit bir kuldür.

Ama şunu unutmamalıyız ki, bu tanımı doğru anlamak, her kelimesini ve kavramını doğru tanımlamak esasa taalluk eder. Dile gelmesi ayrı bir dert olan bilmenin anlaşılması da ayrı bir derttir...

İnsanın kendisi olması demek, gönüllü olarak yapılması gereken işleri yapması anlamına gelir. Bir şeye yönelecekse, bir şeyden kaçınacaksa veya bir şeye müdahil olacaksa bunu kendi gönül rızasına matuf olarak yapmasıdır. Bunun tam olarak gerçekleşmesi için ise; farkı öğrenmesi, bilmesi ve farkındalığına sahip olması elzemdir. Fark bize kendi olma hayalimizi gerçekleştirme zemini sunar.

Doğal olma, etkileşim dışında kalabilme becerisini gösterebilmeye orantılıdır. İnsan, etkileşim içinde var olur. Ama bu etkileşim onun doğasına yabancılaşmasını sağlamaya yönelik bir etki orta çıkarır. Burada asli olan

ile değişen arasındaki dengenin oluşturduğu gerilimi dikkate sunmakta yarar var.

Her sahtelik ki bu doğal olmaktan uzaklaşma veya birilerinin etkisinde gönüllü olmadan bir şeye yönelmeyi de içerecek şekilde anlaşıldığında gerçekleştiğinde kişiyi yabancılaştırır. Yabancılaşma ise samimiyeti öldürür, samimiyet olmadığı zaman gönül zedelenir. Gönüllü olma istidadı yara alır.

Şimdi gönüllü olmak, doğal olmak, kendin olmak gibi temel aksiyonları birlikte düşünmeye açık oluşumuzu belirginleştirerek meseleye yaklaşalım...

Kendin olmak, kişinin kendisine yöneltilmiş amacın/ yaratılış amacının gerçekleştirilmesine matuf bir arayışın tezahürüdür. İnsan yaratılışının doğası ile yaratılışının amacının kendisine yüklediği doğası arasında bir gerilim yaşar. İnsanın varlığı iyiye ve kötüye meyyal olması, insanın iyiye yönelmeyi bir amaç olarak ortaya koyması arasındaki gerilim, kişinin davranışlarına etki ettiği gibi düşünce dünyasına da etki eder. Bu gerilim, kişinin etkileşimdeki duygu durumunu da etkiler. **Kendin olma, gönüllü katılma, doğal hali kişinin etkileşimden olumsuz etkilenmeyi devre dışı tutmayı, olumlu etkileşimi, hatta etkileşimde**

irade gösterisini belirgin kılar. Bu doğal hali olduğunda artık kişi, süreklileştirilmiş bir samimiyet ile safiyetini kurar ve şeytanın iğvasına karşı kendi korunağını oluşturur. Bir şeye gönülden yaklaşmak, katılmak, onu benimsemek, kendi olmanın temelini kurar. Kişinin kendi doğasını doğru konumlandığı zaman, farkını idrak ederek bu farkı gözeterek hareket ettiğinde ise doğallığını güçlendirir. Bu güçlendirilmiş doğa, gönüllüğü asli unsura dönüştürür. İşte bu asli unsura dönüşmüş gönüllülük kendi olmayı zorunlu bir konuma taşır.

Kalbin mutmain oluşu ilahi zikir ile gerçekleşir. Mutmainlik, yanlış yapmaktan uzaklaşma anlamına gelir. Bu uzaklaşmayı sağlayan şey ise mutmainliğin insana kazandıracığı sükûnet ve durgunluktur. Dalgalı suda hareketler kaybolur. Durgun suda ise her hareket gözlemlenir olur. İşte durgunluğu sağlayan ruh, kalp ve beden her hareketi tespit ederek o hareketin nelğine dair sağlam ve sahih bir duygu sahibi olur. Bu da tepkilerinin olumlu oluşunu garanti altına alır. Sükûnet ise etkileşimdeki olumsuzluğu engeller. Etkileşimin oluşturacağı etkiyi sükûnet tam olarak fark eder ve bu farkındalık ile onu diğerlerinden ayırıştırarak doğru eyleme yöneltir. **Burada farkın açığa çıktığı zemin önemlidir.** Gönüllülük bu zemini sunar. Doğal olma, bu zemini güçlendirir. Kendi olma ise irade ile bu zemine yaşam alanı sunar.

Örnek bir olay üzerinden meseleyi biraz daha anlaşılır kılalım:

Namaz kılma meselesi, kişinin kendi isteği ve gönüllü arzusu üzerinden gerçekleştiğinde onu her türlü kötülükten azade kılar. Yani namaz kılan bir kişinin kötülüğe meyyal oluşu neredeyse imkânsız olur. Ama namaz kılan ve bir sürü kötülük yapan kişiye hayatımızda rastlamışızdır. Fakat Kuran, bize 'namazın kişiyi, Fahşa'dan, Munker'den ve Bağy'den uzak kılacağını açıkça söylüyor. İşte eğer salt geleneğin bir tevarüsü olarak namaz kılıyorsa kişi, namaz onu itminana taşıyor. Çünkü onu samimiyet üzere kılmıyor demektir. Çünkü öyle öğrenmiş ve öyle meşru görüldüğü ve kendisine de meşruiyet sağladığı için kılıyordur. Bu da onda bir itminan, imanın temel bir göstereni kılmıyor. Ailesinden öğrenen kişiler, sonra aileden uzaklaştığı andan itibaren namazı terk etmeye meyyal olurlar ve çoğu namazı terk eder. Sosyolojik

olarak kırsaldan kente göç edenlerde bunu daha fazla gözlemleme imkânı bulunur. Ama namazı bir şuur ile kılan, namazın doğasını tam olarak idrak eden ve **bu doğanın kendi doğasının temelini kurduğuna iman eden kişi ise namazı bir başka türlü kılacaktır.** Bırakın terk etmeyi, bilakis her zeminde ve anda namaz ile iştiğalini artıracaktır. Bu şuur farkı kişinin tutumunun belirleyiciliğini de işaret ediyor. İşte 'Ey iman edenler iman ediniz' emri ilahisini de bu düzlem üzerinden anlamamız mümkündür. Burada şuur ve iman ilişkisi önemini açığa çıkartır. İman, şuurun besleyicisi ve farkın açıklayıcısı konumunu taşıyor.

Varlığının anlamını sorgulama, yaşamın anlamını sorgulama, yaşamın üzerine bina edilmiş ilkelerin anlamını sorgulama ve sonra bir tanıklık icra etme... İşte bu tanıklık, kişinin yeni bir istikamete yönelmesine zemin oluştururken, yeni değerler skalasını inşa etme ve kendi yolculuğunun ilkelerini öğrenirken, yolculuk esnasında kendi yol haritasını da belirgin kılar.

Anlam, bize yakın olmamız ve uzak durmamız gereken duyguları işaret eder. Tecrübe bu işaretin keyfiyetini izhar eder. Bu tecrübeyi basiret üzere idrak ettiğimizde o zaman tanıklığımızın başkalarının yolculuğuna yönelik bir işaretler ve tecrübesine zemin hazırlama anlamına geldiğini gözlemlemiş oluruz. O zaman şahitlik hem tanıklık düzeyinde, hem de eylem düzeyinde tecrübeye dayalı enfüsi bir idraki işaret eder. İki yönlü hareket yolculuğunun sahih ve sahici oluşuna göndermedir.

Eğitimin Niteliğini Çoğaltmak...

Eğitim öğretim meselesi, nitelik meselesi ile birebir ilişkili bir durumu içerir. Nicelik bağlamında eğitim ve öğretimi düşünmek büyük bir yanılğı olur. **Mesele, çok bilmek değil, çok iyi bir şekilde anlamayı öncelemektir. Anlamayı öncelemek ise niteliğin çoğalmasına imkân tanınması anlamını taşır.** O zaman, klasik edebiyat haline dönüştürülmüş, 'eski eğitim sistemini ezber eğitim sistemi' olarak taşıyarak yeni sisteme övgüler dizmek yerine, çocukların eğitiminde anlamı ve anlamayı önceleyecek neler yapılabilir. Buna yönelik bir zihni faaliyeti hayata geçirmekte yarar var.

Düşünmek başlı başına bir olaydır. Düşünebilmenin yetisini gösteren her öğreticiyi ciddiye almak ve ona gereken önemi vermek birinci derecede elzemliliği gösterir. İyi eğiticiye gösterilecek önem ve verilecek imkân ile takdir edilen bir durum olduğunu göstermek, iyi olmaya yönelik bir ilgiyi üretir. Düşünmeyi sağlayacak olan şey ise, eleştirel tutumun içselleştirilmesidir. İnsanlar korkmadan bir konuda görüş beyanında bulunuyorlarsa ve dikkate alındıklarında daha rahat düşünmeye başlayacaklardır. İşte bu yüzden eleştirel düşünmeye yönelik baskıyı ortadan kaldırmanın kendisi iyi düşünme açısından zorunluluğu içerecektir.

Dil ve dile dayalı kavram çalışması, derinleşmenin temelini inşa eder. Dili bilmeden, kavramı anlamadan, kavramın tarihsel sürecindeki değişimleri fark etmeden bir kavramın yapısını ortaya çıkarmak zor olacaktır. O yüzden kavramın derinliğini elde edecek bir çalışma esasa taalluk eder. Dil ve kavram ilişkisi kadar, kavramın o dilde kazandığı gücün ve derinliğin anlamını keşfetmekte o derece önemlidir. Bir kavram üzerine serbest çalışmalar yapmak, zihni özgür kılarak o kavrama yeni anlamlar yüklenebilir mi, yüklenemez mi meselesini tartışmaya açmak, yeterli düzeyde bir kavram çalışmasının alt yapısı açısından önemli bir olguyu işaret eder.

Durmak, anlamın kendi tezahürünü kaçırmamak anlamını taşımaktır. Kavrama yönelik eldeki verilerle acele karar vermek, kavramın yeterli düzeyde anlaşılmasının önündeki engeldir ve kavram ile ilgili kolayca bir aldanişa yönelmektir. Sabır ve hikmet ise zihnimize üşüşen şeyleri belirli bir zemin üzerinden zihnimizde tartışmadan onları varlığa çıkarmamayı içerir. Sabır, anlamın olgunlaşmasını ve kavramın kendisini açmasını sağlar. Hikmet ise, kavramın yolunu, yordamını, yönünü belirleme konusunda bir zihni derinlik sağlar. Her kavram bir dünyadır. Bu salt bir slogan değil, hakikatin kendisi olarak düşünülmeyi hak eden cinsten bir ilkedir.

Sürekli dışa dönük bir benliğin sorunu kendi içini unutmaktır. Kendini unutan bir zihin ise dışı kendisine nasıl sunuluyorsa öyle algular. Hâlbuki öğrenilen bir şeyin iç dünyamızda bir karşılığı oluşmadığı sürece o şeyi anlamış sayılmayız. Anlamadığımız bir şeyi ise öğrenmiş olmayız, öğretilmiş oluruz. Ama bu öğretilme belirli bir amacı taşıyabilir. Ve sen buna karşı korunaksız kalırsın. Genel geçer kurallar, propaganda aracılığı ile topluma şırınga edilmektedir. İnsanlar bugünün koşulları içinde sosyal medya aracılığı ile ve popüler kültür sayesinde bir sürü şeyi bildiğini sanmakta ve yanlış birçok doğruya sahip olduklarını düşünmeye devam etmektedirler. İşte bu yüzden kişinin kendi içine dönmesi, kendisine sunulan eğitimi, kendi iç dünyasında tartması, tartışması, sonra da onu anlamlı kılarak varlığının temeli olarak yeniden inşa etmesi sağlanacak bir eğitime imkân verilmelidir.

Edebiyat ve felsefi okumaları, anlam arayışının temelini kurma anlamını ihtiva ederler. Bu yüzden edebiyat üzerine çalışmalar, okumalar, edebi metinleri yazmaya yönelik teşvikler ve tedbirler işe yarayacak olgulardır. Ama bunları, sosyal değişimin temelini de dikkate alan bir bakış üzerinden yapılmasını sağlamak ve an ile irtibatlı anlamın geleceğe dönük vizyonunu da dikkate sunularak yapılmalı bu çalışmalar ...

Böylece bütüncül bir zeminde eğitimi derinleştirme ve unutulmuş kavramlar olan; dava, dava adamlığı, dava şuuru gibi kavramların yeniden hayatımıza girmesine imkân tanıma ve gençlerin 'bir beklenti içinde olmadan' yaşamın anlamı ve burada olmanın imtihanını geçerek geleceğe dönük bir ilginin gerçekleşmesine katkı sunmakla sağlanabilir.

Sorumlu, müdrik, davası olan, anlam arayışını hayatının sebebi kılan insanların varlığını kalıcı hale getirerek insanlık ölçeğinde iyinin, güzelin ve doğrunun egemen olacağı yeni bir dünya kurulmasını sağlayacak güzel ve bereketli işlere katkı sunulmasına zemin oluşturması hedefine katkı verilebilir ...

Eğitim ve öğretim ancak eğitimcilerin iyi vasfı ile netice alınabilir bir olgudur. O yüzden eğitimcilerin geliştirilmesi, derinleştirilmesi ve öğreticiliklerinin artırılmasını sağlamak bir eğitimin olmazsa olmazı olarak önümüzde durmaktadır. Eğitimcilerin eğitici yönleri geliştirilmediği sürece eğitimde sonuç elde etmek muhaldir. Bu yüzden eğitimcilerin kendilerini meşgul edecek her şeyden azade kılınmaları sağlanmalı ve sadece eğitimciliğe yönelecekleri bir zemin sunulmalıdır. Buna rağmen eğitici vasfını yitirmiş kişilerin yenileri ile değiştirilmesi de elzem olur. Eğitici ise iyi eğitim sahibi hocalar ile sağlanabilir.

Meselenin En Temel Sorunu, Bir Yöntem Eksikliğidir.

Bir eleştiriyi, değerlendirmeyi yapabilmeyin yolu, bir yönetime sahip olmaktan geçer. İleri sürülen bir değerler dizininin, bir öncülü, bir ilkeyi ancak yöntem üzerinden anlamlandırabilir ve eleştirebilir kıvamda anlamak mümkün olur. Usul bilgisi lise düzeyinden başlayarak öğretilmeli ve üzerine çokça durulmalıdır. Mukayese bir eğitimin olmazsa olmazıdır. Bu durumu gerçekleştirecek olan şey ise iki şeyi mukayese yaparken neye istinaden yapılması gerektiği konusundaki zihni açıklıktır ve yöntem bilgisine sahip olabilmektir.

Yöntem, bir şeyi düşünürken, yorumlarken ve tanımlarken belirli bir usul üzerinden gerçekleşen düşünsel duruştur. Yöntem üzerinden bir şeyi diğerinden farkını ortaya koyar ve ona göre yeniden düşünme ameliyesi gerçekleştirilir. Bir şey yaparken tutulan, bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol. Bilimde, belli bir sonuca erişmek için, bir plana göre izlenen dizgesel yol. Felsefi zeminde bir gerçeğe erişmek için tutulan mantıklı düşünme yolu, metot olarak tanımlanır. Sözlük, bilim ve felsefede de yöntem aynı özelliklere sahiptir. Belirli bir bakışı öne çıkartarak ona göre bir parçayı, olguyu, olayı yorumlamaktır. Yöntem bu ilkeleri anlamlı bir şekilde bir arada bir sisteme dönüştürebilmeye imkân sağlayan sistematik bakıştır.

Her dünya görüşü kendine ait bir ahlaki sistem inşa eder. Bir dünya görüşü ahlaki bir sisteme haiz değilse eksiklik taşır. Bu eksiklik onu dünya görüşü olmaktan uzaklaştırır. Bu ahlak görüşü ilişkiler ağını belirlediği gibi kişinin anlam dünyasını dışsallaştıran bir özelliği açığa çıkartır. Bu ahlaki zemini de metafizik ilkeler üzerinden oluşturulmuş bir yöntem ile belirlenir. Her ahlaki zemin aynı zamanda bir iktisadi ve siyasi zemini de işaret ve inşa eder.

Her yöntemin kendi içinde de alt yöntemler bulunabilir. Örneğin; İslam: yaşam, varlık, bilgi ve ilişkiler ağını işaret eden bütünsel bir bakışı sunmaktadır. Ama aynı zamanda bilgi ve mahiyetine dair bakışı sunduğu gibi yaşamın ilkelerini, bilginin üzerine bina edildiği usulü, varlığı ve varlığın mahiyetine dair yöntemi de içerir. Bir ilişkiler mantığını inşa eder ve buna uygun bir yöntemi de işaret eder.

İslam söz konusu ilişkiler ağı içinde dengeyi öne çıkartır. Kişinin salt kendisini düşünerek başkalarını dikkate almaması makul ve meşru görülmez! Kendisini düşündüğü kadar başkalarını da

düşünmekle sorumludur. İşte bu dengenin oluşturulması açısından önemlidir.

İkinci temel ilke ise; 'kendin için istediğin şeyi mümin kardeşin için istemedikçe gerçek imana sahip olamazsın' emridir. Kendine istediğin bir hayrı başkasına da istemekle yükümlü tutuluyorsun. Böylece tekebbür ortadan kaldırılmaktadır.

Üçüncü ilke ise; 'aldatan bizden değildir' ilkesidir. Bu ilke ile hem kendini ve hem de başkalarını aldatmayı yasaklayarak güvenin tesisini esas kılıyor. Bununla da yetinmeyen İslam, affetmeyi sağlayan merhametli olmayı bir ilke olarak ortaya koyuyor. Hatasını anlayanı affetmek ilişkiler ağı içinde ilişkiyi tamir etmeye matuf önemli bir bakışı sunmaktadır. Bununla sınırlı kalmadan; kişi, yaptığı hatayı fark ederek tövbe ettiğinde, yani o hatadan döndüğünde ise artık o hatayı yapmamış gibi bir davranışla mükâfatlandırılmaktadır. İşte bu ilişkilerin sürekli tazelenerek çürümeye karşı alınmış çok önemli bir ilkeyi açığa çıkarmaktadır.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kuranda ifade edilen emir ve nehiyeler ile bu emir ve nehiyelerin dayandığı temel ilkeleri dikkate aldığımızda her bilginin yöntemin zenginliğini oluşturan belirli bir ilkeyi kavramsallaştırdığını söylemek mümkündür. Böylece müslüman zihin, metafizik/ kelami ilkelerini kendisine sunulan biçimi ile kavramsallaştırırken, onun üzerine bina edeceği dünya görüşü ve onun anlamlı yolculuğunu sahih ve sahici bir şekilde yürürlüğe koymak için müslümanca düşünmeyi elzem kılar. İşte müslümanca düşünmek, bir yöntem üzerinden gerçekleştirilebilecek bir özellik gösterir. Müslüman olmak ile müslümanca düşünmek arasındaki derin ayrımı da buna göre yeniden betimleyebiliriz.

GİTMEK Mİ ZOR KALMAK MI?

▲ MUZAFFER EYÜPLER

Ben bir Balkan muhacirinin torunuyum. Balkan muhacirlerinin söyleyişleriyle a'sı biraz uzun macır torunuyum. Dedem on sekiz yaşındayken 1956'da gelmişler Anadolu'ya. Bugün Kuzey Makedonya'da Üsküp yakınlarındaki Novak köyünden. Dedelerimiz yüz yıllar önce kutlu bir davanın peşine Karaman civarlarından kalkıp gitmişler ve oraları yurt edinmişler. Nesillerce yaşamışlar Makedonya'da.

Oralara gitmek nasip olmadı; ama oraları dedemden ve sülalemizdeki amcalardan dinlemeyi seviyorum. Hasretle, hevesle ve biraz da hüznle bahsediyorlar yıllarını geçirdikleri o yerlerden. Öyle hayal meyal de değil hatırladıkları. Net bir şekilde hatırlıyorlar oraları. Askerliğini Yugoslav ordusunda yapmış akrabalarım var. Dedem askerliğini Türkiye'de yapmış. Askerlik anılarından bahsederken dedeme bir gün "Dede, tekmil verirken Novak mı diyordun yoksa Sakarya mı?" diye sordum. "Novak mı kaldı be evladım Adapazarı diyordum." diye cevap vermişti.

Dedeme sormadım hiç "Neden oraları bırakıp geldiniz?" diye. Dedemden güzel ve eğlenceli anılarını dinledim daha çok. Oraların karışmaya başladığı zamanlardan da söz ettiği olurdu. Bir düğünde akrabadan yaşlı bir amcanın da olduğu bir ortamda oturuyorduk. Amca da memleketten bahsediyordu. Hasret ve özlemle... Dedeme sormadığım o soruyu amcaya sormuş bulundum: "Neden bırakıp geldiniz amca?" Amca bir müddet sustu. Sonra gözlerinden birkaç damla yaş süzülerek "A be evladım, gelemeseydik kıtır kıtır doğrıyacaktı be bizi." dedi. Kimse vatan bellediği, memleketi kabul ettiği yerleri öyle kolay bırakmıyor. Belli bir yere, düzene alışmışken her şeyi ardında bırakıp da meçhule doğru yola çıkmak hiç de kolay değil.

Ben biraz da son zamanlarda ülkemizdeki göçmenlere bu gözle de bakıyorum. Görevim icabı birçok hikayeye de vakıfım. Mülteci çocuklara Türkçe öğretiyorum. Bir yandan IŞİD, bir yandan PKK, YPG, bir yandan devlet terörüne maruz kalmış insanlar. Yaşanan büyük acılar ve telafisi mümkün olmayan kayıplar... Bu hikâyeler bu ailelerin birçoğunda az ya da çok mevcut.

Özellikle seçim öncesi bazı siyasetçilerin göçmenleri kullanarak siyaset yapması ve bunu yaparken de seviyeyi çok düşürmesi, yalan yanlış haberler yaymaları toplumda göçmenlere karşı büyük bir tepki oluşmasına neden oldu. Göçmenlerin karışmış olduğu rahatsız edici olaylar olmuş ya da oluyor olabilir. Bizi rahatsız eden tiplerle de karşılaşılıyor olabiliriz. Ama bu olaylar ve bu tipler insanın olduğu her yerde mevcut. Yani bunlar göçmenlere özel şeyler değil. Ya da sadece göçmenlerin olduğu yerlerde, göçmenlerden kaynaklı olmuyor. Siyasetçilerin bunları kendi siyasetlerine malzeme yapmasından dolayı bu mevzular bu kadar büyüyor. Benim gözlemlediğim göçmenlerin çoğu hayata tutunmaya çalışan, bizim insanımızın beğenmediği işleri yapan insanlar. Öyle bir hava oluşturuluyor ki sanki bütün göçmenler işsiz güçsüz dolaşılıyor ve herkesi rahatsız ediyor.

Aslında benim gördüğümü gören hatta yaşayan insanların sayısı daha fazla. Ama "Bunların hepsini başa geldiğim gün göndereceğim." diyen siyasilerin bu memlekette bir istikbalini görmedikleri için pek sesleri çıkmıyor. Bu insanların denildiği gibi gitmesi durumunda bazı sektörlerde işler yürümez. Bizim beğenmediğimiz, yapmayı istemediğimiz birçok işi bu insanlar yapıyor. Gerçekten de bu insanlar tutulup "Hadi hepiniz geldiğiniz yere gidiyorsunuz." diyerek gönderilmeye kalkılırsa birçok kişi buna itiraz eder. "Nereye gönderiyorsunuz kardeşim bu insanları? Biz işimizi gücümüzü bu insanlar olmadan nasıl yürüteceğiz?" diyecek çok insan çıkar. Dediğim gibi bu vaadi veren siyasilerde bir istikbal görmediği için insanların pek sesi çıkmıyor.

Özellikle seçim döneminde "Öğretmenim sen bizi seviyor musun?" diyen öğrencilerim oldu. Aksini düşündürecek bir şey yapmamaya çok dikkat etmeme rağmen bu soruyla karşılaştım. O dönemdeki atmosfer çocukları bu soruyu sormaya itti. Dilim döndüğünce insanın iyi, edepli ve ahlaklı olmasının önemli olduğunu, nereli olduğunun çok da önemli olmadığını ve onların iyi, edepli, ahlaklı ve değerli çocuklar olduklarını anlatmaya çalıştım. Onlara onları çok sevdiğimi

söyledim. Bir süre okulda gündemimiz bu olmuştu.

Şimdi "Dedenden başladın göçmenlere geldin." diye düşünenler olabilir. "Senin deden Türk, anavatanına dönmüş. Yabancı bir yere gitmemiş. Ama bu göçmenler başka milletten." diye düşünenler olabilir. Eğer Misak-ı Millî sınırlarını elde edebilseniz bu insanların büyük çoğunluğu bizim vatandaşımız olacaktı. Bu da mevzunun başka bir yönü. Tabi ki olsaydı olacaktı ama olmadı.

Aslında mesele Misak-ı Millî ya da devletler arasında çizilen sınırlar değil. **Mesele insanların gönüllerine çizdiği sınırlar.** Mesele insanların mensup olduğu ırk da değil. Ben bu kaniya depremden sonra sosyal medyada okuduğum bir yazıdan sonra daha çok vakıf oldum. Yazıda deprem bölgesinden yine memleketin bir başka noktasına giden bir depremzedenin serzenişini vardı. Bu hadisenin nerede yaşandığının çok bir önemi yok. Önemli olan yaşanmış olması. Depremzede "Bu depremzedeler niye geldi ki? Gitsinler memleketlerine." gibi bazı söylemlerle karşılaştığını ve bundan dolayı çok üzülmediğini yazıyor. Daha önce bu tür şeyleri kendilerinin de göçmenler için söylediğini ve onları şimdi daha iyi anladığını ekliyor. Halbuki

baktığımız zaman bu ülke vatandaşlarının seyahat etme hakkı var. Herkes istediği yere gidebilir ve istediği yerde yaşayabilir. Yine bundan başka bazı deprem bölgelerinde istediği sonucu alamayanların sarf ettiği sözleri, ettikleri hakaretleri hepimiz duyduk.

Benim bütün bunlardan anladığım, mesele Türk olup olmamak değil. Asıl mesele kendine yabancı gördüğüne, kendinden olmayana tahammül edememesi. Farklılıkların zenginlik olduğunu fark edememesi.

Bizim burada göçmen olmayana, öncelerden beri Adapazarı'nda yerleşik olanlara manav derler. Adapazarı'nın göçmenlerle birlikte daha da büyüüp güzelleştiğini, manavların daha çok çalışmayı, üretmeyi göçmenlerden öğrendiğini birçok manavdan duyabilirsiniz. Bu farklılıklar şehrimizin en büyük zenginliğidir.

Farklılıkları bir zenginlik olarak görebilsek Yunus gibi yaratılanı Yaratandan ötürü sevebilme şuuruyla erebilsek Anadolu irfanını memleketimizde tekrar ayağa kaldırabiliriz. O zaman her şey bizim için çok daha kolay ve güzel olur diye düşünüyorum.

İNSANLIK İÇİN, FITRAT İÇİN

▲ PROF. DR. AHMET AKIN

Değerli dostlar!

İnsanlığımız, üniversite hocalığımız ve işimizin gereği olarak yaklaşık 2 yıldır sosyal medyanın gizli tehlikelerini internetin karanlık yönlerini öğrenmeye çalışıyorum. Bunu gördüğüm gençlerden elde ettiğim bilgiler ve onların girdiği siteler ve sosyal medya mecralarından anlamaya çalışıyorum. Elde ettiğim sonuç şudur; kesinlikle sosyal medya ve internet bir genç için çok büyük tehlikeler içeriyor. Çocuklara faydası olan gençlere faydası olan neredeyse hiçbir şey yok, zaten faydalı olan şeyleri de çocuklar çok fazla izlemiyor.

Dindar kılığında geliyorlar özgürlükçü kılığında geliyorlar vatansever kılığında geliyorlar hümanist kılığında geliyorlar yani şeytan gibi önden geliyorlar arkadan geliyorlar sağdan geliyorlar soldan geliyorlar zehiri balla sunuyorlar büyük destekler alıyorlar büyük fonlarla fonlanıyorlar ve çocuklarımıza şunları yapıyorlar:

1. Dinden uzaklaştırma: agnostiklik paganizm satanizm ateizm propagandası yapılıyor ama ne hikmetse hedef aldıkları tek din İslam ve hedef aldıkları tek genç bizim gencimiz, Anadolu genci. Çünkü onlar için en büyük tehlike bizim gencimiz çünkü yiğit kalkarsa düştüğü yerden kalkar.
2. Vatan'dan soğutma: Türkiye'yi güzel cennet vatanımızı gericilerin yaşadığı cahillerin yaşadığı özgürlüğün olmadığı kadın haklarının insan haklarının olmadığı bir ülke gibi gösteriyorlar yurt dışına gitmeyi isteyenin bu kadar çok artması bu yüzden sırf bunun için gece gündüz çalışan çocukları gençleri ülkesinden soğutan youtuber ve influencerlar var.
3. İntiharı özendirme. Birçok takipçisi fazla olan sosyal medya etki ajansı çocukların yaşamdan bağıni koparmaya onları ölüme özendirmeye ve intiharı düşündürtmeye özel çaba harcıyor bunu doğrudan yapmıyor çok sinsice felsefi ve ontolojik yollarla yapıyor ve maalesef bunları takip eden çok sayıda çocuk hayatını kaybediyor.
4. Aileden soğutma bunu özellikle "anamız babamız yok deriz", "bize kimse karışamaz" gibi şarkılarla müzik gruplarıyla dizilerle ve sosyal medyadaki özellikle

twitter'daki sahte hesaplarla ailede baskı varmış gibi göstererek aileyi ve anne babayı adeta bir despot gibi sunarak ev dışındaki yaşamı da özgürlükçü keyif veren bütün hazlarını gerçekleştireceği bir alan gibi göstererek yapıyorlar özellikle kız çocukları bundan çok fazla etkileniyor ve evden kaçma oranları çok fazla arttı. Tabii ki bu kopuşun sonucunda sosyal medyada tanıştıkları sitelerdeki alçaklar da onları dışarıda kapıyor.

5. Eşcinsellik ve LGBT tuzağı: Bunu zaten aylardır yıllardır söylüyorum çocuklara eşcinsel birliktelikleri sevgi dolu, hümanist, özgürlükçü, hayvansever olarak gösteren kadın erkek birlikteliğini yani hetero evlilikleri ise kaba gerici yobaz aldatan şiddet içerikli gösteren binlerce dizi televizyon programı ve çok sayıda sosyal medyada influencer şarkıcılar sözde sanatçılar var.
6. Ahlaksızlığı normalize ediyorlar artık giyim kuşam algısı diye bir şey kalmadı bunun ahlaki bir yönü olduğunu düşünen çok az kişi var sosyal medyada internette özellikle Tiktok'taki ahlaksızlık yaygınlaştırılması hedefine ulaşıyor. Her yıl artık "Ne olacak toplum" diyedaha da korkmaya başlıyoruz. Yakında Amerika ve Avrupa'daki nude yani anadan üryan gezme akımları bizde de yaygınlaşabilir.

Daha çok söylenecek şey var ama gördüğünüz gibi o kadar çok tuzak ve o kadar çok saldırı var ki buradan kaçışın tek yolu herhalde bu pisliği sistemden tamamen çıkarmak. Bu da tek bir yolla mümkün. Çocuklarımızı ergenlik dönemini bitirene kadar akıllı telefon tablet ve dijital tüm mecralardan uzak tutmak.

Ama sadece çocuktan değil kendinizden de uzak tutun, çünkü anne baba da bozuldu sadece çocuklar değil.

Bu zor dönemi atlamanın tek yolu akıllı telefonun olmadığı yıllara dönmek. Bunu yapanlar kurtuluyor bunu yapamayanlar bir şekilde bu sistemden etkileniyor. Çocukların hiçbir hatası yok. Bela ve veba o kadar yaygın ve hızlı ilerliyor ki bundan kaçamıyorlar. Siz de olsanız kaçamazsınız. Yaklaşık 300 çocukla yaptığım görüşmelerden elde ettiğim sonuç bu.

Bizlere not:

Bir süredir yoğun biçimde gördüğüm; dindar ailelerin inançsızlık, cinsiyetsizlik ve intihar eğilimi problemleri yaşayan genç kardeşlerimize kalben temas ettiğimizde çok şükür olumlu geri dönüşler oluyor. Bunu hepimizin yapması lazım, ailelerin değişmesi lazım, çağı anlaması, tehditlerin farkına varması, dünyanın güneşi ile bugünün çamaşırını kurutmaması lazım.

Umutsuzluk yok. Sorun büyük, yol uzun ama çözüm de var.

Herkes bir genç kardeşimizle gece gündüz ilgilenirse, ailesinin hatalarını düzeltirse bu çocuklar geri gelecek inşallah.

Zaman kaybetmemek lazım.

Özellikle genç yaşta kardeşlerimizin abilik ablalık müessesesini uygulamaya koyması lazım. Genç kardeşlerimizle eğlenmesi, onlara rol model olması mentorluk yapması lazım.

Emperyalizmin silahı sanat, müzik, medya, eğlence, özgürlük ise ve çocuklarımızı bizden bunlarla alıyorsa geri almanın yolu da yine bunlar (la) olacak. Karşı taraf yani emperyalizm bizden çocuğumuzu ne ile alıyorsa biz de onunla geri alabiliriz.

Sosyal medyada etkili olan herkesin bu kardeşlerimize yer vermesi, onların şikayetlerine kulak kabartması, onları anlaması lazım. Tersini yapan çok, çocuklarımızı bizden alan ateist, LGBT fenomenleri çok fazla. Milyonlarca takipçileri var.

Bunun için geniş sosyal medya hesabı olan ve etkili olan isimlerin bunu yapması lazım.

Hepimiz aynı gemideyiz, hepimizin çocuğu emperyalizmin tehdidi altında.

Anne babaların çocuğa eğitim ve terbiye kazandırma olasılığı yüzde otuzlarda. Gerisi sosyal medya, arkadaş ve öğretmen etkisine açık.

Bir seferberlik başlatmak ve önce kopanları toplamak lazım. Tuzaktan beri olan kardeşlerimizi de iyi yetiştirmek lazım.

Dini sevdirmek ve dini eğlence ve özgürlük engeli olarak göstermemek lazım. Burada aile ve din eğitimcilerine çok büyük görevler düşüyor.

Daha çok söylenecek şey var ama hızlıca davranmak lazım. Aile ve özellikle babaların çok değişmesi lazım. Baskıcı ve ataerkil kodlar hiçbir işe yaramıyor. Sadece çocuğu aile ve dinden koparıyor. Kopan kardeşimiz başkasını koparıyor. Bir pandemi gibi.

Şarlatan, sözde psikolog ve psikiyatristlere uyarıda bulunmak isterim... Çocukları cinsiyet karmaşası yaşayan ailelere hiçbir bilgilendirme yapmadan, onları sürecin dışında tutarak ve hatta daha da ileri gidip onlara <<siz anormalsiniz veya ağır depresyondasınız>> şeklinde hemen tanı koyup çocuklarını ise aylarca süren gizli bir süreçten sonra LGBT tuzağının en derinlerine çektiklerine dair çok sayıda mesaj alıyorum. Cinsiyet karmaşası yaşayan herkese eşcinsel tanısı koymak ne insanlığa ne de vicdana sığar. Herkes bilir ki ergenlik döneminde her insan bazı cinsel karmaşalar yaşayabilir ama leş kargası gibi bundan istifade etmek sadece emperyalizmin uşaklarına özgüdür. Cinsiyet gibi önemli bir meselede aileleri sürecin dışında tutmak iyi niyetten kesinlikle uzak bir eylemdir.

Yüreği olan bu süreci ve yaptıklarını aileyle paylaşır. Ayrıca cinsiyet kimlik karmaşası yaşayan her ergeni ve ailesini bir Whatsapp LGBT grubuna ekletmek ve onları orada sözde sosyalleştirmeye çalışan psikiyatristlerin de farkındayım. Arkamda hiç kimse yok bunu da herkes bilsin. Sadece Yüce Mevlam ve ailelerin duası var.

Herkes ayağını denk alsın. Bir çocuğun geleceğini kimseye değişmeyiz. Çekin çocuklarımızın üzerinden o pis ellerinizi.

KAVRAM KARGAŞASINDAN CİNSEL KARMAŞAYA

▲ İLKAY CAN

Kişilik, bireyin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özellikler sayesinde tutarlı olarak sergilediği ve kendisini başkalarından ayıran özelliklerin bütünüdür. İsrâ Suresi 84. Ayette Rabbimin buyurduğu gibi "Herkes kendi mizaç ve karakterine göre iş yapar." Her kişilik özeldir.

Kişilik gelişimi büyük ölçüde çocukluk yıllarında biçimlenir. Bu nedenle anne babaların çocuklarına karşı uyguladıkları tutumların kişilik gelişiminde büyük önemi vardır. Bir erkek çocuk babasını gözleyerek erkek gibi, bir kız çocuk da annesini model alarak bir kadın gibi davranmayı öğrenmiş olur. Ailede bağlanma sorunu (dominant anne, çekinik bir baba yahut baskın ve asabi bir baba modeli karşılığında ise ezilen bir anne modeli) olduğunda çocuk hemcinsine karşı bir öfke biriktirecektir. Hele de bu çocuk aşırı duyarlı, naif bir yapısı varsa, cinsel hoşnutsuzluk için bir alt yapı oluşacaktır.

Ergenlik erken yetişkinlik dönemindeki genç bireyler, ailelerinde yaşanan bu tür olumsuz durumlar eşliğinde, gerçekten de heteroseksüel dürtülerle homoseksüel dürtüleri karıştırabiliyorlar. Çünkü ergenliğin başlangıç dönemlerinde cinsel kimlik ve hormonal denge tam olarak oturmuş değildir. Bu dönemdeki gençler cinsel bakımdan bazı karmaşık duygular yaşıyor olması onun bu konuda bir rehberliğe ihtiyacı olduğunun habercisidir. Eşcinselliğin nasıl başladığını, ne olduğunu, tam olarak bilemezler. Bu bilgi eksikliği nedeniyle de eşcinsel olma korkusu yaşarlar. Eşcinsel çekim; bir yere ait olamama, uymama, dışarıda ve bir şekilde farklı hissetme ile alakalıdır. Eğer yaraları ele alınır, sevgi ve yakınlığa dair karşılanmamış ihtiyaçları sağlıklı ilişkilerle karşılanırsa, iyileşme ve değişim mümkündür. Eşcinsel çekim, içselleştirilmiş duygusal kopuşlar ile ilgilidir ve yıllar süren acı ve karmaşa sonucunda meydana gelir. Eşcinsel aday kuvvetle muhtemel büyük kaygı ve kararsızlık durumundadır. Büyük olasılıkla kişi bir yardım kaynağı aramaktadır. Diğer taraftan, dindar ailelerde büyüyen çocuklar daha çetin bir savaş meydanı ile karşı karşıyadır. Kendi iç savaşları hakkında ebeveynleri bir şey bilmiyorken, onlar

Allah'a kendilerini eşcinsel duygulardan kurtarması için yalvarmıştır. Birçoğu bu duygulara sahip olmaktansa, ölmeyi istemeyi dahi düşünmüşlerdir. Aslında şu şekil dua edebilselerdi; "Allah'ım lütfen eşcinsel duygularımın gerçek anlamını bana bildir. Allahım bana hayatımın bütün alanlarını iyileştirmede yardım et." diyebilmelirdiler. Ama böylesi cinsel karmaşa yaşayan bir genci uzman psikolog ya da psikiyatrye yardım için başvuran ebeveyn, karşılarına eşcinselliğe politik bakış açısına sahip, "Beden senin ve sen nasıl hissediyorsan, seçimini kendin verebilirsin" algısıyla muhatap oluyor. Hatta aile şu bilgiyle kendini de haksızlık yapan bir konuma oturtuluyor. "Eşcinsellik doğuştandır. Bu bir rahatsızlık değil, bir zorunlu tercihtir. Kabullen ve gereğini yap." deniliyor. Ülkemizdeki lgbt lobileri aktif çalışıyor. Hocaların çoğu konuşmaya korkuyor. Bu, hak ve batılın savaşı.

Bütün dünyada sürdürülen normalleştirme ve kabul ettirme, insanlığı ifsat ettirme çalışmasıyla karşı karşıyayız.

Cinsiyet çelişkisi gösteren bu çocuklara dikkat edilmelidir; çünkü Cinsiyet Kimlik Bozukluğu (CKB) haricinde (Homoseksüel öncesi evre), Cinsiyet Çelişkisi (gender conflict), cinsiyet karmaşası (gender conflict) ve cinsiyet bozukluğu (gender disturbed) olarak ifade edilen benzer durumlarda homoseksüellikle sonuçlanma potansiyeline sahiptir. Cinsel kimlikle ilgili bocalamalar yaşayan erkek çocukları babaları ile bir şeyler yapmaya hiç ilgi göstermezken, (hatta direnç gösterirken) giyinip kuşanmak süslenmek ve güzel görünmekten büyük heyecan duyarlar. Özellikle ergenlikte, çok bunalımlı bir süreçten geçmekte olan oğullarla babalar arasında, çözümleyici ve destekleyici ilişkilerin etkin bir iletişim sağlanmadan kurulup sürdürülebilmesi imkansızdır. Buradaki en büyük güçlük, eğer çocukluktan beri sürdürülen sıcak ve samimi bir iletişim yoksa, genç içindeki sıkıntılı halleri, cinsiyet kimliği konusundaki hoşnutsuzluğu ifade edemeyebilir. Bu çocuklar çoğunlukla yaşamlarının ileriki evrelerinde erkeksi cesaret ve güç özelliklerinin cezbedici gizemine kapılırlar. Oğullarımızın elbette

yalnızca başarılı, mutlu, güzel yaşayışları, hoş sevinçli duygu ve düşünceleri olmayacaktır. Başarısız, beceriksiz, yaralayıcı yaşayışları, kırgın üzgün, kızgın tepkileri de olacaktır. Belki birinci türden yaşayışları, duygu ve düşünceleri paylaşmak bizim için daha kolaydır. Ancak oğullarımızın ikinci türden yaşayışlarını, duygu ve düşüncelerini paylaşmak bir baba için zor olacaktır. Zira yakın bir ilişki ve baba tarafından bir özveri gerektirir. Türk aile yapısında genelde çocuklar annenin sorumluluğunda olduğundan ya da baba dış dünya ile çok meşgul olduğundan bu süreci baba kaçıır.

Lezbiyenlik ise bireyin hemcinsi olan ebeveyni ile özdeşim kuramaması, bunun haricinde erken yaşlarda bir erkeğin cinsel saldırısına uğramış olmak temel faktörler olarak görülür. Lezbiyenliğe yönelen kadınlar, dışı olmanın istenmeyen veya güvenli olmayan bir durum olduğuna, bilinç dışı bir düzeyde karar vermişlerdir. Kız çocuğunu bunaltıcı kalıplara sokmaya çalışan, aşırı kontrolcü, narsist bir anne ve depresif, eşinden kötü muamele gören ya da yetersiz bir anne, kızı için zayıf bir özdeşim modelidir. Bunun yanında kardeş yaraları, kültürel kırılmaları, lakap takma, akran zorbalığı, beden algısı bozukluğu, cinsel kimlik karmaşasına yol açabilir. İyileştirilememiş çocukluk yaraları (bu bazen bağlanma problemleri olur, çocuğun sevgi dilinin farkına varılmadan büyümesi

olabilir, sevgi ve kabul için karşılanmamış ihtiyaçlar olabilir. Eşcinsel çekim yaşayan bir kız çocuk, sıklıkla anne sevgisini içselleştiremez bu ve başka sebeplerle cinsel kimliğinin eksikliğini duyar.

Güncel psikiyatryi temsil eden psikiyatristler; psikiyatryi, özellikle eşcinsellik konusunda tarafsız bakışa sahip tıbbi bir disiplin olmaktan çıkarmış, politik bir camia haline dönüştürmüşlerdir. **Bunun sebebi, psikiyatrinin eksik kalan taraflarından ziyade güncel psikiyatrye yön veren psikiyatri derneklerindeki yöneticilerdir. Psikiyatri camiası tarafından sergilenen politik görüşler, bilimsel görüşlermiş gibi algılanıyor.** Çünkü takdim o şekilde yapılıyor. Tabi ki bu duruma itiraz eden psikolog ve psikiyatristler de var, ama onlar da seslerini çıkaramıyorlar. Hatta camiadan dışlanıyorlar. Böyle olunca da hakikat perdeleniyor.

Eşcinsellik 19. yy sonlarından itibaren özellikle Alman seksolog, psikiyatrist ve psikologlar tarafından incelenmeye başlamış ve psikiyatrideki hakim görüş patolojik olduğu üzerine yoğunlaşmıştır (Von Krafft-Ebing 1939, Adler 1925, Freud 1905).

Cinsellikte kuralsızlığın ekonomik sömürü faaliyetlerine açtığı alanı fark edenler fitratı koruyan her türlü toplumsal düzenlemeye karşı bireyselliği, dinsel olana karşı sekülerizmi, akli olana karşı hedonizmi yücelttiler.

Daha önce "arı araştırmacısı" olarak ün yapan biyolog, entomoloji ve zooloji profesörü Alfred Kinsey'in hazırladığı, tüm deneklerin suçlulardan oluştuğu araştırmalarla anormali normal gösteren veriler üzerinden analizler ürettiler. 31 Ocak 1948 tarihli Kinsley raporu ve devam ettirilen araştırmalar üzerinden cinsel devrim adı altında yeni bir hukuk sistemi, yeni bir dünya inşa ettiler. Sapkınlığın sapıklık olarak tanımlanması için yasal güvenceler oluşturdular. O güne kadar Amerika ceza sisteminde suç olarak kabul edilen zina, çocuk erotizmi, kürtaj, evlilik öncesi cinsel ilişki, karı kocanın birbirini aldatması ve eşcinsellik suç olmaktan çıkarıldı ve normalleşti. **Araştırmanın sahibi Alfred Kinsey'di. Kinsey'in araştırmalarını finanse eden kuruluş ise Rockefeller Vakfı. Kinsey Raporunun bir hukuka dönüşmesi ise 1955 yılında gerçekleşti.** Kinsey raporundan sonra LGBT hareketler ABD de örgütlenmeye başladılar ve giderek güçlendiler.

1970'lerin başında bazı psikiyatristler, psikiyatri ve psikoloji alanında eşcinselliğe konulan "hastalık" tanımının ideolojik olup olmadığı tartışmasını açmışlardır. Bu tartışmalar ve artan politik direniş Amerikan Psikiyatri Derneği'nin eşcinselliği hastalık kategorisinden çıkartmasıyla sonuçlanmıştır (Drescher 2015; Pickett 2021).

Sonuç olarak APA (Amerika Birleşik devletlerinde psikoloji çalışmalarını temsil eden bilimsel ve profesyonel bir dernek), Homoseksüelliği DSM'den (Mental bozukluklar Tanısal ve İstisliksel El Kitabı) çıkartarak dünya âleme bunun ' bir sorun olmadığını'

duyurdu. Bu durum, eşcinsellikle ilgili bütün araştırma ve tedavilerin önünü kesti, karşıt görüşlerin önü kapandı. Dergiler, homoseksüelliğin gelişimsel bir problem olduğunu söyleyen makalelere karşı kapılarını kapattı. (Tedavi yöntemlerinin de önünü kapatmış oldu.)

Cinsiyet Kimliği nedir ve nasıl anlaşılır?

Cinsiyet kimliği: kişinin kendisinin kadın veya erkek olduğuna dair içsel, kişisel algısıdır (GLAAD 2022, APA 2012) İçsel olduğu için bir kişinin cinsiyet kimliği başkaları tarafından anlaşılabilir.

Cinsiyet kimliği (gender identity) toplumsal cinsiyet kimliği anlamında kullanılmaktadır. Türkçe'ye cinsel kimlik ya da cinsiyet kimliği olarak çevirilen sexual identity kastedilmemektedir. Cinsel kimlik daha çok kişinin anatomisi ile ilgiliyken cinsiyet kimliği bireye dayatılan veya bireyin benimsediği sosyal ve psikolojik durumla ilgilidir (Diamond 2002).

1973 yılında Amerikan Psikiyatri Derneği, 1990 yılında ise Dünya Sağlık Örgütü eşcinselliği hastalık kategorisinden çıkarmıştır (Drescher 2015).

Transeksüelite nedir?

Cinsel Disfori (Transeksüellik), bir cinsel kimlik bozukluğudur. ÇKB, kişinin kendisini karşı cinsiyette algılaması biyolojik cinsiyeti ile ilişkili özelliklerden aşırı rahatsızlık duyması, bunları gizleme çabası içerisinde bulunması, aynı zamanda bedeninin kendi cinsiyet kimliğine uygun hale gelmesi için, hormonal ve cerrahi tedaviler görmeyi arzulamasıdır.

Eşcinsellikle Transeksüellik aynı katagoride midir?

Eşcinsellik kişinin cinsel yönelimi ile ilgiliyken, transeksüellik kişinin cinsiyet kimliği ile ilgilidir. Eşcinsellik bir hastalıktır ve geri dönüşümü, tedavisi mümkündür ama transeksüellikte kişi, bedeninin kendi cinsiyet kimliğine uygun hale gelmesi için hormonal ve cerrahi tedaviler görmeyi arzular. Transeksüelite, cinsel kimlik bozukluğunun en uç noktasıdır. Tam tersi iddia edilmesine rağmen, transeksüel bireylerde fiziksel, genetik ve hormonal bir bozukluk tespit edilmemiştir. Bu yüzden hiçbir

kromozomsal veya hormonal test, transseksüaliteye özgü ayırıcı bir özellik taşımaz.(Sungur 1999)

Bizler öncelikle eşcinselliği, transeksüelite ile aynı kategoriye koymamamız gerektiğini anlamalıyız. Eşcinsellikte cinsel kimlik karmaşası varken, translarda cinsel disfori eşliğinde ilişki boyutunda bir tercih vardır.

Bir de bu durumun interseks ayağı var. İnterseks, bir tıbbi rahatsızlıktır. Önemli olan interseks konusunun eşcinsellekten farklı olduğunu algılamaktır. İnterseks, genital organlarda doğuştan gelişim problemi bulunan bireyleri ifade etmek için kullanılan kapsayıcı bir terimdir. Bu genetik anomaliler, sadece iç veya dış genital organlarda olabileceği gibi, hem iç hem dış genital organlarda olabilir. Dolayısıyla dış genital organları normal olan bazı bireyler de interseks olabilir. Bu bireylerin interseks oldukları başka bir şikayet nedeniyle hekime müracaat ettiklerinde yapılan tetkikler sonucunda anlaşılır.

Bu durum İslam fıkhında HÜNSA adı altında geçer. Seksüel Gelişim Bozukluğu (interseks) en az 50 doğumsal ürotigenital farklılaşma anatomisiyle karakterize olan bir durumdur ve yaklaşık olarak 5.000 doğumda 1 görülür (Wane, 2008, Lee, 2016). Bu grup hastalarda asıl sorun, böbrek üstü bezindeki aşırı androjenik hormon üretimidir. Gerçek hermofoditlerde (interseks) yumurtalıklar normal değildir; hem overyen, hem testiküler dokular bulunabildiği gibi; bir tarafta ovaryum bir tarafta testiste bulunabilir.

Bu sağlık sorununu yaşayagelen bir bireyin toplum önyargılı, bilgi eksikliğinin eşlik ettiği çok acımasız bir tavırla karşı karşıya kalmaktadırlar. İslami kesimin sadece konuyu Lut kavmi üzerinden açıklama çabaları da karşımızda korkunç bir çıkmazda olan kişiyi ilk adımdan ötekileştiriyor. Hatalı ebeveyn modelleri yüzünden sürüklenen bu gençler, hatalı profesyoneller yüzünden buradan çıkamıyorlar, kendi çabaları ile buradan çıkabilme imkanı var olduğu halde bunun mümkün olmadığını söyleyen çevreler yüzünden ömür boyu bu kapanda sıkışabiliyorlar.

Yanıltma ve ayrımcılığın zirvesi sayılabilecek bu HOMOFOBİ çeşidi malesef günümüzde yaygın. Ne acıdır ki profesyoneller tarafından bilimsel bir kılıf ile yapıldığından fark edilemiyor.

Eşcinsellik doğuştan ve değişmez midir?

Bu çok tartışılan soruya batının konjektürel cevabı "evet" olduğuna göre bunun için biyolojik bir kılıf

gerekmektedir. Bu da onları gay Geninin varlığını ispat etmeye götürmektedir. Türkçeye çevrilen Whitehead'ın, Genlerim Yüzünden kitabı detaylı bir şekilde böyle bir genin olmadığını izah etmektedir. Neticede eşcinsellik ile ilgili biyolojik argümanlar oldukça tutarsız ve pragmatist bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Anlaşılamayan nokta, politik saiklerle bu tutarsızlık görmezden gelinerek bir bilimsel dayanak varmış gibi hareket edilmeye devam edilmesidir.

Bir müslüman olarak bizim duruşumuz nasıl olmalı?

Eşcinsellik ile ilgili herkesin kafasında bir tanım mevcut. Bu mevcut tanım, postmodern /inşacı /kurgulanarak dikte edilen bir tanım mı? Sosyal medyada dolaşan birkaç videonun bizdeki izleri mi, *yoksa gerçek bilgiler mi? Öncelikle bu ayrımı yapabilmek için, sorgulamak gerekmektedir. Toplumun bu sıkıntılı kesimini adaletle anlayabilmemiz bireysel ve toplumsal çözümler için hayati bir önem taşıyor.

Önce sağlıklı bir bilgiye sahip olmalıyız. Kulaktan dolma değil, modernitenin dayattığı algınının dışında olmalı. Karşı cenahın penceresinden bakabilmeyi, kendimizi ve toplumu anlayabilmek adına adaletli olabilmeliyiz.. Bilimsel, toplumsal ve en önemlisi İslami bir bakış açısıyla olaya bütünsel yaklaşmalıyız. Nisa Suresi 16.ayette "Şayet tevbe edip düzelirlerse, artık onları kendi hallerine bırakın. Çünkü Allah Tevabdır, Rahimdir." Allahın açık bıraktığı kapıyı bizim kapatmamızın bir had bilmezlik olduğu kanaatindeyim. Dilerim bu sıkıntılı bireylerin tedavi metodları biz müslümanların üzerinden oluşsun. İyileşmenin unsurları; önce kişisel iyileşmeyle alakalı. Allah'ın kuluna özel sevgisini tecrübe etmesi, fitrat formatına dönmeyi niyet etmesi gerekir. İkinci adım ilişkisel iyileşme ile alakalıdır. (Sevdiğimiz kişinin eşcinsel çekim duymasının sebeplerini anlamak, etkili iletişim becerilerini öğrenmek, sevginizle ilgilenmek ve çocuğunuzla daha iyi yakınlık kurmak, onun sevgi dilini keşfetmek ve gerekli yakınlığı göstermekle alakalıdır. Bir de bunun toplumsal iyileşme ayağı var ki çok önemli... Evimizde ve Camilerimizde samimi bir ortam yaratabilmek, çocuğumuzun arkadaşları ile iletişim kurmak ve iyileşme sürecine yardımcı olacak bir rehber bulmak da önemlidir.

Toplumun ıslahında her birimiz duyarlı olalım, sorumlu davranalım.

KAYNAKÇA

Çocuğum Eşcinsel mi? RICHARD COHEN
İnterseks -Hermofrodit ve EŞCİNSEL Prof. Dr. Zeki Bayraktar

YAŞAYABİLME SANATI

▲ BETÜL KOÇ

"Nefes, alamıyorum, bir karanlık günden güne ruhumun gülen taraflarını yontuyor. Umuda açılan tüm kapıları kırık kilit vurulmuş. Sanki başımı kaldırsam düştüğüm bu boşluktan kurtulacağım. Ama bedenimden koca bir şırıngayla tüm enerjimi çekmişler gibi. Ne konuşabiliyor ne görebiliyor ne de duyabiliyorum. Hani bana tarif eder misin diye sormuştunuz da söyleyememiştim o gün bu boşluğun bende oluşturduğu tahrifatı... Her iki omzumda yüzer kiloluk bloklar var sanki doğrultamıyorum bedenimi bir türlü. Ötesi kaburgalarım çatırıyor ama benden başka kimse duymuyor. Tam iki omzumun arasında kocaman bir delik ve oluk oluk kanlar akıyor. Aktıkça içimdeki boşluk büyüyor. Tırnak uçlarıma kadar bedenim tarifsiz bir acıyla sarsılıyor. Ne olur duysun biri beni, tutup çıkarsın buradan yapamıyorum, yaşayamıyorum. Anlamsız geliyor

çevremdeki insanların gülüşmeleri, bir şeyler alınca mutlu olmaları... Her mutlu olanın huzurlu olduğuna inanmıyorum artık. Mutluluk yavan bir duygu, biliyorum çılgınlık içinde kalan ruhumun istediği şey şu kahrolası boşluktan kurtulup, huzuru bulması... Herkesin dilinde aynı türkü, "Sen güçlüsün, bak hayatında pek çok şey yolunda!" Yoruldum, duysunlar beni, görsünler beni, tutup kendime getirsinler beni..."

Bir depresyon hastasının çılgınlıkları bunlar. Bunları yazmadan iki gece evvel intihar etmek istemiş, nihayete erdirememiş kendisi. Ona neden diye sorduğumda bu yanıtı vermişti. Yaşamı sonlandırma arzusu... Bu öyle kuvvetli hale gelmiş ki kendisinde tutunduğu dalları bir bir kırmış ötesi tutunduğu dalların mahiyetini kestiremez olmuş. Bir sonraki görüşmede kendisine şimdiye dek seni yaşamda tutan şey neydi diye sordum. Afalladı.

"Mücadele etmekte, sanırım. Ömrümün her safhasında koştum, biraz yürüyecek olsam yalpalar düşerim diye korktum. Çevremdekiler de alıştı bu halime, cılızdım ama bir küheylan gibi çatlarcasına koştuğumdan kimseler göremedi içimde yontulan, kırılan parçaları. Biri de çıkıp demedi ki bu kadar koşma düşersin diye. Pek çok tramvayı ufak sıyrıklarla atlattım. Öyle ki artık hiçbir darbenin beni yıkamayacağına inanmıştım. Bu sıyrıklar birikiyordu. Aslında bakarsanız birikti bir şeyler, sağlam bir darbe miydi beni bu hale getiren? Hayır. Damlalar aşındırdı ve katlanılmaz hale geldi. Kendime zulmettim. Ben kendimin aciz olduğunu unuttum. Bu dünya bana hep mutlu yüzleri gösterdi orda burada, sandım ki bir benim bahtsız. Erişemediklerimin başkalarının rutini olması, hayatı buna indirgemek hayatı anlamsız kıldı zamanla." diye yanıtladı.

1980'li yıllardan itibaren intihar oranlarında bir artış meydana gelmiş. Aynı tarihlerde sözde insanı merkeze alan Hümanizm akımı ile bireyci bir anlayış da toplumlara yerleştirilmeye başlanmıştır. İnsan kelimesinin '**ins-üns**' kökünden geldiğini **yakınlık ve bağ kurmanın insanın temel gereksinimlerinden olduğu düşüncesi etkisini kaybetmeye başlamıştır**. "Ene"yi ön planda tutan bu akım 'Ben ve benim dışındakiler' algısıyla insanın kendini soyutlayarak tamamı ile yaşamı kendi algıları üzerinden yönetmesini desteklemiş, insanın toprağa tutunacağı köklerinden bağını koparmaya başlamıştır. Bu da insanın kolayca savrulmasına neden olmuştur. Günümüzde de bu kopuş hız alarak devam ediyor.

Yapılan araştırmalarda intihar etme düşüncesi ile yaşamın anlamsızlığı düşüncesinin doğru orantılı olduğu tespit edilmiş. Yaşamı anlamlı kılan unsurlar nelerdir? İnsan ne için yaşar? Bu soruyla ilgili pek çok dezavantajlı örneklem incelenerek bir sonuca varılmaya çalışılmış. Örneğin, Nazi kampından kurtularak hayatını yeniden dizayn etmiş bir grup insanla yapılan görüşmelerden sonra onları yaşama bağlı kılan temel duygunun bir yaratıcı ile kurdukları bağın gereği olan adalet duygusu. İnanılmaz işkencelere maruz kalmış bir grup savaş esirlerine, nasıl dayandınız diye sorulduğunda, "geçeğine inandık" yanıtı alınmış. Daha sonra, vatanlarını

müdafaa etmek adına çektikleri çilenin kutsal olduğu düşüncesiyle yaşama içgüdüsünü yüksek tuttuklarını bildirmişler.

Bu ve buna benzer örneklere baktığımızda insanı yaşama bağlayan temel amaçların olması gerektiği sonucu ortaya çıkıyor. Bu sebeple depresyon hastalarına öncelikli olarak küçük küçük hedefler veriliyor. Hareket halinde kalabilmesi sağlanıyor. Tüm bunları değerlendirdiğimizde insanı bir pergele benzetebiliriz. Pergelin sivri ucu sizi size yakınlaştıran, siz sizi bıraksanız dahi sizi bırakmayacak sıkıca tutduğunuz değerler bütünüdür. Diğer ucu ise yaşamın hareketli ve değişken tarafıdır. Zaman zaman düz bir çizgide seyrederken yolculuğu zaman zaman zorlu patikalar geçer. Ama önemli olan sivri ucunun merkezden sapmaması. Öylesine yaşamların anlayamayacağı bir merkezimiz, sabitemiz olmalı ve buna gönülden bir bağlılık geliştirmeli.

FİNANSTA PİYASA ODAKLI YAKLAŞIMA ALTERNATİF: SOSYAL FİNANS KURULUŞLARI

▲ SALİH ÜLEV

Gelenekten kopuşla birlikte moderniteyle yüzleşen günümüz insanı pek çok kırılma ve dönüşüm yaşamaktadır. Bu kırılmalar arasında dinin normatif yapısının çözülmesini, aile-akrabalık bağlarının zayıflamasını ve toplumsal ilişkilerin anonimleşmesini zikredebiliriz. **Bu tür temel dönüşümlerin temelinde yatan hususlardan biri piyasanın sistemleşerek bireyler arasındaki ilişkileri belirleyen üst bir norm haline gelmesidir.** Geleneksel dönemde toplumsal ilişkilere gömülü olarak işleyen, toplumun normlarıyla uyumlu olan piyasa mekanizması, modern dönemde bu uyumdan koparak kendi normlarını her şeyin üzerinde konumlandırmıştır. Piyasanın bu anormal konumu insan yaşamına konu olan birçok şeyi ve hatta insanın kendisini metalaştırmıştır. Piyasa, sistematik hale gelerek ve kendi dışındaki tüm mekanizmalara hükmederek insan ilişkilerini ve kurumları şekillendiren bir yapı haline gelmiştir. Piyasanın temel belirleyici olduğu modern dünyada doğan ve piyasanın şekillendirdiği eğitimi alan, piyasanın belirlediği toplumsal ilişkiler içinde yetişen kişiler, bu hâkim zihniyet içerisinde düşünmekte ve modern piyasa anlayışını gayet makul kabul etmektedir. Farklı bir anlayış onlara anormal veyahut ütopik görünmektedir.

Kapitalist iktisadi anlayıştan beslenen bu modern piyasa sistemi toplumu ve toplumun ihtiyaç duyduğu kurumları da kendi amaç fonksiyonuna uygun olarak şekillendirmektedir. Örneğin toplumun hiç ihtiyaç duymadığı bir ürünü, çok büyük bir ihtiyaç olarak kabul ettiren, o ürünü satın almazsa pek çok şeyden yoksun olacağı illüzyonunu topluma kabul ettiren hâkim kapitalist iktisadi zihniyettir. Olmayan ihtiyaçları ihtiyaç gibi kabul ettiren hâkim iktisadi sistem, bu ihtiyaçlar üzerinden kurumlar inşa etmiş ve şekillendirmiştir. Bu kurumlardan biri de bankadır. Bankalar adeta modern kapitalist iktisadi sistemin dinamosu işlevini yürütmektedir. Bu kurumlar iktisadi işlemlerin yürütülmesine sahip olduğu finansal araçlar yoluyla hız kazandırmaktadır. Piyasa sisteminin emek-toprak-parayı metalaştırarak toplumsal ilişkileri içerdği bir yapıya dönüşmesi bankaları, piyasa sisteminin sürdürülmesini sağlayan önemli bir konuma getirmiştir. Bankalar

tasarruf sahiplerine faiz vadederek onların birikimlerini toplamakta, finansman ihtiyacı olan kişilere ise daha yüksek bir faizle kredi olarak vermektedir. Bankaların bu güçlü finansal aracılık faaliyeti, günümüzde o kadar baskın hale gelmiş ve kolaylaşmıştır ki finansman ihtiyacı olan bireyler neredeyse bankalara mahkûm edilmiştir. Öyle ki kendi kardeşinden borç isteyen bir kişi, kardeşi tarafından bankaya yönlendirilmektedir. Banka bünyesinde kurumsallaşmış bu menfaate/faize dayalı, soğuk, hesapçı kredi sistemi birey ve toplumda büyük yıkımlara yol açmaktadır. Zengin ve fakir arasındaki gelir uçurumu, açlığa mahkûm olarak yaşamaya mahkûm olan milletler, menfaat olmadan başkasına maddi yardım etmeyen hesapçı bireyler ortaya çıkarmıştır. Kapitalist ekonomik sistemin, bankalar yoluyla sürdürdüğü bu soğuk, hesapçı ve menfaate dayalı, sosyal yönü olmayan, toplumun menfaatini gözetmeyen kurumsal kredi sistemine alternatif arayışlarının da yavaş yavaş başladığını ifade etmek gerekir.

Finansın toplumu gözetmeyen yapısını eleştirerek, finans disiplininin sosyal boyutunun da olması gerektiğini ifade eden araştırmacıların sayısı gittikçe artmakta ve bu çabalar finans disiplini içerisinde alt bir disiplinin olarak doğmaya başlamıştır. Bu disiplinin adı sosyal finansdır. Sosyal finans, finansın sadece kazanç odaklı anlayışına tepki olarak insanı, gezegeni ve kârı bir arada değerlendiren bir yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşımda getiri ve sosyal etki bir arada hatta iç içedir. Bu doğrultuda finans tarafında sosyal etki yatırımları (social impact investing), sosyal etki bonoları, yeşil sukuklar gibi finansal enstrümanlar; ekonomi tarafında ise kendi kendine yardım grupları, dernekler, kooperatifler, vakıflar vb. kurumlar ön plana çıkmaktadır. Bu tür sosyal yönü olan kurumlar üçüncü sektörün kapsamına girmektedir. Bahsi geçen kurumlar ve faaliyetler kimi zaman özel sektör veya kamu sektörü tarafından, kimi zaman hane halkları, kimi zaman ise bizzat üçüncü sektör kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda bu faaliyetlerin bir kısmı kâr amacı taşımaktayken diğer bir kısmı kâr amacı gütmemektedir.

Türkiye'de de sosyal finans faaliyeti yapan bazı girişimler ve iyi uygulama örnekleri bulunmaktadır. Bu kuruluşları büyütmek, yaygınlaştırmak, yenilerini kurmak tüm Müslümanların sorumluluğundadır. Burada örnek olması açısından farklı kurumsal yapılarda sosyal finans hizmeti sunan üç kuruluştan bahsetmek faydalı olacaktır.

İyi Uygulama Örnekleri

1- İKSAR

İKSAR, İslam iktisadı alanında teorik bilgilerin hayata geçirilmesi amacıyla 2018 yılında Sakarya'da kurulmuştur. İKSAR sadece Sakarya'da faaliyet gösteren yerel bir dernektir. İKSAR'ın Karz-ı hasen (faizsiz borç) programında düşük gelir grubundaki kişilere, gelir getirici bir işte kullanmaları amacıyla finansman sağlanmaktadır. Bir başka ifadeyle bu program bir mikrofinans programıdır.

Karz-ı hasen programında yeni bir iş kurmak veyahut mevcut işini geliştirmek isteyen düşük gelir grubundaki kişilere faizsiz olarak borç verilmektedir. Karz başvurusu değerlendirilirken kişinin, elde edeceği finansmanı gelir getirici bir işte kullanması beklenmektedir. Başka bir borcun kapatılması veya işiyle ilgili olmayan harcamalar için karz verilmemektedir. Karz-ı hasen

programı kapsamında verilen borçların vadesi en fazla 12 aydır. Finansman tutarı mikrogirişimcinin hesabına yatırıldıktan sonra, geri ödemeler bir buçuk ay sonra başlamaktadır. İKSAR tarafından verilen borcun geri ödemeleri aylık taksitlerle yapılmaktadır. Verilen tutardan herhangi bir işlem ücreti veya enflasyon farkı alınmamaktadır. İKSAR'ın fon kaynağı ise bağışlardır. İKSAR dernek statüsünde olduğundan dolayı mevduat toplama yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle İKSAR'a karşılıksız olarak verilen bağışlar karz havuzunda toplanmakta ve bu havuzdan karz verilmektedir. Karz geri ödemeleri, başkalarına karz verilmek üzere yeniden bu havuza aktarılmaktadır. İKSAR bağışlar haricinde zekât da kabul etmekte, zekât olarak verilen paralar ise karz olarak verilmemektedir. Zekâtın kullanım alanları kesin çizgilerle belirli olduğundan ve zekâtın karşılıksız olarak temlik edilmesi bir gereklilik olduğundan zekâtın elde edilen fon kaynağı karz havuzundan ayrı bir hesapta toplanmaktadır. Zekât havuzunda toplanan paralar, karz-ı hasen programı kapsamında karz verilen kişiler arasından en yoksul kesimi desteklemek için kullanılmaktadır. En yoksul kesimin de zekât almaya ehil olmasına dikkat edilmektedir. Bu kesime zekât olarak verilen paralar geri alınmamaktadır.

İKSAR karz-ı hasen başvurusu yapacak kişilerden aşağıdaki şartları taşımalarını istemektedir. Bu şartları taşıyanların başvuruları değerlendirmeye alınmakta, bu şartları taşımayan başvurular otomatik olarak reddedilmektedir:

- ✓ Karz-ı hasen programında verilen borç miktarı en fazla 20.000TL olarak belirlenmiştir. Bu tutarın üstünde karz başvurusu yapanların talepleri dikkate alınmamaktadır.
- ✓ Karz talep edenlerin Sakarya ili sınırları içerisinde ikamet ediyor olmaları gerekmektedir.
- ✓ Karz başvurusunun gelir getirici bir faaliyette kullanılma amacıyla yapılmış olması gerekmektedir. Örneğin yeni bir iş kurmak ya da var olan bir işini geliştirmek, işi ile ilgili mal ve hizmet almak isteyenlerin talepleri dikkate alınmaktadır. Kredi borcunu kapatmak, ev veya araba almak için karz talep edenlerin talepleri dikkate alınmamaktadır.
- ✓ Verilecek olan karz tutarı ile ilgili kişinin durumuna, aldığı karz miktarına, yaptığı işin niteliğine göre ödeme planı oluşturulmaktadır. Genellikle kullanıcılardan karzın tamamını ödemesi için talep edilen süre 12 aydır. Karz geri ödemeleri,

karz verilen tarihten 45 gün sonra başlamaktadır.

- ✓ Karz başvurusu uygun bulunan kişiden bir kefil getirmesi istenmektedir.
- ✓ Karz başvurusu uygun bulunan kişi ile karz sözleşmesi imzalanmakta ve bir senet düzenlenerek hem başvuru sahibi hem de kefilin imzası alınmaktadır.

İKSAR'ın karz başvurusundan finansmanın verilmesine kadar şu aşamalar gerçekleşmektedir:

- (1) Karz başvurusunda bulunmak isteyen kişi ilk olarak İKSAR'ın web sitesinde bulunan karz-ı hasen başvuru formunu online olarak doldurur.
- (2) Başvuru formu İKSAR'ın bünyesinde oluşturulan ve üç üyeden oluşan mikrofinans komisyonu tarafından incelenir. Bu aşamada başvurunun yukarıda ifade edilen başvuru şartlarını taşıyıp taşımadığı incelenir. Eğer yukarıdaki şartları taşıyorsa karz talep eden kişi telefonla aranarak evinde/iş yerinde ziyaret edileceği bildirilerek ziyaret günü ve saati belirlenir.
- (3) Kişi evinde/iş yerinde bir veya iki İKSAR yetkilisi tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaretin süresi 30 dk ile 1 saat arasında değişmektedir. Ziyaret süresinde İKSAR

yetkilisi ilk olarak İKSAR'ın kuruluş amacı ve karz-ı hasenin İslam dinindeki öneminden kısaca bahseder. Bu bahiste karz-ı hasen ile ilgili aşağıdaki ayet ve hadisler gündeme getirilir:

"Kim Allah'a güzel (karşılık beklemeden) bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah'tır ve O'na döndürüleceksiniz" (Bakara : 245).

"Enes bin Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: «Miraca çıkarıldığım gece Cennet'in kapısı üzerinde "Sadaka karşılığı (nda) on misli (sevap var) dır. Karz-ı hasende on sekiz misli (sevap var) dır." ifadesinin yazılı olduğunu gördüm. Bunun üzerine Cebrail'e: Borç vermenin sadakadan üstün olmasının hikmeti nedir? diye sordum. Cebrail dedi ki "Çünkü sadaka dileyen kişi (bazen) yanında (bir şey) bulunduğu halde ister. Fakat borç isteyen kimse, ancak ihtiyaçtan dolayı borçlanmak ister" (İbn Mâce, Sadâkat, 19).

İslam'da karz-ı hasen bahsinden sonra İKSAR yetkilisi karz-ı hasen programının işleyişini hatırlatarak, karz talep eden kişiye karz ile yapacağı işi anlatmasını ister. Kişi anlatırken İKSAR yetkilisi işi daha ayrıntılı anlamak adına kişiye sorular sorar. Yapılacak iş tam anlamıyla tarif edildikten sonra kişinin sosyo-ekonomik durumunu ölçmeye yönelik hazırlanan form doldurtulur.

(4) Ziyarete giden İKSAR yetkilisi, ziyarette tuttuğu notlar ve sosyo-ekonomik bilgi formundan elde edilen bilgileri üç kişiden oluşan mikrofinans komisyonuna sunar. Mikrofinans komisyonu başvurunun nihai kararını verir. Kararlar oy çokluğu ile alınır.

(5) Karz başvurusu uygun görülen kişilere mer'i hukuka göre hazırlanmış bir ödünç sözleşmesi ve senet imzalaması için randevu verilir. Kişinin yanında bir de kefil getirmesi istenir. Başvuru yapanın kendisi ve kefilinin imzası alındıktan sonra talep edilen karz miktarı kişinin banka hesabına yatırılır.

(6) Karz alan kişi, geri ödeme taksitlerini İKSAR'ın banka hesabına eft/havale yoluyla yatırır.

(7) Karz geri ödemelerini düzenli olarak yaparak bitiren kişiler, ikinci kez başvuru yaptıklarında karz limiti yükseltilebilir.

2- Karz-ı Hasen Vakfı

Aile kurumunun kurulup korunması ve devamlılığının sağlanmasını temin etme düşüncesiyle yola çıkan Karz-ı Hasen vakfı, 2020 yılı Ekim ayında İstanbul'da vakıf kurucusu Mehmet Koca'nın vakfa tahsis ettiği 500.000 TL ile kurulmuştur. Tüzüğünde ifade edildiği üzere vakfın gelirlerini; malvarlığının işletilmesinden elde edilecek gelirler, vakfın iştiraklerinden elde edilecek olan gelirler, gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak bağışlar oluşturmaktadır

Karz-ı Hasen vakfının amacı, tüzüğünde belirtildiği üzere; aile kurumunun kurulması, korunması, geliştirilmesi, devam ettirilmesi, aile kurumunun mümkün ve muhtemel sorunlarının çözüme kavuşturulması için ihtiyaç duyulacak her türlü maddi ve manevi yardımın sağlanması ile bu konularla alakalı eğitim, öğretim, rehberlik, danışmanlık, hakemlik faaliyetlerinin yapılması, yaptırılması, teşvik edilmesi, desteklenmesidir. Bu bilgilerden vakfın amacının sadece evlenmek isteyen gençlere maddi destek olmak değil bilakis kuracakları yuvanın huzurlu ve daim olmasını temin edecek maddi-manevi her türlü yardımda bulunmak olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere her vakfın bir amacı ve bu amaçtan faydalanacak belli başlı lehtarları bulunmaktadır. Karz-ı hasen vakfının lehtarları yani vakıftan yararlanabilecek kimseler, medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip olan 18-33 yaş aralığındaki daha önce evlilik yapmamış olan ve evlenmek isteyen kimseler veya bu kimselerin kefilleri/ebeveynleridir. Toplumun en temel ve önemli kurumu sayılabilecek aile kurumunun meydana gelmesini amaçlaması hem bağışçılar hem de evlenecek çiftler tarafından vakfa teveccüh gösterilmesini sağlamıştır. Nitekim 2023 yılı Mayıs ayı sonu itibariyle, vakfa yapılan toplam bağış tutarı 17,5 milyon TL'ye buna mukabil borç verilen çift sayısı 397'ye, bu çiftlere verilen toplam borç miktarı ise 29,5 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Evlenmek isteyen ancak maddi imkânları elverişli olmayan adayların bu imkândan yararlanabilmeleri için ilk olarak Karz-ı Hasen Vakfının internet sitesinde yer alan "Yeni Başvuru" sekmesinde yer alan formu doldurmaları gerekmektedir. Bununla birlikte vakıf, başvuru yapan adaylardan, vakıf tarafından desteklenmeye uygun olup olmadıkları, desteklendikleri takdirde bu borcu ödeme imkânına sahip olup olmadıklarını gösteren bazı belgeler talep etmektedir. Vakıf, özgülünen amacın devamlılığını sağlamak bir başka ifadeyle verilen borcun eksiksiz bir şekilde geri alınmasını

temin etmek adına başvuru yapan kişileri sıkı bir denetime tabi tutmaktadır.

Vakfın adaylardan tutarlarıyla birlikte ihtiyaç listesi ve ne kadar borç talep edildiğine dair belge talep etmesinin verilecek paranın gerçekten bir ihtiyacı karşılaması amacına yönelik olduğu söylenebilir. Verilecek borcun tutarında nihai karar mercininin vakıf olması hasebiyle verilecek borç tutarında bir üst sınır belirlenmemiştir. Makul olan her talebin karşılanabilmesi ve daha geniş kesimlere hitap edilebilmesi için üst sınırın belirlenmediğini söylemek mümkündür. Her ne kadar üst bir sınır belirlenmemiş olsa da "beş yıldızlı otel" gibi lüks harcamaların, "200 gram başlık parası" gibi makul olmayan harcamaların kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

Vakfın açıklamalarından borçların ödenmesini garanti altına alacak bir sigorta sisteminin kurulduğu anlaşılmaktadır. Sistem şöyle dizayn edilmiştir; borcun geciktirildiği durumlarda ilk olarak borçlu kişi aranıp borcunu ödemiyor mu yoksa ödeme gücü olmadığı için ödeyemiyor mu tespit edilecek. Kasten ödenmeme gibi bir durum söz konusuysa gerekli hukuki işlemler başlatılacak. Eğer ödeme gücü olmadığı için ödeyemiyorsa borç yapılandırılıp borçluya ilave mühlet verilecek. Yine ödeyemiyorsa bu takdirde "borcunu ödeyemeyenlerin borcunu silerseniz sizin için daha iyi olur" (el-Bakara, 2/280) ayeti gereğince borcu silinecek.

Geri ödemeler ve yeni bağışların gelmesiyle birlikte karz-ı hasen vakfı bir döngü şeklinde sürekli olarak yeni adayların ihtiyaç duyduğu finansmanı faizsiz bir şekilde temin etmeye devam eder.

3-MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD); hassasiyet sahibi iş adamlarının, 1990 tarihinde İstanbul'da kurdukları bir "İşadamları Derneği"dir. İş dünyasına olduğu kadar toplumun diğer kesimleri için de örnek uygulamalar yapmayı amaçlayan derneğin 2016 yılında kurdukları karz-ı hasen sandığı örnek uygulamalardan biri olarak zikredilebilir. MÜSİAD Karz-ı Hasen sandığı, MÜSİAD üyesi olan tüccarların iş hayatında ihtiyaç duydukları zamanda onlara yardımcı olmak adına kurulmuştur. "Allah rızasını

kazanmak amacıyla" ve "maddi çıkar düşüncesi olmadan" birbirlerinin sıkıntısını gidermek amacıyla sandık etrafında bir araya gelen tüccarların yardımlaşmak ve faizden korunmak için kurduğu sandık, dört ayrı fon oluşturmuştur. Bunlar:

- 1) **Karz-ı Hasen Fonu:** Karşılıksız giriş aidatlarından ve yıllık aidatların %70'inden oluşur. Fon sandık üyelerine ihtiyaç durumunda karz-ı hasen olarak verilir ve üye tarafından belirli bir vadede (max. 12 ay) geri ödenir. 2022 yılı için sandık giriş aidatı 1000 TL ve yıllık aidat miktarı 1000 TL olarak belirlenmiştir. Fondan en az bir yıl üye olan ve aidatlarını düzenli ödeyen üyeler faydalanabilmektedir.
- 2) **Bireysel Karz-ı Hasen Fonu:** Bu fon sandık üyesi olup olmamasına bakılmaksızın dernek üyelerine borç vermek isteyen kişilerin fona borç vermesi ile oluşur. Bu fondan borç alan kişiler sandık yönetimi ve borç veren kişinin belirttiği vadede borcunu ödemelidir. Ardından fona borç veren kişinin ödemesi fon tarafından geri yapılır. Fonun temel amacı, sandığa üye olmayan fakat borç verebilecek durumda olan kişilerin dernek içerisinde yardımlaşmayı sağlamak adına sandığın kurumsal altyapısını ve güvencesini kullanarak karz-ı hasenin sürdürülmesini sağlamaktır.
- 3) **Sosyal Yardım Fonu:** Üyelerin giriş ve yıllık aidatlarının %25'i sosyal yardım fonuna aktarılır. Bu fondan sandığa üye olanların ölümü sonrasında eş ve çocuklarına karşılıksız bir ödeme yani bağış yapılır.

- 4) **Zekât Fonu:** Sandık üyesi olup olmadığına bakılmaksızın gerçek veya tüzel kişilerden gelen bağışlardan oluşur. Bu fon zekâta tabi olan kişilere geri ödenme talebi olmadan karşılıksız yapılan bağışlardan oluşur.

Sandığın sahip olduğu bu dört fondan sadece sandık üyeleri faydalanmaktadır. Sandığın fonlarından yararlanmak isteyen üyeler sandık yönetiminden talepte bulunur. Sandık bir derneğin yardımlaşma sandığı olduğu için her sandık gibi yasal olarak yönetim ve denetim kuruluna sahip olmak zorundadır. Sandık yönetimi, fonlarla ilgili komite ve uzman raportörlerle çalışarak talepleri değerlendirir olumlu veya olumsuz olarak karar verir. Bu noktada sandıktaki fonun miktarı talepten az kalırsa üyelerin ihtiyaç durumlarına, başvuru sıralarına, dernek ve sandık üyeliğinde geçirdiği süreye, komisyonlarda veya kurullardaki görev sürelerine bakarak sıralama yapılarak karz-ı hasen verilir. Üye karz-ı haseni geri ödemeyecek durumda olursa ve mücbir sebeplerle bunu yapamıyorsa üyenin borcu sosyal yardım fonundan karz-ı hasen fonuna ödenerek kapatılır. Bu işlem ilgili komitelerin onayı çerçevesinde gerçekleştirilir.

MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı, yönetim ve denetim kurulunun yanı sıra istişare kuruluna da sahiptir. Yapılan işlemlerin fıkhi uygunluğu, istişare kurulunda yer alan fıkıh ve İslam iktisadı alanında bilgi sahibi üyelerin gözleminde. Karz-ı hasen temelinde faaliyet gösteren sandık, özellikle üyelerinin tüccarlar olduğu düşünülürse ticaretlerini sürdürmelerine önemli bir kaynak sağlamıştır. Sandık iktisadi faydalarının yanında yardımlaşma temelli sosyal bir yapı olarak diğer iş adamları derneklerine önemli bir örneklik sergilemektedir.

Sonuç

Burada zikredilen üç farklı sosyal kuruluş, farklı kurumsal yapılarda farkı büyüklükte faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşları ana akım iktisadi sistemin içerisinde kendi toplumsal normlarımıza uygun iktisadi ilişkiler geliştirmek için bir alan açma çabası olarak görülebilir. Karatani (2017), bu tür banka dışı yapıları kapitalist toplumsal formasyonu içeriden aşma hareketleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Daha geniş bir eleştirel perspektiften, salt kâr etme saikiyle hareket eden sermayenin aşırılıklarının yarattığı yıkımın karşısında bu tür sosyal finans kurumları kapitalist olmayan bir ekonominin" imkanının olabileceğini göstermektedir. Toplumsal dinamiklere uygun, salt kâr amacı taşımayan bu tür kuruluşlar kapitalist sistemi bugünden yarına aşan kapasiteye sahip olmasalar da kapitalist sistemin ötesinde ayrı bir ekonomik alan açmak açısından önem taşırlar. Bu alan sahip olduğu örneklik ile dimağları zorlayarak kapitalist olmayan bir iktisadi sistemin hayallerden somuta indirgenmesine katkı sağlar. Bu kuruluşları büyütme, yaygınlaştırmak, yenilerini kurmak veyahut daha özgün alternatiflerini geliştirmek tüm Müslümanların sorumluluğundadır.

KAYNAKÇA

- Soylu, Merve, Şencal, Harun. "Cemaatçilik ve Bireycilik Arasında Piyasa İlişkileri". Akademik İncelemeler Dergisi 16/2(October 2021):140-155. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.939667>
- Ülev, S. (2021). İslami mikrofinans programlarının etkinliği: İKSAR Karz-ı Hasen örneği.
- Genç, A. T. (2019). Türkiye'de karz-ı hasen sandık uygulamaları: nitel bir araştırma (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Durmuş, M. E. (2022). Banka Dışı İslami Finansal Kuruluşlar. (S. Ülev ve M. B. Çalışkan, Ed.).
- Yenice, A. (2021). İslami Sosyal Finans

PUZZLE

▲ ŞEVKET HÜNER

Puzzle, bir resmin veya fotoğrafın yapboz parçalara bölündükten sonra tekrar bir araya getirilme, birleştirme çabasıdır. Resmin bir araya getirilmesini kolaylaştıran şey, kartonun üzerinde parçaların şekillerine göre bırakılmış izlerdir. Bu oyunda elinizdeki parçanın nereye uygun geldiğini bulmak için ana resmi aklınızdan çıkarmamanız gerekir. Hafıza kuvvetlendirici bu oyunda ustalaşanlar on bin parçadan oluşan bir resmi bir araya getirerek sabretmeyi de öğrenirler. Parça sayısı artmasının yanı sıra parçaların birbirine çok benzer olması tüm dikkatinizi resmin bütünü üzerinde toplamanız konusunda sizi eğitir. Türkçesi yapboz olan *Puzzle* in bana hatırlattığı ise "ana resmi hatırından çıkarma" şeklindedir.

Ömrünün hazan mevsiminde biri olarak Kuran yönlendiriciliğinde dünya hayatına ait ana resmi *Puzzle* bulmacası benzeri şekilde görmeye başladım. Hâlbuki çoğu kimse ömürlerinin değişik evrelerinde edindikleri tecrübelerle, gördükleri hayata dair ana resmin arasındaki çelişkiler nedeniyle sükûtu hayale uğruyorlar. Üstelik onların bu tecrübelerine kulak verecek nesilleri olmadığından en yakınlarını bile uyarmaktan mahrum kalıyorlar. Zira onlar, modern öğretimden aldıkları verilere göre hayatın kompartımanlara ayrılmış olduğu yalanına inandırılmışlar. Gençlik, orta yaşlılık ve ihtiyarlığı, hayatın birbirinden bağımsız müstakil alanları olarak birbirinden kopuk olarak algılıyorlar. Onlara göre bir gencin görmesi gereken ana resim, gençlik günleriyle sınırlandırılmış adeta az parçalı bir *puzzle* a benziyor.

Günümüzde gençlik *Puzzle*'ni, ana resmin yerine koyan ve sadece bunu çözmeyi yaşamak olarak adlandıran orta yaşlılar, hatta ihtiyarların çokluğu modern bir fitnedir. Mesela ihtiyar bir hanımın estetik ameliyatla ve giyimiyle gençlere benzemeye çalışması hayata dair ana resmin, sadece gençlikten ibaret bir *Puzzle* olduğu savunması anlamına gelmez mi? Hz. Ömer'e fani olduğunu hatırlatan beyazlayan sakalı günümüz inançlı insanların bile rehberlik edememesi sizce de manidar değil mi?

Bu gençliği ana resim olarak dikte edenler, bununla yetinmemiş adeta mitoz bölünmeyle hayatı parçalamaya devam etmişlerdir. Buna göre spor, giyim, müzik, tatil, eğlence alt birimlerinde az sayıda parçayı birleştirerek ulaştığı zannedilen ana resmin monotonlaşmasını önlemek için ise sürekli değişip eskiyi "aut" yeniye "in" haline getiren moda devrededir. Aslında hayatı birleştirilemez parçalara bölünmesinin günümüzdeki tasarımcısı ve ihracatçısı A.B.D.'dir. Geçenlerde buraya seyahat eden bir arkadaşım domuz yememek için bir vejetaryen lokantaya girip yemeği sipariş etmiş. Bir ara çevreye göz gezdirirken lokantada orta yaşlı kadınlardan başka kimsenin olmadığını ve bir kısmının kendisini süzdüğünü fark etmiş. Orta yaşlı garson hanımdan öğrendiğine göre burası orta yaşlı playboy vejetaryen kadınların rağbet ettiği bir lokantaymış.

Bunun için Kuran'da çok tekrar edilen bir ahiret sahnesinde cehennemliklerin "**biz dünyada bir gün veya daha az kaldık**" diyecekleri nakledilir. Bu da moda ve türlevlerinin insana dayatarak tekrarlattığı parçaları hayatın ana resmi sanma yanılığısı değildir de nedir?

Kur'an hayatımızın hangi evresinde olursak olalım ana resme uygun parçaları nasıl yerleştireceğimizi bize öğretip yönlendiren adeta bir *Puzzle* kartonudur. Bu kartonda buluğa ermiş bir gençten istenen ibadetler ile yetmiş yaşında birinden istenenler aynıdır. Bu yaklaşım, modernitenin hayat dışı ettiği tecrübeyi ana resmi görme konusunda esas unsur hâline getirir. **Buna göre bir Müslüman'ın asıl hedefi vahyin rehberliğinde ana resme uygun yaşayarak kâmil ve örnek bir insan olmaktır. Bu niyetle geçen bir ömür ise hayata dair bütün evrelerin birbirine karışıp katıldığı bir ırmağa benzer.**

Kur'an'da hepimizin aklına kazınan dünya hayatına ait ana resim, Hz. Âdem ve eşinin nimetlerle dolu cennet gibi bir yere yerleştirilmesidir. Bu rızık bol, örtünmeye gerek olmayan iklimik ortamda tek sakınılması gereken yasaklanan ağacın meyvesidir. Bu arada İblis'in düşmanlığına ve sinsiliğine karşı bir uyarı da yapılmıştır. Hayatı bu ana resim üzerinden

okuyan birinin inancında Allah, nimetlerle kuşatan, kötü ve zararlı olanı gösterip koruyan, düşmanı fark ettirip yoldan çıkmasını önleyendir. Yani Allah, şükredilen, hamd edilen, minnettarlıkla bağlanılan ve yanlışa düşüldüğünde mahcubiyetle edilen tövbeleri kabul eden yüce bir dosttur.

Ama ana resmi sadece yasaklanan ağacın meyvesine ulaşmak üzerinden okumakta ısrar edenler önce ezeli düşmanı gözden kaçırlar. Böylece şeytan onları özgürleştiren(!) ve iyiliğini isteyen(!) bir dost maskesiyle sinsice algılarına sızır. Bunun ilk belirtisi nimetlerle kuşatıldığını unuturlar ve yasak ağacın meyvesini yiyememekten dolayı isyan etmeye başlarlar. Böyle birinin zihninde Allah, yasaklayan, haram kılan, günahıyla onu suçüstü yapmak isteyen, farzlarıyla hayatı zorlaştıran, onu cezalandırmak için türlü türlü cehennem var eden oluverir. Yani zorlayan, korkutan, güvenilmeyen, isyan edilesi bir İlah'tır artık (hâşâ). Bu şekilde düşünen birisi Allah dediğinde hemen aklına günahları gelir. Bunun için ana resmi yasak meyve üzerinden okuyanlar Allah'tan ümitlerini yitirip ancak peygamberin şefaatiyle kurtulmayı umarlar. Yasak meyveyi şeytan kılavuzluğunda yemeyi hayat sananlar, çıkış olarak son demlerinde hacca gidip bunların tamamını affedileceğine inanırlar. Bütün fark yaratan(!) üniformalardan sıyrılarak giydiği ihramı ile Arafat'ta beş milyon kardeşiyle birlikte olduğuna aldırmandan gözü yaşlı bir hocanın kendisini ağlatmasıyla yüklerinden kurtulmayı haccetmek zannederler.

Hız. Âdem nimetleri kaybedip dünyaya sürgün edildiğinde ana resmi görmüştür. Buna göre kendisini nefesine zulmeden, Allah'ı ise ona ondan daha çok değer veren ve yanlışa yaptığı zaman onu terk etmeyip affeden yüce bir dost olarak bulmuştur. Şeytan ise ana resmi yanlışa okumasından insanı, melekler gibi kardeş göreceği yerde rakip olarak görmüştür. Üstelik Allah'ı, onun ayağını kaydırmakla suçlamış ve sonunda kovulmuştur. İnsanı düşman görmeyi hayatın merkezine koyup son güne kadar müddet istemesi onu dünya sonlu olmaya mahkûm etmiştir. Yani şeytanlaşma hayatı rekabet üzerinden kibirle okumadır.

Mesela Mekke'de yaşanan zulme çare bulamadığı için her türlü konforunu terk edip mağaraya sığınan Resulullah'a (sav) gelen ilk sesleniş manidardır. **“Oku yaratan Rabbinin adıyla.”** (Alak/1) Yani sen başkalarının önerdiği okumalara kulak vermeyi bırak, zira bu zulmün kaynağı onların hayata dair ana resmi yanlışa okumaktaki ısrarlarıdır. Sen hayata dair ana resmi ancak Allah'ın bildiğine inan ve onun yönlendiriciliğinde hayatı okumaya başla...

Hepimizin hayata dair ana resmi değerlendirmesi aynı zamanda Kuran'ın hayatımızın neresinde olduğunu ve hayatımızı nasıl şekillendirdiğini gösteren önemli bir mihenk taşıdır.

Hülasa hayatı basit bir *Puzzle* şekline görüp çözdüğünü iddia eden ve hatta ana resme ait kesin formüller önererek bizleri sekülerleştirme bataklığına çeken her türlü yanlışa okumayı haddi aşmak olarak değerlendirmeliyiz. Bunun yerine “Bildiklerim bilmediklerimin yanında bir noktadır.” Düsturu gereği milyonlarca parçalı bir *puzzle*'a benzeyen dünya hayatını vahyin penceresinden görmeliyiz. Kur'an'da çizilen ana resme odaklanarak sorunlarını sabırla çözen gerçek müminlerle beraber olmalıyız. Böylece tecrübeyle yaşanmış ve ahlakla sınanmış güzel örnekler olarak bir ümide dönüşebiliriz.

Şu günlerde çok değer verdiğiniz veya önem atfettiğiniz şeyler aslında ana resmin sadece bir parçasıdır. Ama resim tamamlanmadan elinizdeki parçanın ne kadar önemli olduğunu bilemeyeceksiniz. Ahirette, hayatınıza dair ana resmi gördüğünüzde ise parçalara hiç dikkat etmeyeceksiniz...

TEMBELLİĞE GEREKÇE YAPILAN KAVRAM “ŞEFAAT”

▲ ALPASLAN ARSLAN

Konuyu açıklayan bir ayetle başlamak istiyorum. “Kim bir iyiliğe şefaath ederse O'na ondan bir pay vardır, kim de bir kötülüğe şefaath ederse O'na da ondan bir vebal vardır. Allah her şeyi gözetip karşılığını verendir”(Nisa 85)

Bu ayette belirtildiği üzere şefaath “bir şeye omuz vermek, destek olmak” demektir. Şefaath kelimesi bir tekin diğer eşi, çifti anlamına gelir.

Bir gaz lambası düşünelim. Bu gaz lambasını yakmak için birisi fitilini taksa, birisi camını taksa, birisi gazını dökse, birisi de kibritini yaksa hepsi lambanın ışığından eşit şekilde faydalanırlar. Buna “şirket-i manevi” denir”. İşte bizler de toplu olarak bir iş ya da eylem ortaya koymak istediğimiz ve her birimiz için ucundan tuttuğumuz zaman elde edilen üründen ortak olarak istifade edebiliriz.

Mesela az bir sermayesi olan kişi, bu sermayesi ile herhangi bir işe yatırım yaparak gelir elde etme imkânına sahip değil iken, bu sermayesini diğer az sermayeler ile birleştirerek yapılan bir yatırımın içerisinde yer alır ve bu az sermayesinden, hissesi oranında bir gelir elde edebilir

Cemaatsel çalışmalar da böyledir. Kişi tek başına belki yapabileceği şeyler azken cemaat içindeki bir çalışmayla daha verimli hale getirebilir./ gelebilir.

Başka bir örnek verecek olursak: On ayrı iğne ustasından her biri günde üçer iğneden otuz iğne yapabilirken bir araya gelip birisi demir getirip, birisi ocak yakıp, birisi delik açıp, biri ocağa sokup, birisi ucunu sivrilterek her birisi az bir kısmını ama bolca yaparak meleke kazanıp süratli bir şekilde günde üç yüz tane iğne üretebilmektedirler. Oluşan görev dağılımı ve iktisatlı zaman kullanımıyla maliyeti azaltıp, üretimi on katına çıkartabilme imkânı vardır.

Müslümanlar da bu şekilde bir ümmet bilinci oluştururlarsa pekâlâ verimlilikleri artabilir.

Konuyu hadis-i şeriflerle açıklamak gerekirse:

Ebu Musa'dan: Rasulullah (sav) , bir ihtiyaç talep eden

kimse gelince arkadaşlarına yönelir ve: (kim şefaath etmek ister, yardım etmek ister anlamında) “Şefaath edin, kazanın! Allah da Resulünün diliyle dilediğine hükmetsin!” derdi.(1)

Yine başka bir Hadis-i Şerifte İbnu Ömer (ra) Resulullah (sav) 'ın şöyle söylediğini işitmiştir: «Kim şefaath ederek, Allah 'ın hadlerinden birinin tatbik edilmesine mani olursa, Aziz ve Celil olan Allah 'a muhalefet etmiş olur. Kim bilerek batıl bir davayı kazanmaya çalışırsa ondan vazgeçinceye kadar Allah kendisine buğzeder. Kim mü'mine onda olmayan bir kötülüğü nispet ederse, bundan tövbe edinceye kadar cehennemliklerin vücutlarından çıkan irinlerden hasil olan çirkefin içinde mesken tutar. Kim haksız bir davaya yardımcı olursa, Allah 'ın gazabını kazanmış olarak döner.(2)

Bu hadislerden anlaşılacağı gibi bir ihtiyacı olan kişiye yardım çağrısında bulunacağı zaman kim yardım eder demez, kim şefaath edecek derdi. Ya da kim mahkemede suçluya arka çıkıp torpil yapılmasına vesile olursa, kariyeri itibariyle onun ceza almamasını sağlarsa bu durumu Allah'a muhalefet sayardı.

Şu hadisi şerif ise bu konuyu daha iyi açıklar ve ayrıca şefaath kavramını peygamberimizin nasıl kullandığına da güzel bir örnektir:

Hız Aişe'den rivayet edilmiştir: Hırsızlık yapan Mahzumlu kadının durumu Kureyşlileri fazlasıyla üzdü. “Bu kadın hakkında Resulullah (sav) nezdinde kim etkili bir şefaatte bulunabilir?” diye adam aradılar. “Bu işe, sadece Resulullah (sav) 'ın çok sevdiği Üsame Bin Zeyd (ra) cür'et edebilir” dediler. Üsame (huzura çıkarak), Resulullah (sav) 'a şefaath talebinde bulundu. Efendimiz: “Allah 'ın hududundan bir had hususunda şefaath mi talep ediyorsun?» diye çıktı. Sonra kalkıp cemaate şu hitabede bulundu: «Sizden öncekileri helak eden şey şudur: İçlerinden şerefli birisi hırsızlık yaptı mı onu terk edip (ceza vermezlerdi). Aralarında kimsesiz zayıf birisi hırsızlık yapınca derhal ona had tatbik ederlerdi. Allah 'a yemin olsun! Muhammed 'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa mutlaka onun da elini keserdim” buyurdular.(3)

Şefaât kavramı günümüzde yanlış anlaşılmalıdır. Özellikle âlimlerin, şehitlerin ahirette şefaât edeceği hadisler yanlış yorumlanmaktadır. Doğrudur peygamberimiz bu sözü söylemiştir ama bu şefaât nasıl tecelli edecektir. Yukarıdaki ayet ışığında düşünenecek olursak madem ki kişi bir iyiliğe şefaât ettiği takdirde yaptığı iyilikten ona da bir pay vardır o takdirde savaşta da şehit olanlar beraber savaştığı-şehit olamayan- arkadaşlarına ahirette şefaât edecektir. Çünkü şehit olan kişi, o arkadaşları olmasaydı şehit olamayacaktı. Onun için bütün savaşçılar (cepheye cephe taşıyanından yemek pişirenine kadar) o şehidin şahadet pastasından katkıları oranında pay alırlar. Yoksa şehit olanlar o ordunun en dindarı, en takvalısı oldukları için şehit olmuyorlar. Ortak projenin ortak ürünü olarak şehit oldular ve sevapça da hiç birinin sevabı eksilmeksizin çabaları oranında hisse alırlar.

Yine ahirette şefaât edecek bir alim de aynı şekildedir. O alimin yetişmesinde katkı sağlayan kim varsa burs vereninden, yedirenine, ana babasına kadar; her kim yardımında bulunduysa kendileri okuyamamış olsalar bile bir alimin yetişmesinde yardımları olduğu için alimin sevabına -katkıları oranında- ortaklırlar ve şefaatine nail olurlar.

Artık günümüz tasavvuf anlayışında bu durum anlamını kaybetmiş ve fonksiyonsuz bir hale dönüştürülmüştür. Biz yatacağız şeyhimiz bize şefaât edecek" olarak anlaşılır olmuştur. Bu durum ise günümüzde müslümanları tembelleştirmiş ve ortaya bir icraat koyamaz hale getirmiştir.

Hâlbuki bu ayet ve hadisler "kişiye ancak çalıştığı için karşılığı vardır" ayeti mucibince anlaşılmalıdır. Birisi çalışsın ben yatayım, diğerinin şefaati sayesinde cenneti kazanayım anlayışını yıkmak için söylenmiş olmasına rağmen tam tersi bir anlayışla günümüzde kabul görmektedir. **Kişiye ancak ortadaki iyiliğe katkısı oranında şefaât edilecektir. Ya da ortadaki kötülüğe katkısı oranında o kötülük ahirette onun yakasına yapışacaktır.**

Şu Hadis-i Şerif buna güzel bir örnektir:

Ebu Hüreyre Rasûlallahın şöyle dediğini rivayet etmiştir. Bir kere Nebî Sallallahu Aleyhi ve Sellem, aramızda (hitâbete) kalktı da ganîmet (ve devlet) malına hiyânet hakkında söz söyledi. Ve hiyânet (in fenâlığını) büyüttü, hükmünü izâh etti de buyurdu ki:

-Sakin sizden biriniz kıyâmet gününde omuzunda (ganîmet) koyunu (avaz avaz) meleyerek, öbürünün omuzunda (ganîmet) atı (yem ister gibi) homurdayarak

(Arasat meydanında) benimle yüzleşmesin! (Bu yüz kararı) âhirette bana:

-Yâ Resûlallah, bana yardım et, şefaât et! diye yalvaracaktır.

Ben de ona: - Hakkında hiç bir sûretle şefâat etmeğe muktedir değilim: ben sana (dünyâda Allah'ın hükmünü) tebliğ ettim! diye cevap vereceğim.

Birinin omuzunda da sığır böğürerek benimle karşılaşıp: -Yâ Resûlallah, meded eyle! demesin!

Ben ona da: -Senin için hiç bir şekilde şefâat etmeğe muktedir değilim; çünkü ben sana (dünyâda) Allah'ın hükmünü tebliğ ettim! derim.

-Bir başkası da omzunda altın, gümüş yüklü gelmesin! Bu da: -Yâ Resûlallah, bana yardım et! diyecek.

Ben ona da: -Sana hiç bir türlü yardım edemem. Çünkü ben, (dünyâda) sana Allah'ın hükmünü tebliğ ettim, derim.

Bir diğeri de üzerinde (ganîmetten elde ettiği haksız) elbiseyle yeldirerek gelmesin!

O da: - Yâ Resûlallah, bana yardım et! diyecektir.

Ben ona da: - Sana hiç bir türlü yardım edemem. Çünkü ben (dünyâda) sana Allah'ın hükmünü tebliğ ettim derim, buyurmuştur.(4)

Yine şu Hadis-i Şerifte de şefaât kelimesinin "bir kişiye destek olmak" anlamında kullanıldığını görürüz.

İbn-i Abbas'tan rivâyet edildiğine göre (Hazret-i Âişe'nin câriyesi) Berîre'nin kocası, Muğîys denilen bir köle idi. (Berîre'yi çılgınca severdi). Hâlâ gözümün önünde görür gibiyim. Zavallı Muğîys ağlıyarak ve gözyaşlarını sakalına dökülerek Berîre'nin arkasında döner dolaşırdı (Berîre ise kocası Muğîs'ten hiç hoşlanmazdı).

Bir kere Nebî Sallallahu Aleyhi ve Sellem (babam) Abbâs'a:

- Ey Abbâs! Muğîys'in Berîre'ye aşırı sevgisine, Berîre'nin de ona olan buğzuna, nefretine hayret etmez misin? buyurdu. Sonra da Berîre'ye: Keşke şu Muğîys'e dönsen olmaz mı? buyurdu.

Berîre de: -Yâ Resûlallah! Dönmemi emrediyor musunuz? dedi.

Resûl-i Ekrem: -Hayır ben (emretmiyorum;) şefâat ve iltimâs ediyorum, buyurdu.

Bunun üzerine Berîre: -Öyle ise o adama benim ihtiyâcım yoktur, dedi.(5)

Mesnevi'de anlatılır ki: Dervişin biri ıssız bir yerde ihtiyar bir çakala rastlar. Çakal yürüyemez, ayağa kalkamaz, dişleri döküktür. Acaba bu çakal ne yer ne içer der ve beklemeye başlar. Az sonra ağzında bir ceylanla aslan gelir. Ceylanı orda yer yutar, leşini bırakıp gider ve ihtiyar çakal da, o leşi aslan gittikten sonra yer. Derviş her kulunun rızkını ayağına gönderen Rabbim elbet bana da rızkımı gönderir diye bir sonuç çıkarıp bir ağacın dibini mesken tutar. Günler haftalar geçer ve ne gelen olur ne giden, Mevlana araya girip bire ahmak bire laf anlamaz; özenilmesi gereken ihtiyar sakat çakal mıdır, onun rızkına vesile olan aslan mıdır? Bırak çakallığı ve aslan ol ki senin 'şefaatinde' başkaları da faydalansın der.

Bakara suresi 254.ayette şöyle buyrulur "Ey iman edenler hiçbir alışverişin hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı gün gelmezden evvel size rızık olarak verdiklerimizden infak edin. Kâfirler, onlar zulmedenlerdir."

Şefaatin ilgili aktarmış olduğumuz ayet ve hadislerden de anlaşıldığı gibi, Allah ahiret hayatında hiç kimsenin hiç kimseye şefaati edemeyeceğini ancak kişinin kendi yapmış olduğu güzel ameller onun şefaatiçi olacağı ve bu güzel amelleri toplumla paylaştıkça elde edilen üründen ortak verim elde edileceği anlayışı daha doğru olur kanaatindeyim.

İsra Suresi 13. Ayette "Biz her insanın kuşunu (işlediklerini yaptıklarını) kendi boynuna doladık. Kıyamet gününde onun için açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız. Aynı surenin 14. Ayetinde ise "Kendi kitabını oku. Bu gün nefsin hesap sorucu olarak sana yeter." buyrulur. Allah Kur'an'da "dilediğimi saptırım dilediğimi hidayete getiririm" derken sapmanın ve hidayete gelmenin yollarını açan O, doğruya ve yanlışla gidebilecek malzemeleri veren de O. İşte Allah kişinin özgür iradesiyle doğru yolda yürütenlere Allah'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu ifadesini kullanıyor. Bu Kur'an'ın anlatım sanatıdır. Öyle ise Allah'ın izin verdiği ifadesi kişinin kendi amellerinin ahiret aleminde karşısına dikilip onu kurtaran, onun şefaatiçi olacaktır. O zaman diyebiliriz ki kişinin kendi amelinin dışında kendisine yardımcı olacak ve kendisine şefaatiçi olması için izin verilecek hiç bir güç ve kurtarıcı olmayacaktır.

Ey iman edenler, iyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın, Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir. (Maide Suresi /2)

Bütün bu ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere Allahu Taala şefaatin kendi ellerimizle ileri sürdüğümüz dışında bize bir faydası olamayacağını belirtmektedir. **Yanlış kuruntularla başkalarının emeklerinden medet umarak yan gelip yatmanın ya da kendimizi başkalarına ihale etmenin, ancak kendimizi kandırmak olduğunu bilmemiz gerekir.**

Oluşturacağımız ümmet anlayışında da toplumun ürettiği enerji ve üründe bir payımız varsa bizim de bir nasibimizin olabileceği, aksi takdirde insanların emeklerini madden olduğu gibi manen de sömürme hakkımızın olamayacağını, onların sevaplarından çalamayacağımızı veya birileri sayesinde kurtulamayacağımızı bilmemiz lazımdır.

KAYNAKÇA

- (1) Buhari Sohbet bölümü (yardımlaşma ve dayanışma faslı) Hadis no:3356
- (2) Kütüb-ü Sitte Hudud Bölümü (Hadlerde şefaati ve musamaha hakkında) Hadis no:1649
- (3) A.g.e.Hudud Bölümü (Hırsızlık cezası hakkında) Hadis no:1628
- (4) Buhari, Devlet Malına Hiyanet Hadis no:1282
- (5) Buhari, Kitab'u't talak bölümü (Boşanmalar) Hadis no:1837